

ISSN 1840-0698
УДК: 351.74
Година X

ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

БЕЗБЈЕДНОСТ ПОЛИЦИЈА ГРАЂАНИ

3-4/14

БЕЗБЈЕДНОСТ – ПОЛИЦИЈА – ГРАЂАНИ

E-mail: mup@mup.vladars.net

3-4/14

БЕЗБЈЕДНОСТ
ПОЛИЦИЈА
ГРАЂАНИ

Бања Лука

Година X

Број 3–4/14

*Министарство унутрашњих послова
Републике Српске*

УРЕДНИШТВО

Издавач: Министарство унутрашњих послова
Републике Српске

За издавача: Министар унутрашњих послова

Главни и одговорни уредник: Др Миле Шикман

Редакциони одбор: Др Горан Амићић, председник
Др Душко Вејновић, члан
Др Желимир Шкрбић, члан
Мр Душко Пена, члан
Мр Милимир Говедарица, члан

Спољни сарадници: Др. Arkadiusz Letkiewicz, члан
Др Михајло Михајлович, члан
Др Оливер Бачановић, члан
Др Багреева Елена Геннадиевна, члан
Др Саша Мијалковић, члан
Мр Божидар Оташевић, члан

Секретар Часописа: Мр Драгана Милијевић

Технички уредник: Нада Вуга

Лектор: Јованка Борић

Адреса уредништва: Булевар Живојина Мишића 10А
Бања Лука
Телефон: 051/333-666
Телефакс: 051/333-699
e-mail: casopis.bpg@education.muprs.
org; casopisvsup@gmail.com

Тираж: 300 примјерака

Штампа: ППГД „Комесграфика“ д.о.о.,
Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК:351.74

Рјешењем Министарства просвјете и културе Републике Српске
број: 6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године часопис „Безбједност–
Полиција–Грађани“ Бања Лука, уписан је у Регистар јавних гласила
под редним бројем 487.

Извјештајем Комисије за категоризацију научних часописа
Министарства науке и технологије Републике Српске од 11.06.2013.
године, часопис „Безбједност–Полиција–Грађани“ налази се у другој
категорији научних часописа у Републици Српској.

САДРЖАЈ

НАУЧНИ РАДОВИ

НЕЖНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ПОЈЕДИНИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ ОДРЕДАБА У СУПРОСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ <i>Доц. др Миле Шикман</i>	5
НОВИ САДРЖАЈИ КРИМИНАЛИСТИКЕ СА ОСВРТОМ НА ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ <i>Доц. др Урош Пена</i>	25
ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛ И МЈЕРЕ СУЗБИЈАЊА <i>Проф. др Душко Вејновић</i> <i>Мр Биљана Ковачевић</i> <i>Француз Ведран</i>	43
РЕГИОНАЛНА САРАДЊА У БОРБИ ПРОТИВ АСИМЕТРИЧНИХ СИГУРНОСНИХ ПРИЈЕТЊИ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ <i>Др sc. Самир Ризво</i>	53
БЕЗБЈЕДНОСНА САРАДЊА У ОДНОСИМА САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА УГРОЖЕНИХ ГЛОБАЛНОМ ПРИЈЕТЊОМ ТЕРОРИЗМА <i>Др Стево Иветић</i>	69
ПОЛИЦИЈСКА ОБУКА – ТЕМЕЉ СИГУРНОСТИ <i>Др. sci. Тауб Спахић</i>	87
ПОЛИЦИЈА КАО СУБЈЕКАТ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ <i>Доц. др Велибор Бајичић</i>	101
ИДЕНТИФИКАЦИЈА ЛИЦА У ПОСТУПКУ ИЗДАВАЊА ЛИЧНИХ ДОКУМЕНАТА <i>Др Мирела Јокић</i>	113
ПОЈАМ, КАРАКТЕРИСТИКЕ И АКТУЕЛНОСТ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА <i>Др Горан Амиџић</i> <i>Мр Винко Ђурагић</i>	125
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КРИМИНАЛИСТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ <i>Др Горан Бошковић</i> <i>Мр Душко Пена</i>	143
ОПРЕМЉЕНОСТ И ОБУЧЕНОСТ СУБЈЕКТА У СИСТЕМУ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА <i>Др Желимир Шкрбић</i> <i>Мр Игор Кушић</i>	155

ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ СОЦИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ И СТРЕСА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА <i>Mr Жана Врућинић</i>	167
СОЦИОПСИХОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ И ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ <i>Mr Едина Хелдић-Смаилагић</i> <i>Mr Борислав Ђукић</i>	185

СТРУЧНИ РАДОВИ

ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ И ЊЕН САЖЕТ ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ <i>Mr Гојко Шетка</i>	203
ПОСТУПАЊЕ С НЕУРАЧУЊЛИВИМ ИЗВРШИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Mr Свјетлана Драговић</i>	215
ПОСТУПАК ДОКАЗИВАЊА СВЈЕДОЦИМА <i>Mr Драгана Вујић</i> <i>Невена Ракић</i>	223
КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊА ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА У УПОРЕДНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ <i>Младен Марић, МА</i> <i>Милан Саламадија, МА</i>	239
КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НАЦИОНАЛНИХ СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ АЛБАНИЈЕ, МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ <i>Владимир М. Цветковић, МА</i> <i>Драган Стојковић, МА</i>	251
УПОРЕДНИ ПРИКАЗ СТАЊА ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ЕНГЛЕСКОЈ, ФРАНЦУСКОЈ, ЊЕМАЧКОЈ, ШПАНИЈИ И САД <i>Гојко Павловић, мастер</i>	265
СТРАНИ ДРЖАВЉАНИН КАО КРИЈУМЧАРЕНО ЛИЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ <i>Иван Милић</i>	279
УНУТРАШЊА КОНТРОЛА ПОЛИЦИЈЕ КАО МЕХАНИЗАМ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА <i>Жељко Кршић, МА</i>	291
МЕТОДИКА РАСВЈЕТЉАВАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РАЗБОЈНИШТВА У ПРАКСИ ЦЈБ БАЊА ЛУКА <i>Младен Вуковић, МА</i> <i>Горан Благојевић, мр</i>	305
КРИВИЧНО ДЈЕЛО РАЗБОЈНИШТВА КАО ТРАДИЦИОНАЛНИ ОБЛИК НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ <i>Спец. Предраг Поповић</i>	317

СИЛОГИСТИЧКА КРИМИНАЛИСТИКА <i>Александар Миладиновић</i>	327
---	-----

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

НЕОСАЛАФИЗАМ У ЊЕМАЧКОЈ <i>Томас Волк (Thomas Volk)</i>	343
---	-----

ПРИКАЗИ

ПРИКАЗ КЊИГЕ "ТЕРОРИЗАМ – ОСВРТ НА СИСТЕМ БЕЗБЈЕДНОСТИ БИХ", АУТОРА ДР ЖЕЛИМИРА Б. ШКРБИЋА, У ИЗДАЊУ ЕВРОПСКОГ ДЕФЕНДОЛОГИЈА ЦЕНТРА БАЊА ЛУКА <i>Др Стево Иветић</i>	357
--	-----

ПРИКАЗ УЏБЕНИКА „ИЗВРШНО КРИВИЧНО ПРАВО“ АУТОРА ПРОФ. ДР МИОДРАГА Н. СИМОВИЋА, ПРОФ. ДР ДРАГАНА ЈОВАСHEВИЋА И ДОЦ. ДР МАРИНЕ М. СИМОВИЋ <i>Мр Драгана Милијевић</i>	361
---	-----

ПРИЛОЗИ

УПУТСТВО АУТОРИМА	367
--------------------------	-----

Поштовани

Велико задовољство ми причињава објављивање новог двоброја 3–4/14 часописа Безбједност – полиција – грађани. Овим двобројем настојали смо афирмисати питања науке и струке из области криминалистичких, полицијских, безбједносних, правних и општеобразованих наука. Уредништво часописа је уложило додатне напоре како би се обезбиједио, с једне стране, нови квалитет научних и стручних радова, а тако и прихваћени стандарди уређивања часописа, с друге стране. Овако смо публиковали радове који третирају поједине области савремених криминалних феномена, као што су високотехнолошки криминал, еколошки криминал; нове облике испољавања разбојништава и др. Исто тако објављени су радови који проблематизују питања модерне полицијске организације, укључујући свакако концепт управљања људским ресурсима, као актуелност којој теже савремене организације. Поред наведених, остали радови такође представљају осврте на актуелне теме, укључујући и приказе актуелних садржаја из стране литературе, као и нових публикација које могу бити корисне читаоцима. Наравно, наше интенције и даље су усмјерене ка већој интеграцији теоријских сазнања и практичног поступања, па смо у том смислу настојали да афирмишемо истакнуте научне раднике, као и стручњаке да нам доставе радове.

Узимајући у обзир наведено, и наша очекивања од овог двоброја су велика. Надамо се да ће свако од заинтересованих пронаћи нешто корисно за себе. Исто тако, очекујемо да ћемо привући и друге ауторе да своје научне и стручне спознаје публикују у нашем часопису. Уједно, овим двобројем желимо да подсетимо наше читаоце да се наредне године навршава десет година од објављивања првог броја часописа Безбједност – полиција – грађани, што је јубилеј који планирамо адекватно обиљежити.

**У Бањој Луци,
21. 11. 2014. године**

**Главни и одговорни уредник
Др Миле Шикман**

НАУЧНИ РАДОВИ

**НЕЖНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ПОЈЕДИНИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ
ОДРЕДАБА У СУПРОСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ
КРИМИНАЛИТЕТУ**

УДК: 343.3.02(094.5)

DOI: 10.7251/BPGBL1214005S

Прегледни рад

Доц. др Миле Шикман*

Апстракт: Основну компоненту кривичноправних аспеката организованог криминалитета представља одређење кривичних дјела организованог криминалитета у кривичним законима. Међутим, ово је и једно од најкомплекснијих питања из више разлога. Наиме, сам појам организованог криминалитета је доста дискутабилан и подложен расправама различитог карактера (научним, практичним, итд.), а самим тим и одређење кривичног дјела организованог криминалитета. Из тих разлога уобичајено је да се кривичним дјелима организованог криминалитета сматрају она кривична дјела која својим збиром чине организовани криминалитет, односно она кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, а која су као таква предвиђена кривичним законодавством земље. Може се рећи да кривично дјело има обиљежја организованог криминалитета ако у свом бићу апсорбује основне карактеристике организованог криминалитета, тј. да је извршено тешко кривично дјело, од стране организоване криминалне групе, као резултат планског, систематског и континуираног (дуже) дјеловања, у циљу стицања профита, а којим се остварује утицај на државне органе, појединце и друге субјекте друштвене контроле. Када је ријеч о посебном дијелу кривичног законодавства, кључна су питања у вези са организованим криминалитетом: обухватају ли описи постојећих кривичних дјела све облике овог криминалитета и одговарају ли санкције предвиђене за њих потреби за сузбијањем тог облика криминалитета. Наравно, у обзир треба узети и чињеницу и потребу усклађивања и хармонизовања кривичноправног реаговања на организовани криминалитет са прихваћеним стандардима (прије свега Уједињених нација и Европске уније). У раду ћемо дати приказ појединих норми Кривичног закона Републике Српске и Босне и Херцеговине које третирају организовани криминалитет, њихову анализу, те приједлоге за њихово унапређење.

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: nacelink@education.muprs.org

Кључне ријечи: кривично дјело, организовани криминалитет, организована криминална група, *de lege ferenda*.

УВОД

Полазећи од основног циља кривичног права, а то је прописивање одређених друштвено опасних понашања као кривичних дјела и прописивање кривичних санкција за кривична дјела (као и услова за њихово изрицање и примјену), јасно је да кривично право има незамјењиву улогу када је у питању организовани криминалитет. Зато су кривичноправне норме о организованом криминалитету прописане кривичним законом од посебног значаја. У Републици Српској и Босни и Херцеговини ове норме су релативно новијег датума¹. Тако су у Кривичном закону Босне и Херцеговине од 2003. године прописане, како опште (појам злочиначке организације, организована група људи, и сл.), тако и посебне норме (кривично дјело Организовани криминал) које се односе на организовани криминалитет (Кривични закон Босне и Херцеговине, 2003). У наредним годинама овај правни оквир више пута се мијењао, при чему се најважнија измјена односила на увођење појма групе за организовани криминал 2010. године. У Републици Српској, Кривичним законом из 2003. године дефинисани су појмови групе људи, организоване криминалне групе и злочиначке организације, као новији изрази који су представљали израз потребе за супротстављање организованом криминалитету (Кривични закон Републике Српске, 2003). Тек је 2006. године допунама Кривичног закона прописано кривично дјело Организованог криминала. Ипак, уочљиво је да и даље постоје одређене непрецизности, нејасноће и пропусти када је ријеч о нормирању одредаба о организованом криминалитету, што свакако није прихватљиво ако се узме у обзир тежина и друштвена опасност организованог криминалитета, као и друге импликације које са собом носе неадекватне кривичноправне инкриминације. Поред тога и поједини инструменти Европске уније, прије свега Оквирна одлука о борби против организованог криминалитета из 2008. године (2008/841/ЈНА), упућују на нужност унапређења кривичноправног нормирања организованог криминалитета.

Кривичноправни аспекти организованог криминалитета различито су третирани у појединим земљама. На то нам указује дјелимична

¹ Треба нагласити да се у Босни и Херцеговини примјењује систем подијељене надлежности кривичног законодавства. Тако се Кривичним законом Босне и Херцеговине прописују кривична дјела која су у надлежности Суда БиХ, док се кривичним законима Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко дистрикта Босне и Херцеговине прописују кривична дјела из надлежности судова у ентитетима и Брчко дистрикту БиХ.

компаративна анализа националне легислативе организованог криминалитета у различитим земљама (Шикман, 2009). Наиме, присутне су разлике у самом третирању организованог криминалитета, које се крећу од тога да су у појединим земљама присутна законска дефинисања организованог криминалитета, законско одређење организоване криминалне групе, или пак непомињање тих категорија у другима земљама уопште. Такође, многе земље посебно инкриминишу чланство у организованој криминалној групи, а друге пак то не чине, већ то подразумевају под општом инкриминацијом организованог криминалитета. Поред тога, неке земље кривичним законима предвиђају посебне мјере супротстављања организованом криминалитету, као што су конфискација имовине и мјере привременог одузимања, посебно инкриминишу прање новца, итд. Напокон, присутне су и разлике у прописивању кривичних санкција за организаторе, чланове и учиниоце кривичних дјела организованог криминалитета. Те разлике се огледају у чињеници да су предвиђене различите кривичне санкције, па до тога да кажњавање за ова дјела уопште није предвиђено кривичним законом, или је пак предвиђено неким другим законским прописом, у зависности од конкретног правног уређења одређене земље².

---

2 Као кључни параметри (независне варијабле) могу се узети елементи организованог криминалитета који су предвиђени законским прописима. То су: (1) законско одређење организованог криминалитета или законско одређење организоване криминалне групе, (2) чланство у криминалним организацијама, (3) конфискација имовине и мјере привременог одузимања, (4) прање новца и (5) кажњавање (Шикман, 2009). Компаративном анализом кривичног законодавства појединих земаља (Аустрија, Канада, Чиле, Хрватска, Њемачка и Италија) уочљиво је да оне својим кривичним законодавством инкриминишу организовани криминалитет, наводећи све набројане параметре. Тако се у тим инкриминацијама одређује организовани криминалитет или организована криминална група, инкриминише се чланство у организованим криминалним групама, предвиђа се конфискација имовине и привремено одузимање предмета, одређује се прање новца и предвиђају се одговарајуће кривичне санкције. Даљом анализом, уочава се да друге земље примјењују неке од наведених параметара, што је условљено многобројним факторима, у чију анализу се нећемо упуштати, а које је могуће урадити на основу података доступних на веб сајту Уједињених нација, односно програму Уједињених нација који се односи на кривичну и правну информативну мрежу (*United Nations Crime and Justice Information Network, Central Repository on Transnational Organized Crime*). Доступно путем веб странице: <http://www.uncjin.org/Documents/Crtoc/webtocid.pdf>, приступљено 17.09.2014. године.

ОПШТИ ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА И ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ

Свако кривично дјело, па самим тим и кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, имају одређене елементе који их одређују као кривична дјела, иначе не би имала то својство³. Кривични закон Републике Српске прихвата формално-материјалну концепцију кривичног дјела⁴, као противправног дјела којим се повређују или угрожавају заштићене вриједности и које је, због своје опасности, у закону одређено као кривично дјело и за њега прописана кривична санкција (чл. 7 ст. 1)⁵. С друге стране Кривични закон Босне и Херцеговине прихвата искључиво формалну концепцију кривичног дјела, као противправног дјела које је законом прописано као кривично дјело, чија су обиљежја прописана законом и за које је законом прописана кривичноправна санкција (чл. 20). Из напријед дефинисаног општег појма кривичног дјела произилазе његови општи елементи, а то су: (1) радња која проузрокује одређену посљедицу, (2) противправност, (3) предвиђеност кривичног дјела у закону, и (4) виност. Наведене елементе морају имати сва кривична дјела да би била кривична дјела, па тим и кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета⁶.

3 Одређење општег појма кривичног дјела, а тиме и елемената кривичног дјела, јесте једно од најважнијих и најсложенијих питања у науци кривичног права и нужно је његово дефинисање, ако се има у виду да општи појам кривичног дјела представља окосницу цијелог кривичноправног система, основну установу кривичног права која представља исходите за сва друга кривичноправна питања. Смисао одређивања његовог општег појма у кривичном законодавству састоји се у томе да се одреде заједнички и општи елементи које као заједничка обиљежја треба да садржи свако човјеково понашање које је инкриминисано као кривично дјело. Отуда и потреба да се кроз дефиницију општег појма кривичног дјела одреде елементи који представљају опште претпоставке кажњавања, оне околности које морају увијек постојати да би једно понашање било кажњиво. (Стојановић, 2002.; Чејовић, 2006.; Бабић, 2008)

4 Не упуштајући се у детаље полемике о концепцији кривичног дјела (формалној, материјалној, формално-материјалној), прихватамо ставове да није довољно искључиво формално наводити да је одређено човјеково понашање кривично дјело само зато што је у закону прописано као кривично дјело, већ је потребно имати у виду и материјалну страну таквог понашања, која се изражава у угрожавању заштићене вриједности. (Бабић, 2008, Стојановић, 2002).

5 Евидентно је експлицитно истицање елемента противправности, као значајног обиљежја појма кривичног дјела, док је с друге стране наглашена и његова материјална димензија кроз заштићену вриједност и друштвену опасност. На овај начин законодавац изражава и материјалну и формалну страну дјела, чиме се с једне стране обезбјеђује легитимитет кривичноправне репресије, а с друге стране одвајају кривична дјела као кажњиве радње, од других кажњивих понашања (Бабић, 2008).

6 Према томе, практично рјешавање постојања кривичног дјела налаже потребу

Радња која проузрокује одређену посљедицу представља први елемент општег појма кривичног дјела, што је логично, с обзиром на то да управо нека радња манифестована као људско понашање, проузрокује одређену посљедицу, што одређује физички однос учиниоца према одређеном дјелу. С аспекта организованог криминалитета, значајно је посматрање радње као елемента кривичног дјела, као радње саучесништва. Наиме, разликовање радње извршења и радње саучесништва врши се према доприносу који радња кривичног дјела даје наступању посљедице кривичног дјела (Чејовић, 2006).⁷ Управо је радња саучесништва основа за одређење посебних обиљежја бића кривичних дјела организованог криминалитета, јер уколико у извршење неког кривичног дјела није укључено два и више лица, онда се не може говорити о кривичним дјелима организованог криминалитета. Поред тога, кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета могу бити учињена и чињењем и нечињењем. Такође, кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета могу бити учињена предузимањем једне (проста радња кривичног дјела) или пак предузимањем више дјелатности (сложена радња кривичног дјела) које улазе у састав радње кривичног дјела. И на послијетку, радња кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, може да се састоји од више радњи које морају бити кумулативно испуњене да би се радило

поштовања редослиједа утврђивања елемената који улазе у његов састав, да би се на крају дато човјеково понашање могло квалификовати као кривично дјело. Прво се, дакле, почев од радње па преко противправности, утврђује да ли су испуњена сва законска обиљежја једног кривичног дјела у објективном смислу, па се тек након тога приступа утврђивању и субјективног елемента кривичног дјела који се састоји у кривици учиниоца, односно неких других елемената који улазе у субјективну страну одређеног кривичног дјела. Дакле, да би постојало било које кривично дјело, морају бити остварена његова битна обиљежја, тј. морају бити остварена законска обиљежја бића кривичног дјела. Под бићем кривичног дјела подразумијева се скуп посебних елемената који представљају обавезна обиљежја једног кривичног дјела. Та обиљежја која чине једно посебно кривично дјело, а која га одвајају од свих других дјела, наводе се у оном дијелу кривичноправне одредбе који се назива диспозицијом. Ови елементи у ствари изражавају оно што је битно за постојање одређеног кривичног дјела, оно по чему се то дјело разликује од свих других кривичних дјела, они чине корпус само тога кривичног дјела (Коментари, 2005).

⁷ Радња извршења подразумијева ону радњу којом се проузрокује посљедица, односно којом се остварује кривично дјело у цјелини, а лице које предузима ову радњу назива се извршиоцем кривичног дјела. Уколико више лица учествује у њеном извршењу, онда постоји саизвршилаштво, па се ова лица називају саизвршиоци. Радња саучесништва је она радња која сама за себе не проузрокује посљедицу, али која даје одређени допринос наступању посљедице, односно остварењу кривичног дјела у цјелини. Радња саучесништва подразумијева да у извршењу кривичног дјела учествују најмање два лица, од којих је једно извршилац, а друго саучесник. Сва ова лица називају се учиниоцима кривичног дјела (Чејовић, 2006).

о кривичном дјелу (кривична дјела са више радњи), или је довољно да једна радња од прописаних више радњи буде остварена (кривична дјела са алтернативно одређеном радњом). Уколико се радња извршења кривичних дјела организованог криминалитета посматра са аспекта посебног дијела кривичног права, односно појединих кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, радња извршења може се састојати у организовању криминалне организације или пак у приступању таквој криминалној организацији. Поред тога, радња извршења се манифестује у предузимању одређених радњи којима се остварује биће кривичног дјела које врше припадници организованих криминалних група и које има обиљежја организованог криминалитета (Шикман, 2011). Посљедица код кривичног дјела уопште, а самим тим и кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, може се манифестовати у облику повреде или угрожавања. Узрочни однос између радње кривичног дјела и наступјеле посљедице кривичног дјела чини битно обиљежје сваког кривичног дјела. Битно је навести чињеницу да је узрочни однос код кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета доста сложен, с обзиром на природу таквих кривичних дјела, односно чињеницу да је једном радњом могуће довести до наступања више посљедица, односно довођење у везу радње и посљедице код кривичних дјела организованог криминалитета је у појединим случајевима доста отежано и скопчано са додатним потешкоћама, што је карактеристично за наведена кривична дјела.

Тиме што је противправност обиљежје општег појма кривичног дјела, она је уједно и обиљежје појма сваког посебног кривичног дјела⁸. Из наведеног произилази да кривична дјела која имају обиљежја организованог криминала, јесу понашања која су противправна, и то је неспорно. Ипак, дјела организованог криминалитета треба посматрати са аспекта основа искључења противправности⁹ и њиховог значаја за откривање и истрагу кривичних дјела организованог криминалитета. Анализом општих и посебних основа искључења противправности, њихових елемената и услова за њихово постојање, те њиховим довођењем

8 Противправност се уноси као конститутивни елемент општег појма кривичног дјела због постојања основа искључења противправности, при чему се противправност као опште обиљежје кривичног дјела одређује у негативном смислу, као одсуство основа који искључују противправност (Стојановић, 2002).

9 Основи искључења противправности могу бити општи основи искључења (дјело малог значаја, нужна одбрана и крађа нужна) и посебни основи искључења противправности (службено овлашћење, наређења претпостављеног, право дисциплинског и васпитног кажњавања, самоповреда и пристанак повређеног). Општи основи искључења противправности предвиђени су кривичним законом, док су посебни основи искључења противправности предвиђени у другим областима законодавства, а своје мјесто и значај у кривичном праву стичу на основу принципа јединственог правног поретка једне земље.

у везу са кривичним дјелима организованог криминалитета, може се констатовати да ови основи (општи и посебни) не могу искључити противправност код наведених кривичних дјела. Наиме, просто је незамисливо да кривична дјела организованог криминалитета буду учињена у нужној одбрани или крајњој нужди, као и да буду малог значаја. Исти је случај и са посебним основама искључења противправности, што је сасвим логично с обзиром на природу и суштину кривичних дјела организованог криминалитета (Шикман, 2011). Међутим, уважавајући специфичност и облике испољавања организованог криминалитета, али и специфичности откривања, истраге и доказивања ових кривичних дјела, у појединим законодавствима постоје одређени случајеви који искључују противправност за поједине учеснике (извршиоце) у извршавању кривичних дјела организованог криминалитета.¹⁰

Предвиђеност кривичног дјела у закону подразумејева да је одређено људско понашање предвиђено законским прописима као кривично дјело¹¹. Сходно томе, кривична дјела која имају обиљежја организованог криминалитета такође морају бити предвиђена у закону¹². Међутим, питање одређења организованог криминалитета у закону је различито и зависи од државе до државе. Томе доприноси специфичност

---

10 Наиме, ради се о случајевима увођења института "крунског свједока" (*Crown Witnesses*) у кривична законодавства неких земаља (Енглеска, Сједињене Америчке Државе, итд.), који је окривљено лице које под одређеним условима и околностима може добити статус свједока, те бити ослобођено даљег кривичног гоњења, уколико својим исказом омогући доказивање кривице неког "крупнијег" учиниоца дјела. (Шкулић, 2003). О одређеним формама "крунског свједока" можемо говорити и код нас у смислу свједока под имунитетом. Законима о кривичном поступку (ЗКП БиХ, ЗКП РС, ЗКП ФБиХ, ЗКП БД) је прописано да се ради о свједоку, а не о осумњиченом лицу, тако се имунитет даје свједоку због свједочења, а не осумњиченом или оптуженом (иако се у највећем броју случајева ради о припадницима организованих криминалних група). Вриједно је споменути рјешење у Србији, у којој је институт свједока покајника из 2001. године, промијењен у окривљеног сарадника 2011. године новим Законом о кривичном поступку. У овом случају ради се о правом крунском свједоку, будући да овај статус може добити оптужени или осумњичени за кривична дјела организованог криминалитета.

11 То је законски елемент кривичног дјела којим се означава однос одговарајућег понашања према кривичном закону. Предвиђеност у закону неке радње, односно људског понашања као кривичног дјела, како наводи професор Стојановић, значи остваривање битних елемената законског описа неког кривичног дјела, али оно обухвата и услове кажњивости, што представља формалну страну кривичног дјела. Поред тога, предвиђеност у закону има и своју материјалну страну, а то је друштвена опасност неког понашања као главна карактеристика, због које је оно у закону предвиђено као кривично дјело (Стојановић, 2002).

12 Дакле, кривичним законодавством дате земље предвиђена су кривична дјела која су карактеристична за организовани криминалитет, односно кривична дјела којима се оснива криминална организација или кривична дјела која врше припадници криминалне организације (Шикман, 2011).

организованог криминалитета, односно његово присуство у одређеној земљи, природа манифестовања и ширења, али и систем кривичног законодавства који је примијењен у одређеној земљи.¹³

Виност је субјективни елемент општег појма кривичног дјела, а то значи да је кривица искључиво везана за учиниоца кривичног дјела¹⁴. С обзиром на то да је виност конститутивни елемент општег појма кривичног дјела, она је самим тим и саставни елемент кривичних дјела организованог криминалитета. Уколико се кривична дјела организованог

13 Тако, кривична дјела организованог криминалитета могу бити одређена кривичним законом у оквиру посебног поглавља (на примјер у Њемачкој – *Section 129 Criminal Code, "crimes against competition"*) или унутар неког другог поглавља (нпр. у Кривичном закону Босне и Херцеговине, дјела организованог криминалитета су инкриминисана у поглављу у којем су поред њих законом инкриминисане и радње договора, припремања и удруживања, као облици саучесништва, односно као претходни стадији у извршењу организованог криминала). Кривична дјела организованог криминалитета могу бити прописана и заједно са осталим кривичним дјелима, као што је случај у Канади (*Criminal Code, Article 456.(1), 456.1.(1)*) и сличним кривичним законодавствима. Типичан примјер одређења организованог криминалитета на овај начин јесте италијански Кривични законик, који у члану 416-bis. одређује "организацију мафијашког типа", под којом подразумијева постојање групе састављене од три и више лица, коришћење насиља ради изнуђивања, постављање "завјета ћутања" (*omerta*), усмјереност криминалних активности на остваривање контроле над привредним токовима, тржиштем и јавним услугама и обезбјеђивање прихода, као крајњег циља (Codice Penale, 1987, s.161, Turone, 1986). Поред тога, кривична дјела организованог криминалитета могу бити одређена Казним законом (*Penal Code*), као што је случај у Аустрији (*Section 278a of the Penal Code*), Пољској (*Article 258, Section 1 of the Penal Code*), итд. Такође, поједине земље кривична дјела организованог криминалитета инкриминишу посебним законским прописима, као на примјер Мексико, где је на снази Федерални закон против организоване делинквенције, донијет новембра 1996. године (*Ley Fedreal contra la Delincuencia Organizada, eng. Federal Act Against Organized Delinquency*). Исто тако, кривична дјела организованог криминалитета, поред наведених инкриминација, могу бити одређена и општим и посебним законским прописима, као што на примјер Њемачка (поред наведеног законског одређења) има још четири закона, и то: Акт о нелегалној трговини дрогом и другим манифестацијама организованог криминалитета (22. септембар 1992), Акт о борби против криминала (1. децембар 1994), Акт о борби против корупције (20. 8. 1997) и Акт о побољшању борбе против организованог криминалитета (9. мај 1998). Овај тренд присутан је и у Србији, тако што је Кривичним закоником Србије одређен читав низ кривичних дјела која могу имати обиљежја организованог криминалитета и Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала у којем се кривична дјела организованог криминалитета одређују на веома широк начин и то преко минимално прописане казне – у питању су кривична дјела за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна (Шикман, 2011).

14 У савременој теорији кривичног права, поред објективних елемената *actus reus* тј. криминалног акта, потребно је да постоји и субјективни елемент *mens rea*, односно криминална воља, да би се могло говорити о кривичном дјелу (Dabson, 2002).

криминалитета посматрају са аспекта виности, јасно је да ова кривична дјела могу бити учињена искључиво са директним умишљајем, односно изузетно са евентуалним умишљајем (Шикман, 2011). У неким земљама квалификује се да су кривична дјела организованог криминалитета, као најтежа кривична дјела учињена са предумишљајем. Предумишљај постоји онда када извршењу кривичног дјела претходи дуже детаљно размишљање учиниоца о кривичном дјелу и његовим обиљежјима, као што су мјесто и вријеме извршења кривичног дјела, објекат кривичног дјела, средство и начин извршења кривичног дјела, итд (Stefani, Levasseur, Bouls, 2000). Управо су ово главне карактеристике организованог криминалитета, планско, систематско и дуготрајно поступање, односно извршавање кривичних дјела.

КРИВИЧНО ДЈЕЛО ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА И ПОЈМОВИ У ВЕЗИ С ЊИМ

Као што је наведено у уводу рада, кривични закони у Босни и Херцеговини и Републици Српској прописују кривично дјело "организованог криминала", док у општем дијелу дефинишу појмове који су у вези са организованим криминалом, као што су организована група, организована криминална група, група за организовани криминал и злочиначко удружење. Тако Кривични закон Босне и Херцеговине у глави XXII – Договор, припремање, удруживање и организовани криминал, одређује кривична дјела договора, припремања, удруживања и организованог криминала. Кривичним дјелима из ове главе могу се формирати криминалне организације чији је циљ континуирано вршење кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета и која су предвиђена наведеним Кривичним законом. Договор за чињење кривичног дјела¹⁵ (члан 247. КЗ БиХ) и Припремање кривичног дјела¹⁶ (члан 248. КЗ БиХ) Кривични закон БиХ је учинио

15 Договор за извршење кривичног дјела (у теорији познат и као комплот) представља договор два или више лица да заједнички учине једно или више одређених кривичних дјела предвиђених у кривичном законодавству БиХ, за које се може изрећи казна затвора три године или тежа казна. Кривично дјело је супсидијарног карактера, с обзиром на то да његова кажњивост егзистира само под условом да није дошло до извршења договореног односно припреманог кривичног дјела.

16 Припремање кривичног дјела састоји се у набављању или припреми средства или уклањању препреке или предузимању каквих других радњи које стварају услове за непосредно чињење, али није дио чињења кривичног дјела прописаног законом Босне и Херцеговине за које се може изрећи казна затвора три године или тежа казна, уколико је за припремање појединог кривичног дјела није прописана тежа казна. Инкриминисане припремне радње у овој одредби имају карактер кривичних дјела припремања, тј. оне су с обзиром на природу односа према припреманом

општекажњивим и тиме напустио владајућу концепцију о изузетном кажњавању за ове дјелатности, јер је изван ове одредбе остало само нешто мање од десетак кривичних дјела у овом закону. Из тог разлога, овако постављене, ове одредбе су саставни дио свих кривичних дјела с казном затвора од три или више година (Коментари, 2005)¹⁷. За разлику од претходна два, Удруживање ради чињења кривичних дјела (члан 249. КЗ БиХ) представља други вид припремних радњи који је због своје изузетне опасности инкриминисан као самостално кривично дјело. Кривично дјело удруживања ради чињења кривичних дјела састоји се у организовању групе људи или на други начин удруживања три или више лица у циљу чињења кривичних дјела прописаних законом Босне и Херцеговине за која се може изрећи казна затвора три године или тежа казна, ако за такво организовање или удруживање ради чињења појединог кривичног дјела није прописана тежа казна или постајањем припадником наведене групе људи или удружења¹⁸. Дјело постоји већ самим процесом организовања и није нужно да је финализирано стварање једне чврсте организације, ни да је она већ почела формално дјеловати вршењем кривичних дјела (Коментари, 2005).

Када је у питању кривично дјело Организовани криминал (члан 250. КЗ БиХ), оно што битно разликује ово дјело од претходних дјела, дакле она *differentia specifica* која их раздваја, јесте то што код инкриминације овог дјела, предузете дјелатности нису остале само на нивоу припремног стадија, већ се прешло на извршење кривичног дјела. Према томе, за разлику од кривичног дјела из претходне инкриминације (члан 249. КЗ БиХ), гдје је у питању само организовање групе људи, или припадништво тој групи, а које постоји иако није учињено планирано кривично дјело или дјела, ова инкриминација постоји само под условом да је планирано кривично дјело и учињено од стране групе за организовани криминал, без обзира да ли је у питању организатор или руководилац злочиначке

дјелу супсидијарног карактера и са тим дјелом стоје у привидном стицају по односу супсидијаритета.

17 Дакле, овим члановима (чл. 247 и чл. 248 КЗ БиХ) није успостављено никакво ново кривично дјело, већ је само кажњивост сваког од тих дјела проширена и на припремне радње.

18 Начин учествовања у криминалном удружењу одређује и два типа извршилаца овог кривичног дјела: организатор групе или удружења и њихов припадник. Организовање криминалних група односно удружења подразумева комплекс различитих дјелатности усмјерених на повезивање више лица ради заједничких криминалних акција. Организовање као један од најопаснијих облика припремних радњи у различитим облицима се предвиђа код неких инкриминација и као квалификаторна околност која заснива тежи облик дјела. Облик удруживања и унутрашња организациона структура немају значаја за постојање дјела, битна је његова стварна намјена и повезивање више лица (најмање три) ради вршења тих дјела.

организације (Коментари, 2005)¹⁹. Према Кривичном закону Босне и Херцеговине (Општи дио, члан 1), група за организовани криминал је група од три или више лица која постоји у извјесном периоду и која дјелује споразумно с циљем извршења једног или више кривичних дјела за која се по закону може изрећи казна затвора преко три године или тежа казна, а ради стицања материјалне користи (став 20). Кривично дјело организованог криминала (члан 250) постоји ако неко учини кривично дјело прописано законом БиХ као припадник групе за организовани криминал (став 1) или учини кривично дјело прописано законом БиХ за које се може изрећи казна затвора пет година или тежа казна (став 2), односно ако организује или било како руководи групом за организовани криминал (став 3) или ако постане припадник групе за организовани криминал (став 4) која заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано законом БиХ, ако за поједино кривично дјело није прописана тежа казна²⁰. Са становишта ефикасног кривичног процесуирања, постојање два правна рјешења садржана у оваквој инкриминацији нарочито је значајно. Тако је предвиђено да је кривично одговорно и оно лице које само постане припадник злочиначке организације која заједничким дјеловањем учини или покуша да учини кривично дјело. Припадник групе за организовани криминал не мора нужно и сам учествовати у чињењу или покушају чињења кривичног дјела да би био кривично одговоран за кривично дјело које учини или покуша учинити организација којој припада. Друго рјешење се односи на могућност да се припадник групе за организовани криминал који открије организацију и њено дјеловање блаже казни или у потпуности ослободи од казне (став 5). Овакво рјешење представља нарочито значајно оруђе у рукама тужилаштва и агенција за провођење закона

19 Ово је свакако нужно нагласити због практичних реперкусија, првенствено у погледу стицаја у односу на дјела која буду учињена у оквиру злочиначке организације, као и у односу на посебно инкриминисане ове дјелатности код појединих кривичних дјела (Коментари, 2005).

20 Радња овог дјела се, дакле, састоји у чињењу било којег кривичног дјела прописаног законом БиХ од стране лица које је припадник групе за организовани криминал (став 1), или кривичног дјела за које се може изрећи казна затвора пет година или тежа казна (став 2). Из тога произилази да је закон проширио кажњавање припадника групе за организовани криминал и на дјела испод три године, али и радњу извршења дјела од стране припадника групе за организовани криминал ограничено на дјело са казном затвора пет или више година. Надаље, радња извршења код овог кривичног дјела може бити и организовање и руковођење групом за организовани криминал која заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано законом БиХ, ако за поједино дјело није предвиђена тежа казна (став 3). Најзад, инкриминисано је припадништво групи за организовани криминал која заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело из закона БиХ, ако за одређено дјело није предвиђена тежа казна (став 4).

јер, често, пресудну ствар у кривичном процесуирању организованог криминала представљају чињенице до којих се дође „изнутра“, односно од припадника злочиначке организације који се одлучи на сарадњу са правосудним органима (Коментари, 2005).

Када су у питању инкриминације кривичног дјела организованог криминала, у пракси настају потешкоће у рјешавању питања стицаја ових дјела и дјела која су учињена од стране припадника злочиначке организације. Већ је наглашено да је једно од конститутивних обиљежја свих облика дјела из чл. 250. и то да је кривично дјело учињено, што значи да је извршење таквих дјела већ уграђено у законска бића дјела из чл. 250. као њихово обиљежје, па би посебно кажњавање за та дјела представљало кршење забране двоструког вредновања једне те исте околности, односно двоструког кажњавања за једно те исто недопуштено понашање. Овај принцип иначе представља опште правило које вриједи у свим случајевима, како код кривичноправног вредновања радњи код квалификације кривичних дјела, тако и приликом кажњавања односно одмјеравања казне, па стога треба бити примијењен и у овом случају. То значи да у овим случајевима стицај не постоји, па ће стога суд кажњавати само за ово кривично дјело (Коментари, 2005)²¹.

Кривични закон Републике Српске, за разлику од Кривичног закона Босне и Херцеговине, дефинише организовану криминалну групу, а на различит начин од поменутог закона одређује злочиначку организацију. Према Кривичном закону Републике Српске, „организована криминална група“ је група од најмање три лица формирана ради вршења кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна (члан 147. став 12). „Злочиначка организација“ је удружење од најмање три лица чији чланови су се удружили ради вршења кривичних дјела. Дјеловање злочиначке организације вишег степена усмјерено је и

---

21 Овакво схватање се једним дијелом темељи и на оном дијелу законског текста у којем стоји „ако за поједино кривично дјело није прописана тежа казна“, што значи да уколико је за то дјело евентуално предвиђена тежа казна, онда кажњавање за дјело из ових одредаба, по принципу супсидијаритета, отпада. Логичким тумачењем, кажњавање само за ове инкриминације остаје, а отпада за та дјела уколико за њих није прописана тежа казна него у овом случају. Исто тако, при овоме се не смије изгубити из вида ни прописана казна за ова дјела која је неупоредиво строжа од казни прописаних за друге инкриминације из овог поглавља које су такође по свом карактеру дјелатности из стадија припремања, посебно ако се има у виду инкриминација из чл. 249, која је слична овој. У питању је управо то, што је већ наглашено, да је у законска бића ових дјела већ уграђено кривично дјело које је злочиначка организација планирала, и што је закон већ „укалкулисао“ у казну, па би стога било погрешно и супротно принципу правичности још једном, кроз одредбе о стицају, ову криминалну количину вредновати при одмјеравању казне, тј. двоструко кажњавати. Практично, то заправо и није од неког посебног значаја ако се имају у виду прописане казне за ова дјела (Коментари, 2005).

према остваривању и задржавању надзора над појединим привредним или другим дјелатностима, при чему се користи застрашивањем или насиљем ради утицаја на друга лица да јој приступе или јој се повинују. Злочиначку организацију одликује висок степен повезаности чланова, унутрашња организација на основу односа хијерархије и дисциплине те подјеле рада. Злочиначка организација, као виши степен криминалног организовања, јесте основ појма организованог криминала (члан 147. став 13). И без детаљне анализе разлика овог појма, јасно је да је КЗ РС дефинишући злочиначку организацију поставио основе појма организованог криминалитета, односно дефинисао основне критеријуме одређења организованог криминалитета, као што су: 1) удруживање најмање три лица, 2) у циљу вршења кривичних дјела, 3) остваривање и задржавање надзора над појединим привредним или другим дјелатностима, 4) остваривање утицаја на друга лица да приступе злочиначкој организацији путем застрашивања или насиља, 5) висок степен повезаности чланова организације, 6) унутрашња организација заснована на хијерархији, дисциплини и подјели рада. При томе је значајно нагласити да иако нека дјела чине искључиво "организоване групе", и остала "класична" кривична дјела такође могу бити укључена у "организовани криминалитет", тако да врста извршеног дјела не може бити искључиво обиљежје ове врсте криминалитета. Међутим, за разлику од Кривичног закона БиХ, Кривични закон Републике Српске није посветио посебну главу кривичним дјелима којима се формира криминална организација или припрема вршење кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, већ је одређене инкриминације које се могу односити на формирање криминалне организације предвидио у глави тридесет – кривична дјела против јавног реда и мира.

Организовани криминал (чл. 383а.) – постоји ако неко учини кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске као припадник злочиначког удружења²²; ако за поједино кривично дјело

---

22 Кривично дјело злочиначког удружења (члан 383. КЗ РС) постоји када неко организује удружење које има за циљ вршење кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна, или у припадништву таквом злочиначком удружењу. Злочиначко удружење испољава се у два облика: први, тежи облик, састоји се у организовању удружења и други, лакши облик, у приступању организованом удружењу ради вршења кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора три године или тежа казна. Радња извршења основног облика овог кривичног дјела огледа се у организовању удружења. Радња извршења другог облика састоји се у приступању злочиначком удружењу чији је циљ вршење кривичних дјела предвиђених законом, и ово је, по правилу, лакши облик. Да би кривично дјело постојало (и у првом и у другом случају), довољно је да је злочиначко удружење формирано или да је неко присутнио таквом удружењу, без обзира да ли је од стране таквог злочиначког удружења извршено неко кривично

није предвиђена тежа казна, он чини кривично дјело организованог криминала (став 1). Тежи облик кривичног дјела постоји ако неко као припадник злочиначког удружења учини кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, за које се може изрећи казна затвора три године или тежа казна, ако за поједино дјело није прописана тежа казна. (став 2). Посебне инкриминације предвиђене су за организатора злочиначког удружења или учиниоца који било како руководи злочиначким удружењем, које заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, тако што ће се казнити затвором најмање десет година или дуготрајним затвором (став 3). За чланове злочиначког удружења које заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, ако за поједино кривично дјело није прописана тежа казна, предвиђено је кажњавање затвором најмање једну годину (став 4). Такође, наведеним чланом предвиђено је да се припадник злочиначког удружења који открије злочиначко удружење може ослободити казне (став 5).

Уколико се изврши пажљива анализа наведених инкриминација у кривичним законима, уочава се да постоје сличности и разлике код инкриминација у Кривичном закону БиХ и Кривичном закону Републике Српске. Ако се узме у обзир да су наведени законски прописи много пута мијењани, укључујући и одредбе о организованом криминалитету, није јасно због чега постоје не само језичке, термилошке, већ и суштинске разлике. Такође није јасно због чега наведене одредбе нису у потпуности усклађене са Конвенцијом Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године (Палермо Конвенција), као и документима Европске уније, укључујући Оквирну одлуку Европске уније о борби против организованог криминала од 2008. године. Евидентно је да је Кривични закон БиХ на систематичнији и прецизнији начин инкриминисао организовани криминал. Тако је дефинисан појам групе за организовани криминал, кривично дјело организовани криминал класификовано је у посебну групу кривичних дјела "Договор, припремање, удруживање и организовани криминал", чиме је наглашен висок степен опасности ових кривичних дјела који оправдава њихово инкриминисање²³. дјела Ипак и овдје постоје одређене недоумице, прије

дјело. Злочиначко удружење треба да има за циљ вршење кривичних дјела која нису конкретно одређена по својим основним обиљежјима, те се злочиначко удружење организује тако што лице постаје члан злочиначког удружења ради вршења кривичних дјела уопште, без ближег одређења времена или мјеста кривичног дјела, нити било којег другог њиховог обиљежја. Једини услов који се поставља у погледу вршења кривичног дјела од стране злочиначког удружења, јесте да се за такво кривично дјело може изрећи казна затвора од три године или тежа казна. дјела

23 Међутим, законодавац се није држао ових начела, јер је инкриминацијама из овог

свега код дефинисања организоване групе и групе за организовани криминал, при чему су дате изричите дефиниције наведених појмова. Јасно је да је законодавац наведено учинио да би направио разлику између ова два облика криминалног организовања, али није уобичајно то што је појам организоване групе дефинисао на негативан начин²⁴, јер се на овај начин одређује шта група није или шта може, али не мора да буде. Поред тога, и појам групе за организовани криминал изазива одређене недоумице и нејасноће, јер је у његовом појму дефинисано да оваква група може за циљ имати вршење само једног кривичног дјела, што нарушава концепцију организоване криминалне групе као облика удруживања за вршење више кривичних дјела²⁵, док се појам групе, као нижег степена криминалног организовања, организује ради вршења кривичних дјела. Такође није логично ни то што је као критеријум одређивања тежине кривичног дјела чије вршење карактерише групу за организовани криминал узимају кривична дјела за која се може изрећи преко три године или тежа казна. На овај начин се непотребно шири концепт организованог криминала, а треба имати у виду и одредбе Палермо Конвенције у којој је као критеријум тежине кривичног дјела наведено кривично дјело за које се може изрећи казна од најмање четири године или тежа казна. Будући да у нашем правном систему не егзистирају оваква кривична дјела, а тежим кривичним дјелима сматрају се она дјела за која се по закону може изрећи казна од пет година затвора или тежа казна, логичније би било узети наведено као критеријум одређивања тежине кривичних дјела. Поред наведеног постоје и одређене термилошке неусклађености, јер се код групе људи наводи да је то група од најмање три лица, док се код групе за организовани

поглавља подвргао кривичноправној репресији све припреме радње код свих кривичних дјела, с обзиром на то да је тек за неколико кривичних дјела из КЗ БиХ предвиђена казна затвора испод три године. Таква концепција кажњивости дјелатности из овог стадија је ријеткост у савременом кривичном законодавству и она је посве криминалнополитички неоправдана, јер је непотребно постављена веома широко. Модели кажњавања оваквих дјелатности познати су у модерном кривичном законодавству и стога није посве јасно зашто се наш законодавац предјелио за ово, односно који су разлози напуштања ранијег рјешења које је криминалнополитички сасвим прихватљиво и прихваћено је у највећем броју европских законодавстава (Коментари, 2005).

24 Организирана група је група људи формирана ради непосредног извршења кривичног дјела, и која не мора имати формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру (члан 1. став 19).

25 Ако би се удруживање у групу за организовани криминал вршило ради извршења једног кривичног дјела, онда би постојало кривично дјело договора за извршење кривичног дјела са свим посљедицама које из тога произилазе (нема кривичног дјела договора ако је извршено кривично дјело за чије извршење су се починиоци договорили, јер је договор за извршење дјела као припремна радња конзумирана извршењем дјела) (Ђорђевић, 2011).

криминал прописује да је то група од три или више лица. Исто тако, код групе је прописано да су лица повезана ради извршења кривичних дјела, док код групе за организовани криминал да дјелују споразумно ради вршења кривичних дјела, што у принципу одговара синтагми "лица која су се удружила" (Ђорђевић, 2011).

За разлику од наведеног законског рјешења у Кривичном закону Републике Српске, иако је дефинисан појам организована криминална група²⁶, обиљежје кривичног дјела организовани криминал чини злочиначко удружење, као форма вишег степена криминалног организовања. дјела Наведена инкриминација нема смисла нити логике, тим прије што егзистира појам организована криминална група, те би сасвим логично било да овај појам конституише кривично дјело организовани криминал. Поред тога, истим кривичним законом непотребно је дефинисано неколико појмова који се тичу учешћа више лица у извршењу кривичног дјела²⁷, (више лица, скупина, група људи, организована криминална група, злочиначка организација), што ствара потешкоће код коришћења наведених појмова²⁸. Такође, у Кривичном закону Републике Српске, кривично дјело организовани криминал и даље је класификовано у групу кривичних дјела против јавног реда и мира, што свакако не одговара ни групном објекту заштите, нити степену опасности организованог криминалитета.

ЗАКЉУЧАК

Полазећи од напријед наведене анализе, а узимајући у обзир штетност и опасност од организованог криминала, јасно је да кривичноправни оквир захтијева одређене интервенције у циљу унапређења реаговања на овај облик криминалитата. Те интервенције тичу се како систематизације, тако и класификације кривичних дјела организованог криминалитета. У том смислу потребно би било слиједеће:

– Кривична дјела организованог криминалитета систематизовати у посебну главу кривичног закона (групу кривичних дјела), чиме би

26 Сматрамо да је појам организована криминална група прихватљивији од појма група за организовани криминал. Иако се ради о језичком или термилошкоком тумачењу, те се може сматрати да су наведени појмови идентични, први појам би више одговарао преводу по Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, појам који на енглеском гласи: "Organized criminal group".

27 Ова примједба може се навести и за дефинисање појмова у Кривичном закону БиХ, којим су дефинисани следеће појмови: удружење лица, више лица, скупна, група људи, организована група, група за организовани криминал.

28 За разлику од Кривичног закона БиХ, у којем је дефинисање наведених појмова усклађено са Палермо Конвенцијом, у случају Кривичног закона Републике Српске то није случај, јер и даље егзистира појам злочиначко удруживања, као највиши степен криминалног организовања.

се показала озбиљност у приступу супротстављању организованом криминалитету;

– У ову групу систематизовати кривична дјела којима се формира организована криминална група, као и припадништво таквој групи²⁹, али и кривична дјела која врше припадници организоване криминалне групе (таксативно навести кривична дјела)³⁰. У озбир би требало узети примједбе наведене у тексту, а посебно оне које се односе на криминално организовање (сматрамо да би сасвим довољно било дефинисање два појма, и то организована група и организована криминалана група, као виши степен и сложенија струкура организованости, што би било наглашено и у називу ове групе);

– Увести казну конфискације имовине за организатора и припаднике организоване криминалне групе, и то по основу припадништва организованој криминалној групи (не и нужно чињења кривичних дјела), када постоји претпоставка да је њихова имовина прибављена путем организоване криминалне групе.

Поред наведеног, било би потребно и усклађивање у језичком, термилошком и логичком смислу, као и усклађивање са међународноправним документима.

---

29 Кривична дјела којима се формира криминална организација могу се манифестовати у два облика. Први облик организовања криминалног удружења постоји у оним случајевима када неко лице дјелује као организатор, односно када то лице формира криминалну организацију ради вршења кривичних дјела. Други облик кривичних дјела којима се формира криминална организација представља приступање лица већ формираној криминалној организацији, којим то лице стиче својство члана или припадника криминалне организације и учествује у вршењу кривичних дјела.

30 Кривична дјела која врше припадници криминалне организације, спадају у кривична дјела организованог криминалитета, ако су директно произашла из циљева и сврхе криминалне организације и ако имају друга обиљежја организованог криминалитета, као што су планско, систематско и дуготрајно поступање, остваривање профита, вршење утицаја на државне органе, појединце и друге институције социјалне контроле у друштву, и друга. Сходно томе, кривична дјела организованог криминалитета могу бити кривична дјела која су усмјерена на стицање профита (кријумчарење и трговина људима, дрогом, изнуда, итд.), кривична дјела усмјерена на легализацију нелегално стечене добити (прање новца), кривична дјела која су усмјерена на остваривање утицаја на државне органе, појединце и друге субјекте социјалне контроле (примање и давање мита, уцена, отмица, итд.), кривична дјела којима се омогућава олакшање рада криминалних организација (елиминисање супарничких организованих криминалних група убиствима или наношењем тешких тјелесних повреда, итд.).

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М. (2008). *Кривично право – општи и посебни дио*. Бања Лука: Правни факултет Бања Лука.
- Dobson, P. (2002). *Criminal Law*. London: Sweet & Maxwell.
- Ђорђевић, Ђ. (2011). *Заједничко вршење кривичних дјела. Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Коменатри кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини*. (2005). Сарајево: Савјет/Вијеће Европе и Европска комисија.
- Стојановић, З. (2002). *Кривично право – општи део*. Београд: Службени гласник, Београд.
- Stefani, G., Levasseur, G., Boulc, B. (2000). *Droit pénal général*. Paris.
- Чејовић, Б. (2006). *Кривично право – општи и посебни део*. Београд: Досије.
- Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime.
- Шикман, М. (2009). *Организовани криминалитет – кривични, процесни, криминалистички аспект*. Бања Лука: Дефендологија центар.
- Шикман, М. (2011). *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*. Београд: Досије.
- Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, број 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/10, 47/14.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13.

NECESSITY OF IMPROVEMENT OF CERTAIN CRIMINAL LAW PROVISIONS IN COMBATING ORGANIZED CRIME

Ass. prof. Mile Šikman, PhD

Abstract: The basic component of the criminal aspects of organized crime represents a definition of criminal offenses of organized crime in Criminal Law. However, this is one of the most complex issues for several reasons. In fact, the very concept of organized crime is quite debatable and subject to discussions of different character (scientific, practical, etc.), and therefore the definition of the organized crime offense. For these reasons, it is common for

---

* Police College, University of Banja Luka; email:nacelink@education.muprs.org

the criminal offenses of organized crime to be considered as those crimes which make up the sum of organized crime or those crimes which have the characteristics of organized crime, and as such are provided for in criminal legislation of the country. When it comes to the 'special part' of criminal law, the key issues are related to organized crime, including whether existing definitions of offenses describe all forms of crime and whether the sanctions provided for them fulfill the need to combat this type of crime. Of course, we should take into account the fact and the need for harmonizing the criminal justice response to organized crime with accepted standards (notably the United Nations and the European Union standards). In this paper we provide a review of certain provisions of the Criminal Code of the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina which treat organized crime, the analysis and suggestions for their improvement

Keywords: crime, organized crime, organized criminal groups, de lege ferenda.

НОВИ САДРЖАЈИ КРИМИНАЛИСТИКЕ СА ОСВРТОМ НА ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ

УДК: 343.533:004

DOI: 10.7251/BPGBL1214025P

Прегледни рад

Доц. др Урош Пена*

Апстракт: Криминалистика као наука која изучава закономјерности настанка кривичних дјела, те методе њиховог откривања и доказивања, има континуирани задатак да истражује нове садржаје криминалног феномена, као и уводи нове методе (или прилагођава постојеће) ради откривања и доказивања кривичних дјела. У том контексту посебно је значајно третирање проблематике високотехнолошког криминалитета. Не само да се ради о новим појавним облицима криминалитета, већ и о повећаној друштвеној опасности од високотехнолошког криминалитета. Свакако да савремени техничко-технолошки развој умногоне доприноси и злоупотребама у сфери информационо-комуникационих технологија. Чини се да криминалистички садржаји у вези са високотехнолошким криминалитетом не прате наведене трендове. Томе се могу додати и дефицит кадрова (стручних лица) који непосредно раде на откривању и доказивању ових кривичних дјела, али и изузетно широка феноменолошка димензија високотехнолошког криминалитета. Тако се овај облик криминалитета може испољавати у свакодневном животу, са незнатним посљедицама, али и у оним облицима који представљају пријетњу држави или пак облицима са великом материјалном посљедицом. Ако се наведеном дода и нормативно регулисање ове проблематике, кривичноправно реаговање на високотехнолошки криминалитет, међународноправни стандарди, онда се може констатовати о каквом се проблему ради. Циљ наведеног рада је да актуелизује питање нових садржаја криминалисткие са посебним освртом на високотехнолошки криминалитет.

Кључне ријечи: криминалистика, кривично дјело, високотехнолошки криминалитет, откривање и доказивање.

УВОД

Криминалистика, као наука, бави се изучавањем метода откривања и истраживања кривичних дјела и њихових учинилаца, као и развојем

* Дирекција за координацију полицијских тијела; email: urospena@hotmail.com

стратегија супротстављања криминалитету. Она проучава начине извршења кривичних дјела; методе практичног сузбијања криминалитета (репресивне и превентивне); унапређује информационе токове у оквиру свих фаза истраге; проналази најефикасније начине предузимања оперативних радњи и радњи доказивања у оквиру важећих законских оквира; оптимизује употребу техничких метода и средстава и доприноси стварању нових и изучава закономерности настанка, проналажења, обраде и вредновања доказних информација. Другим ријечима, криминалистика је наука која се бави изучавањем стратегије, тактике, методике и технике откривања, сузбијања и превенције криминалитета на нивоу појединог кривичног дјела и појаве у цјелини (Симоновић, Б.; Пена, У. 2011). Дакле, криминалистика у свом практичном испољавању користи своје искуствене методе, али и методе других наука које у пракси прилагођава својим потребама, при чему оне прилагођене и усавршене нужно добијају криминалистички карактер. Значи, криминалистика не усваја и не преноси механички резултате које црпи из природних и техничких наука, него тек пошто буду темељито прерађене и прилагођене својеврсним условима и задацима исљеђења, пресуђења и спречавања кривичног дјела, постају криминалистичке методе. Према томе, криминалистичке методе које су преузете од других наука (нпр. биологије) нису више дио тих наука. Дактилоскопија је добила нови, самосталан квалитет, јер је криминалистика прилагодила ту методу. Слажемо се са професором Алексићем који сматра да: "најбољи медицинар не може да изврши дактилоскопску идентификацију ако не зна криминалистику". (Алексић, 1979). Криминалистика са својом дисциплинама (криминалистичком тактиком, техником, методиком и оперативом) изучава и усавршава методе откривања, истраге и доказивања свих кривичних дјела. Новије тенденције у сфери криминалитета, прије свега експанзија организованог криминалитета, али и развој науке и технологије (прије свега компјутерске), утицале су на то да се у појам криминалистике уврсти и четврти дио, а то је криминалистичка стратегија, која има пресудну улогу у супротстављању организованом криминалитету. Дакле, савремене тенденције развоја криминалистке су значајно унаприједиле и усавршиле криминалистичку мисао до нивоа научне дескрипције, уопштавања, научног мишљења и објашњења, тј. стварања научно верификованих метода и средстава која се примјењују у супротстављању криминалитету (Матијевић, 2005: 37-45).

У наведеном смислу, у потпуности је јасно да високотехнолошки криминалитет представља садржај криминалистике. Наиме, развојем информацијских и комуникацијских технологија настају могућности за криминалитет тако што се криминалцима дају нови инструменти за извршење старих врста криминалитета, као и средства и тржишта за

нове врсте криминалитета. Дакле, са све већом заступљеношћу компјутера у свакодневном пословном и приватном животу људи, повећава се и вјероватноћа њихове злоупотребе у криминалне и друге забрањене сврхе. С обзиром на то да се све пословне активности савременог човјека (па и све већи број приватних) одвијају директно или индиректно у вези са компјутерима (нпр., чување, складиштење, обрада, пренос свих врста информација; управљање, контрола и анализа разних привредних, технолошких, финансијских, обавјештајних, научних и других процеса; комуникација – јавна и приватна; доколица и забава итд.), то се и разне форме криминалног понашања прилагођавају информатичком напретку. Усљед тога многа класична кривична дјела, нпр. из области привредног пословања (проневијере, финансијске преваре, фалсификовања), прилагођавају се новонасталим информатичким условима, а њихово извршење није више могуће без злоупотребе или коришћења компјутерске технологије. Увођењем компјутерских система и савремених видова комуникација, појављују се нове форме друштвено опасних појава или старе форме добијају нове садржаје. Имајући у виду тенденције развоја компјутерских технологија и све већу зависност и потребе савременог човека за компјутерима или информацијама које су у њима потхрањене, може се претпоставити да ће криминалитет будућности бити у све тјешњој вези са злоупотребама компјутера и технологија које су директно или индиректно повезане са њима. Поред тога, нова технологија може утицати и на структуру криминалних организација и управљање предузећима која се баве криминалом, при чему друштва и предузећа са напредном ИЦТ прате логику мреже, а не ону јасних хијерархија (Castells, 2003), а то важи и за организоване криминалне групе које показују мрежни тип структуре (Шикман, 2011). Високотехнолошки криминалитет представља друштвено опасну појаву за чије се остварење учинилац користи знањима компјутерске (информатичке) технологије, тако што се компјутерски систем схваћен у најширем смислу (хардвер, софтвер, њихово јединство; један компјутер или мрежа компјутера) користи као средство или као објект криминалног напада, или и једно и друго. Високотехнолошки криминалитет може да произведе далеко теже посљедице по приватни и јавни интерес, јер географска раздаљина и државне границе не представљају препреку за извршење кривичног дјела (Шикман, Милошевић 2012)

С правом се може рећи да високотехнолошки криминалитет представља криминалитет будућности и да ће све више бити заступљен у укупној маси друштвеноопасних појава.

ПОЈАМ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Високотехнолошки криминал се у мултилатералним међународном уговорима схвата као појам и у ужем и у ширем смислу. Тако се, на примјер, у официјелним документима Уједињених нација под високотехнолошким криминалом у ужем смислу подразумејева „свако незаконито понашање усмерено на електронске операције сигурности компјутерских система и података који се у њима обрађују“, док се у ширем смислу подразумејева „свако незаконито понашање везано за или у односу на компјутерски систем и мрежу, укључујући и такав криминал какво је илегално поседовање, нуђење и дистрибуирање информација преко компјутерских система и мрежа“ (Stephson, 2010). По међународном праву, дакле, појмом високотехнолошког криминала обухвата се широк спектар криминалних злоупотреба информационих и радиодифузних технологија, а посебно кривична дјела противправног коришћења интернета и дјела код којих су рачунари средство, односно објект извршења. Дакле, високотехнолошки криминалитет представља облик криминалног понашања код кога се кориштење компјутерске технологије и информационог система испољава као начин извршења кривичног дјела или се компјутер употребљава као средство или циљ извршења, чиме се остварује нека, у кривичноправном смислу, релевантна посљедица. Он представља протуправну повреду имовине код које се рачунарски подаци умишљајно мијењају (манипулација рачунаром), разарају (рачунска саботажа) или се користе заједно са хардвером (крађа времена).

Кривични закон Републике Српске (Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12) садржи шест компјутерских кривичних дјела, и то: Неовлашћено улажење у заштићену базу компјутерских података (члан 238. КЗ РС), Упад у компјутерски систем (члан 271. КЗ РС), Неовлашћено коришћење личних података (члан 176. КЗ РС), Неовлашћено фотографисање (члан 175), Искориштавање дјецe и малољетних лица за порнографију (члан 199 КЗ РС) и Производња и приказивање дјечије порнографије (члан 200 КЗ РС). Код три прва наведена кривична дјела радња извршења се састоји у неовлашћеном улажењу, односно упаду у туђу компјутерску базу података, при чему радњама наведеним у опису кривичних дјела учинилац извршава нека од набројаних компјутерских кривичних дјела. Нарочито је битно истаћи кривична дјела из подручја дјечије порнографије (члан 199. и члан 200. КЗ РС), под којима се подразумејева: а) производња дјечије порнографије за сврху њене дистрибуције путем компјутерских система; б) нуђење или чињење доступним дјечије порнографије путем компјутерског система; ц)

дистрибуција или преношење дјечије порнографије путем компјутерског система; д) прибављање дјечије порнографије путем компјутерског система за себе или другог; е) посједовање дјечије порнографије у компјутерском систему или на медију за похрану компјутерских података. Измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2010. године уведена је нова глава (двадесет четврта), која гласи: “Кривична дјела против безбједности рачунарских података” и чл. 292а, 292б, 292в, 292г, 292д, 292ђ. и 292е, којима се значајно унапређује кривичноправна заштита у области рачунарских података. Овим инкриминацијама уведена су слиједећа кривична дјела: Оштећење рачунарских података и програма (Члан 292а. КЗ РС); Рачунарска саботажа (Члан 292б. КЗ РС); Израда и уношење рачунарских вируса (Члан 292в КЗ РС); Рачунарске преваре (292г КЗ РС); Неовлашћени приступ заштићеном рачунару и рачунарској мрежи, телекомуникационој мрежи и електронској обради података (Члан 292д КЗ РС); Спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи (Члан 292ђ КЗ РС); Неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже (Члан 292е КЗ РС) и Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (Члан 294а. КЗ РС). Заштићени објект ове групе кривичних дјела је безбједност рачунарских података, при чему су објект напада подаци, рачунарски програми, рачунар или други уређај за електронску обраду и пренос података, рачунарска и телекомуникациона мрежа. Радња извршења ових кривичних дјела састоји се у неовлашћеном брисању, мијењању, оштећењу или на други начин чињењем неупотребљивим рачунарских података, којом радњом се нападају рачунарске или телекомуникационе мреже.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

У остварењу криминалних циљева компјутер се користи као средство (оруђе) криминалног напада, као објект напада, или и једно и друго. Компјутер као средство криминалног напада значи да се уз помоћ компјутера реализује криминална радња. Коришћењем компјутера се, на примјер, долази до недозвољених информација које се налазе у некој бази података (нпр. индустријска шпијунажа). Примјеном компјутера програмира се понашање (другог) компјутерског система (врше се промјене у нападнутом софтверу и усљед тога се остварује нека корист, рецимо у виду банкарске преваре). Коришћењем компјутера репрограмира се неки технолошки систем како би се изазвала хаварија и остварио, на примјер, терористички акт или саботажа. Уз помоћ компјутера утиче се на нечију приватност или јавно мњење тако што се преко Интернета шире лажне вијести или клевета неко лице. Преко електронске поште

или интернет сајтова подстичу се други на криминално понашање, или на предузимање радњи којима се неке наноси нека штета или себи и другима прибавља нека корист. Компјутер се користи и као помоћно средство при извршењу кривичних дјела. На примјер, фалсификовање докумената и новца се много лакше и квалитетније постиже примјеном компјутерске технологије (скенирање, дотјеривање, штампање). При планирању терористичких акција или код организованог криминала компјутери се користе на разне начине: планирање, комуникација, врбовање чланова и симпатизера, чување података, вођење криминалног пословања, нуђење услуга (постоје сајтови на којима се рекламира продаја дроге, плаћене убице нуде своје услуге итд.). Компјутер се појављује и као објект криминалног напада. Објект криминалног напада може бити компјутерски хардвер који сачињавају физички дијелови рачунара (нпр. улазни и излазни уређаји компјутера, радни дио компјутера нпр., процесори, основна плоча, носиоци података – хард диск, преносни компјутери – сервери итд.). Дијелови хардвера, или хардвер у цјелини може се уништити физичким дјеловањем, нпр. ломљењем дијелова, активирањем експлозива унутар компјутерског система, крађом компјутера у цјелини или појединих дијелова, манипулацијом са струјним напонима или снажним електромагнетним зрачењима у близини компјутерског центра, уништењем инфраструктуре, нпр. система веза итд. Објект компјутерског напада може бити компјутерски софтвер. Софтвер сачињавају програми који су инсталирани у компјутеру са задатком да управљају радом система. Софтвер се може нападати физичким уништењем, тј. давањем наредби компјутеру за брисање инсталираних програма, неовлашћеним инсталирањем програма са деструктивним наредбама које доводе до уништења постојећих програма или до измјена у функционисању оригиналних програма како би се остварио криминални циљ. Објект напада могу да буду подаци који су потхрањени у компјутеру. Они се могу уништити, измијенити, преправљати. Напад на компјутерски софтвер и податке може се остварити непосредно физичким приступом рачунару који је предмет напада (нпр., од стране запослених у компјутерском центру) или са дистанце, коришћењем компјутерске мреже.

Дакле, радњу компјутерских кривичних дјела карактерише читав низ специфичности у односу на до сада познате форме криминалитета. Радња кривичног дјела се, по правилу, огледа у манипулацијама на компјутеру, тако да се, споља посматрано, уопште не разликује од легалног коришћења компјутера, тј. криминална радња је непрепознатљива. Учишилац може, у оквиру легалних операција и послова на компјутеру, да предузме и репрограмирање софтвера и унесе наредбе којима ће да оствари криминалне резултате, тако да се без експертизе и стручног надзора не може уочити одступање од легалних операција. Прикривеност дјелова-

ња приликом компјутерског криминалитета још се више компликује чињеницом да учинилац може радњу кривичног дјела да предузме у једном моменту (нпр., репрограмирање софтвера), и да при том временски одложи извршење програма. На тај начин се посљедица остварује након задатог времена, чиме учинилац може себи да обезбиједи предност за коју сматра да је оптимална. Многобројни начини извршења кривичних дјела, примијењене методе и технике су сасвим нове и непознате су ранијим видовима криминалног понашања (Петровић, 2001). Поред тога, мањи је значај просторних и временских оквира у случајевима компјутерског криминалитета. Код компјутерских кривичних дјела просторне и временске релације имају сасвим други значај и вриједности у односу на друге врсте криминалитета. Учиниоца може са обичног персоналног компјутера, из своје собе или интернет клуба, да изврши напад на компјутерски систем који се налази на било којој тачки свијета (на примјер, на компјутерски систем који се налази на другом континенту). Могуће је, истовремено, са истог компјутера, извршити нападе и на више компјутерских система који се налазе на различитим континентима. Према томе, просторне границе и дистанце немају значај у случајевима компјутерског криминала који се врши преко интернета, што отвара проблеме међународне полицијске сарадње при откривању и обезбјеђењу доказа. Временски оквири извршења кривичних дјела посредством компјутера су такође другачији него у случајевима других форми криминалитета. У аутоматизованом амбијенту трансакције се обављају таквом брзином која не дозвољава човјеку ни да их непосредно надзире, ни да управља њима. И док се вријеме потребно за реализацију класичних облика криминалних радњи мјери данима и сатима, у идеалним условима и минутима, реализација компјутерског криминала мјери се хиљадитим и милионитим дијеловима секунде, што указује на драстично сужавање временске скале дјеловања компјутерског криминалца.

НЕКИ ОСНОВНИ ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

У складу са продором компјутерске технологије у пословни и приватни живот људи, шире се и могућности укључивања компјутера у сферу криминалитета. Компјутер све чешће постаје средство извршења кривичног дјела (основно или помоћно) или објект напада. Класична кривична дјела добијају нове форме и садржаје који су у некој вези са компјутерском технологијом. На примјер, класични крадљивци све чешће нападају компјутерску опрему (честе су крађе лаптоп компјутера; компјутерских компоненти итд.). Класични облици фалсификовања до-

кумената и новца данас се врше уз помоћ компјутера и компјутерских скенера. За извршење економског криминалитета, нпр., превара и про-невјера у служби, неопходно је коришћење компјутера и манипулација подацима који се налазе у неким компјутерским базама. Чак и класична кривична дјела као што су преваре или илегална трговина дроге данас се врше и уз помоћ компјутера, односно коришћењем интернета. Према томе, многе класичне врсте криминалитета су развојем компјутерске технологије добиле нове форме и садржаје или су се за њихово извршење отвориле раније неслућене могућности. (Симоновић, 2004). На другој страни, развојем компјутерске технологије и интернета, појавиле су се нове форме криминалног понашања, које нису постојале раније. У складу са тим оформиле су се и неке нове криминалне, криминолошке и криминалистичке специфичности које су у вези са компјутерском технологијом. С обзиром на то да је компјутерски криминалитет веома динамична појава и да прожима разне сфере савремених форми криминалитета, тешко је формирати стриктну класификацију оних друштвено опасних појава које би чиниле списак компјутерског криминалитета. Све подјеле ове врсте имају само условни карактер и оријентациони значај. Због тога се прије може говорити о неким основним појавним облицима компјутерског криминала. У складу са наведеним, у основне форме компјутерског криминалитета могле би се уврстити: компјутерске преваре; проваљивање у туђе компјутерске системе; крађа информација и компјутерских услуга; пиратерија у области компјутерских софтвера и других компјутерских производа; компјутерска саботажа; компјутерски тероризам; криминал повезан са интернетом (Симоновић, Пена 2010).

Компјутерске преваре су облик превара које се врше уз помоћ компјутера у намјери прибављања себи или другоме противправне имовинске користи. Код компјутерских превара радња учиниоца није усмерена ка другом лицу како би се довело у заблуду, већ ка компјутеру. У компјутер се уносе нетачни подаци или се неовлашћено манипулише постојећим подацима или се врше измјене у програмском (софтверском) систему компјутера како би се утицало на програмски ток обраде података и тиме стекли услови за прибављање противправне имовинске користи. Проваљивање у туђе компјутерске системе састоји се у онеспособљавању система заштите компјутера, последице чега се врши неовлашћени упад у туђи информациони систем. Проваљивање у туђе компјутерске системе најчешће се остварује преко глобалне компјутерске мреже интернета. Потребно је нагласити да упад у туђе компјутерске системе представља прву фазу у извршењу озбиљнијих кривичних дјела (крађа података, компјутерских саботажа, шпијунаже итд.). Крађа информација се остварује непосредним приступом компјутеру који је објект напада или носиоцима информација. Носиоци информација се физички краду

или се информације копирају. Крађа информација остварује се и након упада у компјутерски систем преко интернета. Предмет крађе могу бити различите врсте информација које имају различите нивое тајности и важности (приватни подаци и тајне, пословни подаци, пословне тајне, војне тајне, плодови интелектуалног стваралаштва итд.). Посебни облик крађа информација су компјутерске шпијунаже. Крађа компјутерских услуга представља неовлашћену употребу (односно злоупотребу) компјутера тако што се у току радног времена, на службеном компјутеру, обављају приватни послови и на тај начин остварује имовинска корист. Умјесто да се у оквиру вршења службе обављају послови који улазе у дјелокруг радних обавеза, лице користи компјутер у неовлашћене сврхе и обавља приватне послове. Овај облик компјутерских злоупотреба се другачије назива и крађа компјутерског времена. Облици ове врсте компјутерског криминалитета могу бити, на примјер: неовлашћено прављење компјутерских програма за неку другу фирму или тржиште; претраживање огласа на интернету како би се конкурисало за други посао; обављање купопродаја преко интернета; вођење пословних књига за неке друге фирме; учествовање у играма на срећу и кладионицама; врше се дактилографске услуге итд.

Пиратерија у области компјутерских софтвера представља илегално копирање оригиналних компјутерских програма и њихову неовлашћену продају. На тај начин повређују се ауторска права произвођача и стиче противправна имовинска корист. У пиратерију ове врсте улази и коришћење илегалних копија компјутерских софтвера. Пиратерија компјутерских софтвера је веома раширен облик компјутерског криминала. У појединим дијеловима свијета, на примјер код нас, веома је раширено илегално копирање софтвера и њихова дистрибуција на тржиште ради продаје. Копирају се читави програмски пакети за рад на рачунарима, системски програми, услужни програми, компјутерске игрице, који се користе како у приватном, тако и у друштвеном сектору.

Поред пиратерије у области софтвера, нису ријетки случајеви пиратерије у области компјутерских компоненти. Илегалне фабрике, које су претежно лоциране на Далеком истоку, праве компјутерске дијелове и компоненте без лиценце и на њих стављају ознаке познатих свјетских фирми. Компјутерска саботажа је вид компјутерског криминала којим се врши напад на компјутерску опрему, софтвере и датотеке како би се оштетиле или унишtile, односно како би се трајно или привремено онеспособио поједини компјутер или компјутерски центар у цјелини. Саботаже које се манифестују у физичком уништењу компјутера или компјутерских компоненти нису у пракси честа појава. Много су чешће тзв. логичке саботаже којима се нападају софтвер и подаци који се налазе у компјутеру. Мотиви компјутерских саботажа могу бити различити: нпр.,

освета послодавцу због добијања отказа, уништење пословне конкуренције, уништење компромитујућих података и доказа који се налазе у компјутеру. Компјутерски тероризам се испољавао, прије свега, у облику бомбашких напада на значајне државне или војне компјутерске центре или на фабрике компјутерског хардвера и софтвера. Терористи су у много случајева до сада, експлозивом и темпираним бомбама, уништавали компјутерске центре широм свијета. Терористичке организације користе интернет сајтове за ширење својих идеја и врбовање младих. На неким сајтовима на интернету налазе се упутства која могу да буду значајна терористима, на пример, како направити бомбу од материјала који се могу набавити у комерцијалној продаји.

Поред наведеног, треба навести и криминал повезан са интернетом. Интернет представља глобалну међукомпјутерску везу која је у виду информатичке паукове мреже прекрила цијелу планету. Сви компјутери који су прикључени на интернет могу међусобно да комуницирају. Развој интернета је вишеструко олакшао комуникацију, пословне и приватне односе између људи. Међутим, интернет је омогућио и неке нове облике криминалитета, класичним криминалним формама дао нове садржаје и олакшао међусобно повезивање и контактирање криминалаца на унутрашњем и на међународном нивоу. Као што је већ поменуто, интернет мрежа користи се за неовлашћени упад у туђе компјутерске системе како би се остварили криминални циљеви које је себи поставио криминалац, нпр. компјутерски хакинг (неовлашћено разгледање података и повреда приватности); компјутерска саботажа (уништење, измјена података и софтвера, уграђивање деструктивних програма итд.); компјутерска шпијунажа (крађа или копирање података), компјутерски тероризам итд. Преваре приликом плаћања преко интернета. Посљедњих година у свијету су развијени облици купопродаје преко интернета. Плаћања се врше такође интернетом, уз коришћење кредитних картица. Преваре на интернету су постале чест облик криминала. Разноразни криминалци широм свијета преко интернета објављују примамљиве огласе за посао, туристичка путовања, нуде на продају по изузетно повољним условима некретнине, фабрике, читава острва на појединим егзотичним тачкама свијета и прибављају на тај начин противправну имовинску корист. Као посебан вид превара појављују се пирамидалне игре на срећу које се организују преко интернета. Ширење дјечје порнографије (и порнографије уопште), као и других сексуалних перверзија, веома је раширен вид криминала преко интернета. Дјеца се врбују често преко интернета тако што криминалци успостављају са њима контакт преко причаоница на које долазе млади (дјеца и тинејџери), нудећи им провод и новац. Снимљени филмови се пласирају преко интернета. Ширење разних облика организованог криминалитета и послова у вези са њим заступље-

но је на интернету. Криминалци који се баве трговином људских бића (нпр. женама, емигрантима, дјецом итд.) рекламирају веома повољне понуде преко интернета за послове у иностранству, туристичка путовања уз обезбјеђивање улазних виза и превоза. Најчешће иза оваквих понуда стоје организоване криминалне организације које скупо наплаћују своје услуге, убијају жртве или их користе за разне илегалне или полуилегалне послове.

ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Полазећи од садржаја појма високотехнолошког криминалитета и његових битних карактеристика, јасно се закључује да овај вид криминалитета захтијева, у одређеном обиму, и специфичне методе које примјењује криминалистичка методика при његовом откривању и доказивању. Ефикасно разјашњавање и доказивање кривичних дјела високотехнолошког криминалитета захтијева организовани и тимски рад полицијских службеника и стручњака информационог технологија, уз коришћење криминалистичких метода, али и метода и техника везаних за рад и функционисање компјутерских система. Криминалистичко начело брзине оперативности посебно мора да дође до изражаја при поступку разјашњавања кривичних дјела високотехнолошког криминалитета. За успјешно разјашњавање кривичних дјела високотехнолошког криминалитета, откривање учиниоца и обезбјеђење доказа, одређени криминалистички значај има и познавање профила учиниоца, јер такво познавање може допринијети правилном и благовременом избору криминалистичко-тактичких начина у склопу примјене одговарајућих метода криминалистичке методике (Бошковић, Јовичић, 2002: 503). Постоји читав низ проблема везаних за откривање и доказивање кривичних дјела која се врше примјеном компјутерске технологије. Након извршења компјутерских кривичних дјела у нападнутом рачунару остају специфични трагови који се огледају у промјенама у сфери електронских записа које су настале у софтверском дијелу рачунара, евентуално у оквиру докумената. Проблем је у томе што су ове електронске промјене (докази) веома осјетљиве и могу се уништити неопрезним и нестручним манипулисањем или програмским задатком учиниоца. Анонимност криминалаца и тешко установљавање трагова које иза себе оставља неовлашћено продирање у туђе компјутерске системе представља додатни импулс за вршење ових кривичних дјела. ИП-адреса није увијек поуздано средство за праћење путање кретања лица које је упало у компјутерски систем зато што и њома може да се манипулише (Janovsky, 1998: 503).

Откривање, тумачење и доказно коришћење промјена насталих у софтверу захтијева изузетну стручност и ангажовање компјутерских експерата високог нивоа, којих данас има веома мало. Управо из тих разлога правни аспект спречавања, откривања и кажњавања илегалних активности у области информационе технологије представља прворазредни проблем са којим се треба суочити. Ово утолико прије што многи правни институти настали још у римском праву нису у стању да асимилују све новине које доноси нова технологија. Традиционална теорија криминалитета, развијена за свијет папира, оловки, каса и плакара, не може да покрије електронске преступе као што су хакинг, пиратство софтвера, вируси, црви, логичка бомба (Петровић, 2001).

С обзиром на поменуте проблеме, сасвим је разумљива чињеница да су до сада најзначајнији случајеви компјутерског криминалитета откривани сасвим случајно. Проблем откривања и доказивања компјутерских кривичних дјела која су извршена коришћењем интернет мреже је и у томе што се најчешће учинилац налази у једној држави, а напада компјутерске системе који се налазе у другим државама, тако да се отварају проблеми који се односе на полицијску сарадњу разних држава на откривању учиниоца и обезбјеђењу доказа. Разлике у кривичноправној и кривично-процесној регулативи неријетко представљају непремостиве препреке приликом откривања и доказивања тих кривичних дјела.

У случају постојања сумње да је извршено кривично дјело из области компјутерског криминалитета, оштећени и полиција морају да поступају хитно, али веома опрезно како се не би учинилац упозорио и дала му се шанса да уништи доказе. Са руководиоцем компјутерског система, оштећеним, руководиоцем фирме, треба обавити информативни разговор и на основу њега утврдити облик и обим напада као и могуће индиције које указују на његово постојање. Потребно је покушати да се из разговора прелиминарно претпостави да ли напад на компјутерски систем долази изнутра, тј. од запослених или споља, тј. преко интернета. Уколико постоји сумња да напад на компјутерски систем долази изнутра, треба сачинити листу могућих учинилаца (на основу индиција о мотиву, посједовању стручних знања за конкретни облик компјутерског криминала, сумњивом понашању, нпр., прековременом остајању на послу или других индиција ове врсте, посједовању материјалних вриједности и стила живота који превазилази ниво примања, постојање могуће везе са конкурентским фирмама итд.). За обезбјеђење доказа у компјутерском центру треба ангажовати експерта (стручњака за компјутере). Акцију обезбјеђења, претресања и вршење увиђаја у компјутерском центру ради обезбјеђења доказа треба добро припремити и осмислити. Истовремено са радњама обезбјеђења рачунског центра, код осумњиченог треба извршити изузимање кућног рачунара (преглед других рачунара који су му легал-

но доступни), дискета и дискова, и обавити претрес ради проналажења других релевантних трагова и доказа (нпр., забиљежака, упутстава за сачињавање деструктивних програма, шема нападнутог компјутерског система, телефонских бројева и других доказа који би у конкретном случају могли да буду од користи). Прикупљање чињеница треба извршити и код провајдера осумњиченог.

У директној вези са истрагама високотехнолошког криминалитета јесу и дигитални докази. Наиме, главни циљ истраге у случајевима високотехнолошког криминалитета јесте, као и случају класичног криминалитета, изградити за правосудне органе необорив или чврст доказ кривице или доказ за ослобађање осумњиченог, и/или праведно санкционисање учињеног дјела (Петровић, 2001). С тим у вези, а будући да се криминалитет који се врши путем високих технологија одвија на разним пољима, компјутер и други уређаји и средства високе технологије могу се у односу на овај криминалитет појавити било као предмет кривичног дјела односно објекат напада, било као средство извршења кривичног дјела. Ово је присутно не само у области високотехнолошког, већ и у области општег, привредног и организованог криминалитета, то јест у свим криминалним случајевима гдје се као средство извршења, или као средство за прикривање кривичног дјела или учиниоца појављује било који уређај чије је функционисање засновано на високој информатичкој технологији, односно електронској технологији. Развој информационо-комуникационих технологија условио је потребу за коришћењем дигиталних доказа у кривичним поступцима. Појам дигиталног доказа је ужи од појма електронског доказа (електронски доказ је свака информација у електронском облику која има доказујућу вриједност, а која може бити ускладиштена или пренесена у електронском облику), и у дигиталној форензичкој науци обухвата компјутерски ускладиштене и генерисане доказе, дигиталне аудио и видео сигнале, дигитални запис са мобилног телефона, запис са дигиталне факс-машине или других дигиталних уређаја (Пена, Митровић 2012). Дигитални докази су једна врста материјалних доказа, без обзира на чињеницу што их је теже евидентирати. У односу на материјалне доказе, дигитални докази имају неколико предности. Од дигиталних доказа је могуће направити тачну копију која се накнадно може истраживати као да се ради о оригиналу, док је код материјалних доказа то готово немогуће. Приликом испитивања копије, а не оригинала, избјегавају се оштећења која би могла настати на оригиналу приликом истраживања. Заправо, препорука професионалаца је да се форензички алати и технике не примјењују на „живим“ подацима, већ да се направе њихове копије, и да никад, баш никад, не експериментишу корисници који нису за то обучени, јер ће скоро сигурно оштетити или изгубити

потребне дигиталне доказе. Помоћу правилних алата могуће је врло лако одредити је ли дигитални доказ модификован или уништен, једноставно упоређујући га са оригиналом. Дигитални доказ је врло тешко уништити: чак и онда када су "обрисани", дигитални докази се могу повратити на компјутерски диск или неки други медиј за похрану података. Дигитални доказ је једноставно похранити, а због лакоће израда копија, готово га је немогуће уништити или изгубити. Због тога што се дигиталним доказима може лако манипулисати и преносити их, истражитељи који се баве компјутерским криминалитетом наилазе на нове изазове у раду с оваквом врстом доказа.

Они представљају спој магнетског поља и електронских техника које се скупљају и анализирају уз помоћ специјалних техника и алата. Дигитални докази могу бити било какав низ битова и бајтова на диску рачунара или другом меморијском систему, и то су најчешће неки: системски (swar фајл, лог фајл, конфигурацијски фајлови и фолдер), кориснички (документи и текстуални фајлови, табеле, слике, базе података, аудио-видео, архивирани фајлови, привремени фајлови, backup, сакривени и шифровани фајлови, обрисани и преименовани фајлови) или интернет (интернет адресе, e-mail, cookies, bookmark, history) или електронски уређаји за похрањивање података (ове уређаје можемо подијелити у двије категорије: прва категорија дигиталних медијума јесу непостојани медији за похрањивање информација којима је потребан стални доток струје – радна меморија компјутера – РАМ, меморија мобитела и PDA уређаја, и друга категорија дигиталних медијума – постојани медији којима није потребно стално напајање струјом – тврди дискови, SSD уређаји).

Поред наведеног, неопходна су специјална знања како за извршење тако и за откривање компјутерског криминалитета. За извршење компјутерских кривичних дјела потребна су извјесна специјална знања. Неопходна знања која мора да посједује учинилац битно се разликују од врсте криминалног напада. За неке облике компјутерских кривичних дјела неопходна су изузетно велика знања информатичке технологије. Ширењем информатичке писмености, она су све доступнија великом броју лица. За откривање кривичних дјела која се врше преко компјутера неопходна су експертска знања и посебна обученост полицијских стручњака. Наравно, откривање и разјашњавање кривичних дјела високотехнолошког криминалитета у великој мјери зависи од сарадње међу полицијских агенцијама, од којих међународна полицијска сарадња има посебан значај. У том смислу заједничке истраге, уз сва ограничења која постоје, представљају често једини начин откривачке дјелатности код овог облика криминалитета.

ПРЕВЕНЦИЈА ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Превенција високотехнолошког криминалитета је најсигурнији облик заштите. Најважније је обезбиједити услове да до напада не дође, а ако дође, да посљедице буду избјегнуте или да буду што мање. Потребно је унапријед припремити план поступања за случај утврђивања напада на систем или неовлашћеног продора у систем. Превенција високотехнолошког криминалитета налаже предузимање читавог низа мјера које се могу тицати персонала који ради на систему, технологије и операција. Потребно је обучити службенике о ризику који постоји у погледу конкретног компјутерског система, неопходних мјера опрезности и сигурносних мјера. Неопходно је установити мјере физичке сигурности, контролу и приступ појединим елементима компјутерског система, као и процијенити степен угрожености компјутерског система. У складу са тим оспособити поједине техничке системе заштите. Технички системи заштите треба да буду усмјерени на спречавање упада у систем преко мреже (интернета), али и преко појединачних приступних јединица унутар система (нпр., преко терминала). Најчешће се користе слојевити системи заштите. Подаци различите важности имају и различите нивое заштите и овлашћени круг лица који им може приступити под тачно дефинисаним условима (посебне шифре и друге мјере опрезности). Приступ посебно важним подацима обезбјеђује се посредством додатних програмских мјера заштите, тако де се потенцијалном нападачу програмски уграђују на могућим путањама продора, разне програмске препреке. Суштина мјера је у инсталирању заштите од неовлашћеног приступа, и уградњи програма који имају задатак детекције (и алармирања) у случају сваког неовлашћеног упада (Петровић, 2003).

На нивоу Републике Српске посебна пажња се поклања предузимању превентивних мјера и радњи на спречавању високотехнолошког криминалитета (Шикман, Бошковић 2013). Циљ кампање Владе Републике Српске посвећене борби против високотехнолошког криминала под називом “Неко вреба преко веба” јесте да се грађани упознају са овом врстом криминала о коме се релативно мало зна, а који представља опасност за дјецу, омладину, па и одрасле који користе услуге рачунара и високе технологије. У том смислу Министарство унутрашњих послова Републике Српске протеклих година је водило неколико кампања. Једна од њих је и пројекат „Едукација дјече и одраслих од опасности које вребају на интернету“, који се реализује у циљу заштите дјече од свих опасности на интернету, посебно на друштвеним мрежама попут „Фејсбука“, „Твитера“ и других. Дјеца су кроз серију предавања у основним школама широм Републике Српске едукована о опасностима на интернету, али и како да буду сигурна

приликом кориштења интернета. Тако је Министарство унутрашњих послова Републике Српске реализовало у школској 2008–2009. години истраживање у којем је учествовало 1.296 ученика основних школа и 670 ученика средњих школа у Бањалуци, а које је показало да 75,9 одсто испитаних основаца и 87,7 % средњошколаца посјећује „Фејсбук“, а да чак 31,4 одсто основаца и 45,8 одсто средњошколаца зна некога коме је непозната особа преко душтвених мрежа тражила да се дописује или да се гледају преко интернет камера. Такође, истраживање Министарства унутрашњих послова Републике Српске показало је да је од 18,1 одсто испитаних основаца и 35,7 одсто средњошколаца тражено да приликом упознавања на интернету пошаљу своје фотографије или видео-снимак. Чак 9,7 одсто испитаних основаца и 34,5 средњошколаца имало је искуство да је друг са интернета којег никад нису видјели уживо тражио да се негдје састану, а 10 одсто основаца и 23,4 одсто средњошколаца који су учествовали у истраживању МУП РС рекло је да су били у ситуацији да их је друг са интернета звао на љетовање код њега. Разлог зашто је МУП РС изабрао баш ова питања јесте што без обзира колико она банална била, најчешће представљају модел по којем педофили комуницирају са дјецом на интернету. С обзиром на то да и педофили имају знакове по којима препознају своје интернет странице, истраживање је показало да је кружну спиралу за љубитеље дјевојчица раније видјело 7,2 испитаних основаца и 8,8 средњошколаца, а спирални троугао за љубитеље дјечака видјело је на интернету 7,7 одсто основаца и 7,5 средњошколаца. Након спроведеног истраживања над дјецом и малољетницима, урађена је и анкета са родитељима и наставницима да би се видјело колико су спремни да помогну дјецу у овој области. Одговори који су добијени нису били охрабрујући, али сматрамо да је кроз пројекат заједничке сарадње у четвороуглу дјеца-родитељи-наставници – полиција могуће знатно унаприједити заштиту дјеце од сексуалних предатора на интернету, али и свих осталих нежељених ствари.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић, Ж. (1979). *Криминалистика*. Београд: ИРО Привредна штампа.
- Бошковић, М. (1998). *Криминалистичка методика 2*. Београд: Полицијска академија.
- Бошковић, М.; Матијевић, М. (2007). *Криминалистика оператива*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова
- Бошковић, М.; Јовичић, Д. (2002). *Криминалистичка методика*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Castells, M. (2003): *Born of network society*. Malden, Oxford, Victoria.

- Janovsky, T. (1998). Internet und Verbrechen. *Kriminalistik*, број 7/1998.
- Кривокапић, В. (1996). *Криминалистика тактика I*. Београд: Полицијска академија.
- Криминал повезан са компјутерима у ЕУ. (2002). Стари криминал нова средства; нови криминал нова средства, ЕВРОПОЛ, Ден Хаг.
- Максимовић, Р.; Тодоровић, У. (1998). *Криминалистика техника*. Београд: Полицијска академија.
- Матијевић, М. (2005). *Криминалистика у теорији и пракси*. Зборник радова "Криминалистика у теорији и пракси". Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Пена, У.; Митровић, Д. (2012). *Значај дигиталних доказа у кривичном поступку*. Зборник радова Сузбијање криминала и европске интеграције с освртом на високотехнолошки криминал. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Петровић, С. (2001). *Компјутерски криминал*. Београд.
- Симоновић, Б.; Пена, У. (2011). *Криминалистика*. Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву,
- Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*. Београд: Графолик.
- Stephson, P. (2010). *Investigating Computer-Related Crime*. Boca Raton: CRC Press.
- Шикман, М. (2011). *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Шикман, М.; Милошевић, М. (2012). Нормативне претпоставке за супротстављање високотехнолошком криминалу у Републици Србији и Републици Српској. Зборник радова Сузбијање криминала и европске интеграције с освртом на високотехнолошки криминал. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Шикман, М.; Бошковић, Г. (2013). Високотехнолошки криминал у Републици Српској – актуелно стање и мере сузбијања. Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12.

NEW CONTENTS OF CRIMINALISTIC WITH AN EMPHASIS ON CYBER CRIME

Ass. prof. Uros Pena, PhD*

Abstract: Criminalistic, as a science that studies the laws of the occurrence of the crimes and methods of their discovery and proof, has a continuous task to investigate new contents of criminal phenomenon, as well as new methods (or adapting existing ones) to identify and prove criminal acts. In this context, it is especially significant to treat the issues of cyber crime. It is not just about the new form of crime, but also about increased social dangers of cyber crime. It is certain that the modern technical and technological development contributes greatly to the abuses in the sphere of information and communication technologies. It seems that a criminalistic content in conjunction with high-tech crime does not follow the above trends. The deficit in human resources (professionals) who are directly involved in discovering and proving these offenses, but also extremely broad phenomenological dimension of cyber crime can also be added to this. Thus, this type of crime can manifest itself in everyday life, with negligible consequences, but also in the forms that represent a threat to the country, or forms with a large financial impact. If the normative regulation of these matters, legal reaction to cyber crime and international legal standards are added to this, it can be determined what the problem is. The purpose of the study is to actualize the question of new contents of criminalistic with special emphasis on high-tech crime.

Keywords: criminalistic, crime, cyber crime, identifying and proving

---

* Directorate for Coordination of Police Forms; email: urospena@hotmail.com

Проф. др Душко Вејновић*
Мр Биљана Ковачевић**
Француз Ведран***

Апстракт: Загађење животне средине, које је посљедица еколошког криминала који се тешко открива, јесте нежељена друштвена појава којој доприноси убрзан научнотехнолошки развој. Раст људске популације и економски и укупан развој неусклађен с могућностима екосфере, проузрокује промјене које могу озбиљно да угрозе људски опстанак. Због тога је неопходно указивати на спречавање, сузбијање и санкционисање еколошког криминала, који никако не може бити на нивоу друштвене осуде, већ изискује интервенцију државе. Главна мјера државе за сузбијање еко-криминала јесте постојање адекватног правног оквира који би био примјењен у пракси. Док се у чланицама Европске уније велика пажња посвећује еколошком криминалу и посљедицама које он изазива, у државама које нису чланице ЕУ његово третирање је још увијек у почетној фази и није могуће формирати поуздану представу о овој појави. Стога се значај заштите животне средине намеће као глобални изазов модерног друштва, а посебно друштва која су у процесу транзиције и прилагођавања развијеним системима. У свему томе значајну улогу има еколошка етика, која је основа за изградњу универзалне етике као јединствене свијести човјечанства и уједначеног моралног нормативног система. У овом раду биће анализиран еколошки криминал са приједлозима неких мјера које би требало да отклоне његове узроке и излијече посљедице изазване његовим дјеловањем.

Кључне ријечи: екологија, еколошки криминал, етика, правни оквир, сузбијање.

---

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, Редовни професор;
email: tin@blic.net.

** Магистар социолошких наука, Докторанд Факултета политичких наука, Бања Лука.

*** Дипл. социолог, студент мастер студија Факултета политичких наука, Бања Лука; email: francuzvedran@gmail.com.

УВОД

Дуг је списак проблема који муче човјечанство на почетку 21. вијека. Ипак, чини се да еколошки проблеми, тачније еколошка криза, представља једну од највећих егзистенцијалиних криза које данас погађају човјечанство. Подаци о загађености и уништавању животне средине сваке године су све алармантнији¹. Неадекватно одлагање отпада, издувни гасови, криволов, као и енормно повећање људске популације, велика су пријетња биљним и животињским врстама. Стога се као императивно намеће тражење одговора на питање како заштитити животну средину, што је сигурно један од највећих проблема са којима се суочава савремено друштво. У тежњи да постигне што боље услове живота, човјек је не само загадио и у великој мјери уништио животну средину, већ је и свој опстанак учинио врло неизвјесним.

Загађење животне средине посљедица је еколошког криминала. Посљедица ове врсте криминала јесте загађен ваздух, загађена вода која је све ближа граници функционалне употребе, загађено земљиште – па производи који се на њему узгајају могу бити опасни за оне који се њима хране, угрожена флора и фауна. Ако се узме да је еколошки криминал сваки акт извршен са намјером да се нанесе штета животној средини – биљном и животињском свијету, а с циљем да се на тај начин придобије лична корист, дефиниција еколошког криминала није чисто правна већ се може сагледати и у ширем друштвеном контексту, те је ову појаву неопходно посматрати у том контексту.

Оно што је посебно важно јесте да еколошки криминал доноси висок профит онима који се баве овом врстом криминалитета. Посебна тешкоћа лежи у томе што се еколошки криминал тешко открива, па је самим тим отежана и борба против њега. Да би се стало у крај овој врсти криминала и дао активан допринос заштити животне средине, која се може сматрати глобалном акцијом, неопходно је буђење еколошке свијести и поштовања етичких стандард, најприје код сваког појединца, а онда и на глобалном нивоу. Друга важна ствар јесте строго поштовање правних норми које регулишу ову област. То свакако важи за оне развијене земље које имају низ закона и мјера које регулишу заштиту животне средине, док оним неразвијеним земљама у које свакако спада и Босна и Херцеговина предстоји улагање огромног напора да се достигне ниво развијености

---

1 Изумирање врста у 21. вијеку постало је драстично – према неким процјенама, годишње нестаје чак 140.000 врста. Научници предвиђају да ће до 2050. године са планете нестати око 30 одсто постојећих врста, а новије студије такође предвиђају да ће за 20 година нестати четвртина врста сисара. Међу научницима постоји консензус о томе да је стопа изумирања врста тренутно виша него било када у историји. (<http://www.avaz.ba/tehnologija-i-nauka/nauka/planeta-zemlja-napola-puta-do-konacnog-unistenja> – 15. 2. 2014).

свијести и правне регулативе какав постоји у земљама Европске уније, и оно што је још важније – примјена правних рјешења у пракси.

У овом раду биће анализиран сам појам еколошког криминала, као и манифестације и посљедице које он изазива по животну средину. Такође, биће испитани механизми и мјере које за циљ имају да се подигне ниво човјекове свијести о ризику који доносе његове неконтролисане активности у његовој природној и друштвеној средини, прије свега, дубоке кризе једног начина производње, модела потрошње и привредног раста, уз истовремено губљење основних људских вриједности. Повратак човјека у какву-такву равнотежу с природом могућ је темељном промјеном његовог односа према животној средини до које се може доћи прије свега едукацијом и превентивним мјерама у начину производње и потрошње.

ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛ И ЊЕГОВЕ ПОСЉЕДИЦЕ

Еколошки криминал представља један од најопаснијих облика криминала, мада шира јавност готово да није упозната с његовим постојањем и нарочито погубним посљедицама које он има по животну средину, а самим тим и по опстанак биљног и животињског свијета. Да би се што јасније дефинисао појам еколошког криминала, морају се имати у виду сви облици криминалитета. Под еколошким криминалом подразумијевају се све врсте активности које су усмјерене на угрожавање животне средине. У ширем значењу еколошки криминал “представља сваки акт извршен с намјером да се нанесе штета или потенцијалом да се оштети животна средина и биолошки свијет, и да се на тај начин прибави пословна или лична корист” (Clifford, 2008). Из ове дефиниције произилази да је неопходно постојање правно нормативних аката који регулишу област животне средине.²

Са сигурношћу се може рећи да је еколошки криминал озбиљан међународни проблем који је у порасту, а који је препознатљив не само као загађење ваздуха, воде или земљишта, или експлоатација биљног и животињског свијета у комерцијалне сврхе која води његовом истребљењу, већ и као најобичније бацање отпада на улицу (Костић, 2009: 175–182). Еколошки криминал је по својој природи неријетко транснационалног карактера и може се јавити као посебна врста организованог криминала. У том случају манифестује се као трафикинг природним ресурсима, нелегална трговина биљкама и животињама, недозвољено рибарење, нелегална експлоатација и трафикинг минералима и драгоцијеним

---

² Под термином животна средина подразумијева се природно окружење (вода, ваздух, биљни и животињски свијет), као и окружење које је створио човјек (градови, насеља, индустријски и други објекти).

камењем, дрветом или опасним отпадом (Бјелајац, 2011). Манифестације еколошког криминала јесу нелегално испуштање супстанци у воду, ваздух и земљу, нелегална трговина биљкама и животињама, нелегална трговина супстанцама које уништавају озонски омотач, а посљедице су загађење животне средине, прије свега ваздуха, воде и земље. Чист ваздух³ је основ за здравље људи и читавог екосистема. Атмосфера је све више загађена, а отровне материје транспортују се ваздухом до удаљених локација и служе као средство загађења осталих сегмената животне средине. Ваздушни омотач који обавија Земљу, уједно штити Земљу од разних неповољних дејстава. Да нема тог ваздушног омотача, дневно колебање температуре би износило око 200 степени Целзијуса, не би било воде, а самим тим ни живота на земљи. Основни узрочници загађења ваздуха јесу лош квалитет моторних горива, употреба старих возила без катализатора, као и застарјела технологија у индустријском и енергетском сектору.

Значај воде за цјелокупан биљни и животињски свијет, за екосистем, за планету као цјелину је вишедимензионалан. Дакле, без воде нема живота на земљи, а према подацима Свјетске здравствене организације, данас је већ критична ситуација са резервама чисте воде, и то како стајаћих и текућих, тако и подземних вода које се користе за пиће.⁴ Највећу улогу у загађењу воде има човјек. Земљиште представља најповршнији слој Земљине коре у коме се непрекидно одвијају динамички процеси под утицајем климатских, биолошких, хемијских и механичких фактора, а прије свега људске активности. Главну штету земљишту наносе загађења тла и ваздуха, прекомјерна употреба, а за њену заштиту не постоји заједничка стратегија, иако проблеми загађене земље сваким даном попримају све веће размјере⁵ и непрестано пријете уништавању живота на Земљи.

---

3 Ваздух је смјеша гасова која чини атмосферу, а састоји се приближно од 4/5 азота, 1/5 кисеоника, и врло мале количине племенитих гасова, угљен-диоксида, водоника, озона, водене паре и разних нечистоћа. Проблеми настају када се овај однос поремети. (<http://www.scribd.com/doc/53644054/saob-gasaj> – 5. 2. 2014).

4 Потреба за водом се повећава сразмјерно увећању броја становника на Земљи, а њена се количина упркос растућим промјенама не мијења. Статистички подаци су застрашујући. Они нам говоре да ће до 2025. године 2/3 становника осјетити озбиљан недостатак воде. Већ сада, према подацима стручњака, 2,5 милијарде људи нема обезбијеђене основне хигијенске услове за живот због недостатка воде, а чак пет милиона људи годишње умре због загађене воде.

5 Око 3,3 милиона хектара обрадивог земљишта у Кини превише је загађено тешким металима и другим материјама које се користе у производњи хране, подаци су Министарства за земљиште и ресурсе. Укупна површина обрадивог земљишта у Кини износи око 136,4 милиона хектара. (<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/431188/U-Kini-zagadjeno-oko-33-miliona-hektara-obradivog-zemljista> 6. 2. 2014).

Када је ријеч о еколошком криминалу, потребно је нагласити да еколошки криминал превазилази причу о самом угрожавању животне средине, његове посљедице имају шири друштвени значај, посебно када је у питању економски аспект. Профит је најважнији, што доводи у сукоб економски и еколошки интерес. Економски интерес је интерес профита, усмјерен на оставаривање што веће зараде, при чему се не приступа одговорно животној средини. С друге стране, еколошки интерес преваходно је оријентисан према заштити животне средине, и он у свом остварењу нема никакву капиталну добит. Све ово се оправдава чињеницом да живимо у капиталистичком друштву које има своја правила, посебно када су у питању еколошки интереси. Ипак, развијене земље дају више значаја еколошком интересу, гдје све значајније мјесто заузима еколошки инжењеринг којим се нови пројекти покушавају учинити еколошки прихватљивијим. С друге стране, у земљама које су у процесу транзиције ситуација је далеко тежа. Еколошки интерес и еколошка свијест у тим земљама је на изузетно ниском нивоу, јер интерес за развој и напредак како би се обезбиједила егзистенција, далеко превазилази еколошки интерес.

УЛОГА ЕКОЛОШКЕ ЕТИКЕ У ОЧУВАЊУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Данас, када опасности по очување стабилности екосистема достижу енормне размјере, фундамент од кога треба поћи јесте став да је неопходна корјенита промјена у понашању и односу појединца према природи. Основне смјернице те промјене, која за циљ треба да има очување животне средине, може да понуди еколошка етика, ако имамо у виду да се функција етике остварује како кроз спознају и усвајање вриједности, тако и кроз дјеловање у складу са тим вриједносним нормама. Етика се може означити као систем вриједности створен кроз обичаје и праксу људских бића, као аспект који креира моралну страну личности, као филозофска студија принципа моралности. Шта би онда била еколошка етика? Прије свега важно је имати на уму да еколошка етика почива на увјерењу да све природне ресурсе воду, ваздух, земљу, флору и фауну, треба чувати због њихове сопствене вриједности, а не да то очување буде наметнуто као императив због користи коју човјек има од природног богатства. Стога бисмо еколошку етику могли дефинисати као однос између човјека и његовог природног окружења заснован на моралним нормама за које се вјерује да могу управљати људским понашањем у односу на природну околину.

Основни елементи теоријски и емпиријски стечене еколошке свијести јесу еколошко знање, вредновање еколошке ситуације и

еколошко понашање. При том, еколошку свијест не чине само сазнања о односу природе и друштва, о нарушавању еколошке равнотеже и потреби заштите животне средине, већ и савјест, односно спремност појединаца и друштвених група да се у тој заштити ангажују и да се одговорно и еколошки оправдано односе према средини у којој живе.

Чини се да је за опстанак човјека, планете Земље и одрживог развоја од суштинског значаја преиспитивање постојећих вриједности и успостављање начела еколошке етике која ће на правичним основама подржавати одрживи развој природе. Предуслов таквог новог односа према природи, нове филозофије живљења и новог модела развоја је стварање еколошке свијести и еколошког понашања, односно, развијање еколошке етике и еколошке културе. Зато је неопходно да се кроз васпитно-образовни процес обезбиједи мултидисциплинарност ради спознаје суштине односа: друштво, човјек, техника, природна средина, односно изрази цјеловитост аспеката еколошких, економских, социјалних, технолошких, културних и етичких садржаја.

МЈЕРЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

Динамика индустријског друштва иде у правцу супротном од хуманог односа човјека према природној и друштвеној средини, стога да би се зауставило даље угрожавање и пропадање човјекове средине, потребно је ангажовање цјелокупног становништва и свих земаља на свијету. Упркос бројним стратегијама, плановима и програмима за заштиту животне средине, ниво еколошке свијести⁶ савременог човјека је веома низак да би се ти програми спровели, што посебно важи за неразвијене земље. Према томе, подизање нивоа свијести сваког грађанина на планети о важности заштите животне средине може се сматрати приоритетним. Подизање новог нивоа свијести са собом носи превентивно дјеловање које би се огледало у кориштењу алтернативних извора енергије у већем обиму, рециклажи отпада, инсистирању да богати више издвајају за еколошку заштиту, као и значајнија улагања у обнову флоре и фауне.

Још једна од мјера која је важна за заштиту животне средине а тиме и сузбијање еколошког криминала, јесте еколошко образовање и еколошка култура. Еколошко образовање код грађана би требало да развија сензибилност за животну средину и покретање на акцију. Образовање би требало да тражи алтернативу постојећем стању, као и да тражи одговор на питање како подићи квалитет живота и квалитет

---

⁶ Еколошку свијест чини скуп схватања, понашања, дјеловања, жеља и очекивања која се односе на човјекову природну средину; она обухвата еколошко знање, еколошке вриједности и еколошко понашање (Шијаковић, 2010).

човјекове средине. Да би све ово имало примјену у пракси, неопходно је да на нивоу сваке државе постоји јасна еколошка политика која би обухватила све наведене мјере. Еколошку политику креирају и проводе државне институције, институти, као и стручне организације. Један од најважнијих задатака еколошке политике јесте правна регулатива ове области, са нагласком на успостављање кривичне одговорности у случајевима озбиљног загађења које доводи у опасност животну средину како на локалном тако и на глобалном нивоу.

Значај добре правне регулативе и адекватног провођења законских рјешења у пракси најбоље је потврђен у развијеним земљама. Кривичноправна заштита животне средине на међународном нивоу свеобухватно је садржана у Конвенцији о заштити животне средине путем кривичног права, коју је усвојио Савјет Европе 1998. године у Стразбуру. Овом Конвенцијом се наглашава потреба за успостављање кривичне одговорности у случајевима озбиљног загађења или довођења у опасност животне средине. У основи ове Конвенције налази се остварење сљедећих прокламованих циљева: потреба вођења заједничке казнене политике у циљу заштите животне средине, захтјев да живот и здравље људи, као и флора и фауна, те други природни ресурси буду заштићени свим расположивим средствима, укључујући и кривичноправне мјере, потреба да се неконтролисана употреба технологије као и прекомјерна експлоатација природних ресурса, што доводи до озбиљних ризика по животну средину, превазиђу мјерама које су координисане између земаља чланица Савјета Европе и осталих земаља које потпишу, односно ратификују ову Конвенцију, неопходност да се кршење принципа животне средине пропише као кривично дјело које подлијеже одговарајућим санкцијама, те кривично гоњење и кажњавање починилаца кривичних дјела у области заштите животне средине, уз жељу да се у том циљу ојача међународна сарадња (Бјелајац, 2011).

Пред земљама у транзицији заиста је тежак задатак, јер им је неопходно много акције и рада како би достигле ниво развијених земаља. Када је у питању правна регулатива, чини се да БиХ не заостаје много за развијеним земљама. Оно што представља далеко већи проблем јесте то што закони, правилници и стратегије остају само “мртво слово на папиру”, па је неопходно поштрити мјере за њихову примјену у пракси. Такође, заостатак је видан у сегменту еколошке свијести, образовања и културе. Чини се да већина становништа животну средину доживљава као “канту за отпатке”, у коју се истреса отпад без размишљања о томе колико је то штетно за саму животну средину и колико то угрожава опстанак човјека.

ЗАКЉУЧАК

Убрзан индустријски развој означен је као један од главних узрока све веће загађености животне средине. Међутим, док с једне стране индустријализација омогућава побољшање животног стандарда великог броја људи на Земљи, с друге стране она негативно утиче на квалитет животне средине и здравље човјека. Индустријски развој је убрзан како би се задовољиле све веће потребе које човјек себи задаје, а то за посљедицу немимовно има све већу експлоатацију природних ресурса, па је, у суштини, еколошка криза само нераздвојни дио великих цивилизацијских збивања. Чини се, ипак, да је човјек коначно схватио да питање опстанка заправо лежи у другачијем односу према животној средини.

Еколошки криминал је изузетно сложена и широка област, која не може бити рјешавана појединачно, већ само заједничким ангажовањем свих релевантних институција. Сваког дана на сцени је све већа експлоатација природних ресурса, што неминовно узрокује све веће штетне посљедице по животну средину. Стога се као нужно намеће стално улагање у заштиту животне средине, рјешавање актуелних проблема у овој области, као и спречавање даљих еколошких инцидената и катастрофа. У том смислу за даљи напредак од круцијалног значаја су сарадња релевантних институција, координација, усаглашавање закона и подзаконских аката, побољшање капацитета у смислу људства и опреме, подизање нивоа еколошке свијести и еколошко образовање.

Правно регулисање заштите животне средине јесте основна и најзначајнија мјера еколошке политике. Кроз те мјере разрађени су сви основни циљеви које је неопходно постићи, а који се тичу загађења животне средине, као и обнове природних ресурса. Дакле, државе су обавезне да обезбиједи ефикасно и одговарајуће кажњавање, како физичких тако и правних лица, за извршена противправна акта. Посебно важна улога припада еколошкој свијести која мора да представља образац живота који рационално троши енергију и од природе узима само онолико колико је неопходно за одржав развој. То је могуће кроз адекватно еколошко образовање и подизање еколошке културе друштва, која треба да буде дио опште културе сваког друштва.

Нема сумње да је сваки вид загађења животне средине нежељена друштвена појава која може да постане врло озбиљна, и њено сузбијање не може да се базира на позивању на еколошку етику и општу друштвену осуду. Такве врсте прекршаја морају да се санкционишу строжим мјерама које су дио правног оквира.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелајац, Ж., Дашић, Д., Спасовић, М. (2011). *Еколошка политика ЕУ и њен политичко-правни оквир*. МП 4.
- Clifford, M. (2008). *Environmental crime – enforcement, policy and social responsibility*. Aspen Publ.
- Де Жарден, Џ. (2004). *Еколошка етика – увод у еколошку филозофију*. Београд: Службени гласник.
- Костић, М. (2009). Еколошки криминал и његово сузбијање. *Правни живот, тематски број Право и време, Удружење правника Србије, Београд, бр. 10, 175–182.*
- Тодић, Д. и Вукасовић, В. (2002). *Еколошка криза у свету и одговор међународне заједнице*. Београд.
- Ћрнјар, М. (2002). *Економика и политика заштите окoliша*. Rijeka: Ekonomski fakultet.
- Волф-Нидермајер, А. (2004). *Еколошка политика. Европа од А до Ш – приручник за европску интеграцију*. Београд: Фондација Кондар Аденауер.
- Шијаковић, И. и Вилић, Д. (2010). *Социологија савременог друштва*. Универзитет у Бањој Луци: Економски факултет.
- <http://www.scribd.com/doc/53644054/saob-racaj>
- <https://zelenenovine.wordpress.com/tag/kriminal/>
- <http://www.ekologija.com.hr/ekologija-i-ekonomija/>
- <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/431188/U-Kini-zagadjeno-okolo-33-miliona-hektara-obradivog-zemljista>
- <http://www.avaz.ba/tehnologija-i-nauka/nauka/planeta-zemlja-na-pola-puta-dokonacnog-unistenja>

ENVIRONMENTAL CRIME AND CONTROL MEASURES

Dusko Vejnović PhD*
Biljana Kovacevic, M.A.**
Francuz Vedran***

Abstract: Environmental pollution as a consequence of environmental crimes that are difficult to detect, it is undesirable social phenomenon which contributes to the rapid scientific and technological development. The growth of human population and uncoordinated economic and overall development of the capabilities of the ecosphere, causing changes that can seriously threaten human survival. Therefore, it is necessary to indicate the prevention, suppression and sanctioning of environmental crime, which could not possibly be at the level of social condemnation, but requires the intervention of the state. The main measure of the state for the suppression of eco-crime is the existence of an adequate legal framework that would be applied in practice. While the member states of the European Union, great attention is paid to environmental crime and the consequences that it causes in the countries which are not members of the EU's treatment is still at an early stage and it is not possible to form a reliable idea of this phenomenon. Therefore, the importance of environmental protection imposes itself as a global challenge of modern society, especially companies that are in the process of transition and adaptation developed systems. In all of this has a significant role environmental ethics that is the basis for the construction of the universal ethics as a single consciousness of humanity and balanced moral normative system. This paper analyzes the environmental crime with suggestions of some measures which should remove its causes and heal the consequences caused by its activities.

Keywords: ecology, environmental crime, ethics, legal framework suppression.

---

* Police College, University of Banja Luka, Full Professor; email: tin@blic.net.

** Master of Sociology, PhD student, Faculty of Political Science, Banja Luka.

*** Dipl. sociologist, master student of the Faculty of Political Sciences, Banja Luka; email: francuzvedran@gmail.com.

РЕГИОНАЛНА САРАДЊА У БОРБИ ПРОТИВ АСИМЕТРИЧНИХ СИГУРНОСНИХ ПРИЈЕТЊИ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

УДК: 351.759.4/.5(4-12)

DOI: 10.7251/BPGBL1214053R

Прегледни рад

Др sc. Самир Ризво*

Апстракт: Рад је првенствено сачињен да би се читаоци упознали са новијом терминологијом у борби против асиметричних сигурносних пријетњи са нагласком на Југоисточној Европи. Дата је дефиниција асиметричних пријетњи и компаративном методом објашњене су заједничке карактеристике које проистичу из анализираних дефиниција. Наглашен је религиозни екстремизам, који уз организовани криминалитет, етничке конфликте ниског интензитета и тероризам, представља неизбјежан фактор сигурносних пријетњи у Југоисточној Европи. Како асиметричне пријетње имају транснационални карактер, ниједна земља појединачно нема способност да им се самостално супротстави, већ то захтијева међународни, некада и глобални координисани одговор. Због оваквог карактера образована су два консултативна тијела за ефикасан одговор на асиметричне сигурносне пријетње, и то: Процес сарадње у Југоисточној Европи (SEECF); и Регионално вијеће за сарадњу (RCC). Такође, временом је образована и Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи (PCSEE), као важна спона за остваривање сарадање у борби против асиметричних пријетњи. Веома су интересантни и планови за јачање војне сарадње кроз размјену информација о потребама за набавку војне опреме и идентифицирање регионалног приступа у набавкама овакве опреме, те почетне активности на развијању блиске сарадње обавјештајних служби земаља регије.

Кључне ријечи: асиметричне сигурносне пријетње, Југоисточна Европа, религиозни екстремизам, тероризам, организовани криминал.

---

* Помоћник министра за међународну сарадњу и европске интеграције – Министарство сигурности/безбједности Босне и Херцеговине, Сарајево; email: Samir.Rizvo@msb.gov.ba

УВОД

Асиметричне пријетње је релативно нови термин у вокабуларима сигурносних и војних структура у Југоисточној Европи. Много раније и чешће је кориштен у атлантском сигурносном окружењу, посебно у Сјеверној Америци. На свом најосновнијем нивоу, асиметрична пријетња или ратовање се може најједноставније описати као сукоб у којем се релативна војна моћ бораца знатно разликује (<http://asymmetrictthreat.net/message.shtml>).

У прошлости, војни сукоби и директна војна пријетња су били основна и скоро једина препозната пријетња сигурности националних држава. У модерном добу, као посљедица интензивног технолошког напретка, сукоби се дешавају у другачијим околностима и просторима и са другачијим поводима, а државе су постале све више рањиве на друге облике напада, невојничке, који се најчешће дефинишу као асиметрични напади, односно пријетње.

Различите међународне организације, државе и аутори на различите начине дефинишу асиметричне пријетње. Али, све те различите дефиниције имају заједничку карактеристику да се све свode на покушаје да се њима обухвате и у међусобну везу доведу термини: ново, нетрадиционално, изненађујуће, хитно, непознато, јединствене сигурносне околности које захтијевају управљање сигурносним изазовима, организациона рањивост, недостатак у систему одбране и сигурности, институционална слабост у одговору на пријетњу, нове тактике и операције на располагању потенцијалним непријатељима. Такођер, као заједничка карактеристика асиметричних пријетњи могла би се додати и: угрожавање могућности да се у позитивном правцу усмјеравају политички и сигурносни процеси.

И поред знатно, некада и потпуно различитих приступа у дефинисању и систематизовању асиметричних пријетњи, могуће је сачинити листу таквих пријетњи, пријетњи које се појављују код скоро свих дефиниција и аутора. Пријетње је могуће и систематизирати на више начина и по разним критеријима, али је можда најједноставнији начин њиховог сврставања у двије основне групе.

У прву групу се могу сврстати: тероризам, религиони и етнички екстремизам, пролиферација оружја за масовно уништење, транснационални организовани криминал, илегалне миграције и трговина људима, финансијски криминал и прање новца, корупција, кибернетички криминал... У овој групи се могу препознати пријетње које омогућују неформалним групама да се оснаже и стекну моћ којом ће остварити и утјецај на демократске институције политичког система

и владавину права и тако угрозити сигурност и стабилност држава. У овакве неформалне групе спадају прије свега организоване криминалне групе, терористичке групе и разне екстремне религиозне и етничке групе и секте.

У другу групу се могу сврстати: ограничени енергетски извори, нестабилно снабдијевање енергијом и рањива енергетска инфраструктура, неједнакост у распоједи богатства и сиромаштво, економске кризе и неједнак економски развој, деградација природне околине и неконтролисано ширење болести. Основна карактеристика ових асиметричних пријетњи јесте да су оне пријетња сигурности и стабилности цијелих држава и њиховој цјелокупној популацији, и да су изазване вањским околностима а не, како је случај у претходној групи, дјеловањем неформалних група.

АСИМЕТРИЧНЕ ПРИЈЕТЊЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Оружани сукоби, који су били чести у деведестим годинама, више нису директна пријетња сигурности у Југоисточној Европи, али још увијек се користе од неких екстремних група као инструменти радикализације и етничке хомогенизације. Етнички засноване подјеле и територијална разграничавања нису више фаворизирани међу народима у регији. Ипак, нека неријешена национална питања још увијек генерирају етничке конфликте на Балкану који су стално присутни и опортунистички кориштени од укључених влада (Пантев, 2011: 6). Али ипак, у вези са етничким разликама и конфликтима у региону, према Центру за стратешке и међународне студије, пријетња оружаног сукоба је смањена и регионални конфликт није изгледан. Иако балкански народи нису више заинтересовани за међуетничке подјеле или територијална питања, иредентистички говор је још увијек преовлађујући у неким специфичним групама (<https://csis.org/files/attachments/>).

Религиозни екстремизам такођер не представља у овом моменту пријетњу региону, изгледно и за дуже вријеме, али ограничене активности пружања подршке групама које представљају пријетње и имају у својим програмима изазивање нових конфликта, попут финансирања и регрутирања, не могу бити занемарене (Güven and Özen, 2011: 33–34).

Насупрот одсуству пријетње од нових оружаных конфликта, организовани криминал, етнички конфликти ниског интензитета и тероризам се наводе као извори нестабилности регије који предњаче испред осталих. Незапосленост, незрела економија и владавина изазови су који су главни фактори утјецаја на наведене изворе нестабилности.

Унутар проблема владавине треба бити јасно да НАТО и ЕУ перспективе изгледају као неопходне за будућност региона, доприносећи стабилности саме ЕУ али и стабилности Балкана (Guven and Ozen, 2011: 33-34).

Балканске земље су биле на различитим нивоима економског, политичког и друштвеног развоја у вријеме окончања хладног рата. Поред неизвјесних и дисфункционалних државних институција, постоје и други фактори у неким државама који доприносе активностима илегалних и организованих криминалних група у региону. Такви фактори могу бити специфицирани као: слабости организација за провођење закона, хронична политичка нестабилност, висок ниво незапослености, сиромаштво, широко распрострањена корупција, неријешена етничка питања и порозне границе“ (Combating Terrorism and Organized Crime, 2009: 6).

С друге стране исти или слични фактори се наводе као фактори који доприносе настанку, опстанку и активностима терористичких група. Недостатак ефикасне управе, слабости у системима јавне сигурности и владавини права, раширено економско слабење и организоване криминалне активности, посебно илегална трговина дрогама, добро успостављене мреже организованих криминалних група и велики профити стечени од тих активности на Балкану, јесу значајни фактори који доприносе стварању окружења гдје међународне терористичке мреже могу осигурати подршку, финансирање и регрутовање (Овидиа Вреја, 2011: 91-96).

Балканске земље имају различите методологије у анализи асиметричних пријетњи и различите дефиниције асиметричних пријетњи, што на крају резултира различитим политикама за њихово сузбијање и контролисање. Разлике су најизраженије и највидљивије у дефинисању и приступању пријетњи од тероризма, гдје се појављују потпуно различити концепти.

Неке земље чак не препознају тероризам као потенцијалну пријетњу или генератор кризе, што свакако може водити неспоразумима у разумијевању термина и различитим приступима. То свакако није у складу са настојањима за развијање доброг и сигурног ситета владавине, чему теже све земље Балкана, а што је могуће постићи искључиво кроз регионалну сарадњу, с обзиром на прекограничне карактеристике свих асиметричних пријетњи. Стога је неопходно образовати и пронаћи заједнички приступ у дефинисању асиметричних пријетњи. Уколико се могуће сигурносне пријетње буду посматрале са заједничког становишта, могуће је развити ефикасно кризно управљање, ослобођено од политичких утјецаја (Штрбац, 2011: 6).

Напредак у приближавању позиција земаља регије, по питању асиметричних пријетњи, начињен је током првог састанка начелника

генералштабова балканских земаља (Chiefs of Defence – CHODs), који је одржан у Солуну, Грчка 18. априла 2007. Године, када је успостављена Радна подгрупа за асиметричне пријетње (Asymmetric Threats Sub-Working Group – ATSWG). На састанку Подгрупе одржаном 2008. године у Турској, идентификоване су три асиметричне пријетње које су активне, али и друге асиметричне пријетње које угрожавају или имају потенцијал да угрозе регију Балкана у блиској будућности. Као активне пријетње идентификовани су: тероризам; религиозни и етнички екстремизам, и организовани криминал и корупција. Године 2009. Подгрупа је издала „Обавјештајну процјену о асиметричним пријетњама на Балкану“, а од тада Подгрупа, између осталог подржана и од НАТО Програма „Наука за мир и сигурност“, ради на унапређењу сарадње и јачању односа између земаља регије у истраживању асиметричних пријетњи које су још увијек активне на Балкану, у процјењивању њиховог утјецаја на сигурност и стабилност регије, и предлагању релевантних мјера сарадње и координације између земаља чланица Конференције министара одбране.

Идентификацијом дијела асиметричних пријетњи и њиховом процјеном бави се и документ “Процјена пријетњи од организованог криминала у Југоисточној Европи”, који се израђује у Центру за провођење закона у Југоисточној Европи (SELEC), уз подршку и учешће земаља чланица. Ова процјена као највеће пријетње сигурности у Југоисточној Европи идентификује организовани криминал и корупцију, а превасходно активности повезане за илегалну трговину дрогама, илегалну трговину оружјем, илегалне миграције односно трговину људима и кријумчарење миграната, криминалитет повезан са крађом моторних возила, кријумчарење цигарета и друге фалсификоване робе, финансијске, царинске и пореске преваре, фалсификовање новца. Овај извјештај бави се и факторима који погодују настанку и опстајању ових пријетњи и међу основне факторе убраја: географски положај и околишне карактеристике, границе и процесе глобализације, присуство црног тржишта и сиве економије, степен развоја технологије, развијеност транспортне инфраструктуре, раширено кориштење фалсификованих докумената и идентитета, друштвену толеранцију организованих криминалних активности (Ризво, 2011: 69–80).

ОДГОВОР НА АСИМЕТРИЧНЕ ПРИЈЕТЊЕ У РЕГИЈИ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Основни циљ постојања националних држава јесте изградња политичких, економских, друштвених и сигурносних институција, оспособљених да пруже својим грађанима сигурност, храну, чисту воду,

здравствену заштиту, образовање, запослење, напредак и наду у бољу будућност. Те основне циљеве, а посебно сигурност, у модерном добу је све теже испуњавати, јер су стално угрожени асиметричним пријетњама. Разноликост, комплексност и интензитет асиметричних пријетњи сигурности јасно указују да је неопходно развити концепт интегрисане сигурности на политичком, одбрамбеном, војном, економском, сигурносном, технолошком и информационом пољу. Такав концепт подразумијева да су одговори на могућа угрожавања од асиметричних пријетњи сигурности садржани у свим стратешким документима, којима држава усмјерава и пројектира свој развој, а посебно у: сигурносним и одбрамбеним стратегијама, економским стратегијама, дипломатским стратегијама, стратегијама за стратешко комуницирање, здравственим и образовним стратегијама, стратегијама за одговоре на изванредне ситуације и сличним документима.

Асиметричне пријетње имају транснационални карактер и ниједна земља појединачно нема способност да им се самостално супротстави, већ то захтијева међународни, некада и глобални координисани одговор. Имајући ово у виду, у Југоисточној Европи, након окончања недавних војних сукоба, све више се напушта традиционални приступ да је сигурност сваке земље искључиво њено унутрашње питање. Очигледна је међусобна условљеност сигурности, јер свака нестабилност једне од земаља региона, без икакве сумње, доводи до нестабилности цијелог региона, па и шире. Стога, одговорност за регионалну сигурност не може бити подијељена, па се и све више наглашава важност регионалне сарадње у сигурносним питањима, уз позиве на дијалог и изградњу међусобног повјерења између земаља региона. Међусобна овисност и комплексност асиметричних сигурносних пријетњи доводи у питање могућност сваке од земаља да им се одупре и да их контролише на ефикасан начин. Прихватаје регионалног приступа који смањује на најмању могућу мјеру опасности, кроз сарадњу и заједничке акције, постаје све неопходније.

Као један од ефикаснијих начина регионалне сарадње, већ раније је препознато оснивање регионалних консултативних тијела која омогућују размјену информација, приближавање или уједначавање приступа сигурносним изазовима, помоћ у изналажењу ефикасних метода сарадње и супротстављање асиметричним пријетњама, али и међусобно упознавање и умрежавање званичника укључених земаља и стварање међусобног повјерења и разумијевања.

У случају Југоисточне Европе постоје два таква консултативна тијела: Процес сарадње у Југоисточној Европи (SEECР); и Регионално вијеће за сарадњу (RCC). SEECР је неинституционализирана структура, што значи да нема свој прорачун и стално сједиште и администрацију, док RCC има прорачун, стално сједиште у Сарајеву и своју администрацију. SEECР

представља регионални форум за земље Југоисточне Европе, успостављен у сврху продубљивања сарадње међу земљама судионицама Процеса на очувању трајног мира и стабилности, јачања проевропских снага у регији и омогућавања приближавања земаља судионица европским и еуроатлантским интеграцијама. RCC је наследник Пакта стабилности за Југоисточну Европу, а успостављен је у сврху промовисања међусобне сарадње и европских и евроатлантских интеграција земаља Југоисточне Европе, а са циљем да подстакне напредак у регији у корист њеног становништва (<http://rcc.int/>).

Сарадњу у пољу сигурности у Југоисточној Европи, Вијеће сматра стабилном, уз констатацију да се развија у позитивном смјеру, захваљујући принципу укључености земаља регије и потпуној подршци институција Европске уније укључених у сигурносна питања: Европске службе за вањске послове, Генералног секретаријата Вијећа Европске уније и Европске комисије и од НАТО структура: Међународног секретаријата и Међународног војног штаба у Бриселу, као и Заједничке команде снага у Напуљу. Регионално вијеће са сарадњу је успјело да мотивише земље регије и међународне организације ван регије да посматрају сигурносну сарадњу у Југоисточној Европи више кроз регионалну перспективу него кроз искључиво националне и билатералне перспективе (Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional cooperation in South East Europe in 2012–2013).

Синергија у сигурносној сарадњи током посљедњих година је еволуирала кроз препознавање структура за доношење одлука на регионалном нивоу као функционалног механизма, почевши од министарских митинга по појединачним регионалним иницијативама. Овакав приступ у доношењу одлука је омогућио расподјелу одговорности за вођење регионалних иницијатива и позиционирао Самит процеса сарадње у Југоисточној Европи на врх механизма сарадње. Важан механизам доношења одлука, поред Самита, јесте свакако и форум министара одбране (SEECР/SEDM) који формулише стратешки оквир регионалне сарадње у подручју сигурности.

Веома важни регионални форуми су свакако и Форум шефова војних обавјештајних служби (SEEMIC) и националних сигурносних служби (SEENSA), у оквиру којег се настоје развити и ојачати сигурносна сарадња, уз врло активно учешће НАТО-а (Војно обавјештајна дивизија) и Европске уније (Војно обавјештајна дирекција) као партнера у иницијативама. Као резултат овог партнерства и сарадње, крајем 2012. године је израђена и усвојена прва Регионална заједничка обавјештајна анализа, те развијени заједнички тренинзи на тему сигурносних провјера, сигурносних споразума, индустријске сигурности и кибернетичке одбране.

У протеклој години су се водиле консултације и припреме за први састанак шефова обавјештајних служби земаља Југоисточне Европе

(SEECIC), затим предсједавајућих парламентарних комитета за одбрану и сигурност, те националних савјетника за сигурност предсједника и премијера земаља регије. Нацрт концепта рада ових форума је такођер начињен и достављен у процес консултација.

Сигурносна сарадња у региону врло је активна и у оквиру Форума за одбрамбену сарадњу западног Балкана (SEEC) и Јадранске повеље, као и Регионалног центра за асистенцију у верификацији и имплементацији контроле наоружања (RACVIAC) (<http://www.racviac.org/>) и Центра за контролу лаког наоружања у Југоисточној Европи (SEESAC) (<http://www.seesac.org/>). Само током 2012. године RACVIAC је имплементирао 32 различите активности, попут радионица, курсева, семинара, састанака, конференција и округлих столова (<http://racviac.org/activities/reports12.html>). SEESAC такођер проводи многобројне пројекте у подручју контроле малог оружја и лаког наоружања, затим гендер повезаних питања у реформи сигурносног сектора и смањења ризика од катастрофа (Activity Reports 2012, RACVIAC, <http://racviac.org/activities/reports12.html>).

Један од битних видова сарадње одвија се и у области смањења ризика од катастрофа и цивилне заштите и ова област, с обзиром на то да није довољно развијена, јесте једна од области у којој се очекује значајан напредак у остварењу регионалне сарадње. Стога ће у наредном периоду једна од главних тема на самиту Процеса сарадње у Југоисточној Европи управо бити смањење ризика од катастрофа. Као последица таквог развоја догађања свакако ће на важности све више добијати и Регионална иницијатива за превенцију и припремљеност за катастрофе у Југоисточној Европи (DPPI) (<http://www.dppei.info/>). Тренутно, у оквиру ове иницијативе имплементирају се три регионална пројекта усмјерена на развијање капацитета за смањење ризика од катастрофа и успостављање заједничких јединица за одговоре на такве ризике (<http://www.dppei.info/programme-activities/projects>). Важност овом облику сарадње и нови замах свакако су дали догађаји из прољећа ове године када су катастрофалне поплаве погодиле земље региона и недвојбено указале на потребу уске сарадње и координације у овим активностима.

Сарадња у областима које су карактеристичније за асиметричне пријетње а које се називају правосуђем и унутрашњим пословима или владавином права, јесте много инвензивнија и превасходно се одвија кроз умрежавање и консултацијске процесе формализоване у регионалним иницијативама. Настojeћи радити на приоритетним питањима регионалне сарадње, RCC је успоставио свеобухвану заједничку регионалну платформу за сарадњу – Регионални стратешки документ за правосуђе и унутрашње послове 2011–2013, који је као основне регионалне приоритете утврдио: борбу против прекограничног организованог криминала, борбу против корупције, миграције и азил,

Регионална сарадња у борби против асиметричних сигурносних пријетњи ...

правосудну и полицијску сарадњу. У циљу редовне процјене сарадње у подручју правосуђа и унутрашњх послова успостављен је и Механизам за праћење и процјену provedбе Стратегије.

Регионалне иницијативе које служе као платформа за дјеловање по питањима дефинисаним у Стратегији јесу Центар за provedбу закона у Југоисточној Европи, Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи, Регионална антикорупцијска иницијатива и Регионална иницијатива за миграције, азил и повратак избјеглица.

Центар за provedбу закона у Југоисточној Европи (SELEC) је основа полицијске и царинске сарадње у борби против прекограничног криминалитета и тероризма као најзаступљенијих видова асиметричних пријетњи у региону. Главни циљ Центра је пружање подршке земљама чланицама и унапређење њихове сарадње у спречавању и борби против криминалитета, укључујући тешки и организовани криминалитет, када такав криминал укључује или изгледа да укључује елементе активности (<http://www.secicenter.org/>). Задаци Центра су: да координира регионалне операције и прекограничне подржава истраге и активности на спречавању криминалитета у земљама чланицама у прекограничним случајевима; да осигура земљама чланицама могућност да размјене информације и криминалистичко-обавјештајне податке и да понуди оперативну помоћ на брз и правовремен начин; да прикупља, упоређује, анализира, процесуира и доставља информације и криминалистичко-обавјештајне податке; да израђује стратешке анализе и процјене пријетњи везаних за мандат Центра; да успостави, управља и одржава компјутеризовани информациони систем. Ради ефикаснијег испуњавања задатака у оквиру Центра су успостављене специјализоване групе које се баве анализирањем података те планирањем и провођењем заједничких операција у специфичним видовима пријетњи сигурности у региону. Тренутно су функционалне слиједеће групе: Група за борбу против трговне људима и илегалне миграције; Група за борбу против трговине дрогама; Група за борбу против царинских превара и кријумчарења; Група за борбу против финансијског и компјутерског криминала; Група за борбу против крађа возила; Група за борбу против тероризма; Група за сигурност контејнерског саобраћаја; Група за борбу против околишног криминала и криминала везаног за природна богатства. Кроз SELEC канале током 2012. године агенције за провођене закона земаља регије су размјениле 16.722 информација, испланирале су и провеле 6 регионалних операција а SELEC је подржао 69 заједничких истрага. Истовремено су израђена 3 аналитичка извјештаја (Annual Report 201, SELEC, <http://www.secicenter.org/p531/Activity+Report+on+2012>).

Врло специфична регионална иницијатива, важна за остваривање сарадање у борби против асиметричних пријетњи јесте и Конвенција

о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи (PCCSEE). Конвенција је увела модерне облике сарадње између земаља у региону, попут: израде заједничке анализе ризика; размјене официра за везу, сарадње у програмима заштите свједока, прекограничног надзора, контролисане испоруке, прикривених истрага за истраживање криминала и за спречавање криминалних активности; преношење и упоређивање ДНА профила и другог идентификационог материјала; техничких мјера за олакшавање прекограничне сарадње, заједничких операција претраживања границе; мјешовите аналитичке радне групе, заједничке истражне тимове, мјешовите патроле дуж заједничке државне границе; успостава и сарадња у заједничким центрима (<http://www.pccseesecretariat.si>).

Регионална иницијатива која дјелује у подручју борбе против корупције је Регионална антикорупцијска иницијатива (RAI). Основни начин рада ове иницијативе је кроз различите антикоруптивне активности и успоставу Регионалне мреже експерата о интегритету (IEN). Ова мрежа дјелује као мрежа институција одговорних за спречавање сукоба интереса и пријаве имовине. Ова иницијатива је омогучила и хармонизирање антикорупцијских образовних програма националних правосудних академија и правних факултета, те тако омогучила оквир за интегрисано антикоруптивно правно образовање у Југоисточно Европи (<http://www.rai-see.org/>).

Регионална иницијатива за миграције, азил и повратак избјеглица (MARRI) креирана је да би допринијела уредном и слободном прекограничном кретању људи а у интересу сигурности и напретка у регији, а покрива слиједећа подручја: миграција, азил, реадмисија, интегрисано управљање границама, визна политика и конзуларна сарадња, те повратак и збрињавање избјеглица и расељених особа (<http://www.marri-rc.org/>).

Узимајући у обзир дуготрајну природу питања везаних за сигурност региона, посебно она која су уједно и питања правосуђа и унутрашњих послова, земље региона су кроз усвајање Регионалне стратегије и радног програма регионалне сарадње, одлучиле да своје напоре у периоду 2014–2016. усмјере на слиједеће приоритете (Strategy and Work Programme of the Regional Cooperation Council for 2014–2016):

- Јачање координације и сарадње у борби против организованог криминала кроз развој заједничког политичког оквира, јединственог стратешког планирања и механизма праћења и процјене имплементације;
- Подршка активностима у подручју миграције, азила и избјеглица, такођер путем заједничког политичког оквира, јединственог стратешког

планирања и механизма праћења и процјене имплементације;

- Унапређење ефикасности регионалног дијалога и механизма сарадње у сигурносним и одбрамбеним питањима путем развоја заједничког стратешког планирања и јачања координације међу регионалним иницијативама;

- Допринос јачању политичке подршке сигурносној сарадњи и њеној међусекторској димензији кроз: успостављање мултилатералних консултацијских форума; иницирање регионалних приступа у размјени сигурносних информација и успостави канала који ће осигурати синхронизацију тока информација и њихове анализе у сврху бољег стратешког планирања и имплементације; блиско праћење и анализирање сигурносних аспеката других приоритетних подручја.

Радни програм за provedбу Стратегије детаљније разрађује дефинисане приоритете те предвиђа провођење конкретних активности попут координације у изради и усвајању Регионалне стратегије и Акционог плана у подручју правосуђа и унутрашњих послова; управљању питањима миграција, азила и повратка илегалних миграната; увођењу ЕУ и НАТО модалитета за размјену и заштиту повјерљивих података; развијања аналалитичких капацитета и оперативних веза за размјену војно-обавјештајних података; ширења и продубљивања сарадње у области редукације ризика.

Веома су интересантни и планови за јачање војне сарадње кроз размјену информација о потребама за набавку војне опреме и идентифицирање регионалног приступа у набавкама овакве опреме, те почетне активности на развијању блиске сарадње обавјештајних служби земаља регије.

ЗАКЉУЧАК

Након окончања оружаног конфликта и ширења европских и атлантских интеграција на Југоисточну Европу, најозбиљније пријетње сигурности ове регије постале су асиметричне пријетње. Најчешће и најозбиљније од њих су тероризам, религиозни и етнички екстремизам и транснационални организовани криминал. Не треба занемарити ни остале асиметричне пријетње у регији, попут: пролиферације оружја за масовно уништење, миграција, финансијског криминалитета и корупције, кибернетичког криминала, ограничених енергетских извора, нестабилног снабдијевања енергијом и рањиве енергетске инфраструктуре, неједнакости у расподела богатства и сиромаштво, економске кризе и неједнаког економског развоја, деградације природне околине, и неконтролисаног ширења болести.

Земље регије су препознале опасности које представљају асиметричне пријетње сигурности, стабилности и развоју као и карактеристике асиметричних пријетњи: разноликост, комплексност и интензитет, које јасно указују на неопходност развијања концепта интегрисане сигурности који подразумјева да су одговори на сва могућа угрожавања од асиметричних пријетњи сигурности садржани у свим стратешким документима, којима држава усмјерава и пројецтира свој развој на политичком, одбрамбеном, војном, економском, сигурносном, технолошком и информационом пољу.

Веома важна карактеристика асиметричних пријетњи јесте и њихова транснационалност, што намеће неопходност креирања координираног међународног одговора. Имајући ту чињеницу у виду, у Југоисточној Европи се све више напушта традиционални приступ да је сигурност сваке земље искључиво њено унутрашње питање и сигурност се посматра на регионалном нивоу, а свака нестабилност неке од земаља региона сматра се пријетњом стабилности цијелог региона.

Земље Југоисточне Европе су настојећи да омогуће размјену информација, приближавање или уједначавање приступа сигурносним изазовима, помоћ у изналажењу ефикасних метода сарадње и супротстављање асиметричним пријетњама, прихватиле глобално доказани начин регионалне сарадње кроз оснивање регионалних консултативних тијела.

Сарадња у пољу сигурности у Југоисточној Европи кроз регионална тијела – процесе, вијећа или иницијативе је стабилна и развија се у позитивном смјеру, захваљујући принципу укључености земаља регије и потпуне подршке институција Европксе уније укључених у сигурносна питања и од НАТО структура. Ова сарадња, било да се одвија кроз регионална тијела која се баве политичком, одбрамбеном, војном, обавјештајном, полицијском или правосудном сарадњом, углавном је усмјерена на борбу против асиметричних пријетњи, које су идентификоване као пријетња сигурности региона.

Захваљујући позитивним искуством и изванредним резултатима у пољу регионалне сигурносне сарадње, земље региона су исказале политичку спремност да се и у будућности фокусирају на напоре за даљње јачање кохерентности у политичким подручјима битним за успостављање потпуне сигурности региона. У погледу метода којима ће се овакви планови остваривати, земље региона су се усагласиле да је најефикаснији метод у развијању ефективних регионалних механизма и у охрабривању међусекторске димензије у поступању са сигурносним изазовима.

Развој регионалне структуре за доношење одлука везаних за сигурносну сарадњу кроз креирање платформе за сарадњу која

ће осигурати идентификацију заједничких изазова и кориштење регионалог одговора на сигурносне пријетње, јесте свакако још један врло важан елемент који је усаглашен између земаља.

Такођер, додатни замах сарадњи даће и договорено успостављање додатних регионалних форума који ће бити у позицији да развијају приједлоге за проширење политичке подршке регионалној сигурносној сарадњи.

ЛИТЕРАТУРА

- Activity Reports 2012, RACVIAC South Eastern Europe Centre for Security Cooperation,
- Activity Reports, Strengthening Safety and Security in South East Europe through Regional Cooperation.
- Annual Report 201, SELEC. Преузето 15.01.2014. са сајта <http://www.secicenter.org/p531/Activity+Report+on+2012>
- Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional cooperation in South East Europe in 2012–2013, Regional Cooperation Council (RCC) Secretariat, © RCC 2013.
- Butiri S. and Mihailovic D. (2011). *Evolving Asymetric Threats in the Balkans*. IOS Press.
- Combating Terrorism and Organized Crime. (2009). *South Easter Europe Collective Approaches*. Slovenia Ministry of Defence: Research Institute for European and American Studies, Research Paper, Iss. 133, July 2009, p. 6.
- London, J. *CACI Executive Chairman*.
- Ovidia Vreja, L. *Narcoterrorism in Southeastern Europe*. Преузето 15.01.2014. са сајта <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=Oc54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&Ing=en&id=22780?>>.
- Pantev, P. *Historical Origins and Present Dangers of Recurring Ethnic Conflict on the European Periphery*. Преузето 15.01.2014. са сајта <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=Oc54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&Ing=en&id=6835?>>
- Projects, Disaster Preparedness and Prevention Initiative for South-Eastern Europe.
- Rizvo, S. (2011) *Organized Crime and Corruption in the Balkans, Overview of organized crime and corruption in the Balkans – Methods, operational procedures, links with transnational groups, indicators and trends, Evolving Asymetric Threats in the Balkans*. IOS Press.
- Simay G. and Cinar O. (2011). *Different Aspects of Terrorism and the Emerging Threats in the Balkans, Evolving Asymetric Threats in the Balkans*. IOS Press,
- Strategy and Work Programme of the Regional Cooperation Council for 2014–2016,

Štrbac, K. (2011). *General Overview of the Asymmetrical Threats in the Balkans, Evolving Asymmetrical Threats in the Balkans*. IOS Press.

Transforming the Balkans: Security, Political Stability and Economic Development.

Преузето 01.02.2011. са сајта https://csis.org/files/attachments/100510_Transforming_Balkans_Summary.pdf.

<http://rcc.int/>

<http://www.racviac.org/>

<http://www.seesac.org/>

<http://racviac.org/activities/reports12.html>

<http://www.seesac.org/project.php?l1=126&l2=159>

<http://www.dppi.info/>

<http://www.dppi.info/programme-activities/projects>

<http://www.secicenter.org/>

<http://www.pccseesecretariat.si>

<http://www.rai-see.org/>

<http://www.marri-rc.org/>

REGIONAL COOPERATION IN FIGHT AGAINST ASYMMETRIC SECURITY THREATS IN SOUTH EASTERN EUROPE

Samir Rizvo, PhD*

Abstract: This paper is primarily made so readers could be introduced to new terminology in fighting against asymmetric security threats, with focus on South East Europe. Asymmetric threats have been defined, and common characteristics arising from the analyzed definition have been explained by Comparative method. It emphasizes the religious extremism that with organized crime, ethnic conflicts and terrorism, low intensity, are an inevitable factor of security threat in Southeast Europe. As asymmetric threats are transnational in nature and no single country has the ability to independently confront them, this requires international, sometimes even global coordinated response. Due to this character two consultative bodies for effective response to asymmetric security threats have been formed: South-East European Cooperation Process (SEECPP); and the Regional Cooperation Council (RCC). Also, Police Cooperation Convention for South Eastern Europe (PCCSEE), is formed as an important link for cooperation in the fight against asymmetric threats. Plans for strengthening military cooperation through the exchange of information on requirements for the procurement of military

---

* Deputy Minister for International Cooperation and European Integration - Ministry of Safety / Security of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo; email: Samir.Rizvo@msb.gov.ba

Регионална сарадња у борби против асиметричних сигурносних пријетњи ...

equipment and identifying a regional approach to the procurement of such equipment and start-up activities to develop close cooperation between intelligence services in the region are also very interesting.

Key words: asymmetric security threats, South East Europe, religious extremism, terrorism, organized crime

БЕЗБЈЕДНОСНА САРАДЊА У ОДНОСИМА САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА УГРОЖЕНИХ ГЛОБАЛНОМ ПРИЈЕТЊОМ ТЕРОРИЗМА

УДК: 343.3.02:351.74/.75	DOI: 10.7251/BPGVL1214069I	Кратко или претходно саопштење
--------------------------	----------------------------	-----------------------------------

Др Стево Иветић*

Апстракт: Схватање безбједности у савременим међународним односима у великој мјери одудара од перцепције безбједности која се може сматрати класичном. Наведено је условљено многобројним факторима, прије свега међународне провенијенције, међутим, у задње двије деценије примарни фактор који утиче на реконцептуализацију перцепције безбједности, поготово у међународним односима, јесте свакако глобална пријетња од тероризма. Поред тога, чињеница је да тероризам све више утиче и на свакодневне активности популације, усљед чега се може примижетити и посредан утицај на редефинисање концепта безбједности у савременим међународним односима, поготово релевантних политичких и безбједносних субјеката. Усљед наведеног, чини се да је неопходно реално сагледати концепт безбједности у савременим, односима како би се адекватно одговорило на глобалну пријетњу тероризмом.

Кључне ријечи: безбједност, међународна безбједност, глобална безбједност, тероризам, пријетња тероризмом.

САВРЕМЕНА ПЕРЦЕПЦИЈА БЕЗБЈЕДНОСТИ

За појам безбједности се обично каже да је настао када и живи свијет, односно човјек. Свако живо биће има своју основну преокупацију, а то је како опстати (преживјети), како се развијати и како обезбиједити настанак своје врсте. Тек касније перцепција безбједности се проширила на безбједност читаве друштвене заједнице, односно државе, да би данас питање безбједности било много шире од тога (Стајић, 2006: 21).

Проблем безбједности свијета стар је и присутан у међународним односима, колико и они сами. Безбједност је посебно дошла у центар

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: stevoivetic@gmail.com.*

међународног интересовања, последице нестанка биполарне подјеле свијета. О тој теми се и данас воде најжустрије полемике у сфери политике и у сфери науке. Суштинска мимолажења научника се дешавају у вези са слиједећим питањем: да ли ће државе, као основни субјект међународног права, опстати или ће уступити мјесто недржавним актерима, односно да ли ће геостратегија уступити мјесто геоекономији?

Иако је, на први поглед, лаичким поимањем, јасно шта означава сам појам безбједности, дубљом анализом и сагледавањем свих аспеката овог појма, а што би укључивало и врло обиман дијапазон садржаја, елемената, појава и односа у друштвеној, природној и техничкој сфери иманентних овом појму, закључује се да је безбједност неког ентитета далеко комплекснији и хетерогенији проблем него што се у први мах чини (Иветић, Миладиновић, 2013: 13).

Савремено схватање појма безбједности данас је сасвим сигурно једно од деликатнијих проблема истраживања. Традиционални концепт безбједности је промијенио своју садржину, а нови концепт безбједности још у потпуности није дефинисан. Безбједносна функција, као природна обавеза организованог друштва, добија све већу важност у постизању и очувању сигурности људи, држава, народа и планете у цјелини. Данас више ниједна држава није равнодушна према збивањима у осталим земљама (нпр. према изградњи нуклеарних, биолошких и хемијских потенцијала), али ниједна не би смјела прихватити развојне потхвате од безбједносног значаја, а да се о томе не договара с другим, нарочито сусједним земљама. Ниједна земља на свијету није изоловано острво. На сваку се, према томе, на одговарајући начин одражавају сви свјетски раскораци, сукоби и кризе, све глобалне угрожености и опасности, без обзира жељела она то или не. Уз то се у њој самој јављају различите опасности угрожености. Зато њу треба усмјерити на трајно и одговарајуће остваривање безбједносне функције, уз компромисе и консензус са осталим субјектима међународне заједнице (Вејновић, Шикман: 2007).

Темељнија истраживања феномена безбједности вежу се за развој безбједносних наука и тзв. *савремених студија безбједности* унутар науке о међународним односима. Сама наука о међународним односима баштини дуго историјско, научно и филозофско наслеђе, мада се заслуга за њено издвајање у засебну научну дисциплину приписује неким историјским догађајима (сукоб грчких градова-држава, тридесетогодишњи рат и Вестфалски мир из 1648. године и Први свјетски рат). Зато су многи истраживачи за централну категорију ове научне дисциплине сматрали „сукоб и начин на који се он генерише, спроводи и решава, а не безбедност или акције држава у циљу одбране и достизања, чувања и унапређења безбедности. Другачије речено, у основи мноштва догађаја у међународним односима био је социјални сукоб унутар и

изван граница, и борба за богатство и економску премоћ као изворе ових догађаја“ (Halliday, 1994: 66). Предмет науке о међународним односима одувјек су били мир и рат и други концепти (моћ, благостање, сарадња), при чему су расправе о (насилној) природи међународних односа и насилним сукобима и рату биле и предмет истраживања мира, односно избегавања сукоба и изградње мира, и обратно. Зато се међународни односи одређују као „свеобухватна теорија о најважнијем од свих питања – о питању рата и мира“. (Mann, 2001: 29). Међутим, новија истраживања указују да је наука о међународним односима, уз рат и мир, у центру пажње одувјек имала и безбједност. Штавише, многи истраживачи сматрају да се у средишту интересовања науке о међународним односима налази управо безбједност, као „најважнији концепт међународних односа“ (Terriff, 1999: 12). Зато се све чешће и предмет науке о међународним односима одређује као „троугао“ који чине рат – мир – безбједност (Бајагић, 2007).

Компаративне анализе безбједносних рјешења праксе указују на чињеницу да безбједносне функције имају варијабилну (промјенљиву) структуру у простору и времену. Наиме, конкретни безбједносни задаци и организација система безбједности у сваком друштву непосредно зависе од специфичних карактеристика, стања, односа, дијелова и захтјева тог друштва и модификују се према промјенама у друштву. Дакле, задатке безбједности, као и њихов обим и методе спровођења уобличава друштво и стално их прилагођава специфичним потребама. Концепт безбједности се дуго објашњавао као безбједност територије од спољне агресије, заштита националних интереса и глобална безбједност од пријетњи нуклеарног уништења, што је интерпретација класичног реализма (*Human Development Report*, 1994). Зато задатак „прочишћавања“ појма безбједности традиционално познатог друштвеним, политичким и безбједносним наукама, односно утврђивање његове стварне садржине подразумејева ширу теоријску и емпиријску обавијештеност о природи појма безбједности и терминима којима се он означава. При томе се има у виду да су истраживачке могућности ограничене тиме да се у случају безбједности ради о сложеном феномену и контроверзном појму, који је кроз историју често преуско и једнострано описиван (Бајагић, 2007).

Неки аутори дијеле безбједност и према критеријуму угрожавања савременим борбеним средствима (наоружањем) и њима кореспондентним ратним дејствима. С тим у вези разликује се “конвенционална” и “неконвенционална” безбједност.

Данас је, према неким ауторима, ова подјела (која је била актуелна у вријеме “хладног рата”) превазиђена, па чак и депласирана, јер се у посљедњих петнаестак година развила таква “структура” међународних односа која је својим већим дијелом “неконвенционална”. Ово стога јер

су данас главне пријетње безбједности друге природе (етнички сукоби, организовани криминал, тероризам, кријумчарење људи, опасних супстанци, дроге, оружја, прање новца и др.). Стога неки аутори (Фатић) сматрају да ову подјелу безбједности треба замијенити новом, која разликује:

“Тврду” безбједност, која одговара на пријетње споља претежно ефикасном употребом војне силе, при чему је могућност одговора географски условљена, а усмјерена је на заштиту унутрашње територије државе, и “меку” безбједност, која одговара унутрашњим или пограничним пријетњама, а не користи силу, већ друге механизме унутрашње власти са тежиштем на спречавању сукоба.

Други пак, с обзиром на ширину и разноврсност облика угрожавања у савременим условима (геополитичким и стратешким), аутори (Радиновић) се залажу да се у одбрамбено-безбједносној теорији, доктрини и пракси уведу категорија цјеловите (интегрисане) безбједности, која “има више слојева, планова и садржаја” и с тим у вези представља:

1. стање државне односно друштвене заједнице у којој се контролишу или су отклоњене све опасности које потичу споља и изнутра, а усмјерене су на угрожавање свих битних садржаја живота друштва и појединаца, и његових различитих облика живота и дјеловања;

2. свеукупну дјелатност организованих снага друштва, државе и заједнице на спречавању и сузбијању свих угрожавајућих утицаја спољних и унутрашњих чинилаца и поправљању и уклањању већ остварених таквих утицаја (штетних посљедица); и

3. систем или организацију чији сваки дио обавља безбједносно, односно заштитну или одбрамбену функцију, а сви заједно уједињују се у јединствено схваћену општу или цјеловиту безбједност.

Према концепту цјеловите безбједности, спољна и унутрашња безбједност су тијесно повезане и условљене. Другим ријечима, оне се међусобно допуњују и подстичу, јер “спољне и унутрашње разорне снаге увијек дјелују у међусобној спреси и једна другу подстичу и потпомажу”.

Безбједност је, дакле, сложен и тежак појам за дефинисање, а тиме и широк теоријски концепт. Ширина теоријског захвата концепта безбједности обезбјеђује му велики значај у научним расправама. Безбједност није и не смије бити тема једне научне области, она се мора доказати као легитимна истраживачка преокупација многих научних дисциплина. Разлог томе је што је „концепт безбедности довољно широк да интегрише области теорије међународних односа, међународну економску политику, мировне студије, људска права, развојне студије, међународну историју, итд.“ (Бајагић, 2007). У том смислу, безбједност означава слободу од страха/одсуство страха – њена субјективна страна, и

слободу од пријетњи/ одсуство пријетњи – њена објективна страна, као и способност да се достигнути ниво безбједности очува и унаприједи. Пуни садржај појма безбједности подразумијева услове који укључују и негативан и позитиван мир, елиминацију психолошког, структуралног и еколошког насиља“ (Tickner, 1992: 22).

У условима развоја глобалног друштва у настајању и измијењеном контексту безбједности (нови распоред моћи и утицаја, савремени изазови и пријетње безбједности), безбједност поприма ново значење у односу на традиционална схватања. Зато се концепт безбједности шири у односу на традиционално схваћену националну безбједност, при чему је кључно да се утврде сви референтни објекти и субјекти безбједности, препозна и објасни природа савремених изазова и пријетњи безбједности, и наговијесте начини, поступци и средства којима се она може достићи, очувати и унаприједити.

АКТУЕЛНА ПЕРЦЕПЦИЈА КОНЦЕПТА БЕЗБЈЕДНОСТИ

Дефинитивно и чињенично, безбједност данас није исто оно што је била прије само двадесетак година. У том склопу је започето разноврсно проширивање значења и досега појма безбједности. Тенденцијске се промјене одвијају у неколико праваца (Хаџић, 2000: 13):

а) Појам безбједности се са државе све више помјера ка демократском (отвореном) друштву. Безбједност друштва као добровољне заједнице интересно повезаних грађана (појединаца) тако постаје референтни оквир, предуслов и показатељ безбједности државе. Први је услов за имање безбједног друштва и државе безбједан појединац. Безбједност је грађанина пак једино мјерљива степеном његове стварне економске, социјалне, правне, политичке и културне сигурности и равноправности, независних од расне му, националне и вјерске припадности.

Сходно томе, постепено се мијењају садржаји и циљеви одбране државе (друштва) као и намјена војске и полиције. При растућој повезаности (евроатлантских) држава, одбрана се суверености, територије и граница све више претаче у заједничку одбрану демократских тековина и стечених права грађана. Војска и полиција се од оружаних заштитника владалаца (режима) полако претварају у додатне инструменте за заштиту безбједности друштва и грађанина. Ефикасност неке војске или полиције све више се мјери и доказује њиховом способношћу да штите сигурност сваког појединца у склопу очувања опште безбједности свог друштва и државе.

б) Мијења се број и међуоднос чинилаца друштвене/државне безбједности. Безбједност се неке државе више не може изводити само

из величине и јачине њене војске (и полиције). То је доказао и слом «реал-социјализма». Потврђено је, посебно у Европи, да се економски неуспјешни и недемократски режими не могу трајно очувати оружаном силом. Исто тако, да се у пропадајућем друштву борбена спремност војске не може одржавати искључиво идеолошким средствима. Ова су два разлога свакако утицала на то да генерали Црвене и осталих лагерских армија крајем 80-тих свјесно одустану од оружане одбране социјализма у СССР-у и Источној Европи.

в) Од безбједности појединачне државе, преко система колективне безбједности постепено се и упоредно стиже до разних форми заједничке безбједности. Мир као врховни циљ УН данас је надопуњен вољом здружених држава да у сопственом кругу, али и стратешком окружењу (у свјетској заједници), заједно штите универзалне цивилизацијске и демократске вриједности.

Тако се безбједносна пирамида, постављена настанком УН и блокова, постепено изокреће. У систему колективне безбједности државе чланице су, наиме, очување свјетског мира углавном биле пренијеле на наддржавне организације и институције. Ове су пак у повратном смјеру имале овлашћења да мир штите свуда и свим средствима, укључујући и силу. Мир се, стога, појављивао и као октроисана вриједност, која се намеће одозго – силом ауторитета и ауторитетом силе УН и блокова.

Принципи државне суверености и немијешања у унутрашње ствари били су у таквом поретку централна и релативно изоловано третирана вриједност. Стога су безбједност појединца и друштва биле изван дјелатне надлежности међународних организација. Утолико је хладноратовски мир почивао на инвалидној безбједности. Зато је и било могуће да тоталитарне државе обесправљеног појединца буду сугаранти колективне безбједности.

Разуђивањем нових облика заједничке безбједности започето је другачије увезивање држава. Почело је и ново читање принципа њихових односа. Заједничка се безбједност генерално заснива на сагласности битних интереса и вриједности повезаних држава. Зато је начело једнакости и безрезервне примјене свих принципа у односима држава надопуњено обавезом њиховог узајамног тумачења. То значи да је, као у Париској повељи, на примјер, принцип поштовања људских права и основних слобода по важности изједначен са принципима државног суверенитета и немијешања у унутрашње послове. У исти је ранг сврстан и принцип савјесног испуњавања обавеза по међународном праву, укључујући и оне који проистичу из Универзалне декларације о људским правима, усвојене у Генералној скупштини УН још 1948. године.

Концепт заједничке безбједности је, уједно, упутио укључене

државе да у осигурању глобалне безбједности крену од себе. Регион је, стога, примарни простор у оквиру ког географски сусједи међусобном сарадњом прво треба да излуче јединачну и заједничку, а тек тиме и глобалну безбједност.

Слиједећа четири основна исказа описују проширено схватање безбједности (Ешке, 2000: 117):

На првом састанку врха НАТО-а који је одржан послје пада Берлинског зида, шефови држава и влада су 7. новембра 1991. у Риму утврдили: «Сада се могу извући све поуке из чињенице да безбједност и стабилност укључују како политичке, привредне, социјалне и еколошке елементе, тако и неизбјежну одбрамбену димензију». У завршном саопштењу се каже: «Ради савладавања различитих изазова с којима се Савез суочава, потребна је шире постављена основа политике безбједности». У Новом стратегијском концепту, који је НАТО усвојио у Вашингтону крајем априла 1999, налази се сличан опис шире основе политике безбједности.

У говору, који је 6. фебруара 1999. одржао на конференцији о политици безбједности у Минхену, савезни канцелар СР Њемачке Шредер рекао је о проширеном схватању политике безбједности слиједеће: «При томе се савремена политика безбједности данас може схватити само још шире. Политичка, привредна, социјална, еколошка и војна димензија морају се повезивати у размишљању, али и у стварности».

Познати историчар Пол Кенеди, у својој књизи “У припреми за 21. век”, безбједност описује на слиједећи начин: «Она треба да буде схваћена као одсуство опасности, односно одбрана од опасности које могу угрозити постојање и благостање једног народа, као и његову друштвену стабилност и његов политички мир».

У једном документу њемачке Евангелистичке цркве о теми «Евангелистичка етика мира», може се прочитати: «Безбједност је упућена, пре свега, на праведну расподелу животних могућности између Севера и Југа, као и између Запада и Истока, на поштовање људских права, јачање правних и демократских структура и заштиту природних основа за живот».

ТЕРОРИЗАМ КАО ОБЛИК УГРОЖАВАЊА БЕЗБЈЕДНОСТИ

Наука безбједности тероризам категорише као облик угрожавања безбједности појединих држава, региона, па и међународне заједнице, без обзира на то да ли се ради о унутрашњим или спољним облицима угрожавања безбједности, односно оружаним или неоружаним

облицима угрожавања безбједности модерне државе. У зависности од тих параметара (спољни, унутрашњи, оружани, неоружани), тероризам се класификује у неку од категорија облика угрожавања безбједности (Шикман, 2010). Под појмом тероризма као облика угрожавања, подразумејева се начин испољавања тероризма, односно терористичких аката. Појам је изведен из релације облик-садржај, гдје је садржај неодређен појам коме треба одредити значење. Облик се може одвојити од садржаја – појаве, процеса и имати самостално значење, а као аргумент се узима могућност да један исти облик може да изражава различите садржаје. Облик је спољна, појавна страна процеса или појаве и представља релативно трајни и институционални вид садржаја. Код већине друштвених појава и процеса, облик је саставни дио остваривања односа. Одређујући њихов ток и садржину, у већини случајева постаје саставни дио појединих творевина (Вејновић, 2002: 167). На овај начин и тероризам се одређује као један од облика угрожавања.

Према мјесту настанка тероризма као облика угрожавања, може се извршити класификација тероризма на онај који је организован, усмјераван и долази споља (ван територије државе) и оне облике тероризма чији се основни узроци и носиоци налазе унутар земље (унутрашњи). Практична искуства показују да данас осим чисто спољних и чисто унутрашњих облика испољавања тероризма, има и оних облика тероризма који се нпр. дешавају унутар земље, и ту се налазе његови носиоци, али се његови инспиратори, финансијери и планери налазе ван државе (елементи иностраности). Тако, тероризам се испољава и као спољни облик угрожавања безбједности државе, који се назива међународни тероризам, и као унутрашњи облик угрожавања безбједности државе, када се назива унутрашњи тероризам или тероризам масовних размјера. Тероризам је увијек оружани облик угрожавања безбједности државе (спољни и унутрашњи). Поред тога, нестанак биполарне подјеле свијета, појава интензивних миграција, револуције у комуникацијама, могућности брзог путовања, слободног протока технологија (укључујући и војне), веће порозности граница, великог јаза између различитих култура, вјера и идеологија, довела је до настанка нових безбједносних изазова, ризика и пријетњи безбједности, који нису више само прост збир чинова (аката) угрожавања.

Међу теоретичарима савремених међународних односа постоји висок степен сагласности да тероризам, посебно међународни тероризам, представља глобалну безбједносну пријетњу, посебно тероризам инспиран идејама радикалних религијских покрета, да је све већа пријетња од коришћења оружја за масовно уништење у терористичке сврхе (нуклеарни, хемијски и билошки тероризам), као и повезаност тероризма са организованим криминалитетом и корупцијом, појава

наркотероризма, злоупотреба савремених информатичких технологија у терористичке сврхе (сајбертероризам), и друго (Бајагић, Манојловић, 2003: 48). Глобални тероризам карактерише масовност, како његове примјене, тако и масовност по броју жртва које он са собом носи. Због тога је страх од глобалног тероризма попримио глобалне размјере, што је непознато у досадашњем развоју тероризма као облика угрожавања безбједности.

Чињеницу да тероризам представља безбједносну пријетњу савременом свијету, могуће је наћи у послекладноратовском уређењу свијета на принципима глобализације и успостављања "новог светског поретка". Наиме, процес глобализације и успостављање "новог светског поретка", чији су лидер САД, не доживљавају све државе на исти начин, нити су ови процеси једнаки за све државе. Као посљедица наведених процеса паралелно су се јавиле двије супротне тенденције: нестајање опасности од рата између водећих држава свијета (трећег свјетског рата, нуклеарног рата), истовремено много унутрашњи оружани сукоби и мањи међународни ратови (Аврамов, 1998: 104). Управо овакви сукоби, етнички и национално мотивисани, јесу погодна тло за израстање тероризма у највећу пријетњу безбједности држава, будући да таква подручја представљају извор насиља, погодност за лоцирање терористичких кампова за обуку терориста, трговину оружјем, јачање религиозног фундаментализма, ширење насиља, итд. Овоме треба додати тежњу терориста ка постизању два глобална циља: *први*, свргавање актуелне владе у некој земљи или њеног редефинисања и *други*, разбијање територијалног интегритета неке државе. Постизање ових циљева најлакше је у државама са нестабилним друштвено-политичким уређењем, а понекада ове државе и саме пријегавају примјени тероризма (државни тероризам), као најопаснијег облика политичког насиља. Тероризам је, од краја хладног рата, у непрестаном порасту, и зато аналитичари упозоравају на реалну опасност да свијет може олако клизнути у епоху тероризма, у којој би тероризам био највећа пријетња безбједности држава, региона и међународне заједнице.

Анализирањем глобалних терористичких активности у протеклих 30 година, може се примјетити да терористички напади постају све смртоноснији, а број терористичких напада који за посљедицу имају много мртвих, расте. Такође, уочљиво је да терористичке тактике остају непромијењене: бомбашки (самоубилачки) напади, оружани напади, атентати и отмице и даље се примјењују, у највећој мјери. Самоубилачки тероризам доживљава своју експанзију кроз свакодневне самоубилачке терористичке нападе широм свијета. Могућност употребе оружја за масовно уништење није искључена. Велики број доказа указује на заокупљеност терориста покушајима да користе оружје за

масовно уништење како би у нападима страдало што је могуће више људи. По америчким статистикама, 5 од 7 држава, спонзора тероризма, посједује програме за развијање оружја за масовно уништење, што указује на могућност нуклеарног, хемијског и биолошког тероризма. Многи индикатори указују на могућу употребу “прљавих бомби” од стране терористичких група. Из анализе терористичке активности у погледу непосредних жртава по регијама, уочљиво је да Европа, Латинска Америка и Блиски Исток имају највиши степен терористичких пријетњи. Такав тренд жртава настављен је током XXI вијека, што је резултирало стотинама терористичких операција у свијету. Када је ријеч о терористичким организацијама, видан је постојан раст броја појединаца и организација које су вољне да спроводе тероризам. Од деведесетих година уочљива је регрутација терориста широм свијета, успостављање терористичких кампова за обуку, уједињење милитантних група у Индонезији, Филипинима, Сингапуру, Малезији, Тајланду и Мјанмару. Изражена је тенденција мрежног организовања терористичких организација. Најбољи примјер је терористичка мрежа “Ал Каида”. Терористичке ћелије “Ал Каиде” налазе се у Југоисточној Азији, гдје и постоји највећа концентрација чланова “Ал Каиде” изван граница Авганистана и Пакистана, у којима се налазе њене матичне ћелије. У 35 земаља широм свијета постоје оперативне терористичке ћелије “Ал Каиде”.

На основу наведене анализе терористичке активности, може се констатовати да је пријетња савременом свијету тероризмом велика, с обзиром на то да је број држава које су оптерећене тероризмом велики, да све више терористичких организација примјењује тероризам, с тим да су најактивније исламистичке терористичке организације. Такође, велики број терористичких напада с великим бројем погинулих и повријеђених, као и велике материјалне штете, указују на опасност од овог облика угрожавања безбједности савременог свијета, док савремени свијет нема адекватан систем заштите од тероризма (Вејновић, Шикман, Радуљ, 2006: 13).

Посматрајући тероризам у његовом данашњем облику, констатујемо да је он опасност по безбједност многих држава. У прилог таквој констатацији иду и званично усвојене стратегије одбране од тероризма, било као засебна документа највиших политичких и војних институција водећих држава свијета, или као основни сегменти у различитим студијама о безбједности, одбрани и заштити друштава појединих држава. У скоро свим таквим “државотворним” актима, врло мало или скоро никако се не посвећује пажња оним друштвеним, економским, културним и другим околностима које својим основним поставкама узрокују или појачавају терористичко дјеловање појединих група.

Такав однос према тероризму је умногоме допринио да се он почне интензивније користити као метод политичке, вјерске, националне и сваке друге, нелегитимне борбе. Оправдање за убиство било кога не постоји, али такође и мотиви за такво криминогено дјеловање морају бити минимални. Имплементација стања међународних односа је у савременом свијету умногоме зависна од става “великих”. С таквом праксом се мора прекидати, јер све док она постоји, својим присуством обезбјеђиваће услове за сукобе, па и за тероризам. Поимање тероризма мора бити вршено према међународно признатим методама. Организације које су у директној или у привидној, индиректој вези са носиоцима тероризма морају, такође, бити међународноправно “обилежене”. То обилежавање је у неприкосновеној надлежности само једне институције у свијету – Организације уједињених нација (Иветић, Маричић, 2011: 520).

БЕЗБЈЕДНОСНА ПОЛИТИКА И СТРАТЕГИЈЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У СУЗБИЈАЊУ ТЕРОРИЗМА

У најкраћим цртама, структура безбједносне процјене друштвених конфликта, као дио стратегијског приступа у сузбијању тероризма, треба да садржи слиједеће основне дијелове:

- Циљ и основне задатке анализе друштвеног конфликта у оквиру безбједносне стратегије државе;
- Анализу геостратешког простора у чијим оквирима егзистира дати друштвени конфликт;
- Системску анализу самог друштвеног конфликта;
- Утицај страног фактора;
- Анализу капацитета легалних антитерористичких структура државе у односу на претпостављене терористичке ризике и опасности;
- Прогнозне верзије у погледу терористичких тенденција на дужи рок и
- Закључни дио – констатације и препоруке о правовременим захватима на плану раног откривања, превенирања и пресијецања тероризма (уколико је у међувремену дошло до организовања и дјеловања одређених терористичких скупина) (Батковски, 2011: 300).

Шематски приказ структуре безбједносне процјене друштвеног конфликта (Батковски, 2011: 300)

Безбједносна анализа друштвених конфликта произилази из безбједносне стратегије националног (државног) или наднационалног безбједносног система, односно, њен је саставни дио. Зато су њени циљеви и задаци у функцији остваривања генералних стратегијских циљева националног и (или) наднационалног безбједносног система.

У том контексту, треба поменути и активности Европске уније на повећању отпорности на кризе и катастрофе, као што су катастрофе у вези са климатским промјенама, терористички и сајбер напади на критичну инфраструктуру, намјерно и ненамјерно ослобађање узрочника разних болести, непредвидљиве епидемије и оштећења инфраструктуре. У оквиру ових стратешких циљева Европске уније на повећању отпорности на кризе и катастрофе (Хорјан, Шуперина, 2012), као прва активност у оквиру њих истиче се тзв. клаузула солидарности. Ријеч је о институту који је уведен Лисабонским уговором, а подразумијева правну обавезу држава чланица на међусобно помагање у случају терористичких напада, те природних и од човјека изазваних катастрофа. Спровођењем те клаузуле Европска унија тежи бољој организацији и бољем управљању кризама, како у погледу превенције и спречавања, тако и у погледу реакције (Иветић, Павловић, 2014: 48).

Када је у питању Босна и Херцеговина и њене активности у борби против тероризма, значајно је напоменути два стратешка документа, и то "Стратегију Босне и Херцеговине за борбу против тероризма" за

период од 2006. године до 2009. године, коју је донијело Министарство безбједности БиХ, и "Стратегију БиХ за превенцију и борбу против тероризма" за период 2010–2013. година, коју је донијело исто Министарство, као логичан наставак претходног стратешког документа. Циљ прве Стратегије је оспособљавање свих државних капацитета за борбу против тероризма, као и за борбу против његовог подупирања, уочавањем и отклањањем слабости у политичкој, легислативној и институционалној сфери. У том контексту анализирају се главни проблеми и предлажу начини рјешавања проблема. Надаље, стратегија планира динамику провођења, укључујући предвиђање рокова за доношење акционих планова. Носиоци активности, предвиђени стратегијом, јесу сви субјекти безбједности у Босни и Херцеговини, а првенствено институције безбједности на државном нивоу.

Стратегија превенције и борбе против тероризма из 2010. године одређује општи оквир дјеловања Босне и Херцеговине у борби против тероризма, дајући смјернице за унапређивање постојећих и развој нових мјера, механизма и инструмената превенције и сузбијања тероризма. Овај је документ сачињен на основу анализе учињеног по првој Стратегији, с намјеном да одговори на питање: која се побољшања морају учинити, односно, које се нове активности морају започети да би се њиховим остварењем постигло ефикасније рјешавање проблема превенције и борбе против тероризма у Босни и Херцеговини? Узимајући у обзир постављену сигурносну структуру као и пратећи њихов развој у протеклом периоду, ова Стратегија јасно дефинише циљеве усмјерене ка спречавању свих негативних учинака који произилазе из појавних облика тероризма у ширем смислу и казнених дјела, а они су у односу са тероризмом: спроводити континуирану дјелатност у циљу одвраћања од било какве подршке тероризму, терористичким активностима и радикалним покретима, придобијањем шире подршке јавности подизањем друштвене свијести усмјерене ка позитивном комуницирању; спроводити Стратегију, на начин који неће доводити до повређивања темељних људских права и слобода зајамчених међународним конвенцијама и позитивним законодавством; поспјешити координацију и сарадњу институција и успоставити капацитете код институција којима је то потребно; осигурати праћење и надзор над provedбеним документима стратегије.

ПОЛИТИКА ОДБРАНЕ, ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА КАО ЕЛЕМЕНТИ СУЗБИЈАЊА ТЕРОРИЗМА

Стабилност земље, најшире посматрано, основни је невојни чинилац одвраћања од угрожавања њене безбједности. Стабилна друштва (у

политичком, економском и сваком другом погледу) нису конфликтна. Начелно, у њима не постоје разлози за унутрашње угрожавање. Она, у случају угрожавања безбједности, имају моћ за ефикасно супротстављање засновану на могућности ангажовања укупно расположивих ресурса. Због тога је одвраћање од угрожавања безбједности сразмјерно степену друштвене стабилности. Друштва оптерећена економском кризом и, уз то, политички нестабилна, не само да не дјелују снагом одвраћања већ и подстичу туђе аспирације. Потврђује се, скоро као правило, да је независност земље на највећим искушењима управо у периодима свеколиких напетости у друштву (Петровић, 2001: 60).

Једини трајни чинилац одвраћања од терориза као облика угрожавања безбједности – како споља, тако и изнутра – јесте унутрашња економска и, у најширем смислу, друштвена стабилност земље. На основу тога, не доводи се у питање потреба даљег јачања одбрамбене способности земље, тим прије што се агресија не може уговорати, нити се може тражити њено изузеће. Она не мора да буде ничим изазвана, већ може, једноставно да буде мотивисана агресивним аспирацијама новоуспостављених режима у ширем и ближем окружењу. На основу тог искуства, агресивно понашање се најчешће интензивира у условима нестабилности и економске кризе. Ништа мање нису ни опасности од унутрашњег угрожавања, посебно уколико је држава неефикасна у проналажењу одговарајућих институција и механизма помоћу којих би се рјешавали проблеми везани за заштиту егзистенцијалног стандарда становништва. Јер, политичка стабилност друштва није могућа уколико се свим грађанима (запосленим, незапосленим а радно способним, пензионерима, болесним итд.) не обезбиједи право на живот достојан човека. Када се људи осјете одбаченим од сопствене државе, када нису у могућности да прехране себе и своје породице, губе стрпљење и способност за разумно просуђивање. Масовна социјална побуна становништва тешко може да се контролише и, тада, друштво улази у дуготрајну и до краја неизвјесну фазу анархичног развоја. У стању економске рецесије постоји опасност од активирања «социјалне бомбе», посебно уколико се повећава проценат урбаног становништва, које нема могућности за додатне изворе прихода, у категорији укупног сиромашног становништва. На примјер, повећање несигурности, биједи и глади може да побуди део становништва и на оружане акције против институција система. У слиједећој фази, с обзиром на оштрину социјалних диференцијација, односно на чињеницу да се продубљује јаз између богатих и сиромашних, незадовољство би могло да се усмјери и према свим онима који знатно мање или који уопште не осјећају посљедице кризе. У случају да се терористичке акције прошире на њих, земља би ушла у фазу оружаног бунта становништва и тоталне угрожености

друштвеног система, тј. у хаотично стање (Петровић, 2001: 60).

Безбједност земље, а тиме и заштита од тероризма, најбоље може да се штити испуњењем слиједећа три услова (Петровић, 2001: 60): 1) трајна економска и укупна друштвена стабилност; 2) улазак у ЕУ и њен систем безбједности, и 3) јачање одбрамбене моћи земље. Одбрамбена моћ истовремено дјелује и као чинилац одвраћања и одбране, за разлику од прва два услова, који су у функцији одвраћања. Међутим, у нестабилном друштву не може да постоји стабилан и ефикасан одбрамбени систем. Такође, уласком у систем безбједности ЕУ одбрамбена моћ једне земље може да се повећа до нивоа одбрамбене моћи цјелокупне групације земаља чланица Уније. Наравно, разликују се оперативна употребљивост сопствене војске и удружених снага групације. Док се прва ангажује одмах по угрожавању безбједности земље, савезничке снаге се најчешће ангажују након постизања коалиционе сагласности. То значи да употреба оружаних снага групације може да закасни уколико се процјењује искључиво са становишта одбране од агресије. То значи и да због одвраћања и одбране земље треба испунити сва три услова, али да у случају оружане агресије одбрана путем одвраћања губи смисао, а значај добија трећи услов. Наиме, уколико се погоршава друштвена стабилност земље, повећава се његов значај и као чиниоца одвраћања. Наравно, то не значи да испуњење првог услова може да буде аутономно у односу на унутрашњи амбијент земље и њену међународну позицију. Сва три услова су веома узрочно-посљедично зависна, односно безбједност земље зависи како од одбрамбене и укупне независности, тако и од њене унутрашње стабилности. Према томе, укупно стање у друштву чинилац је који ограничава јачање одбрамбене моћи и укључење земље у ЕУ и њен систем безбједности. Као средство управљања којим се усмјерава развој друштва у правцу остваривања политичке, економске и укупне стабилности, посебан значај има стратегија друштвеног развоја. Из ње, као најшире стратегије опстанка и јачања у сваком погледу, изводе се стратегије (подстратегије) развоја појединих сегмената друштва. Стратегија друштвеног развоја је скуп циљева за одређени период, као и мјера и активности за њихову реализацију. Да би се обезбиједила реалност и дјелотворност свих елемената стратегије, неопходно је да се континуирано прати промјена услова (унутрашњих и спољних) у којима се развој одвија и, сагласно њима, изводе одговарајуће корекције циљева и пратећих мјера. Јер, једино се усклађивањем циљева, мјера и акција и њиховим прилагођавањем конкретним потребама и условима може омогућити остваривање оптималног развоја.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Иако историју људског друштва, између осталог, карактерише и систематска примјена насиља у многим земљама савременог свијета, повећање насиља и насилничког понашања постало је један од основних друштвених проблема. Тероризам се сматра најзначајнијим обликом насиља данашњице, како унутар државе тако и у оквиру међународне заједнице. Тероризам све више постаје вишедимензионалан политички феномен, који у својим новим појавним облицима доживљава друштвену и политичку кулминацију због своје аморалности и бруталности. Политичко насиље са атрибутима идеолошког, етничког и вјерског тероризма у ранијим периодима углавном је било спорадично и првенствено усмјерено на постизање ефеката на унутрашњем плану. У новије вријеме оно се испољава као традиционални организовани криминалитет који има сталну тенденцију раста, па се с правом може говорити о ескалацији тероризма.

Савремени безбједносни догађаји везани за тероризам показују неколико основних и заједничких карактеристика у чији правни ред спадају:

- Интернационализација и глобализација циљева и аката тероризма и њихова интеграција у нови квалитет који није само прост збир догађаја, а који, опет, са собом носе нову енергију и повећану опасност.

- Огромни разарајући (стварни и потенцијални) пропратни ефекти у области политике и економије.

- Нове димензије и нове организационе форме и садржаји терористичких организација и начина њиховог дјеловања.

- Вишеструко увећани ефекти страха код становништва проузроковани аморалношћу и бруталношћу терористичких аката који су прешли све границе.

- Уплетеност држава у функцији носилаца угрожавања који располажу огромним капиталом који некада превазилази и буџете многих држава.

- Неадекватан и закасњели одговор држава и међународне заједнице, уз међународноправну и организациону регулативу која не задовољава потребе адекватне борбе против насилног тероризма.

- Неадекватни национални и неизграђени међународни системи и правни облици регулације на сузбијању проблема.

Угрожавајући ефекти новог тероризма изражавају се кроз дестабилизацију безбједности држава усљед политичких, економских и других потреса. Закасњели и често пасиван однос према наведеном

тренду развоја безбједносних догађаја има вишеструке негативне посљедице како у међународној тако и националној сфери многих држава. Све то је довело до потребе да државе појединачно и колективно предузму кораке у правцу рјешавања проблема новог тероризма. У току су значајне активности усмјерене на ефикасније спречавање и сузбијање тероризма не само на националном, већ и на билатералном, регионалном и глобалном нивоу. Резултат тих напора су, осим многобројних енергичних мјера на плану превенције и репресије тероризма, и израда и усвајање нових легислативних модела на дипломатском, политичком и нарочито полицијско-обавјештајном плану.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, С. (1998). *Трилатерална комисија*. Ветерник: ИДИЈ.
- Бајагић, М. (2007). *Основи безбедности*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Бајагић, М., Манојловић, М. (2003). *Тероризам – глобална безбједносна пријетња*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Батковски, Т. (2011). *Безбједносна процјена националних и међународних конфликата као елемент стратегијског прилаза у сузбијању тероризма*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Вејновић, Д. (2002). *Дефендологија – друштвени аспекти безбједности модерне државе*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Вејновић, Д.; Шикман, М. (2007). *Дефендологија – друштвени аспекти безбједности модерне државе*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Вејновић, Д.; Шикман, М.; Радуљ, С. (2006). *Друштвени аспекти тероризма*. Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске.
- Иветић, С.; Маричић, Т. (2011). *Тероризам и међународни односи*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Иветић, С.; Миладиновић, А. (2013). *Јавна безбједност*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Иветић, С.; Павловић, Г. (2014). *Активности Европске уније на спречавању криза и катастрофа*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Ешке, Ј. (2000). *Нове димензије политике безбједности*. Београд: Медија центар Одбрана.
- Mann, M. (2001). *Authoritarian and Liberal Militarism: A Contribution from Comparative and Historical Sociology*. London: Lynne Rienner Publisher.
- Петровић, Н. (2001). *Економски чиниоци политике одбране*. Београд: Медија центар Одбрана.
- Стајић, Љ. (2006). *Основи безбедности*. Београд: Драганић.

- Terriff, T., et. all. (1999). *Security Study Today*. Cambridge: Polity Press.
- Tickner, J. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press.
- Halliday, F. (1994). *Rethinking International Relations*. Basingstoke: Macmillan.
- Хаџић, М. (2000). *Одреднице безбедности СРЈ*. Београд: Центар за антиратну акцију.
- Хорјан, А. М.; Шуперина, М. (2012). *Изградња стратегије унутарње сигурности Еуропске уније: У пет корака према сигурнијој Еуропи*. Загреб: Министарство унутарњих послова Републике Хрватске.
- Шикман, М. (2010). *Тероризам*. Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука.
- United Nations Development Programme, (1994). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.

SECURITY COOPERATION IN THE RELATIONSHIP OF MODERN STATE ENDANGERED GLOBAL THREAT OF TERRORISM

Stevo Ivetic, PhD*

Abstract: Understanding security in contemporary international relations largely differs from the perception of security that can be considered a classic. The above is conditional on a number of factors, primarily international provenance, however, in the last two decades, the primary factor affecting the perception of a reconceptualization of security, especially in international relations, is certainly the global threat of terrorism. In addition, the fact that terrorism is increasingly affects the daily activities of the population, due to which it can be seen and indirect impact on the redefinition of the concept of security in contemporary international relations, especially relevant political and security actors. Due to the above, it appears that it is necessary to realistically look at the concept of security in modern relationships in order to adequately respond to the global threat of terrorism.

Keywords: security, international security, global security, terrorism, the threat of terrorism.

---

* Police College, University of Banja Luka; email: stevoivetic@gmail.com.

ПОЛИЦИЈСКА ОБУКА – ТЕМЕЉ СИГУРНОСТИ

УДК: 351.74/.75:351.742	DOI: 10.7251/BPGVL1214087S	Кратко или претходно саопштење
-------------------------	----------------------------	--------------------------------

Др. sci. Таиб Спахић*

Абстракт: У вријеме глобализације процеси промјена у области полицијске обуке врло су интензивни и од њих зависи ефикасна примјена измијењене стратегије полицијског дјеловања оријентисаног ка потребама демократског друштва. Успостава cjеловитог система полицијске обуке кључна је за успјешно школовање и стручно усавршавање полицајаца и за њихов ефикасан рад. Полицијска обука увијек је, зависно од друштвених и економских услова у којима је дјеловала полиција, била кључна за постизање објективне и субјективне сигурности грађана. Осавремењавање рада и реформа полиције незамисливи су без свеобухватно успостављеног система полицијске обуке.

Кључне ријечи: полиција, обука, сигурност

ПОЛИЦИЈСКА ОБУКА

Полицијска обука у функцији је потреба полиције у борби против криминала, специфична је у односу на обуку у другим друштвеним дјелатностима, те нуди рјешења за ефикасну борбу против савремених сигурносних изазова. Оно што полицајац увијек *'мора знати'* и *'мора моћи'* урадити основа је на којој се успоставља систем полицијске обуке у демократском друштву. За разлику од *образовања*, као процеса пружања опћег знања који има шире значење, полицијска обука по Robergu, Cranku и Kuukendallu означава и "заснивање доношења одлуке *'зашто'* је нешто учињено у току обављања дужности" (Robergu/ Crank/ Kuukendall, 2004: 225). Док образовање има шире теоријско значење, које има изражен когнитивни аспект, а односи се на теоријске концепте питања и на алтернативна рјешења, по Robergu, Cranku и Kuukendallu појам *обука* "може се дефинисати као процес подучавања појединца *'како'* да обавља посао тако што му се пружају релевантне информације

* Полицијска академија ФМУП-а, Сарајево; email: taibspahic@bih.net.ba

о том послу” (2004: 225). Обука се односи само на одређена питања, која су оријентисана на стицање одговарајућих психомоторних вјештина и способности неопходних за обављање одређених послова и задатака.

Наставни планови и програми обуке полиције оријентисани су на подучавање мјера, поступака и чињеница, док је теорија као когнитивни аспект образовања у другом плану, укључујући и концептуална и аналитичка промишљања. У савременим европским концептима обуке све више је заступљен и спознајни приступ, јер доминација знања и размишљања, уз концептуални аналитички рад, све више чини основу за савремена полицијска истраживања и за нову ‘филозофију’ полицијског рада оријентисаног заједници. Због тога у државама Европске уније и шире још увијек нема јединственог стандарда полицијске обуке, а присутно је шаренило – од класичне полицијске обуке за обављање полицијских послова и задатака, уз доминацију обуке за стицање вјештина, способности и става полицајаца, па до система школовања по ‘*болоњском процесу*’ на вишим и високим полицијским школама, уз доминантно стицање теоријског знања.

Полицијска обука садржи три основне компоненте – *знање, вјештине и понашање*. Све три компоненте обуке налазе се у корелацији, тако да сваки полазник током обуке стиче одређени ниво знања, вјештина и способности, како би могао приступити ефикасном и дјелотворном обављању полицијских послова, без довођења у питање властитог интегритета и угледа цјелокупне полицијске организације у заједници. Основна компонента полицијске обуке је стицање нових знања. Опћенито, у ери глобализације, већи ниво *знања* омогућава брзи пренос информација и трансфер знања, уз стварање виртуалне парадигме учења путем *e-learning* процеса (*Police-online*’ и *intranet*’) и уз смањење неизвјесности одвијања спознајних процеса.

Знање се све више посматра као процес, а не као стање. У педагошком смислу знање се третира и процесом са израженим одгојним дјеловањем – гдје подучавање или настава укључују учење и способност стицања нових знања. То значи да онај који подучава и који више зна од онога који се подучава повлаче потребу јачања и успоставе одгојног односа између њих. У својој књизи *‘Дидактика нове школе’* Paul Fiker је забиљежио да при стицању знања „под развијањем мисли треба разумјети логичке редове појмова, судова и закључака који, узети као цјелина, представљају духовне везе релативне самосталности у границама једног већег радног јединства” (Fiker, 1939: 135). Тако је појму *знање*, као процесу, дата и динамичка димензија с логичким просуђивањем, што овај појам чини кључним у наставном процесу. Ово је посебно важно са аспекта обуке одраслих, јер представља синергију раније стечених знања током основне полицијске обуке и знања које полазници обнављају и стичу током перманентне обуке.

Циљеви полицијске обуке могу се представити као: “Основни циљеви одгоја и образовања, односно главни учинци који се желе постићи одгојно-образовном активношћу и према којима је едукација управљена су: хуманистички, економски и социолошки” (Опћа енциклопедија, 1982: 480).¹ У педагошко-образовној пракси врло често се користи појам *едукација*, као синтеза одгоја, образовања, развијања способности, а овај појам у пракси има више изражен одгојни него образовни карактер.

УСПОСТАВА СИСТЕМА ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ

У институцијама за обуку полиције изводи се школовање и стручно усавршавање и оспособљавање за полицајце који се налазе на различитим дужностима у полицијским органима. У систем полицијске обуке, поред основне, која у многим земљама Европске уније поприма карактеристике стандарда, остали облици обуке могу се дефинисати као обука средњег руководног кадра, обука високог руководног кадра, специјалистичка или даљња и перманентна обука. Цјеловит систем полицијске обуке чине сви неопходни облици обуке полиције.

Основна полицијска обука – Основна обука² је полазна компонента у систему полицијске обуке. Она је неопходан услов за приступање полицијској служби. Вријеме трајања обуке у зависности је од начина и врсте успостављеног система полицијске обуке. Уколико је добро развијен систем специјалистичке, као и перманентне обуке полиције, нема потребе за дугогодишњим школовањем будућих полицајаца. Обратно, у срединама са развијеном економијом, које издвајају значајна средства за буџете полицијских институција за обуку, основна обука има услове да може и дуже трајати, чиме се постижу бољи ефекти у раду полиције.

Основна полицијска обука организује се за приступање полазника у полицију на основне дужности униформисаних полицајаца, који се у

1 “Циљеви едукације: хуманистички – формирање и развој оних особина личности за које постоје одговарајуће диспозицијске структуре; економски – унапређивање економског положаја појединаца и допринос образовања подизању индивидуалне, организацијске и друштвене продуктивности рада; социолошки – уједначавање шанси за социолошко напредовање појединаца, идејна хомогенизација друштва кроз политичку социјализацију и развој доминантног друштвеног односа” (Опћа енциклопедија, 1982: 480).

2 Основна полицијска обука за чин “полицајац” у Босни и Херцеговини траје једну годину, уз услов да полазници имају претходно завршену средњу школу (ССС спрема) и да успјешно прођу процес селекције (тестови знања и психофизичких способности). Основна полицијска обука за чин “млађи инспектор” траје шест мјесеци, а полазници морају имати претходно стечену вишу (ВШ) или високу (ВСС) спрему и успјешно проћи процес селекције.

већини полицијских организација, уз одговарајуће радно искуство и специјалистичку или даљњу обуку, могу распоредити и на друге послове у полицији (криминалистичка, саобраћајна, судска, гранична полиција и слично). Дакле, по истом наставном програму основну полицијску обуку могу да завршавају будући полицајци за све врсте послова у полицији, уз каснију даљњу обуку и усмјерења за одређено специфично подручје полицијског рада. Дужина трајања основне обуке, између осталог, зависи и од традиције полицијске обуке, од стања сигурности, степена развоја реформе полиције, као и одређених специфичности које су присутне у раду појединих полиција. Према постојећој пракси одређеног броја европских држава, уз примјену најсавременијих метода, могуће је основну полицијску обуку успјешно реализовати у трајању од *једне године*. То подразумева увођење *интензивне обуке*, уз квалитетну селекцију кандидата која осигурава полазну основу за успјешно школовање. Интензивном обуком полиције остварује се ефикасно оспособљавање за стицање вјештина неопходних за будући рад полицајца. Ово се посебно постиже примјеном тзв. *'нове педагогије'*³ при извођењу интерактивне наставе. Основном полицијском обуком полазници се, обучавају и за прихватање кодекса понашања полицајца, на примјер, да *'лијепо и уредно изгледају и да се пристојно понашају'*, па чак и *'како себе виде у огледалу'*, а све с циљем стварања што бољег *имица и повјерења* код грађана.

Обука средњег руководног кадра – Средњи руководни кадар важан је ниво полиције и представља основу укупног полицијског рада. Припадници средњег руководног кадра директно планирају и, као први претпостављени полицајцима, заједно с њима реализују готово све полицијске послове. Они су посредници између високог руководног нивоа, који креира и планира рад, и полиције на терену која врши непосредну оперативну реализацију планираних активности у борби против криминала. У зависности од начина организације полиције, средњи руководни кадар сачињавају командири, замјеници и помоћници командира полицијских станица и одјељења, руководиоци смјене и други службеници полиције који руководе полицијом.

За обуку средњег руководног кадра у институцијама за обуку полиције креирају се наставни планови и програми према посебној методологији која проистиче из важности овог нивоа полиције. Наставни план и програм, са очекиваним *образовним исходима*, израђује се на основу активности и описа профила средњег руководног кадра, по

³ *'Нова педагогија'* представља измјену парадигме у педагогији – од модела који је био фокусиран на наставника, који је као ауторитет *'ex cathedra'* преносио информације (знање) полазницима, до модела у којем у оквиру ситуационе интерактивне наставе полазници постају активни субјекти наставног процеса, а наставник остаје активатор и контролор са стране. Дакле, дошло је до измјене парадигме полицијске обуке и до креирања нове улоге наставника у наставном процесу – *'од мудрости на позорници до водича са стране'*.

сличној методологији као и за основну обуку. Суштина програма обуке састоји се у *'учењу вјештине руковођења'* у пракси – са оријентацијом ка обуци заснованој на дневним активностима и ситуацијама у којима дјелује средњи руководни кадар. Методологија израде програма састоји се из одређивања основних активности руководиоца средњег нивоа и креирања наставног плана и програма оријентисаног ка стицању знања и вјештина руковођења за рјешавање проблема. При изради наставног плана и програма ове обуке важна је визија будућих активности средњег руководног нивоа. Ова визија представљена је одређивањем дјелокруга рада, потребних компетенци и послова и задатака које ће тај кадар обављати. При томе су важна и нормативна правила, процедуре рада, квалитетно извршавање задатака и активности које проистичу из савремене стратегије полицијског дјеловања.

За успјешно провођење обуке, као и у основној обуци, неопходна је примјена принципа *'нове педагогије'*, односно интерактивног учења на реалистичним ситуацијама путем припремљених сценарија. То је важно због значаја и одговорности рада средњег нивоа полиције, нарочито због руковођења и командовања, стицања вјештина неопходних за рад са полицајцима и евалуације и вредновања резултата њиховог рада. За успјешно креирање наставног плана и програма и реализацију обуке врши се *идентификација* области рада средњег руководног нивоа, на примјер, да ли се обука врши за подручје саобраћаја, униформисане полиције за одржавање јавног реда и мира, за криминалистичке истраге и друго. Битно је утврдити и различитост и сложеност функција руководиоца средњег нивоа и подручје активности за сваку од тих функција – које су главне активности које ће обављати циљна група за коју се креира наставни план и програм? Важно је идентификовати и најчешће активности средњег руководног нивоа за одређене области, као и степен њихове сложености. Након идентификације главних активности и развијања наставног плана и програма креирају се специфични модули обуке који укључују садржаје из области кадровских активности (обука оријентисана на вођење тима, руковођење, мотивацију, дисциплинске процедуре и слично), планирање операција (руковођење акцијама и пројекти рада полиције у заједници – *маркетинг сигурности*), надгледање квалитета извршавања задатака (контрола рада, евалуација, поучавање и друго) и дневне, административне и друге активности.

Обука средњег руководног кадра постиже се реализацијом *'основних педагошких циљева'*, и то: *опћих* циљева који се односе на функцију средњих руководних службеника, *посредничких* циљева који су усмјерени на активности и на преношење планираних активности са високог руководног нивоа, те *специфичних* циљева који су оријентисани на одређене појединачне полицијске задатке. Оптимално вријеме за

реализацију наставног плана и програма средњег руководног кадра одређује се у зависности од тога да ли су полазници претходно завршили основну полицијску обуку или у полицију улазе са претходно завршеном вишом или високом цивилном школом.

Обука високог руководног кадра полиције – Изводи се за највиши руководни ниво полиције. Наставни план и програм обуке израђује се по истој методологији као и за средњи руководни ниво. Специфичне разлике програма проистичу из различите позиције, функције, сложености и одговорности послова и радних задатака ова два руководна нивоа. Високи руководни ниво одговоран је за укупно руковођење и програмирање рада полицијске организације, оријентисано ка ефикасном дјеловању. Бази се утврђивањем и провођењем глобалне стратегије полицијског дјеловања, а реализацију својих идеја остварује путем средњег руководног нивоа. У земљама транзиције обука се најчешће проводи уз помоћ међународних организација, а циљ је да високи руководни ниво полиције стално прати достигнућа и нове методе полицијског рада и дјеловања.

Специјалистичка – даљња обука – То је компонента система полицијске обуке која се примјењује за обуку полиције из одређених специфичних области полицијског рада, за све нивое полиције (основни, средњи и високи). Ниво специјалистичке или *даљње* обуке у условима примјене развијених техничких средстава могуће је довести до *'самообразовања уз кориштење интранета'*. Будућност полицијске обуке на брз, ефикасан и рационалан начин управо је у развијању такве парадигме обуке. То, поред квалитетног оспособљавања, омогућава и врло важну и брзу комуникацију између полицајаца. У развијању *'Police Online'* система полицијске обуке налази се изазов за будућу модернизацију и развој обуке у складу са дјелотворним и ефикасним начином самообразовања полицајаца. Оно у чему се огледа ефикасност и рационалност организовања специјалистичке обуке полиције јесте оспособљеност наставника и инструктора за *цјеловиту реализацију* појединих курсева, при чему су неки од њих специјализовани да самостално или по двојица могу изводити различите курсеве, на примјер, из области дрога. То омогућава ефикасну организацију курса и праћење резултата које постижу полазници, као и квалитетно вођење документације (*портфолио*), евалуацију рада полазника и формирање базе података о полазницима.

Организовање и одржавање курсева на регионалном принципу у перспективи отвара нову могућност за остваривање *регионалне сарадње*. С обзиром на то да се против појаве разних облика криминала може борити само уз регионалну сарадњу сусједних земаља, отвара се објективна потреба за регионалним организовањем разних облика обуке, у зависности од врсте регионалних сигурносних изазова и појавних облика криминала.

Перманентна обука у систему полицијске обуке – Све више се развија као облик стручног оспособљавања и усавршавања полиције. Перманентна обука успоставља се у зависности од дужине трајања основне полицијске обуке и од развијености осталих облика стручног оспособљавања и усавршавања полиције.⁴ Организује се у виду редовне обуке из гађања или из појединих области које се периодично показују као потреба, на примјер, из области измјене закона. У оквиру ове обуке може се дати приоритет обуци за *'напредовање у каријери'*. Оптимално је да се перманентна годишња обука организује за полицијске службенике једанпут годишње, у трајању од најмање једне седмице. Полицајци се у том времену у потпуности издвајају из полицијског рада и омогућава им се редовно праћење наставе. Перманентно учење у оквиру полицијске дјелатности оријентисано је на три основна домена – домен *осјећаја, когнитивни и психомоторни* домен.⁵ У току обуке важно је тестирање знања и провјера вјештина и физичких способности. Праћење упоредних резултата за сваку наредну годину омогућава да се види прогрес који полицајац постиже у испуњавању утврђених критерија, односно стандарда полицијског рада. Ови резултати могу бити стимулативни у каријери полицајаца или при њиховом одређивању за одређене специфичне полицијске послове. Савремени полицијски рад данас се не може замислити без континуираног обучавања и стручног усавршавања полицајаца. С обзиром на то да полицајци пролазе селекцију у виду провјере знања, те здравствених и психофизичких способности само приликом пријема у полицију, модеран полицијски рад захтијева њихову сталну обуку и провјеру знања, вјештина и способности у зависности од старости и полицијске позиције на којој се налазе. Овакав начин организовања и провођења перманентне обуке са периодичном провјером знања и вјештина мотивише полицајца за самоучење и

4 Могући модел једноседмичне перманентне обуке полиције – наставне теме: Измјене кривичног законодавства (5 наставних сати); Послови полиције и кодекс понашања – нове методе рада полиције (5); Криминалистика – нови појавни облици криминала (5); Одбрамбене тактике (7); Јавни ред и мир – увјежбавање рјешавања његовог нарушавања у већем обиму (8); Саобраћај – посебан осврт на промјене прописа (6); Руковање оружјем – са извођењем гађања (6); Провјера физичких способности – завршни тест (3); УКУПНО – 45 наставних сати.

5 “Домени учења: домен осјећаја – обухвата понашање и радње које имају емотивну конотацију, ставове, вриједности и увјерења, као што су навика да се на вријеме дође на посао, саосјећање са жртвама и став према пијаним возачима; Когнитивни домен – подразумијева менталне активности које се састоје од интелектуалног учења и задатака типа рјешавања проблема, који садрже елементе концентрације и процјене, као што су памћење процедура и организације и познавање кривичног права; Психомоторни домен – садржи способност употребе вјештина, као што су на примјер: употреба ватреног оружја, вожња аутомобила и познавање одбрамбених тактика” (Одјељење полиције у Монтгомерију, Maryland, Основни курс за инструкторе – Развој задатака обуке, 1999: 4).

самоувјежбавање, те потврђује његове способности за испуњавање 'стандарда полицијског рада'.

У оквиру перманентне обуке посебно долази до изражаја стицање нових вјештина и способности полазника, те постизање неопходне корелације теорије и праксе полицијског рада. О значају односа теорије и праксе код учења, а с тим у вези и одгоја, писао је још 1901. године др Војислав Бакић у књизи 'Посебна педагогика'. Он наглашава како се знање стиче теоријом и праксом, те наводи: „Педагог теоретичар пре ће доћи до педагошке уметности, него школски практичар до педагошке науке. Краћи је и поузданији пут од теорије ка пракси, него од праксе ка теорији, јер је идеја савршенија од дела” (Бакић, 1901: 3).⁶ Овако схватање појма знање и данас је актуелно, јер представља нужну корелацију теоријског знања и практичне вјештине коју полазници стичу током обуке.

С обзиром на развој наставне технике и развијање модела обуке путем интранета у систему полицијске обуке у будућности је могуће очекивати да ће се полицијско образовање одвијати на три мјеста: 1/3 у институцији за обуку полиције, 1/3 на радном мјесту и 1/3 код куће. Разматрањем мјеста и развоја перманентне обуке у оквиру укупног система полицијске обуке, може се закључити да је перманентна полицијска обука од изузетног значаја за сваки полицијски орган. Континуираним обучавањем, стицањем нових знања, вјештина и способности полицијски службеници осигуравају квалитетно и професионално извршавање редовних послова и задатака у служби заједници. Сталним одржавањем неопходних физичких способности полицајаца, те обновом и стицањем нових знања из области полицијског рада и закона, полицијски органи су у могућности да плански дјелују у оквиру укупног система сигурности и да на тај начин позитивно утичу на сигурност и на осјећај субјективне сигурности грађана. Континуираном евалуацијом знања и способности полицајаца, полицијски органи су у могућности да утичу на даљњи развој професионалне каријере полицајца. Без системског организовања перманентне обуке не може се говорити о успјешности успоставе и функционисања цјеловитог система полицијске обуке.

МОТИВАЦИЈА – ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

За резултате обуке кључна је *мотивација* полазника. *Мотивација* у обуци одраслих представља и “скуп чинилаца који утјечу на започињање, интензитет, усмјеравање и устрајавање у активностима стицања знања

⁶ Бакић још тада наглашава: „Педагошка теорија даје идеалан план учења и образовања, који се школским радом само делимично остварује” (Бакић, 1901: 3).

и нових искустава” (Опћа енциклопедија, 1982: 482). Појам *мотивације*, по томе, у одгоју и образовању има вишеструко значење: као средство за постизање образовних исхода, као образовни циљ, те одгојни циљ. Мотивација је као психолошка категорија средство и чинилац за постизање добрих образовних резултата. Мотивација се може сматрати и ланчаном реакцијом потреба које осјећа појединац, које стварају жељу што потиче човјека на активност која у коначници резултира задовољством. Из доброг увида у мотивацију човјека проистиче и одговарајуће разумијевање његовог понашања. Ово је важно као фактор успјешног понашања и правилног става полицајца за његово дјеловање у складу са универзалним вриједностима људских права и слобода, те достојанства човјека.

Мотивација за изучавање појединих занимања има кључну улогу у постизању одговарајућих резултата учења. Приликом одабира кандидата за полазнике у институције за обуку полиције, њихова мотивација за стицање звања ‘полицајац’ и ‘млађи инспектор’ има одлучујућу улогу за њихов будући полицијски рад. Несумњива је веза између мотивације за учење и постигнућа која су резултати учења. Утицај мотивације на успјешност неког учења Јелавић дефинише као “производ: $У = С \times И \times М$, гдје је $У$ – учење; $С$ – ниво одговарајућих способности; $И$ – ниво квалитета потребних знања/вјештина, односно искуства; $М$ – ниво потребне мотивације” (Јелавић, 1998: 24). Уколико је само један од фактора једнак нули, производ ће бити, такође, раван нули, односно неће бити успјешности учења. Висока мотивација води до добрих резултата, али и добри резултати оснажују мотивацију, из чега произилази да су мотивација и резултати међусобно условљени. Мотивација у одгоју и васпитању представља и “скуп чинилаца који утјечу на започињање, интензитет, усмјеравање и устрајавање у активностима стицања знања и нових искустава” (Опћа енциклопедија, 1982: 482). Појам мотивације у одгоју и образовању има вишеструко значење: као средство за постизање циљева образовања – образовни и одгојни циљ.

Мотивација је и средство и чинилац за постизање добрих образовних резултата. У својој теорији психоанализе Сигмунд Фројд као важан психолошки фактор успјеха појединца наводи ‘испуњење жеље’ (Фројд, 1958: 173 и 1958: 323). Фројд истиче да “испуњење једне жеље свакако мора донијети задовољство, али питање је: коме? Супротност испуњењу жеље јавља се као ‘страх’ “ (1958: 323).⁷ Ови фактори имају значајан утицај на мотивацију човјека и на његово психолошко стање неопходно за ефикасно учење. Мотивација се сматра и ланчаном реакцијом потреба што их осјећа појединац, које потичу човјека на активност чија коначница

⁷ Под ‘страхом’ Фројд подразумева “субјективно стање у које се долази опажањем – развоја страха – а које се зове ‘афектом’ “ (Фројд, 1958: 323).

резултира задовољством. Из доброг увида у мотивацију човјека проистиче и одговарајуће разумијевање његовог понашања. Мотивација је значајна као фактор успјешног понашања и правилног става полицајца за његово дјеловање у складу са универзалним вриједностима људских права и слобода и достојанства човјека.

У сврху истраживања мотивације испитаника за упис на Полицијску академију извршено је анкетање полазника из Полицијске академије ФМУП-а и Управе за полицијско образовање МУП-а Републике Српске, и то провођењем анкете “као техничког поступка за прикупљање чињеничног материјала путем упитника” (Вујевић, 1983: 99). Анкетање је проведено 22. 11. 2010. године.

	Број испитаника	М	Ж
Федерација БиХ	186	165	21 (11,3%)
Република Српска	185	139	46 (24,9%)
Укупно у Босни и Херцеговини	371	304	67 (18,06%)

Табела 1 – Преглед полне структуре испитаника

Анкетирано је 186 полазника за чин “полицајац” из Полицијске академије ФМУП-а и 185 полазника из Управе за полицијско образовање МУП-а Републике Српске – од чега је 153 било из Високе школе, а 32 из Полицијске академије. Према полној структури испитаника – у Полицијској академији ФМУП-а анкетања је 21 полазница (11,3%), а из Управе за полицијско образовање МУП-а РС 46 полазница (24,9%), (табела 1).

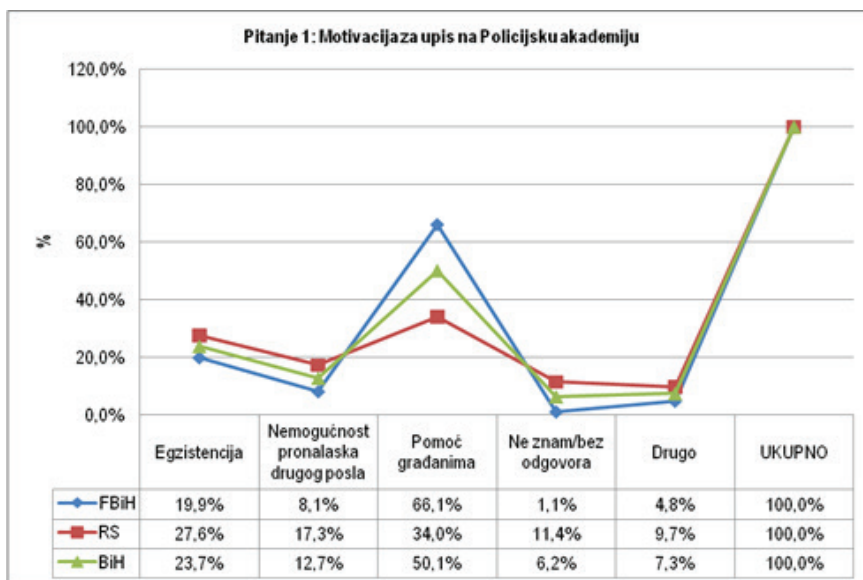
Питање: Мотивација за упис на Полицијску академију	ФБиХ		РС		Збир	
	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент
Егзистенција	37	19,9%	51	27,6%	88	23,7%
Немогућност проналаска другог посла	15	8,1%	32	17,3%	47	12,7%
Помоћ грађанима	123	66,1%	63	34,0%	186	50,1%
Не знам/ без одговора	2	1,1%	21	11,4%	23	6,2%
Друго	9	4,8%	18	9,7%	27	7,3%
УКУПНО	186	100,0%	185	100,0%	371	100,0%

Табела 2 – Преглед резултата анкете за мотивацију за упис на Полицијску академију

Резултати анкете показују да се половина испитаника (50,1%) изјаснила да је *'помоћ грађанима'* њихова мотивација за упис на Полицијску академију, што је за скоро duplo више изражено у Федерацији БиХ (66,1%) него у Републици Српској (34%), (табела 2). Социјални фактор изражен кроз *'егзистенцијални'* мотив и *'немогућност проналаска другог посла'* изражен је у укупном проценту од 36,4% (23,7% + 12,7%), из чега се може закључити да су социјална ситуација и незапосленост знатно утицали на мотивираност младих људи за ступање у полицијске снаге у Босни и Херцеговини. Ово је израженије у Републици Српској (укупно 44,9%) него у Федерацији БиХ (28%). Укупно 7,3% анкетираних испитаника изјаснило се другачијим одговором од понуђених – углавном *'зато што воле полицију'*, што је то *'сигурно радно мјесто'*, *'из љубави према том послу'* и сл. (дијаграм 1).

Основне разлике у мотивацији између испитаника полицијских академија у Сарајеву и Бања Луци су те што је код полазника Полицијске академије ФМУП-а више изражен мотив *'помоћ грађанима'*, а код полазника Управе за полицијску обуку МУП-а РС *'егзистенцијални мотив'* и *'немогућност проналаска другог посла'*.

Дијаграм 1 – Преглед резултата анкете за мотивацију за упис на Полицијску академију

Из претходне анализе одговора може се закључити да мотивација као резултат порива, потребе, жеље или интересовања, који утичу и “обликују” понашање будућег полицајца, није изражена у мјери која би била оптимална за изучавање овог занимања. Још увијек доминантно сложена економска и политичка ситуација у Босни и Херцеговини утиче на одређеност младих људи да из тих разлога рјешавају своје будуће професионално занимање.

ЗАКЉУЧАК

У току транзицијског процеса земаља које теже да се укључе у Европску унију, успостављају се нови концепти полицијске обуке који треба да задовоље потребе прилагођавања полиција у тим државама за борбу против нових сигурносних изазова.

У вријеме када се глобализација одвија брзином свјетлости, када су информатичка и комуникацијска унапређења постала свакодневна појава, концепт рада полиције остао је традиционално исти.

Основна глобална карактеристика савременог развоја полицијских снага јесте тенденција смањења броја полицајаца и рестрикција буџета.

Адекватан одговор у борби против криминала у таквим условима је јачање техничке опремљености, специјализација и обука полиције.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакић, В. (1901). *Посебна педагогика*. Београд: Учитељско удружење.
- Battersby, P./ Siracusa, M. J. (2009). *Globalization and Human Security*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.
- Bayley, H. D. (2006). *Changing the Guard – Developing Democratic Police Abroad*. New York: Oxford University Press.
- Beridan, I. (2008). *Politika i sigurnost*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Crick, B. (2004). *Demokratija*. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Fiker, P. (1939). *Didaktika nove škole, II izdanje*. Dresden: Štamparija “Privrednik”
- Фројд, С. (1958). *Увод у психоанализу*. Београд: Космос.
- Jelavić, F. (1998). *Didaktika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Орџа енциклопедија, допунски сvezак (1982). Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.
- Osnovni kurs za instruktore – Razvoj zadataka obuke (1999). Montgomery: Odjeljenje policije u Montgomeriju, Maryland.
- Roberg, R./ Crank, J./ Kuykendall, J. (2004). *Policija i društvo*. Sarajevo: Office of public affairs Embassy of USA.
- Spahić, T. (2005). *Policijska obuka u Evropi – jedinstvo u raznolikosti*. Holzkirchen/Obb: Felix-Verlag Gbr, Germany.
- Spahić, T. (2008). *Sigurnosne determinante demokratske tranzicije policije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: CPU.
- Spahić, T. (2012). *Razvoj nacionalnih policija u Evropi*. Sarajevo: CPU.
- Vujević, M. (1983). *Uvođenje u Znanstveni rad – u području društvenih znanosti*. Zagreb: Informator.

POLICE TRAINING - THE FOUNDATION OF SECURITY

Taib Spahic, PhD. sci.*

Summary: It is evident that improving and promoting police education can reduce violence and step up safety of the community. Inference which puts the police training in the service of exchange for a reduced number of policemen, with the strengthening and sophisticating police technology, obligates the society to constantly promote the concept of basic-level police training and to carry out technical modernization of police training. Only know-how and technology can adequately compensate for shortage of manpower in police force. Introduction of modern teaching methods, new training modules and studying modern strategies of police work confirm without doubt a great importance of Police academy within the police force. Nowadays we can say with great certainty that Police academy as a modern police training institution becomes a “pillar of police”, that is a centre for efficient education and specialized training of the police and other members of law enforcement agencies.

Keywords: police, training, safety

---

* *Police Academy FMI, Sarajevo; email: taibspahic@bih.net.ba*

**ПОЛИЦИЈА КАО СУБЈЕКАТ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА
КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ
РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ**

УДК: 351.742:343.232

DOI: 10.7251/BPGBL1214101B

Прегледни рад

Доц. др Велибор Бајичић*

Апстракт: Полиција, као државни орган, надлежна је и за откривање и доказивање кривичних дјела. Међутим, начин прописивања ове надлежности је различит од земље до земље и он прије свега зависи од прихваћеног концепта кривичноправног реаговања на криминал. Тако је у већини земаља бивше Југославије, као и у некадашњој Југославији егзистирао традиционални модел кривичног поступка, при чему је истрага, као претходна фаза кривичног поступка била у надлежности истражног судије (судски концепт истраге). Ипак у посљедњих петнаестак година долази до посетепеног мијењања концепта кривичног поступка, да би данас у већини наведених земаља био уведен концепт тужилачке или тужилачко-полицијске истраге. Наведеним концептом значајно су ојачане ингеренције полиције у истрази, док се најважнија измјена односи на чињеницу да докази прикупљени од стране полиције, под условима и на начин предвиђен законом, имају валидну доказну снагу. Међутим, Словенија је остала изузетак по овом питању, будући да и данас примјењује концепт судске истраге, на челу са истражним судијом, али и неким модификацијама у погледу надлежности полиције у истрази. У раду ће бити дат кратак приказ улоге полиције, као субјекта откривања и доказивања кривичних дјела у кривичном процесном законодавству Републике Словеније.

Кључне ријечи: кривично процесно законодавство, истрага, тужилац, полиција, радње доказивања.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Основна начела кривичног поступка у земљама бивше Југославије дуго су била "забрањена зона" за интервенцију законодаваца, иако су у суштини промјенљиве правне категорије које се прилагођавају друштву

* *Министарство унутрашњих послова Републике Српске; email: bajicicv@gmail.com.*

датог времена, за које се кривични поступак изграђује и у коме се остварује. Пошто се свим тим реформама није мијењао традиционални модел кривичног поступка, који је иначе припадао класичном мјешовитом (континентално-европском) типу поступка, процесна начела су преузимана као нешто унапријед дато, па се питање њиховог преиспитивања није постављало (Грубач, 1995). Стварност је, међутим, била сасвим другачија, па умјесто путем измјена законских одредаба, процесна начела су се сама од себе прилагођавала друштвеним условима и захтјевима кривичног поступка у одређеном времену, доживљавајући тако фактичну трансформацију и нова значења. Тек у посљедњој деценији већина законодавстава земаља бивше Југославије се одважила да интервенише и измијени основна начела кривичног поступка, подстакнута обавезом да ускладе процесно законодавство са уставним промјенама и европским правним стандардима (Ђурђић, 2001).

Услови у којима се данас одвијају друштвене промјене, посебно у транзицијским земљама, не погодују очувању традиције, па ни правне баштине из подручја кривичног правосуђа. На уобличавање законских рјешења појединих процесних института, начела или фаза, па и читавог кривичног поступка, далеко је већи уплив упоредноправних рјешења и општеприхваћених правних стандарда, под чијим утицајем законодавна регулатива све чешће одступа од правног наслеђа (Ђурђић, 2009). Искуства европских земаља показују да су скоро све земље реформисале свој кривични поступак, односно претходни кривични поступак увођењем тужилачког концепта истраге, са већим или мањим учешћем полиције у њеном спровођењу. На овај начин чврста европско-континентална правна традиција у процесуирању кривичних дјела и њихових учинилаца је значајно дерогирана, јер су у реформисана кривичнопроцесна законодавства уграђени институти англосаксонске правне традиције, уз снажно наглашавање адверсарности кривичног поступка. Без обзира што данас имамо два велика кривичнопроцесна система, континентално-европски и англосаксонски (адверзијални) систем, ипак треба нагласити да посљедњих деценија све више долази до изражаја конвергација елемената из ова два система, што је посљедица глобалистичких тенденција не само на политичком, економском плану, него и на нормативном (Радуловић, 2012). Без обзира што се све више бришу границе између два, напријед наведена, кривичнопроцесна система, ипак треба нагласити да се посљедњих деценија законодавци европских земаља у далеко већој мјери поводе за рјешењима на којима је изграђен адверзијални модел кривичног поступка и идејама које, посредно или непосредно, потичу из англоамеричке културе (Ђурђић, 2009). Ипак, не спорећи значај, односно потребу преузимања одређених елемената из другог кривичнопроцесног система, поготово оних који доприносе ефикасности кривичног поступка, треба сачувати, у одређеној

мјери, и националну правну традицију. Није то само ради очувања неког свог идентитета и у том сегменту, него превасходно због тога што вјештачко калемљење елемената из другог типа кривичног поступка може довести до практичних проблема, а прије свега до несналажења субјеката поступка у новом кривичнопроцесном амбијенту, а што онда може довести до неефикасног или неправичног, односно и до неефикасног и до неправичног кривичног поступка (Шкулић, 2010).

Када се посматра европски правни простор, уочава се да је јавнотужилачка истрага преовлађујући модел, претварањем полицијске истраге у тужилачку, најчешће стављањем полиције под контролу тужиоца. Такав правац реформе доминира и у научној и стручној јавности земаља бивше Југославије, које су у већој или мањој мјери прешле на тужилачку истрагу.

У стручној јавности је заступљено мишљење да ће модернизација и повећање ефикасности кривичног поступка засигурно бити циљеви започете реформе кривичног процесног законодавства, која мора бити системска. Увођењем тужилачког концепта истраге треба да се остваре нормативне претпоставке за побољшање ефикасности кривичног поступка кроз подјелу процесних функција на оптужбу, одбрану и вођење поступка на различите субјекте, диференцијацију и интеграцију разноврсних дјелатности у претходном поступку и регулисање правне употребљивости резултата претходног поступка као доказа у судском поступку (Крапац, 2007).

ПОЛИЦИЈА КАО СУБЈЕКАТ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ

И поред чињенице да је већина земаља у окружењу у своје кривичнопроцесно законодавство увела тужилачки концепт истраге, у Републици Словенији задржан је судски концепт истраге (Закон о казненом поступку, 2007). Истрага почиње доношењем рјешења о спровођењу истраге од стране истражног судије надлежног суда, чиме и формално почиње кривични поступак против окривљеног. Истражни судија је надлежан и одговоран за успјешно, ефикасно и свестрано рјешавање кривичне ствари, како би се омогућило подизање оптужнице или обустава поступка (Бошковић, 2007).

Захтјев за спровођење истраге за кривична дјела која се гоне по службеној дужности подноси државни тужилац. Истрага се покреће против лица ако постоји основана сумња да је извршило кривично дјело. У захтјеву за спровођење истраге тужилац треба да наведе: лице против

кога се тражи спровођење истраге, опис чињеничног стања из којег произилази кривично дјело, правну квалификацију кривичног дјела које му се ставља на терет, чињенице које треба испитати, као и истражне радње које треба предузети. Тужилац у захтјеву може тражити и да се према лицу за које се тражи спровођење истражних радњи, одреди притвор. У случају да се истражни судија не сложи са захтјевом државног тужиоца, одлучује сенат, односно вијеће састављено од тројице судија.

Државни тужилац је дужан да покрене кривични поступак за кривична дјела која се гоне по службеној дужности, односно његово главно право и дужност је гоњење учинилаца кривичних дјела, ако закон не предвиђа другачије, што формално значи почињање претпретресног поступка као дијела претходног кривичног поступка. Државни тужилац одговоран је за спровођење претпретресног поступка на тај начин што је дужан да предузме све што је неопходно за откривање кривичних дјела и проналажење учинилаца. Поред наведеног, тужилац, у вршењу својих овлашћења, руководи радом полиције путем обавезних инструкција, стручних мишљења и приједлога за прикупљање информација и спровођење других мјера у циљу откривања и доказивања кривичних дјела и учинилаца, односно у циљу прикупљања података потребних за доношење одлуке о покретању кривичног поступка или његове обуставе. Држави тужилац ставља приједлоге за предузимање појединих истражних радњи истражном судији, односно полицији, којој је повјерено њихово извршење. Поред стављања приједлога за спровођење појединих истражних радњи, државни тужилац у истрази може присуствовати саслушању окривљеног, увиђају, саслушању вјештака, саслушању свједока и претресању куће. Надлежност државног тужиоца у истрази је пасивна и своди се на предлагање суду предузимања истражних радњи, уз могућност присуствовања њиховом извршењу.

У кривичнопроцесном законодавству Словеније, основна дјелатност полиције одвија се у преткривичном, односно претпретресном поступку кроз предузимање потражних радњи које су најчешће неформалног карактера, односно немају довољну доказну снагу, уз одређене изузетке. Наиме, ако постоје основи сумње да је учињено кривично дјело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме неопходне мјере да пронађе учиниоца, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побјегне, да се открију и заштите трагови кривичног дјела и предмети који могу бити докази и прикупе све информације које могу бити корисне за успјешно вођење кривичног поступка. У том циљу полиција може затражити потребне податке од грађана, извршити преглед превозних средстава за превоз путника и пртљага, ограничити кретање на одређеном простору за неопходно потребно вријеме, предузети све што је потребно како би се идентификовала лица и предмети, расписати потрагу за лицима и стварима за којима се трага, у присуству одговорног лица

дужна је да обави преглед одређених објеката и простора у предузећима и другим субјектима привредног пословања, као и да предузме друге потребне мјере и радње. Полиција у претпретресном поступку може да саслуша осумњиченог у присуству адвоката по одредбама које важе за саслушање окривљеног, о чему је дужна да састави записник који ће имати доказну снагу у каснијим фазама кривичног поступка. У случају да се осумњичени одрекао права на браниоца, полиција ће га саслушати и о томе сачинити службену забиљешку која има посебан правни статус који подразумева да се не може користити као доказ на суду, али се не сматра незаконитим или недозвољеним доказом и не издваја се из списка предмета. Фактички се ради о некој врсти полудоказа, са којим се судија упознаје, али на којем не може заснивати судску одлуку, већ се може употребити за добијање других доказа у поступку (Шугман, 2005). Полиција може саслушати свједока и вјештака. дјела У ту сврху полиција осумњиченом, свједоку или вјештаку упућује позив са назнаком због чега се позива и да ће у случају неодазивања на позив бити принудно доведен. Приликом саслушања осумњиченог, полиција је дужна да га прије почетка саслушања упозна са дјелом за које се терети и основама сумње које стоје против њега, да није обавезан дати изјаву и одговарати на постављена питања, да се може бранити, али не и да оптужи себе или своју породицу или призна кривицу, и да има право на браниоца по властитом избору који ће присуствовати његовом саслушању (члан 148, 148а. Закона о казненом поступку – урядно пречишчено беседило, Урядни лист РС, шт. 32/07 УПБ4).

Ако осумњичени изјави да жели браниоца, саслушање ће се одложити до доласка браниоца или до рока који одреди полиција, а који не може бити краћи од два сата. Такође, до доласка браниоца ће се одложити и друге истражне радње, изузев оних које не трпе одлагање. Саслушању осумњиченог може присуствовати и државни тужилац, о чему ће на одговарајући начин бити обавијештен од стране полиције. Саслушање осумњиченог полиција треба вршити тако да у потпуности поштује права и слободе осумњиченог и не смије се користити сила, пријетња или друга слична средства у циљу добијања изјаве или признања. О саслушању осумњиченог полиција сачињава записник који поред изјаве осумњиченог садржи и поуке о његовим правима.

Осумњичени, свједок и вјештак који буду позвани и саслушани од стране полиције имају право жалбе државном тужиоцу у року од три дана од дана предузете радње. Поред наведеног, полиција може на основу писменог захтјева и уз одобрење истражног судије, односно предсједавајућег судије прикупљати изјаве и од лица која су у притвору, ако је потребно, да се открије други учинилац кривичног дјела, саучесник.

Полиција има право да лица затечена на мјесту извршења кривичног дјела спроведе истражном судији или их задржи до доласка истражног

судије ако је вјероватно да могу дати важне информације за кривични поступак, а постоји оправдана бојазан да се касније неће моћи саслушати или би то било праћено одређеним проблемима. Задржавање тих лица на мјесту извршења кривичног дјела не може бити дуже од шест сати. Полиција може на захтјев или по одобрењу истражног судије извршити фотографисање лица за које постоје основи сумње да је извршило кривично дјело, да узме отиске прстију и брисеве из оралне слузнице. Ако је потребно да се утврди његов идентитет, или у другим случајевима, а од суштинског је значаја за успјешно спровођење кривичног поступка, полиција може да објави фотографију осумњиченог. Такође, полиција може, ако суд утврди чији се отисци прстију или биолошки трагови налазе на појединим предметима, узети отиске прстију и брисева из оралне слузнице особа за које је вјероватно да су могле ступити у контакт са њима (члан 149. Закона о казненом поступку – урядно пречишчено бесеდიло, Урядни лист РС, шт. 32/07 УПБ4).

Претпретресни поступак полиција завршава подношењем кривичне пријаве коју доставља државном тужиоцу. На основу прикупљених информација полиција сачињава кривичну пријаву, наводећи доказе које је прикупила. У кривичну пријаву се уносе све изјаве и обавјештења, скице и фотографије, као и други материјали који могу бити значајни за кривични поступак. Уколико полиција послје подношења кривичне пријаве сазна за нове чињенице, доказе или трагове кривичног дјела, дужна је да достави тужиоцу допуну кривичне пријаве. Полиција је дужна да пошаље извјештај државном тужиоцу у случају да на основу прикупљених информација нема основа за кривичну пријаву.

У претпретресном поступку полиција може лишити слободу лице ако постоји неки од разлога за одређивање притвора. Лице лишено слободу полиција је дужна без одлагања, а најкасније у року од 48 часова, спровести истражном судији. Полиција је приликом лишења слободу неког лица дужна о томе обавијестити државног тужиоца, који може дати упутства о предузимању даљих мјера. Приликом спровођења лица лишеног слободу истражном судији, полиција је дужна упознати истражног судију са разлозима и временом лишења слободу и доставити му копију кривичне пријаве са прилозима. Такође, полиција може лишити слободу и лице у циљу утврђивања његовог идентитета, алибија, као и у циљу прикупљања обавјештења од осумњиченог и других доказа важних за кривични поступак.

Полиција може, прије започињања одузимања ствари које се морају одузети по кривичном закону или које могу бити доказ у кривичном поступку на основу закона, ако постоји опасност од одлагања, под условом да су испуњени законски основи за улазак у стан или друге просторије без судског налога, да изврши претрес стамбених или других објеката, односно претрес лица. Такође, полиција може да нареди и

потребна вјештачења, осим обдукције и ексхумације леша. О предузетим радњама полиција је дужна обавијестити државног тужиоца (члан 164).

У истрази полиција предузима само оне истражне радње које јој истражни судија повјери на извршење. Истражни судија може повјерити полицији извршење наредбе за претресање куће или лица и одузимање предмета. Међутим, полиција може предузети и друге истражне радње које проистичу или стоје у вези са истражним радњама чије им је предузимање повјерено. Такође, полиција се у истрази може појавити као помоћни субјекат који пружа помоћ кривичном суду. Уколико је истражном судији потребна криминалистичкотехничка или друга помоћ у вези са спровођењем истраге, он ће захтијевати пружање такве помоћи од полиције, коју је полиција дужна да пружи (Бошковић, 2007).

Претрес стамбених и других просторија окривљеног или других лица, као и претрес лица предузима полиција на основу наредбе истражног судије. Полиција може и без судске наредбе и свједока да уђе у стан или друге просторије и, по потреби, изврши претрес, ако носилац стана то жели, ако неко зове у помоћ, ако је потребно да се учинилац ухвати на извршењу дјела, или ако је то неопходно ради безбједности људи и имовине, ако се у стану или другој просторији налази лице које се по налогу надлежног државног органа или органа старатељства треба довести или се ту сакриво. Поред наведеног, полиција може без наредбе и свједока да претресе лице ако је то потребно ради извршења одлуке о довођењу, или када неког лишава слободе, ако постоји сумња да лице код себе има какво оружје за напад, или се сумња да ће побјећи, сакрити или уништити предмете који се могу узети као доказ у кривичном поступку. У овом случају полиција је дужна да поднесе извјештај истражном судији ако је дошло до покретања истраге, односно државном тужиоцу ако истрага још није покренута.

Приликом претреса полиција је дужна да, прије почетка претреса, преда наредбу лицу код којег се или на којем се врши претрес. Полиција је дужна да лица упозна с правом да могу да ангажују адвоката који ће бити присутан претресу. Уколико се лице изјасни да жели адвоката, претрес се одлаже до доласка адвоката, али не дуже од два часа. Полиција ће прије предузимања претреса затражити од лица да добровољно преда ствари и предмете који се траже. У случају да се оправдано очекује оружани отпор од стране лица код којег или на којем се врши претрес, или ако је потребно да се претрес изврши одмах и неочекивано, или ако се претрес врши у јавним просторијама, полиција није дужна да даје претходно наведена упозорења. Претрес се спроводи дању, обично између 06.00 и 22.00 часа, изузетно ако је дању започет, али није довршен, може трајати и после 22.00 часа, или ако постоје разлози за претрес без судске наредбе. Приликом претреса потребно је да претресу присуствује лице код којег се врши претрес или његов представник. Ако се приликом претреса наиђе

на затворене просторије, намјештај или друге ствари, оне ће се отворити силом само ако власник није присутан или не жели да их добровољно отвори, уз вођење рачуна да се ствари што мање оштете. Полиција је дужна да прије почетка претреса обезбиједи присуство два пунољетна грађанина који морају бити присутни приликом читавог претреса. По окончању претреса свједоци потписују записник о претресу, уз навођење примједби које су уочили у току претреса. Изузетно, претрес се може обавити и без свједока, ако се њихово присуство не може обезбиједити, а постоји опасност од одлагања, што се мора констатовати у записнику. Полиција је дужна да по завршеном претресу сачини записник о претресу са детаљним навођењем предмета који су пронађени. За одузете предмете полиција издаје лицу потврду о одузетим предметима (члан 216). Ако полиција приликом претреса пронађе предмете који нису у вези са кривичним дјелом за које је донесена наредба за претрес, али указују на друго кривично дјело које се гони по службеној дужности, унијеће их у записник и издати лицу потврду и доставити их државном тужиоцу на даље поступање (члан 217).

Приликом спровођења истражне радње одузимања предмета, полиција ће одузети предмет који се мора одузети по кривичном закону или који се може користити као доказ у кривичном поступку. О спроведеној радњи полиција сачињава записник у који уноси гдје су предмети пронађени, опис предмета, а ако је потребно и на други начин обезбјеђује утврђивање њиховог идентитета. За одузете предмете полиција издаје потврду лицу од којег су предмети одузети. Полиција одузете предмете предаје у депозит суда или на други начин обезбјеђује њихово чување. Лица која посједују предмете које треба одузети, дужна су такве предмете на захтјев суда предати полицији, у супротном, могу се сакционисати у складу са законом (члан 220).

У претпретресном поступку законодавац је одредио предузимање и посебних истражних мјера и радњи од стране полиције на основу њиховог приједлога, сагласности државног тужиоца и писане наредбе истражног судије. Изузетно, ако се писмена наредба истражног судије не може добити на вријеме, а постоји опасност од одлагања, истражни судија на основу приједлога полиције и сагласности државног тужиоца може издати и усмену наредбу за предузимање поједине посебне истражне радње, о чему ће се сачинити службена забиљешка. Истражни судија је дужан да у року од дванаест часова донесе писану наредбу. Полиција је приликом предлагања спровођења посебних истражних радњи дужна упознати тужиоца и од њега прибавити сагласност, осим у случајевима кад постоји опасност од одлагања. У наведеном случају полиција се директно обраћа истражном судији, с тим што је дужна да одмах, а најкасније у року од шест часова обавијести државног тужиоца

који може обуставити мјеру уколико сматра да не постоји ваљан разлог за њено спровођење.

Ако постоји основана сумња да је учињено кривично дјело за које је прописана казна затвора од пет година или више, а може се закључити да полиција неће моћи другим мјерама открити, спријечити или доказати кривично дјело или би то било праћено несразмјерним тешкоћама, може се одредити мјера надзора електронских комуникација, прислушкивања и снимања и чувања доказа и контроле свих видова комуникација који се преносе електронском комуникационом мрежом, контроле преписке и других предмета, контроле система банке, рачунара или других правних лица која обављају финансијске или друге економске активности, слушање и снимање разговора уз сагласност најмање једне особе укључене у разговор и прикривеног надзора. Надзор електронских комуникација се спроводи континуираним коришћењем техничких уређаја за позиционирање и кретање, као и техничких средстава за пренос и снимање гласа, фотографисање и видео-снимање, а усмјерен је на праћење стања, кретања осумњиченог и његових активности. Надзор се може вршити у јавним и јавно доступним отвореним и затвореним просторима и мјестима и просторима који су видљиви на јавно доступном мјесту и простору. Под наведеним условима врши се и тајно праћење на приватним мјестима, уз сагласност носилаца простора.

Приликом спровођења посебне истражне мјере и радње прикривеног истражитеља, ангажује се полицијски службеник којем се даје лажни идентитет. Прикривени истражитељ приликом спровођења ове радње не смије својим активностима стварати или учвршћивати одлуку код осумњиченог да учини кривично дјело. Употребу прикривеног истражитеља предлаже полиција, а одобрава државни тужилац, односно истражни судија у зависности о којем се кривичном дјелу ради (члан 149–160. Закона о казненом поступку – урядно пречишчено беседило, Урядни лист Републике Словеније шт. 32/07 УПБ4).¹

Полиција је дужна да током спровођења посебних истражних мјера сачињава мјесечне извјештаје о реализацији наведених мјера, као и о резултатима који су постигнути и подацима до којих се дошло и доставити их органу који је издао наредбу.

Да би се осигурало успјешно вођење кривичног поступка, кривичнопроцесно законодавство Словеније предвиђа сљедеће мјере процесне принуде: позив, довођење, обећање окривљеног да неће напустити боравиште, забрану напуштања одређеног мјеста, обавезу јављања у полицијску станицу, јемство, кућни притвор и притвор. При одлучивању која од наведених мјера ће се примијенити, суд одлучује у сваком конкретном случају, узимајући у обзир чињеницу да се не

1 Види: члан 149–160. Закона о казненом поступку – урядно пречишчено беседило (“Урядни лист Републике Словеније” шт. 32/07 УПБ4).

примијењује строжа мјера ако се иста сврха може постићи блажом мјером (члан 192). Значајнија активност полиције у спровођењу мјера обезбјеђења остварује се приликом спровођења мјере обавезног јављања оптуженог надлежној полицијској станици и мјере кућног притвора. Наиме, ако постоји опасност да ће се оптужени током кривичног поступка сакрити или отићи на непознату локацију или у иностранство, суд може одлучити да се свакодневно или повремено, у одређеним сатима јавља у полицијску станицу на подручју на којем има стално или привремено боравиште. Рјешење о спровођењу мјере доставља се оптуженом и надлежној полицијској станици. У случају да оптужени не поштује обавезу јављања, надлежна полицијска станица је дужна о томе одмах обавијестити суд који према оптуженоме може одредити мјеру притвора.

Кућни притвор је мјера која се одређује према оптуженоме када постоје разлози за одређивање притвора.² Рјешење о одређивању кућног притвора доставља се полицијској станици на чијем се подручју спроводи мјера. Рјешењем суда о кућном притвору утврђена је обавеза оптуженог да не смије напуштати објект у којем станује или јавну установу за лијечење или његу у којој се налази. Оптуженом суд у рјешењу може одредити и забрану контакта са одређеним лицима која не живе са њим у домаћинству. Оптуженом против кога је одређен кућни притвор, суд може изузетно дозволити да на одређени период напусти просторије у којима се кућни притвор спроводи, када је то неопходно ради обезбјеђења минималних животних потреба. У случају да се оптужени не придржава обавеза о кућном притвору, суд ће ову мјеру замијенити мјером притвора. Полиција може у сваком тренутку, и без захтјева суда, извршити провјеру да ли оптужени поштује мјеру кућног притвора, и у случају кршења о томе одмах обавијестити надлежни суд.

ЗАКЉУЧАК

И поред чињенице да је већина земаља у окружењу у своје кривичнопроцесно законодавство увела тужилачки концепт истраге, у Републици Словенији задржан је судски концепт истраге. Истрага почиње доношењем рјешења о спровођењу истраге од стране истражног судије надлежног суда, чиме и формално почиње кривични поступак

---

² Ако се лице крије или се не може утврдити његов идентитет, ако постоји бојазан да ће уништити или сакрити трагове кривичног дјела или ће ометати истрагу утицајем на свједоке или друге учеснике у кривичном поступку и ако постоји бојазан да ће довршити покушано кривично дјело, поновити или учинити кривично дјело којим пријети, али када притвор није апсолутно неопходан. (Закон о казненом поступку, 2007).

против окривљеног. У кривичнопроцесном законодавству Словеније, основна дјелатност полиције одвија се у преткривичном, односно претпретресном поступку кроз предузимање потражних радњи које су најчешће неформалног карактера, односно немају довољну доказну снагу, уз одређене изузетке. Претпретресни поступак полиција завршава подношењем кривичне пријаве коју доставља државном тужиоцу. На основу прикупљених информација полиција сачињава кривичну пријаву, наводећи доказе које је прикупила. У истрази полиција предузима само оне истражне радње које јој истражни судија повјери на извршење. Истражни судија може повјерити полицији извршење наредбе за претресање куће или лица и одузимање предмета. Међутим, полиција може предузети и друге истражне радње које проистичу или стоје у вези са истражним радњама чије јој је предузимање повјерено. Такође, полиција се у истрази може појавити као помоћни субјекат који пружа помоћ кривичном суду. Уколико је истражном судији потребна криминалистичкотехничка или друга помоћ у вези са спровођењем истраге, он ће захтијевати пружање такве помоћи од полиције, а она је дужна да је пружи.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, А. (2007). Безбједност. *Компаративни приказ истраге у кривичнопроцесном законодавству Словеније и Србије*. Београд.
- Грубач, М. (1995). Југословенска ревија за криминологију и кривично право. *Начела кривичног поступка и њихова трансформација*.
- Ђурђић, В. (2001). Зборник "Актуелна питања у примјени кривичног законодавства. *Кохерентност реформског захтјева као претпоставка за правилну примјену процесог законика, 117-140*.
- Ђурђић, В. (2009). Компаративноправна рјешења о претходном кривичном поступку и њихова имплементација у српско кривично законодавство. *Зборник Законодавни поступак и казнено законодавство*. Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд.
- Радуловић, Д. (2012). Концепција истраге у кривичном поступку у свјетлу новог кривичнопроцесног законодавства. *Зборник "Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства (нормативни и практични аспекти), 11-22*.
- Крапац, Д. (2007). Реформа мјешовитог казног поступка, Потпуна измјена или преинака претходног поступка у страначки обликовано поступање, *Зборник Загреб-Скопље*.

- Шкулић, М. (2010). *Концепција истраге у кривичном поступку*. Београд.
- Шугман, Г. (2005). Трендови развоја словенског кривичног процесног права у посљедњих десет година. *Зборник "Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство"*. Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, (653-654).
- Закон о казненом поступку – уратно пречишчено беседило. (2007). Урадни лист РС шт. 32/07 УПБ4, Љубљана.

POLICE AS A SUBJECT OF DISCOVERING AND PROVING OFFENSES IN THE CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF REPUBLIC SLOVENIA

Ass. prof. Velibor Bajičić, PhD*

Abstract: The police, as a public authority, it is also responsible for detecting and proving criminal offenses. However, the method of prescribing the jurisdiction is different in many countries and it primarily depends on the accepted concept of the criminal justice response to crime. So in most countries of the former Yugoslavia and in the former Yugoslavia existed traditional model of criminal procedure, whereby the investigation, as the previous stage of the criminal proceedings were the responsibility of the judge (court concept investigation). However, in the last fifteen years there is a gradual change of the concept of criminal proceedings, and today in most countries mentioned was introduced concept of prosecutorial investigation or prosecutorial and police investigation. The above concept significantly strengthened the powers of the police in the investigation investigation, and the most important change relates to the fact that the evidence collected by the police, under the conditions and in the manner provided by law, have a valid probative force. However, Slovenia has remained an exception in this regard, since it still applies the concept of judicial investigation, led by the investigating judge, as well as some modifications in terms of competence of the police in the investigation. The paper will give a brief overview of the role of the police as an entity in revealing and proving criminal offenses in the criminal procedure legislation of the Republic of Slovenia.

Keywords: criminal procedural legislation, investigation, prosecution, police, shops proof.

---

* Ministry of Internal Affairs of the Republic of Srpska; email: bajicicv@gmail.com.

ИДЕНТИФИКАЦИЈА ЛИЦА У ПОСТУПКУ ИЗДАВАЊА ЛИЧНИХ ДОКУМЕНАТА

УДК: 35.077.6:343.533

DOI: 10.7251/BPGBL1214113J

Прегледни рад

Др Мирела Јокић*

Апстракт: У овом раду аутор настоји да обради сегмент израде и издавања личних докумената са биометријским подацима, у складу са међународним безбједносним стандардима, првенствено са правног аспекта. Такође, циљ је да се укаже на све позитивне као и негативне стране коришћења и употребе личних докумената са биометријским подацима у одређеним ситуацијама. Исто тако у овом раду акценат је стављен на поступак идентификације лица и могућу злоупотребу узетих података, посебно када се има у виду чињеница да се ради о биометријским подацима. Наглашена је и улога државе и њених институција када је у питању заштита ових података, што уједно представља и заштиту права на приватност као уставом загарантованог права грађанина.

Кључне ријечи: лична документа, биометријски подаци, идентификациона документа, идентификација

УВОД

Минимални безбједносни стандарди за путне исправе, које је Европска унија увела за државе чланице, почев од 2000. године су, између осталог, укључивали и примјену биометријских елемената за израду путних докумената. Ови стандарди коришћени приликом израде путних докумената за државе чланице Европске уније односе се на поступак саме израде образаца путних исправа, почев од коришћења специфичних материјала при изради, технике штампања, заштите од копирања, до узимања биометријских идентификационих података. У том смислу се и Босна и Херцеговина обавезала да ће у поступку преговора за успостављање безвизног режима поштовати минималне међународне безбједносне стандарде у области идентификационих докумената и

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: mirelajokic@rocketmail.com*

вршити стална унапређења система докумената, што се и данас чини издавањем нове серије електронских путних исправа са повећаном заштитом, уз наравно, и биометријске услове. Тако је биометријски начин узимања података при изради путних или других идентификационих исправа уведен са циљем да лична документа, а посебно путне исправе, учине сигурнијим од могућих злоупотреба, чиме се ствара и поузданија веза између носиоца путних исправа и самог документа.

У складу с тим, а на приједлог Агенције за идентификационе документе, евиденцију и размјену података Босне и Херцеговине, израђена је Стратегија развоја докумената у Босни и Херцеговини која је позитивно оцијењена од стране експерата Европске уније. Цијенећи циљеве и разлоге усвајања ове Стратегије, у Босни и Херцеговини су донесени законски и подзаконски прописи који регулишу поступак издавања и израде електронских идентификационих докумената са биометријским подацима подносиоца захтјева, као и вођење електронске евиденције и размјене података на том нивоу, уз подршку Агенције за идентификационе документе, евиденцију и размјену података Босне и Херцеговине.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА ДОКУМЕНАТА

Без одговарајуће идентификације подносиоца захтјева за издавање личног документа односно утврђивања његовог идентитета, не може се приступити даљој изради одговарајућег личног – идентификационог документа.

Наиме, у том смислу мора се посебно нагласити важност поступка идентификације лица у наведеном поступку. Познато је да се свако живо биће разликује од свих других, јединствено је и непоновљиво, и то је чињеница на којој се базира поступак утврђивања идентитета одређеног лица. Идентитет лица по Ж. Радмиловићу (2008: 159) представља укупност непромјењивих обиљежја која чине то лице другачијим од других. У том смислу поступак идентификације лица је у ствари утврђивање истовјетности непознатог са нечим отприје познатим, на темељу одређених идентификацијских обиљежја. Да би се неко обиљежје могло користити у процесу идентификације, требало би да задовољи сљедеће критеријуме: универзалност, индивидуалност, непромјенљивост, могућност издвајања из више обиљежја и једноставно прикупљање и кориштење.

Поступак утврђивања идентитета лица већином подразумијева кориштење физичких као и правних обиљежја тог лица. Под правним обиљежјима мисли се превасходно на чињенице које сваки човјек добија путем законских и других прописа у поступцима вођеним пред

надлежним државним органима у складу са важећим прописима (име и презиме, држављанство, пребивалиште и сл.) (исто, 2008: 161). Утврђивање идентитета може се вршити и помоћу других личних исправа са фотографијом, којом се може са одређеном тачношћу утврдити идентитет лица, као и на основу изјаве лица чији се идентитет утврђује, што је нешто рјеђи начин идентификације лица. (Правни лексикон, 1964: 281). Идентитет лица се у управном поступку, по правилу, врши увидом у јавне исправе са фотографијом и упоређивањем фотографије и података из јавне исправе са лицем којем се утврђује идентитет. У осталим правним радњама у земљи, грађани доказују свој идентитет личном картом (изузетно возачком дозволом), а у иностранству путном исправом-пасошем (исто).

Стандардни методи идентификације лица базирани на чињеници «шта знаш» и «шта имаш», за идентификацију лица користе идентификациона документа, што је и најчешћи случај утврђивања идентитета лица у управном поступку (лична крта, пасош и возачка дозвола), а недостатак овог метода је могућност лажног представљања путем злоупотребе туђих личних докумената. Нешто савременији метод је метод препознавања преко «сигурносног кључа», који је чешће присутан у неким финансијском трансакцијама, а представља низ знакова познатих само особи коју представља (PIN, датум рођења, јединствени матични број итд...), и који такође посједује одређене недостатке везане за сам кључ (ако је кључ кратак, могуће га је погодити, а ако је предугачак – теже га је запамтити). Ови недостаци покушавају се смањити на начин што би људско тијело преузело улогу тзв. кључа, коришћењем биометријских метода препознавања базираних на чињеници «шта си» (корисник посједује одређени биометријски идентификатор попут отиска прста, гласа, црта лица итд., који тој особи припада самим рођењем и током живота се не мијења) (Машковић, Благојевић, 2011: 55).

Појам идентификације у савременом друштву одражава повезаност одређених података или податка о личности са њом самом (овакав појам идентификације лица могао се срести и у најстарија времена, нпр. у Старом Египту су узимане физичке карактеристике поданика приликом склапања послова или пријема у службу). У том смислу информације о личности, које су нам потребне ради њене идентификације, често се разлажу на три компоненте: атрибутивну (име и презиме, датум и мјесто рођења, пребивалиште...), биографску (детљи везани за запослење, школску спрему, финансијски подаци...) и биометријску (лични биометријски подаци попут слике, потписа, отисака прстију, боје гласа, рожњаче очију, итд...) (Суботић, 2007: 20). У том контексту, идентификација представља процес у коме се помоћу одређеног броја мање или више различитих података утврђује идентитет одређене особе у друштву («ко је та особа») (исто, 2007: 31).

Нешто шири појам «лична идентификација» дали су аутори D. Modly, M. Шуперина и Н. Коралић (2008: 543 и 534), који, истичемо, није карактеристичан за уобичајене управне поступке, а обухвата:

- препознавање особа (живих и мртвих) путем фотографије, визуелне реконструкције помоћу разних помагала, директним препознавањем у врсти, препознавање мртвог тијела;
- антропометријске методе;
- лични опис;
- цртеж папиларних линија;
- идентификацију помоћу мириса, трагова усана, ноктију, дијела тијела, набора непца, морфолошких обиљежја стопала, гласа, зуба, рукописа и сл. и
- идентификацију помоћу биолошких трагова (ДНК).

Крајњи циљ идентификације уопште, јесте да се утврди ко је у ствари одређена особа, а претпоставка је да се то на најефикаснији начин и са што мање недостатака и могућих злоупотреба може постићи биметријским системом идентификације, који се базира на личним подацима лица односно његовој биолошкој особености која га разликује од других, уз коришћење савремене технологије која је у данашње вријеме све више присутна приликом утврђивања идентитета особа у сврху израде и издавања личних докумената.

Појам биометрије, која се у садашњим условима примјењује код израде личних докумената грађана у Босни и Херцеговини, може имати различита значења, зависно од тога када се и у којим ситуацијама користи. Етимологија те ријечи подразумијева да је у питању мјерење биолошких особина одређеног организма (Суботић, 2007: 15). Крајем двадесетог и почетком двадесетпрвог вијека листа биометријских података и начин њихове обраде се проширују због могућности које нуди савремена информациона технологија, тако да данашњи комерцијално расположиви биометријски системи идентификације могу имати могућност обраде слике лица из неколико перспектива, дигиталног отиска прстију, облика шаке и прстију, својеручног потписа у дигиталном облику, као и скенера очију и очне рожњаче и сл. (исто, 2007: 2). Биометријски систем идентификације може бити базиран на директно узимање података на лицу мјеста и сравњавање са позадинском базом биометријских података, али и на token-има (предмети који се користе приликом идентификације било ког да је типа, а тај материјални носилац података је нпр. лична карта, возачка дозвола, пасош и сл., без обзира у каквом су облику) (исто, 2007: 18).

Први корак у коришћењу биометријских система је упис биометријског шаблона одређене особе у базу података система. Током фазе уписа у систем, биометријске карактеристике појединца

се прво снимају на биометријском сензору, да би се добила њихова дигитална репрезентација. Други корак у коришћењу биометријског система заснован је на неопходности сазнања на који начин ће особа бити препозната. Ови системи извршавају верификационе (поступак потврђивања идентитета неке особе у смислу поређења добијеног податка са тачно одређеним узорком у бази података) и идентификационе поступке (поступак провјере подударана добијеног узорка са свим сачуваним узорцима у бази података), а јединствен назив за идентификацију и верификацију је аутентификација (Машковић, Благојевић, 2011: 56).

ЕЛЕКТРОНСКА ИДЕНТИФИКАЦИОНА ДОКУМЕНТА СА БИОМЕТРИЈСКИМ ПОДАЦИМА

У циљу усавршавања и повећања безбједности личних докумената, Међународна организација за цивилни авионски саобраћај (ICAO – *International Civil Aviation Organization*)¹ препоручује да лични односно идентификациони документи грађана садрже њихове биометријске податке, како би се што више онемогућила крађа идентитета, што је одређен број земаља и прихватио, тако да су почеле са изградом и издавањем нових личних идентификационих докумената са биометријским подацима, који се најчешће односе на отиске прстију, фотографију, потпис и сл. Биометријски начин идентификације лица приликом израде и издавања личних идентификационих документа уведен је са циљем да се ова документа учине безбједнијим и поузданијим, а посебно она документа која се сврставају у путне исправе које се првенствено користе за путовање у иностранство и прелазак државне границе (Ного, Мацан, 2012: 1209).

Међу најзначајнијим личним односно идентификационим документима грађана чије се издавање најчешће и захтијева од стране грађана, јесу личне карте и путне исправе. Тренутно најсавременији облик личних карата на овим просторима су електронске – биометријске личне карте, које представљају тип званичног националног идентификационог документа који садржи биометријске податке у електронском облику. Ове личне карте специфичне су по узимању биометријских података од подносиоца захтјева за издавање личне карте, а чије уручивање ће се моћи извршити паковањем биометријске личне карте у запечаћени коверат, заједно са листом папира са основним подацима, као и уписаном систематски генерисаном случајном шифром која се мора унијети

¹ ICAO је специјална међународна агенција Уједињених нација за цивилни саобраћај која је основана 1944. године у Чикагу, потписивањем Конвенције о међународној цивилној авијацији.

при дигиталном потписивању или другим осјетљивим операцијама (Машковић, Благојевић, 2011: 56).

Овакав начин израде личних идентификационих докумената присутан је у појединим европским државама, и до сада је показао већину позитивних ствари, али и негативних. Ове негативности изражене су у сумњама у безбједност узетих личних података и њиховог даљег коришћења од стране државних институција.²

Због напретка технике у савременим условима, створиле су се претпоставке за израду личних докумената чије је копирање и сличне злоупотребе тешко остварити, што због материјала који се користи за израду образаца, што због саме технике израде докумената и начина узимања података који ће бити садржани у обрасцу. Тако процес производње и издавања савремених електронских личних карата прате и одговарајућа евиденција сваког параметра, која не дозвољава никакве малверзације у погледу људи који су у контакту са производним процесом, али и оних ван тог процеса (Nikitović, 2009). Личне карте у данашњим условима треба да задовоље минималне сигурносне стандарде, посебно ако се у одређеним околностима користе и као путне исправе за прелазак државне границе, које је прописала Европска унија, укључујући и биометријске услове за путне исправе. Ти минимални услови односе се на специфичне материјале од којих се израђују обрасци личних карата, технику штампања, заштиту од копирања, те машински читљиве странице са биографским подацима. У складу са стандардима за биометријске елементе, Европска унија захтијева да се они поклапају са међународним стандардима у области идентификационих докумената, као што су стандарди Међународне организације за цивилни авионски саобраћај (ICAO стандарди).

Као један од услова за провођење Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији и укидање визног режима Босни и

2 Мали број земаља у свијету има биометријске личне карте у обавезујућем облику, тачније ниједна земља тзв. COMMON LAW система (Аустралија, Нови Зеланд, Канада) нема чак ни обичне папирне личне карте, јер грађани имају отпор према могућности да се њихови подаци користе од стране државе на начин да се могу пратити и надгледати, што већини јавности представља начин на који држава може да уђе у нечију приватност, а уједно и могућност за одређене злоупотребе. У појединим земљама Европске уније (Велика Британија, Француска, Шведска, Италија, Аустрија, итд.) постоје законске одредбе које не обавезују грађане на посједовање личних карата, или постоје одређени компромиси око израде личних карата без узимања биометријских података и сл., док су земље попут Белгије, Њемачке, Грчке, Шпаније увеле режим личних карата на обавезујућој основи, али са различитим рјешењима, од оних у папирном облику без икаквих електронских и биометријских података (Грчка), преко личних карата електронског типа без биометрије (Белгија), до биометријских личних карата (Шпанија), ([http:// www.cippic.ca/en/faqs-resources/nacional-id-cards](http://www.cippic.ca/en/faqs-resources/nacional-id-cards). 01. mart 2007. godine).

Идентификација лица у поступку издавања личних докумената

Херцеговини, био је успостављање и стално унапређење безбједносног система израде и издавања личних докумената, као и усклађивање домаће регулативе из области личних докумената са регулативом Европске уније. У складу са преузетим обавезама, ради испуњења ових услова у Босни и Херцеговини су предузете потребне активности око издавања личних докумената грађанима, са биометријским подацима, првенствено пасоша који грађанима служе да би доказали идентитет приликом преласка државне границе.

Биометријски пасош је врста пасоша који користи и биометријске податке да би се утврдио идентитет његовог имаоца, тако да се подаци о имаоцу биометријског пасоша, поред записа на папиру пасоша, записују и у посебном чипу у којем се налазе информације потребне за препознавање отиска прстију, гласова, мрежњаче и сл. На тај начин биометријски пасоши, за разлику од досадашњих образаца пасоша, садрже безконтактни пасивни чип који може да комуницира бежичним путем са компјутерском базом података на одређеним локацијама, као нпр. на граничним прелазима, што знатно убрзава провјеру идентитета путника и повећава ефикасност рада граничних служби (Митровић, 2008: 119–120).

У безконтактни пасивни чип се уписују сљедећи подаци:

- сви они подаци који су визуелно приказани на страници путне исправе са подацима о путној исправи;
- биометријски идентификатори;
- јединствени серијски број чипа и
- дигитални потпис како би се подаци заштитили од мијењања.

Упутством о начину узимања биометријских података (Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 45/2009) директор Агенције за идентификациона документа, евиденцију и размјену података Босне и Херцеговине, прописао је начин узимања биометријских података, и то:

- узимање фотографије подносиоца захтјева за издавање путне исправе;
- узимање отиска прстију подносиоца захтјева за издавање путне исправе;
- узимање потписа подносиоца захтјева за издавање путне исправе и
- узимање биометријских података за лица млађа од седам година.

Приликом подношења захтјева за издавање путне исправе, узимају се сљедећи подаци:

- фотографија подносиоца захтјева за издавање путне исправе;
- отисци прстију подносиоца захтјева за издавање путне исправе и
- потпис подносиоца захтјева за издавање путне исправе.

Подносилац захтјева за издавање биометријског пасоша у захтјеву за издавање биометријског пасоша, поред осталих података, мора дати и

податке о мјесту и општини у којој је уписан у матичну књигу рођених и матичну књигу држављана Босне и Херцеговине. Биометријски пасоши су, према досадашњим сазнањима, потпуно поуздани и безбједни, јер су подаци у њима заштићени безбједносним механизмом и на такав начин су заштићени од могућег кривотворења као и других злоупотреба.³ Што се тиче пасоша, морамо нагласити да је Босна и Херцеговина прва земља у региону, па чак и у Европи, која је почела са изградом и издавањем биометријских пасоша тзв. треће генерације. Наиме, ријеч је о Supplemental Access Control (SAC), чије су основне карактеристике сигурнији начин уписа и заштите података на чипу и боља заштита странице са подацима.⁴

Иначе, израда и издавање докумената на начин да се узимају биметријски подаци од грађана довела је до одређених полемика, које се свode на «за» и «против» узимања биметријских података при изради личних докумената. Чињеница је да је овакавим начином узимања података озбиљно доведена у питање приватност грађана, јер држава на тај начин проширује количину података и информација које скупља од грађана, а да о том није дата посебна грађанска сагласност. Биометријски систем идентификације, као што је наглашено, праћен је бројним отпорима израженим првенствено у односу држава-грађанин. Наиме, прикупљање огромног броја биометријских података од сваког грађанина, правно гледајући, представља повреду његове приватности, која је заштићена, између осталог, и међународним конвенцијама о заштити основних људских права и слобода. Такав приступ државе шаље погрешне сигнале према грађанима, сматрајући их сумњивим без изузетка, а све већа концентрација информација о грађанима у рукама државе водила би ка информационом контролисаном друштву и успостављању концепта централне базе биометријских података и коришћења јединствених идентификатора за различите радње, уз постепено укидање анонимности грађана (Суботић, 2007: 59).

У вези с тим битно је истаћи и да оног тренутка када информација више не буде под контролом онога на кога се односи, нико не може гарантовати да ће бити лојално искоришћена, а веома тешко може бити повраћена. Јако је важно нагласити и то да губљење приватности грађана на било који начин представља не само повреду његовог права на приватност, већ и директно угрожавање безбједности грађана. (Dias C, 2006: 11)

3 Интервју Синише Мацана, директора Агенције за идентификациона документа, евиденције и размјену података Босне и Херцеговине дат Агенцији „СРНА“ 24. фебруара 2012. године. http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Biometrijske-licne-karte-od-1-marta/109901.html

4 <http://www.ideea.gov.ba/index>, 02. октобра 2014. (Страница са подацима је поликарбинатска, а лични подаци су ласерски угравирани у пасош. Важност ових пасоша је 10 година и тренутно представљају најсавременији начин заштите података у пасошима).

Биометријски начин идентификације показује још одређених недостатака, јер неке особине корисника не остају потпуно исте током дужег периода из разлога што на то утичу многи фактори као што су: температурне или временске прилике, спољашњи утицаји итд., па је тако тврдња да су биометријски системи идентификације најпоузданији под великим знаком питања, јер нпр. биометријски отисак прста не остаје потпуно исти током дужег периода из разлога што на то утичу већ поменути фактори. (Toth, 2005).

ЗАКЉУЧАК

Успостављање и стално унапређење безбједносног система израде и издавања личних докумената, као и усклађивање домаће регулативе из области личних докумената са регулативом Европске уније, био је један од услова за спровођење Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији и укидање визног режима Босни и Херцеговини. С тим у вези, а ради испуњења ових услова, у Босни и Херцеговини су предузете потребне активности око издавања личних докумената грађанима с биометријским подацима, првенствено биометријских пасоша, који грађанима служе да би доказали идентитет приликом преласка државне границе.

Биометријски начин идентификације корисника у поступку израде и издавања биометријских личних докумената врши се на основу препознавања његових физиолошких, односно биолошких карактеристика, као и на основу карактеристика његовог понашања (отисак прста, геометрија длана, глас, дужица и ретина и сл.). Коришћење биометријских система идентификације почиње уписом тзв. биометријског шаблона одређеног лица у базу података система.

Важно је истаћи да, када је ријеч о биометријском систему идентификације, постоје, сем одређеног отпора грађана због њихове бојазни од угрожавања права човјека на приватност, и одређене сумње у његову поузданост, јер поједине физиолошке, односно биолошке особине лица путем чијег се препознавања врши биометријски начин идентификације корисника не остају потпуно исте током дужег периода из разлога што на то утичу многи спољни фактори као што су температурне или временске прилике, итд. Сагледавањем ових чињеница, може се озбиљно посумњати у тврдњу да су биометријски системи идентификације најпоузданији, па су их стога многи аутори ставили под знак питања, о чему се и данас воде велике полемике. Једно је сигурно, а то је да су документи који садрже биометријске податке безбједнији од могућих крађа или фалсификовања, посебно када су у питању данашњи биометријски пасоши треће генерације, али не и

од евентуалних злоупотреба од саме државе, што ипак није званично потврђено и још увијек је у домену теорије.

ЛИТЕРАТУРА

- Машковић, Љ.; Благојевић, М. (2011). Непоузданост и могуће преваре биометријских сензора. *Криминалистичко-форензичка истраживања*, број 1. Београд.
- Митровић, Љ. (2008). *Полицијско право*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Modly, D.; Шуперина, М.; Корајлић Н. (2008). *Ријечник криминалистике*. Загреб: Струковна удруга криминалиста.
- Nikitović, B. (21. 7. 2009). *Elektronske lične karte – od trača do istine*. RS Press.
- Ного, С.; Маџан, С. (2012). *Употреба биометријских података и њихова међусобна размјена. У зборнику радова Употреба биометријских података и њихова међусобна размјена у ИД системима у Босни и Херцеговини*. ИНФОТЕХ – ЈАХОРИНА.
- Правни лексикон. (1964). Београд: Савремена администрација.
- Радмиловић, Ж. (2008). Биометријска идентификација. *Полиција, сигурност*, број 3-4. Загреб.
- Суботић, О. (2007). *Биометријски систем идентификације*. Београд: Институт за политичке студије.
- Toth, V. (2005). *Biometric ID Card Debates*, Преузето 25. 12. 2011. са сајта http://www.deloitte.com/assets/Dcom-UnitedKingdom/Local%20Assets/Documents/UK_TA_IDCardDebates_June05.pdf.

IDENTIFICATION PERSONS IN THE PROCEDURE OF ISSUING IDENTITY DOKUMENTS

Mirela Jokic, PhD*

Abstract: In this work the author is trying to processing segment drafting and issuing of identity documents with biometric data, in accordance with the international security standards, primarily from the legal aspect. Also the goal is to pay tribute to all as well as positive and negative sides of use and the use of personal documents with biometric data in certain situations. The same so in this work emphasis was placed on the procedure of identifying persons and possible abuse taken data, particularly when it comes to mind the fact that it is on biometrical data. Specialy the role of the state and its

---

* Police College, University of Banja Luka; email: mirelajokic@rocketmail.com

Идентификација лица у поступку издавања личних докумената

institutions when it comes to protecting these data, which also represents persons and the protection of privacy as well as the Constitution legally guaranteed rights citizen.

Key words: Personal documents, biometric data, identification documents, the identification

ПОЈАМ, КАРАКТЕРИСТИКЕ И АКТУЕЛНОСТ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА

УДК: 005.96:351.74/.75

DOI: 10.7251/BPGVL1214125A

Прегледни рад

Др Горан Амиџић*
Мр Винко Ђурагић**

Апстракт: Управљање организацијом и њеним ресурсима, укључујући и људске ресурсе, у савременим условима подразумева мноштво нових садржаја, како у области маркетинга, истраживања, развоја и финансија, тако и у сфери информатике и организације рада. Управљачки процес је веома сложен и вишедимензионалан, јер обједињује бројне функције, од планирања и организовања, до вођења и контроле материјалних, финансијских, информационих и људских ресурса у организацији. Није лако управљати људима, њиховим понашањем и њиховим потенцијалима, јер је људско понашање променљивог карактера, а често је и непредвидиво. Осим тога, свака организација је на одређени начин специфична. Поред стандардних и уобичајених правила функционисања организације, морају се стварати и правила прилагођена конкретним људима, конкретним организацијама и конкретном окружењу. У домаћој теорији и пракси још увек постоје дилеме, контроверзе, па и непознанице око правог значења израза управљање људским ресурсима. Иако се у први план најчешће истиче управљачка функција, чињеница је да се под управљањем људским ресурсима подразумевају и друга одговарајућа значења, која ћемо у наредном тексту навести и описати. Пошто се за појам управљања људским ресурсима везује више значења, тешко је говорити о карактеристикама које би биле јединствене, односно које би се истовремено и подједнако односиле на свако од тих значења. Много је упутније говорити о обележјима која су карактеристична за свако појединачно значење управљања људским ресурсима. У том контексту може се говорити о: а) карактеристикама управљања људским

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: goran.amidzic@education.muprs.org.*

** *Електроненос БиХ, Бања Лука; email: vinkodj@gmail.com.*

ресурсима као управљачке функције и праксе, б) карактеристикама управљања људским ресурсима као научне и наставне дисциплине и в) карактеристикама управљања људским ресурсима као нове пословне филозофије. Управљање људским ресурсима, за релативно кратко време, постаје прихваћено готово у свим земљама. Осим тога, све је мање отпора и према новоуспостављеној терминологији. Речју, управљање људским ресурсима, било како да се схвати, доживело је велику афирмацију и постало веома актуелно, не само у стручним и научним круговима него и знатно шире.

Кључне ријечи: Људски ресурси, управљање, управљање људским ресурсима, карактеристике, актуелност, специфичности...

УВОД

Проблематика управљања људским ресурсима као интегрални део нове филозофије и праксе менаџмента већ три деценије заокупља подједнако академску заједницу и стручњаке из праксе. Начин на који се управља људским ресурсима постаје одлучујући фактор развоја, конкурентске способности и опстанка организација. Коначно је свима постало јасно да су људски ресурси најзначајнији ресурси организације и да се њима мора посветити највећи степен пажње и интересовања.

Управљање људским ресурсима, као најзначајнијим ресурсима сваке организације, представља веома комплексан и вишедимензионалан процес. Овај процес подразумева провођење читавог низа одговорних и динамичних активности, којима се организацији помаже да дође до људи пожељних способности, квалитета и могућности, а њеном менаџменту да утицајем на понашање појединаца и група обезбеди остваривање жељених резултата и пројектованих циљева. Успешно управљање људским ресурсима помаже да се за свако радно место обезбеде способни и одговорни кадрови и да се из сваког појединца и тима извуче максимум резултата. Нови приступ планирању, регрутовању, селекцији, развоју, награђивању, мотивацији, напредовању и заштити запослених све је видљивији у организацијама приватног сектора и на нашим просторима.

Процес управљања људским ресурсима подразумева провођење одговарајућих мера и активности у којима учествују две стране. На једној страни су они који управљају, а на другој они којима се управља. Управљачким активностима се бави менаџмент организације. На другој страни су запослени чијим понашањем и радом се управља с циљем да своје умне, физичке и друге потенцијале усмере у правцу остваривања циљева организације. У свакој организацији је присутна хијерархијска структура, у свим њеним сегментима, па тако и у самом менаџменту. Активностима менаџера првог (оперативног) нивоа, као и средњег

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

нивоа, управљају главни менаџери организације, односно менаџери вишег нивоа управљања (Кулић, Милошевић, Ристић, 2005: 12).

Управљање људским ресурсима се стално мења и унапређује, пратећи кретања, изазове и промене у друштву, тако да су последњих година у њему настале крупне промене. Односи надређености и подређености уступају место односима сарадње и креативног решавања постављених задатака и циљева, уважавајући личност, интегритет и иницијативу запосленог.

Искуства савремених европских земаља указују на чињеницу да традиционални начин вршења кадровске функције губи корак с временом, све више и све очигледније уступајући место савременијим, флексибилнијим, практичнијим, примеренијим и хуманијим формама управљања и развоја, с циљем да се брже и квалитетније остварују циљеви и потребе организације. Традиционални модели управљања су постали неефикасни и мање применљиви, што их у савременим условима живота чини неадекватним и превазиђеним, посебно у домену обуке, стручног усавршавања и награђивања. Савремени модели управљања људским ресурсима у први план стављају хуманистичке, а не економске вредности, отварајући перспективе за даљу хуманизацију друштвених односа. Такав осећај изазива задовољство и мотивише на веће ангажовање у процесу рада, што је један од најзначајнијих циљева управљања људским ресурсима.

Упркос неефективности и релативној неразвијености теорије и науке о управљању, развој те мисли почео је још када су људи први пут покушали остварити своје циљеве радећи заједно. Ипак, за модерну теорију менаџмента можемо рећи да је настала почетком XX века; од тада се њене идеје примењују и проверавају у привредним организацијама и предузећима (Weihrich, Koontz, 1998: 30). Процес транзиције у бившим социјалистичким земљама последњих десетак година XX века трансформисао је већински део државног у приватни сектор. У приватном сектору нове идеје, функције и принципи менаџмента се посебно наглашавају и спроводе, што је случај и са концептом управљања људским ресурсима, који се већ три деценије примењује у развијеним компанијама, организацијама и предузећима. За разлику од приватног сектора, у државном сектору задржао се традиционални модел управљања и традиционални начин вршења кадровске функције. Термини “менаџмент” и “менаџер” у овим организацијама почели су се користити тек пре неколико година. Осим увођења нових термина, менаџмент уместо руковођење и менаџер уместо руководилац, ништа друго се није променило, организације су наставиле функционисати по старим идејама, правилима и принципима, а менаџери су наставили обављати своје руководне функције по устаљеним методама и стиловима руковођења.

На основу наведеног може се закључити да се приватни сектор реформисао и прилагодио новом времену у погледу управљања људским ресурсима, што је резултирало прибављањем квалитетнијег кадра и увећањем профита организација, што и јесте њихов циљ, а да државни сектор са реформама у погледу управљања људским ресурсима није ни почео, те да неизбежно мора проћи тај процес, како би се прилагодио новом времену и новим потребама. Како приватни сектор већ има довољно искуства у примени концепта управљања људским ресурсима, то искуство треба искористити приликом увођења поменутог концепта у организације државног сектора, наравно уз нужна прилагођавања која су условљена структуром, природом и начином функционисања државне управе.

ПОЈАМ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА

Управљање људским ресурсима и њиховим понашањем у процесу рада веома је одговоран и динамичан процес, који организацији помаже да дође до људи жељених способности, квалитета и могућности, а њеном менаџменту да утицајем на понашање појединаца и група обезбеди остваривање жељених резултата и пројектованих циљева. Успешно управљање људским ресурсима помаже да се за свако радно место обезбеде способни и одговорни кадрови и да се из сваког појединца и тима извуче максимум резултата.

У домаћој теорији и пракси још увек постоје дилеме, контроверзе, па и непознанице око правог значења израза управљање људским ресурсима. Иако се у први план најчешће истиче управљачка функција, чињеница је да се под управљањем људским ресурсима подразумевају и друга одговарајућа значења (Кулић, 2005: 18).

Прво, управљање људским ресурсима се посматра као управљачка функција, којом се обједињују свакодневне управљачке активности у области планирања, регрутовања, селекције, развоја, награђивања, мотивације, заштите и остваривања права запослених.

Друго, управљање људским ресурсима се третира као нова теоријско-научна и наставна дисциплина, која се бави изучавањем и критичким преиспитивањем свих значајних аспеката управљања људима, њиховим потенцијалима и њиховим понашањем у процесу рада, односно у организацији. Бројни практичари и научници веома студиозно и одговорно раде на сагледавању актуелних процеса и токова у области управљања људским ресурсима и предлажу мере и активности за њихово унапређење. Управљање људским ресурсима се посматра као модерна и све актуелнија наставна дисциплина, која се изучава на многим универзитетима широм света. За релативно кратко време управљање

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

људским ресурсима постала је готово незаобилазна, јако цењена и веома тражена наставна дисциплина (Bahtijarević-Šiber, 1999: 4).

Треће, управљање људским ресурсима се доживљава као својеврсна пословна филозофија, којом се гради нови, савременији и у основи хуманији однос према људима у процесу рада. Човек се све мање третира као објекат управљања, а све више као субјект лидерства. У том смислу, њему се омогућава да, макар и у најмањој мери, учествује у обликовању визије, пројектовању стратегије и дефинисању циљева организације.

Свако од наведених значења је потпуно легитимно. Које од њих ће у датом тренутку превагнути, зависи од конкретне ситуације и околности под којима је појам управљање људским ресурсима употребљен.

Терминолошке одреднице за управљање људским ресурсима

За активности које се односе на планирање људских ресурса, анализу послова, регрутовање и селекцију кадрова, социјализацију и оријентацију, обуку и развој, награђивање, мотивацију и заштиту запослених, постоји јединствен, али не и идентичан назив. Разлике су углавном терминолошке природе, а у питању су називи који се у већини случајева употребљавају са истим значењем. У стручној литератури и свакодневной комуникацији међу људима, наведене активности најчешће се означавају као:

- управљање људским ресурсима,
- менаџмент људских ресурса,
- управљање људским потенцијалима,
- менаџмент људских потенцијала,
- управљање кадровима и њиховим потенцијалима,
- менаџмент кадрова и
- управљање кадровским потенцијалима.

У начелу, сваки од наведених термина означава активности и процесе истог садржаја. Управљање људским ресурсима је једна од новијих синтагми, која се први пут појавила средином седамдесетих година прошлог века, у америчкој стручној и научној литератури. Нешто касније овај термин почињу употребљавати и европски теоретичари, а код нас је прихваћен почетком деведесетих година прошлог века.

Нашем говорном подручју најприхватљивији су термини управљање људским потенцијалима или управљање кадровима и њиховим потенцијалима (Кулић, Ж. и др. 2005: 14), првенствено због тога што су наведене формулације јасне, разумљиве и не садрже појам "ресурси", који се у нашем језику теже прихвата када се говори о људима. Термин "ресурси" се чешће употребљава за означавање материјалних, финансијских, техничких, природних и других ресурса. У српском језику реч "кадар" значи да је неко способан и спреман да нешто обавља или да нешто учини. Другим речима, у нашем језику, кадрови су најспособнији људи, што даље значи да могу бити и менаџери (Јовановић, 2001: 73–74).

Осим тога, онима који се баве овом проблематиком су познати основни постулати менаџмента и управљачког процеса, због чега углавном не испољавају одбојност ни према називу управљање људским ресурсима, који ће као основни термин бити коришћен у овом раду.

Настанак и развој појма "људски ресурси"

Појам "људски ресурси" настао је у новије време, те је уз многа оспоравања и критике ипак ушао у праксу и свакодневну употребу. На нашим просторима овај појам почео се користити почетком деведесетих година прошлог века.

Група теоретичара која критикује овакав начин остваривања запослених полази од претпоставке да је то понижавајуће за човека, јер га поистовећује са објектом управљања и своди на средство економског искоришћавања и немилосрдне експлоатације. Ако се тежи изграђивању хуманијих односа и побољшању материјалног, економског и социјалног положаја запосленог, немогуће је фаворизовати појмове који асоцирају на старе моделе управљања, руковођења, наређивања, контроле и кажњавања. Људи су највеће богатство организације и због тога је недопустиво доводити их у исту равноту с новцем, машином и информацијом. Овакав приступ, по мишљењу критичара, води у прошлост, а не у будућност, јер се њиме игноришу основне људске вредности, односно вредности које се у XXI веку не могу доводити у питање.

Друга група теоретичара су присталице поистовећивања људи са осталим ресурсима. Они истичу да се тиме коначно спречава наставак праксе према којој су материјални, финансијски и други ресурси организације битнији од запослених. Употребом термина "људски ресурси" људи су у термилошкој смислу изједначени са осталим ресурсима. Према новијем, ширем значењу, овај термин не означава само запослене већ и њихове квалитете, резултате, вештине, способности, вредности и могућности, односно њихова знања и свеукупне потенцијале. Задатак менаџмента организације се не састоји само у обезбеђивању потребног броја људи са одговарајућим квалификацијама, него и у томе да адекватним мерама и активностима открива, активира, развија, обогаћује и унапређује њихове потенцијале, како би их усмерио у правцу остваривања циљева организације, а тиме и њихових личних циљева и интереса (Амиџић, 2009: 16-17).

КАРАКТЕРИСТИКЕ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА

Пошто се за појам управљања људским ресурсима везује више значења, тешко је говорити о карактеристикама које би биле

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

јединствене, односно које би се истовремено и подједнако односиле на свако од тих значења. Много је упутније говорити о обележјима која су карактеристична за свако појединачно значење и поимање управљања људским ресурсима. У том контексту може се говорити о: а) карактеристикама управљања људским ресурсима као управљачке функције и праксе, б) карактеристикама управљања људским ресурсима као научне и наставне дисциплине и в) карактеристикама управљања људским ресурсима као нове пословне филозофије (Bahtijarević-Šiber, 1999: 3–12).

а) Карактеристике управљања људским ресурсима као управљачке функције и праксе

Увршењу управљачких активности менаџмент организације се готово свакодневно суочава са одређеним тешкоћама и изазовима, трудећи се да их правовремено и на примерен начин решава. У тим активностима учествују сви нивои менаџмента организације: стратешки, оперативни и тактички, сваки из свог домена и у границама својих компетенција. Савремени облик организовања процеса рада карактерише укључивање и запослених у активности управљања организацијом и њеним ресурсима. Захваљујући томе, управљање људским ресурсима све више постаје колективна активност, тј. активност у којој учествују и менаџери и запослени.

Најзначајније карактеристике управљања људским ресурсима као управљачке функције и организационе праксе јесу:

смањење броја нивоа управљања (традиционална структура управљања која је подразумевала да мора постојати више нивоа управљања, између којих су односи уређени крутом хијерархијом се трансформише у једноставнију и флексибилнију управљачку структуру, како би комуникација између менаџера и запослених постала непосреднија, а спремност запослених за преузимање одговорности већа);

- децентрализација управљачког процеса (део управљачких ингеренција преноси се са виших на ниже нивое управљања – вертикално делегирање ауторитета, а део се може расподелити између лица приближног ауторитета, знања и стручности – хоризонтално делегирање ауторитета);
- партиципација запослених у управљању (запосленима се омогућује партиципација у управљању људским ресурсима, односно њихово учешће у вршењу управљачких активности, што се најчешће обезбеђује учешћем њихових представника у раду управљачких тимова организације, посредством савета запослених, посредством кадровског менаџера, учешћем у раду радних тимова);
- прилагодљивост управљачког процеса и управљачких активности

(управљачки процес и управљачке активности, као уосталом и све друго што је у вези са организацијом, њеном структуром и њеним пословањем, морају се стално преиспитивати, усавршавати и прилагођавати, како би се сваки пут изнова нашла прихватљива и одржива решења за захтеве окружења);

- повећање самосталности запослених у раду и одлучивању (запосленима се обезбеђује већа слобода и самосталност у раду и доношењу појединих одлука у односу на ранији период, нарочито у условима тимског концепта рада, што их чини задовољнијим и мотивисанијим за рад и остваривање организационих циљева);
- фаворизовање знања, способности и креативности (претварање науке и знања у „основну производну снагу информатичког друштва доводи до интелектуализације укупног рада, када мисли и идеје постају гориво економије“ (Илић, 1997: 40), која се све више дематеријализује, захваљујући чему људски ресурси, односно „људски капитал“, сачињен од знања, способности, креативности и других потенцијала појединаца и група, добија све већи примат над физичким капиталом).

б) Карактеристике управљања људским ресурсима као научне и наставне дисциплине

На настанак, развој и афирмацију управљања људским ресурсима, као научне и наставне дисциплине, велики утицај имале су бројне научне дисциплине и научне области. Њен развој карактерише фаворизовање хуманистичких циљева и принципа и чврсто ослањање на искуства из свакодневне праксе. И поред вишедеценијског обликовања и сазревања, карактерише је недостатак интегративне теорије, односно јединственог концептуалног оквира, за шта постоји већи број разлога.

Према томе, може се закључити да управљање људским ресурсима, као теоријско-научну и наставну дисциплину карактеришу следећа обележја: мултидисциплинарност, фаворизовање хуманистичких циљева и принципа, прагматичност, припадност корпусу друштвених наука, перспективност и недостатак јединственог научног концепта.

Мултидисциплинарност: Управљање људским ресурсима, као научна дисциплина, израсло је из других теоријско-научних дисциплина и научних области. На њено настајање, развој, уобличавање и њену афирмацију пресудан утицај имали су: индустријска социологија, научно управљање, индустријска психологија, социологија рада, социјална психологија, организационо понашање, индустријски односи и теорија организације. Управљање људским ресурсима, као интердисциплинарна теоријска наука своје утемељење налази у резултатима истраживања других наука и научних области, од којих посебну пажњу заслужују:

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

антропологија, андрагогија, ергономија, медицина рада, право и економија.

Фаворизовање хуманистичких циљева и принципа: У креирању и вршењу управљачких мера и активности примењују се хуманистички циљеви и принципи. Положај запосленог се мења, јер му се омогућује да постане субјект управљања, односно субјект који се цени и који не одлази на посао само зато да би радио и примао плату, него и зато да би партиципирао у управљању, износио своје ставове и мишљења, учествовао у пројектовању стратегије и допринио остваривању организационих и индивидуалних циљева.

Прагматичност: Развојни пут управљања људским ресурсима, између осталог, карактерише и чврста везаност за праксу. Временом постаје све јасније да је човек, са својим знањем, умећем и другим потенцијалима, најзначајнији ресурс организације. Ако се његова личност поштује и уважава, а његови потенцијали на прави начин усмеравају и вреднују, добија се резултат који је у интересу свих. Задатак науке је да у томе активно учествује, помажући менаџменту организације да у вршењу функције управљања људским ресурсима правилно поступа.

Припадност корпусу друштвених наука: Управљање људским ресурсима је окренуто према човеку, његовом положају у организацији и његовом односу према организацији, као значајној друштвеној творевини. Кроз односе који се у процесу рада и поводом њега успостављају, преламају се и многи друштвени односи, којима се управљање људским ресурсима такође бави.

Дакле, није тешко закључити да се управљање људским ресурсима с разлогом сврстава у ред друштвених, а не природних наука. Посвећено је човеку, као друштвеном бићу, односима између запослених и менаџмента организације, односима који се успостављају у процесу, односно поступку регрутовања и селекције, социјализације и оријентације, обуке и усавршавања, награђивања и мотивације, напредовања и заштите запослених. Најкраће речено, не бави се изучавањем природних, нити психичких појава и процеса, него специфичних друштвених појава, тј. односа који се успостављају у процесу рада, односно поводом рада.

Перспективност: Многи показатељи указују да је управљање људским ресурсима постало не само актуелна, него по свему судећи и веома перспективна теоријско-научна и наставна дисциплина. О томе, између осталог, сведочи и чињеница да се интересовање за ту дисциплину у свим деловима света из године у годину повећава. Стручњаци за управљање људским ресурсима све су траженији, цењенији и боље плаћени. Све је мање факултета на којима се изучавају економске, организационе и њима сродне науке, на којима се не одвија настава из области управљања људским ресурсима.

У исто време, иновирају се и програми едукације менаџера и других перспективних кадрова. Савремени менаџер мора бити добар познавалац

управљања људским ресурсима, уколико тежи успеху и напредовању у каријери.

Недостатак јединственог научног концепта: Управљање људским ресурсима, као теоријско-научну дисциплину карактерише непостојање интегративне теорије. Разлога за то има више, али су најзначајнији следећи:

- нетеоријски карактер настанка и развоја управљања људским ресурсима,
- доминација појединачних активности истраживача,
- фаворизовање појединачних активности управљачког процеса и
- велико ослањање на резултате истраживања других наука и делимично запостављање потребе стварања и развоја сопственог научног концепта и оквира.

И поред тога, захваљујући актуелности питања којима се ова научна дисциплина бави, њена популарност је у сталном успону, због чега треба очекивати да ће се проблеми везани за недостатак тог концепта временом превазићи (Петковић, Јанићијевић, Богићевић, 2003: 465).

в) Карактеристике управљања људским ресурсима као пословне филозофије

Значај управљања људским ресурсима за организацију и принципи којима се савремени менаџмент руководи, опредељују пословну филозофију по којој се људски ресурси сматрају најзначајнијим ресурсима организације, а човек и његови потенцијали њеним највећим богатством. На организацији и њеном менаџменту је да људске потенцијале развијају и унапређују за добробит свих: организације, запослених, менаџмента организације и друштва у целини.

Најзначајније карактеристике управљања људским ресурсима као савремене пословне филозофије јесу:

- усмереност према човеку и његовим вредностима (човек се више не доживљава као “средство” за остваривање организационих циљева, него као најзначајнији ресурс организације и као морално и емотивно биће);
- опредељеност за остваривање индивидуалних циљева и интереса (принципи на којима је заснован савремени концепт управљања људским ресурсима су такви да се њима у исту раван стављају и организациони и индивидуални циљеви и интереси);
- хуманизација радних односа (долази до побољшања услова рада, додатног побољшања материјалног и социјалног положаја запослених, проширивања права на партиципацију запослених у управљању, поштравања прописа из области заштите на раду, успостављања професионалнијих и човечнијих односа између менаџера и запослених).

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

Посвећеност човеку, његовом интегритету, његовим вредностима и његовим потенцијалима у интересу је не само запосленог, него и организације. Пре свега, треба истаћи да само задовољан и добро награђен радник може бити спреман за велика залагања и остваривање жељених резултата, а без тога нема успешног пословања, нити опстанка организације.

Специфичности људских ресурса

Да би се у процесу управљања људским ресурсима остварили повољни резултати, неопходан је индивидуални приступ, јер човек у организацију не уноси само своје знање и способности него и своје жеље и амбиције, своје наде и очекивања и своје пожељне и нежељене особине и навике.

Људски ресурси имају пресудан значај за остваривање пројектованих циљева организације. Њихова специфичност и њихов значај, између осталог, огледају се у следећем:

- људски ресурси, за разлику од осталих ресурса, могу да ставе у функцију све умне, физичке и друге потенцијале којима располажу,
- људски ресурси су усмерени у правцу тимског концепта рада, који укупне резултате чини већим од појединачно остварених резултата,
- резултати рада појединачца, група, тимова и организације у целини, између осталог, зависе и од понашања и мотивисаности запослених и менаџера,
- једино човек може обликовати визију, пројектовати стратегију, имати идеје, осмишљати нове начине рада,
- појединачна знања, способности, квалитети и донети представљају специфичан и по много чему јединствен потенцијал организације, нарочито ако се добро укомпонује и на прави начин усмери ка остваривању организационих циљева,
- људски ресурси имају дугорочан утицај, због тога што се дејство одређених одлука и промена може годинама одражавати на укупне ефекте функционисања организације,
- однос организације према људским ресурсима има вишеструко дејство – економске, социјалне и здравствене природе,
- људски ресурси имају способност самообнављања и развоја, тим пре што се употребом не обезвређују и не смањују, него потврђују и повећавају,
- управљање људским ресурсима је повезано са свим менаџерским функцијама у организацији (Пржуљ, 2002: 20).

Полазећи од расположивих ресурса и потенцијала, менаџмент организације треба да настоји да негативне особине појединачца неутралише или макар минимизира, а позитивне вредности и расположиве квалитете препозна, активира и усмери на прави начин, све у намери да се организациони циљеви остваре, а да се индивидуални

циљеви не запоставе. На менаџерима је да о томе воде рачуна, како би се између организационих и индивидуалних циљева и интереса успоставила равнотежа.

ЗНАЧАЈ И АКТУЕЛНОСТ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА

Успешно управљање људским ресурсима у интересу је свих: менаџера, запослених, организације и друштва у целини. Ако се зна да резултати рада у великој мери зависе од успешности управљања људским ресурсима, постаје јасно од коликог су значаја управљачке активности које се у организацији предузимају.

За потпуније сагледавање и обogaћивање процеса управљања људским ресурсима од посебне важности су спознаја позитивних искустава и даљи развој научне мисли о менаџменту људских ресурса. Повезивањем и заједничком спрегом теорије и праксе, односно теоријских достигнућа и практичних искустава, постижу се најбољи резултати.

Управљање људским ресурсима је примењена наука, јер су њена сазнања, модели, начела и методи посебно релевантни и непосредно примењиви у решавању конкретних проблема и повећању индивидуалне и организационе успешности. Њена основна сврха је унапређивање праксе управљања људским ресурсима, омогућавање и убрзавање развоја, остваривање индивидуалних и организационих циљева и подизање индивидуалне, групне (тимске), организационе и опште друштвене успешности (Noe, Hollenbeck, Gerhart, Njright, 2006: 3).

Ако се зна да без науке нема напретка и да је знање највећи капитал, није тешко закључити да би без научноистраживачког рада у области управљања људским ресурсима менаџмент организације теже и спорије решавао актуелна питања и дилеме у вези са планирањем, запошљавањем, развојем, награђивањем и заштитом запослених, што би се негативно одражавало на радну дисциплину, мотивацију за рад, резултате рада и укупне ефекте пословања. Јер, наука је ту да проучи и провери, анализира и изучи, утврди и закључи, укаже и помогне, отклони заблуде и отвори видике.

Иако је млада и недовољно заокружена дисциплина, научна мисао о управљању људским ресурсима већ сада значајно доприноси:

- унапређивању управљачких мера и активности,
- повећању индивидуалне, организационе и друштвене успешности,
- остваривању индивидуалних и организационих потреба и циљева,
- популаризацији и даљој актуелизацији управљања људским ресурсима, као управљачке функције, научне дисциплине и пословне филозофије,

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

- уједначавању правила, принципа и стандарда у области управљачких мера и активности,

- афирмацији позитивних искустава о управљању људским понашањем и људским ресурсима,

- даљој хуманизацији радних односа.

Управљање људским ресурсима, за релативно кратко време, постаје прихваћено готово у свим земљама: као нова управљачка активност и пракса, као нова научна и наставна дисциплина и као нова пословна филозофија. Осим тога, све је мање отпора и према новоуспостављеној терминологији. Речју, управљање људским ресурсима, било како да се схвати, доживело је велику афирмацију и постало веома актуелно, не само у стручним и научним круговима него и знатно шире.

Докази о актуелности управљања људским ресурсима постали су видљиви на сваком кораку (Пржуљ, 2002: 19).

- у стручној и научној литератури (бројни су научни и стручни радови посвећеним управљању људским ресурсима, што је допринело стварању позамашне теоријске основе, односно научноистраживачке грађе за даље изучавање и будући развој управљања људским ресурсима);

- на факултетима и универзитетима (управљање људским ресурсима, као научна и наставна дисциплина, изучава се на многим факултетима и универзитетима у свету);

- у организацијама (организације су све заинтересованије за управљање људским ресурсима, због чега се све више опредељују за запошљавање одговарајућих стручњака из ове области, за едукацију својих менаџера из области управљања људским ресурсима, за попуну управљачких тимова по једним стручњаком за управљање људским ресурсима, за конституисање посебне службе, односно сектора за људске ресурсе унутар организационе структуре, за значајније повећање зарада стручњака за људске ресурсе и сл.);

- у услужним делатностима (из године у годину расте број агенција и консултантских фирми за пружање услуга из области управљања људским ресурсима, нарочито у поступку регрутовања и селекције, процесу обуке и усавршавања, активностима везаним за “лов на таленте” итд.);

- у номенклатури нових занимања (убрзан развој управљања људским ресурсима допринео је настанку нових професија и занимања из ове области, тако да се сада с разлогом може говорити о стручњацима за планирање људских ресурса, стручњацима за регрутовање и селекцију, стручњацима за обуку и усавршавање, стручњацима за образовање запослених и едукацију менаџера итд.).

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Још увек владају мишљења да између управљања људским ресурсима и кадровске функције, осим терминолошких разлика, помодарства и некритичког преузимања страних израза и појмова, готово да и нема разлике. Међутим, ради се о великим променама, које су највећим делом окренуте човеку, његовом интегритету, његовом положају у организацији и његовој улози у остваривању организационих циљева.

Сличности између управљања људским ресурсима и кадровске функције произилазе из активности, односно послова и задатака којима се управљачка функција, односно менаџмент процес и кадровска функција остварују и потврђују. И у једном и у другом случају, те активности и ти послови усмерени су према запосленима и њиховим потенцијалима ради остваривања планираних циљева.

Неке од основних сличности између управљања људским ресурсима и кадровске функције биле би следеће:

- стратегија управљања људским ресурсима, као и стратегија кадровске функције, проистичу из пословне стратегије организације,

- управљање људским ресурсима, као и управљање кадровима, истиче да су линијски менаџери одговорни за управљање људима у организацији,

- управљање људским ресурсима, као и кадровски менаџмент, усклађује организационе и индивидуалне потребе и обезбеђује развој људи како би достигли максимални ниво компетентности и остварили како сопствену сатисфакцију, тако и организационе циљеве,

- управљање људским ресурсима и управљање кадровима уочавају да је једна од њихових есенцијалних функција усклађивање људи са константно променљивим организационим захтевима, распоређивање одабраних људи на одговорне послове (Амићић, 2009: 26).

И поред наведених сличности, разлике између управљања људским ресурсима и кадровске функције су велике и из године у годину све значајније. Најзначајнији, а уједно и најочигледнији показатељи тих разлика јесу:

- разлике у циљевима који се остваривањем управљачке и кадровске функције желе постићи,

- разлике у начину вршења управљачких и кадровских активности, односно послова и задатака,

- разлике у погледу одговорности за обављање управљачких и кадровских послова и задатака,

- разлике у начину третирања запослених, односно људских ресурса у организацији,

- разлике у погледу позиционирања управљачке и кадровске функције у организацији.

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

Управљачким активностима се остварују организациони и појединачни циљеви и интереси, за разлику од кадровских послова, којима се остварују само организациони циљеви, док су појединачни циљеви и интереси запостављени.

Управљачке активности се односе на садашњост, али се протежу и на будућност, јер је менаџмент динамичан процес и окренут тражењу бољих и рационалнијих решења, активирању свих расположивих потенцијала и сталном јачању организационих перформанси. Кадровска функција је стешњена, јер су њене активности статичне, у извесној мери сужене и углавном окренуте садашњости.

Управљачке активности су највећим делом у надлежности вишег менаџмента, а активности и послови кадровске функције у надлежности средњих и нижих менаџера. На исти начин третира се питање одговорности за предузете мере и активности, односно за обављене послове и задатке.

Управљањем људским ресурсима у организацији се желе створити услови у којима ће запослени бити задовољни, након чега ће њихова мотивација за рад, њихова радна успешност и њихово понашање бити на жељеном нивоу. На другој страни, кадровска функција претпоставља активности којима се организацији обезбеђује недостајућа радна снага жељених квалификација и потребног искуства. За кадровску функцију важно је да се задовољи форма и да се прими одређени број радника, док је мање важно да ли су запослени задовољни и могу ли у тој организацији осварити своје интересе.

Треба истаћи да је управљачка функција позиционирана на највишем нивоу управљања организацијом, будући да јој се придаје стратешки карактер, пре свега због њеног великог значаја и значаја људских ресурса у целини за остваривање организационих циљева и интереса. За разлику од ње, послови који проистичу из вршења кадровске функције имају исти третман као и послови који се обављају у одељењу за обраду података, систему комуникација или финансијској служби, будући да су усмерени ка стварању организационих претпоставки за несметано одвијање текућег, али и будућег пословања. При таквом стању ствари, не треба да чуди што су кадровске службе и запослени у њима, по правилу, третирани као фактори трошкова и често били на удару, нарочито у периодима криза и отежаног пословања, што у организацијама у којима се управљање људским ресурсима одвија у складу са савременим стандардима и принципима, није случај (Амиџић, 2009: 27).

ЛИТЕРАТУРА

- Амиџић, Г. (2009). *Специфичности управљања људским ресурсима у полицији Републике Српске*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Ваhtijarević-Šiber, F. (1999). *Management ljudskih potencijala*. Zagreb: Golden marketing.
- Weihrich, H.; Koontz, H. (1998). *Menadžment*. Zagreb: МАТЕ.
- Илић, Б. (1997). *Савремена политичка економија на прагу 21. века*. Београд: Економски факултет.
- Јовановић, М. (2001). *Интеркултурни менаџмент*. Београд: Мегатренд.
- Кулић, Ж. (2005). *Управљање људским потенцијалима*. Београд: Радничка штампа.
- Кулић, Ж.; Милошевић, Г.; Ристић, С. (2005). *Управљање кадровима и њиховим потенцијалима*. Београд: Виша железничка школа.
- Ное, R. A.; Hollenbeck, J., R.; Gerhart, B.; Njright, P. M. (2006). *Menadžment ljudskih potencijala*. Zagreb: Zagrebačka škola ekonomije i marketinga, "Mate".
- Петковић, М.; Јанићијевић, Н.; Богићевић, Б. (2003). *Организација*. Београд: Економски факултет.
- Пржуљ, Ж. (2002). *Менаџмент људских ресурса*. Београд: Институт за развој малих и средњих предузећа.

TERM, FEATURES AND ACTUALITY OF MANAGEMENT OF THE HUMAN RESOURCES

Goran Amidzic, PhD*

Vinko Djuragic, MA**

Abstract: The management of the organization and its resources, including human resources, in modern terms means a lot of new content, both in the field of marketing, research, development and finance, as well as in the field of information technology and work organization. The control process is very complex and multidimensional, because it combines many functions from planning and organization, to conducting and controlling material, financial, information and human resources in an organization. It is not easy to manage people, their behavior and their potential, because human behavior is changeable character, and it is often unpredictable. Besides, each organization is in a certain way specific. In addition to standard and

* Police College, University of Banja Luka; email: goran.amidzic@education.muprs.org

** Transmission Company, Banja Luka; email: vinkodj@gmail.com

Појам, карактеристике и актуелност управљања људским ресурсима

customary rules of functioning of the organization, there must be created also rules adapted to particular people, particular organizations and particular environment. In domestic theory and practice, there are still dilemmas, controversies, including uncertainties about the true meaning of the term management of the human resources. Although in the first plan often comes control function, the fact is that in the management of the human resources are included other appropriate meanings, which we will in the following text adduce and describe. Since the concept of the management of human resources associate more than one meaning it is difficult to talk about the characteristics that would be unique, or that would at the same time and equally relate to each of these meanings. It is much more appropriate to talk about the features that are characteristic for each individual significance of management of the human resource. In this context, one can talk about: a) the characteristics of management of human resources as management functions and practices, b) the characteristics of management of human resources as a scientific and teaching discipline and v) the characteristics of management of human resources as a new business philosophy.

Management of the human resources, for a relatively short period of time, become accepted in almost all countries. Besides, there is less resistance to the newly established terminology. In a word, management of the human resources, any way that it is understood, experienced a great affirmation and has become very topical, not only in professional and scientific circles, but also much wider.

Keywords: human resources, management, management of the human resources, characteristics, timeliness, specificity

Др Горан Бошковић**
Мр Душко Пена***

Апстракт: Правилно дефинисан систем стратегијске криминалистичке делатности омогућује квалитетну перцепцију и антиципирање криминалистички интересантних појава. Стратегија је модус за реализацију дефинисаног циља. Наиме, она нам суштински даје одговор на питање: како постићи циљ? Стратешка опредељења се реализују дефинисањем стратешког плана који омогућава остваривање циљева правилном локацијом ресурса и имплементацијом мера за ефикасније супротстављање организованом и другим облицима криминала. У том смислу, криминалистичка старатегија подразумева оквир за оптималану примену криминалистичких средстава за решавање криминалистичких проблема. Без обзира о којој врсти стратегијског рада се говори, генерално свака стратегија се реализује кроз стратегијску анализу, стратегијски избор и креирање стратегијске промене. Тежиште овог рада фокусирано је на имплементацију криминалистичке стратегије која представља финалну фазу њене реализације. Тако, недовољан степен имплементације стратегије може довести до погрешне алокације и нерационалности у коришћењу ресурса, што условљава немогућност креирања промене која је кључна за њену ефикасну реализацију.

Кључне речи: криминалистичка стратегија, организациона структура, организовани криминал.

* Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.*

** Криминалистичко-полицијска академија, Београд, Србија; e-mail: goran.boskovic@kra.edu.rs.

*** Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: duskopena@gmail.com.

УВОД

Криминалистичка стратегија је један од алата за остварење криминалне политике, која одређује циљеве криминалистичкој стратегији, или би бар требало да то чини. Према томе, криминалистичка стратегија требало би да да одговор како се уз помоћ криминалистичких и других метода ефикасно супротстављати савременим криминалним активностима. У већини случајева већа пажња се посвећује креирању стратегије, него процесу њене имплементације. Наиме, уколико степен имплементације стратегије није на задовољавајућем нивоу, то може довести до нерационалности у коришћењу ресурса, пропуштених прилика за креирање промене, демотивације учесника процеса, проблема са дефинисањем приоритета у будућем раду и других штетних последица.

Сам процес имплементације је знатно компликованији од креирања стратегије, наиме, за разлику од интелектуалних процеса који се везују за креативни рад у конципирању стратегијске замисли, спровођење стратегије подразумева висок ниво организационих способности у раду са људима. Тако, процес имплементације криминалистичке стратегије захтева организационе промене које су усмерене ка остваривању циљева дефинисаних стратегијом. Ова фаза састоји се од логички повезаних целина имплементације акционог плана, описа и евалуација резултата на основу којих се може проценити степен имплементације стратегије.

Врло често, у пракси примене стратегије јављају се проблеми који се најчешће односе на неефикасност управљачке структуре организације, лош ниво вертикалне комуникације, недовољно добру координацију, бирократизацију, недостатак финансијских средстава и друго (Atkinson, 2006). Да би процес имплементације био што ефикаснији, потребно је посебно обратити пажњу на:

- потребу темељне припреме која обухвата процену капацитета за имплементацију засновану на процени ризика и на основу тога креирати флексибилан систем управљања;
- креирање организационих капацитета на централном нивоу, који могу да буду перманентна подршка ефикасној реализацији стратегијске замисли на локалном нивоу;
- одвајање носиоца и процеса евалуације и имплементације, да би се избегле могућности преплитања и међусобних утицаја;
- изградњу система управљања знањем током процеса имплементације, кроз дистрибуцију искустава у реализацији стратегије на различитим нивоима и њихову примену у превазилажењу потешкоћа везаних за свакодневни рад;
- обезбеђивање флексибилних модела финансирања, кроз ефикасан

финансијски менаџмент који ће омогућити одрживост реализације стратегије у планираном периоду;

- упознавање шире заједнице са мисијом, визијом, циљевима кроз медијске активности на промоцији стратегије у циљу придобијања јавности и партиципирања у реализацији;
- изградњу ефикасних модела интерне и екстерне комуникације у циљу што ефикасније имплементације;
- успостављање континуираног система обуке учесника током имплементације стратегије и друго (Homel et al., 2004).

Имплементација криминалистичке стратегије суштински је процес у коме се реализују активности дефинисане планом и стварају капацитети организације да организационим променама достигне жељене циљеве. У овом процесу поставља се логично питање – Када је криминалистичка стратегија имплементирана у систем? Према нашем мишљењу, то је тренутак када је она прихваћена од стране корисника и када се активности дефинисане планом примењују, бенефити од примене стратегије, обично, наступају у нешто дужем временском интервалу. У овом контексту, када вршимо евалуацију увек се сусрећемо са проблемом процене степена имплементације криминалистичке стратегије, који је различит у сваком појединачном случају. Могуће су различите ситуације, као случај када су предузете све активности из плана, међутим, не постоје ефекти у виду организационе промене, или нису реализоване активности из плана, што доводи у питање способност организације да се мења и указује да постоје озбиљне мањкавости стратегијског концепта. Степен имплементације криминалистичке стратегије, најчешће, зависи од:

- доступности ресурса за реализацију,
- укључености учесника,
- спремности одговора на отпор примени стратегије,
- одговорности за реализацију и
- подршке менаџмента.

Прво питање које се поставља јесте да ли су нам доступни ресурси (финансијски, људски, технички и др.); ако имамо довољан степен мобилизације ресурса, онда можемо да обезбедимо несметано функционисање процеса. Следеће битно питање је степен укључености учесника у реализацији криминалистичке стратегије кроз обуку, едукацију која омогућава разумевање, партиципацију и утицај на спровођење организационих промена. Процес имплементације је неодвојив од појаве отпора променама, на који морамо имати унапред припремљене одговоре. Наиме, отпор променама унутар организације, најчешће је резултат:

- бојазни за губитак посла,
- промене позиције у организационој структури,
- наметања потребе за стручним усавршавањем,
- парцијалних интереса појединих орагнизационих делова и слично.

Прецизно дефинисана одговорност за поједине аспекте имплементације стратегије олакшава идентификацију слабих тачака у организационој архитектури и омогућава правовремено реаговање. Крuciјално за успех имплементације стратегије јесте постојање подршке менаџмента која се испољава кроз активно учешће у реализацији акционог плана, контроли повезаних процеса и степену заинтересованости за успешну реализацију промена. Осим наведених фактора, на имплементацију може да утиче и подршка окружења у коме егистира организација, затим активна партиципација централних структура организације и заинтересованост локалних структура за спровођење конкретних мера у реализацији планираних активности (Harrington et al., 2006).

Праћење степена имплементације може се реализовати поделом целокупног процеса на фазе које су временски ограничене. Након протекла дефинисаног временског оквира, врши се евалуација. Затим, могуће је мерити обим имплементације праћењем неколико кључних фактора као што су – поштовање рокова, трошење финансијских средстава, остварени резултати и степен задовољства учесника. Такође, могуће је посматрати допринос организационим перформансама у контексту ефеката у примени криминалистичких метода и конкретних резултата на пољу супротстављања криминалу. На крају, можемо рећи да је за успешну имплементацију криминалистичке стратегије, поред свега наведеног, потребно прецизно дефинисати задатке, одговорност учесника и рокове.

Имплементација криминалистичке стратегије је у корелацији са организационом структуром и организационом културом, промене дефинисане стратегијом могу имати успеха само ако смо узели у обзир ова два значајна параметра.

ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КРИМИНАЛИСТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ

Криминалистичка старатегија подразумева оквир за коришћење организационих капацитета за оптималану примену криминалистичких средстава у реализацији постављених циљева у решавању криминалистичких проблема. Наиме, у савременом окружењу у ком

егзистира криминалистичка организација, постоји низ околности које захтевају еволуцију организације кроз креирање организационих промена. У том смислу, неке од ових околности јесу:

- глобализација криминалних активности;
- повећање броја извршених кривичних дела;
- смањење ефикасности откривања, разјашњавања и доказивања кривичних дела;
- злоупотреба савремених технолошких достигнућа у криминалним активностима;
- појава нових форми и модуса извршења кривичних дела;
- инфилтрација организованог криминала у легалне економске токове;
- ограничење финансијских ресурса за рад полиције;
- повећање захтева у доказном поступку и друго.

Организациона структура представља формалан оквир за доношење одлука, који омогућава ефикасну расподелу и координацију послова, у сврху најефективнијег коришћења ресурса у остваривању (достизању) циљева. Уколико посматрамо полицијску организацију, можемо закључити да се ради о бирократском моделу који одликују стандардизоване процедуре и функционална специјализација организационих јединица. Поставља се логично питање ефикасности оваквог система или шта чини један систем успешнијим од неког другог? Вероватно одговор треба тражити у квалитету организационог дизајна или квалитету менаџмента, или оба ова фактора треба узети у обзир. Успешне организације најчешће карактерише:

- једноставност организационе структуре са директним комуникационим каналима;
- флексибилност која се изражава кроз спремност организације на промене;
- поузданост која се најчешће мери степеном поузданости најслабијег дела организационе структуре;
- економичност, која се огледа у високом степену ефикасности који је праћен ниским трошковима и
- прихватљивост кроз визуру људи који чине један систем (Andersen, J. A., 2002).

Када говоримо о организационим променама, морамо бити свесни да је полицијска, као и свака друга организација коју чине људи, у ствари друштвени систем. У таквом систему морамо бити свесни интерактивних процеса између људи унутар организације, тако и ових процеса који се дешавају кроз егзистенцију и комуникацију са окружењем, што све заједно чини архитектуру једног система (Jones, 2007: 175). Тако, морамо бити свесни и одређених рестриктивних фактора у организационом

дизајну који је резултат промена дефинисаних криминалистичком стратегијом. Наиме, ови ограничавајући фактори се, најчешће, односе на:

- капацитет организације да се ухвати у коштац са дефинисаним обимом посла;
- ограничења у могућностима обраде великог броја информација;
- недовољне капацитете на нивоу комуникације и интеракције на интерном и екстерном плану;
- проблеме усаглашавања амбиција, способности, међусобних анимозитета, и различитих карактеристика личности учесника у процесу организационих промена.

Можемо закључити да би организација требала да буде тако креирана тако да може да компензује своје слабости, избегне претње, искористи своје предности и просперира коришћењем шанси.

У већини случајева, полицијске организације су чешће засноване на командним структурама, него на структурама базираним на знању (Collier et al., 2004: 459). Наиме, овакве структуре подразумевају односе где је формални ауторитет пресудан (руководилац је увек у праву), а с друге стране у структурама базираним на знању стучни ауторитет је водиља у раду. Тако, полицијске организације могу бити конципиране као бирократске, што је чешћи случај, и организације засноване на знању које се умногоме разликују од бирократских. Полицијске организације засноване на знању карактерише флексибилност у деловању и заинтересованост за мишљење окружења; бирократске су фокусиране на одржавање организационе стабилности и за прецизно обављање интерних процеса. Затим, организације засноване на знању у решавању криминалистичких проблема користе идеје и капацитете својих запослених, да би унапредиле квалитет одлука менаџмента. Супротно томе, бирократске организације карактерише аутократски систем доношења одлука и безпоговорно извршавање, без активне патиципације запослених.

Ова питања су посебно значајна из аспекта имплементације стратегије, јер полицијске организације са бирократским обликом организације вероватно ће у првим фазама ефикасније имплементирати криминалистичку стратегију, због аутократског модела одлучивања и безпоговорног спровођења одлука. Међутим, поставља се питање каква је каснија судбина стратегије и колико ће сама организација прихватити промене које она доноси. Често се дешава код оваквих организација да се формално спроведе стратегија, али суштински ефекти су веома ограничени, јер запослени не учествују у њеном стварању и немају свест о значају бенефита које она може донети.

С друге стране, полицијске организације засноване на знању потрудиће се да запослени активно партиципирају у креирању стратегије, да се уважи њихово мишљење и да се користе њихове способности и

знање за унапређење стратегије. Овакав приступ, вероватно, води једном вишем степену прихватања стратегије и препознавању бенефита, што дугорочно може значајно утицати на степен имплементације стратегије и унапредити криминалистички рад. Мишљења смо да управо у креирању криминалистичке стратегије супротстављања организованом криминалу треба тежити стварању специјализованих полицијских организација заснованих на знању, што би дугорочно имало позитивне ефекте на резултате у борби против организованог и других облика криминала.

ОРГАНИЗАЦИОНА КУЛТУРА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КРИМИНАЛИСТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ

Организациона култура се рефлектује кроз скуп заједничких норми, вредности, ставова који се развијају кроз међусобну и екстерну интеракцију. У принципу она најчешће детерминише како једна организација размишља, осећа и делује и веома тешко се мења. Познавање ових чињеница једно је од круцијалних питања за успешну имплементацију криминалистичке стратегије. Полицијска култура је заједнички систем идеја, вредности и норми које се односе на понашање у обављању полицијских послова (Jaschke et al., 2007: 78). Чине је прихваћена правила, праксе, принципи који се примењују у различитим ситуацијама у полицијском раду. Наравно, не треба заборавити ни чињеницу да је сваки припадник организације и индивидуа, и да ће његово понашање у извесној мери зависити и од карактеристика личности.

Нека истраживања указују да су неке од основних карактеристика полицијске културе тајност, међусобна заштита, насилност, одржавање поштовања (Christensen; Crank, 2001: 71). Међутим, ово је само једно од истраживања, које указује на неке од карактеристика полицијске културе; у сваком појединачном случају, при креирању стратегијског концепта потребно је посебну пажњу посветити овим питањима и детаљно их истражити, јер она могу бити баријера спровођењу стратегијских промена (Gottschalk, P.; Gudmundsen, Y. S., 2009).

Морамо бити свесни чињенице да принципи рада полиције варирају у погледу метода, приоритета, капацитета и других чинилаца, што морамо узети у обзир при имплементацији стратегије у различитим полицијским структурама и прилагодити мере актуелном стању. Све промене у традиционалним полицијским организацијама су отежане, јер њих карактерише хијерархијски модел организације и класични облици менаџмента, где је основни критеријум за оцену *понашање по правилима*, ма колико она била и неадекватна. У оваквим структурама руководиоци

се понашају тако као да је њихов приоритетни задатак да *дисциплинују* потчињене.

Суштински, строго бирократски и хијерархијски устројене организације и затворени тип полицијске културе, који карактерише лојалност и завет ћутања (често у ситуацијама у којима би требало да постоји отвореност и комуникативност), могу допринети повећању степена отпора променама. Исто тако, ови проблеми могу бити повезани и са стеченим статусима и привилегијама, које уживају поједини чланови организације, и свака промена за њих је опасност од њиховог губитка. То може условити утицај на друге чланове организације и позив на отпор променама, апеловањем на лојалност и солидарност из себичних мотива.

Веома је битно имати у виду да отпори променама могу бити резултат дисконтинуитета између традиционалног понашања, културе и структуре моћи. Наиме, промене природно изазивају реакције, јер ремете културу и структуру моћи унутар организације. Снага културе једне организације почива на рутини или степену у којем се запослени у организацији не придржавају. Криминалистичка стратегија кроз основна опредељења требала би да утиче да фокус промена организационе културе буде усмерен на помоцију:

- развоја, промена и усвајања нових метода у раду;
- одговорности за сопствене активности и одлуке, кроз развијање индивидуалних компетенција;
- резултата у раду који су при евалуацији испред формалних позиција;
- развијања интерних и екстерних контаката;
- прагматичног решавања криминалистичких проблема растерећеног бирократских процедура;
- иницијативности, креативности и тимског рада;
- несебичности у дељењу информација и знања.

Организациона култура се најчешће испољава кроз усвојена веровања и вредности. Веровања се односе на основне представе о окружењу и његовом начину функционисања, а вредности представљају базичне претпоставке о идеалима и нормама понашања које су запослени спремни да следе. Уколико стратегија промовише промене које су дијаметрално супротне усвојеним веровањима и вредностима, степен успешности имплементације може бити доведен у питање. Наиме, поступање у оваквим ситуацијама може бити:

- такво да се игнорише организациона култура, што доводи у опасност целу имплементацију;
- затим, могуће је покушати променити организациону културу, што захтева време које врло често немамо;
- или се може модификовати стратегија тако да се прилагоди организационој култури.

Одабир неке од наведених алтернатива треба да омогући виши степен имплементације криминалистичке стратегије који води остварењу дефинисаних циљева.

ЗАКЉУЧАК

Криминалистичка стратегија омогућава визуру која превазилази реактивне одговоре на конкретна извршења кривичних дела и указује на потребу свеобухватнијег разумевања и приступа у оквиру кога ће се конкретна кривична дела посматрати у широј просторној и временској димензији, и на основу тога осмишљавати и имплементирати проактивне стратегије деловања на криминалне појаве у тоталитету.

Фокусна подручја криминалистичке стратегије требало би да се односе на – обавештајно информисање, прикупљање, синтезу и анализу информација из различитих извора; идентификацију објеката криминалистичког рада (криминалних структура) и усмеравање криминалистичког рада ка њима; мултиагенцијске активности на националном и међународном нивоу усмерене ка криминалним структурама (напад са свих страна); коришћење проактивних метода у криминалистичком раду.

Креирање криминалистичке стратегије, поред осталог, захтева и анализу нивоа знања у оквиру полицијске организације, али исто тако и ову анализу у односу на криминалне организације. Криминалистичка анализа ових параметара је полазна основа за дефинисање стратегијских циљева чија реализација би тебала да омогући оптималну алокацију ресурса за успешно решавање криминалистичких проблема. Одабрани приступ требао би да омогући супериорнији положај полицијске организације у односу на криминалне структуре креирањем иновативних знања која омогућавају коришћење шанси и елиминацију претњи из окружења.

На основу ове кратке анализе појединих аспеката имплементације криминалистичке стратегије, можемо закључити да промене организационе структуре доприносе ефикасности и побољшању организационих капацитета, а промене организационе културе стварају систем веровања и вредности које омогућавају прихватање организационих промена. Овако постављен модел имплементације криминалистичке стратегије омогућава правилну алокацију ресурса и покретање организације на креирање организационих промена које воде стварању иновативних знања као основе за ефикасније супротстављање криминалу.

ЛИТЕРАТУРА

- Andersen, J. A. (2002). Organizational design: Two lessons to learn before reorganizing. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, no. 5, pp. 343-358.
- Atkinson (2006). Strategy implementation: A role for the balanced scorecard? *Management Decision*, 44, pp. 1441-1460.
- Bouthillier F.; Shearer K. (2002). Understanding knowledge management and information management: the need for an empirical perspective. *Information Research*, Vol. 8 No. 1.
- Christensen, W.; Crank, J. P. (2001). Police work and culture in nourban setting: A ethnographical analysis. *Police Quarterly* 4 (1), pp. 68-98.
- Collier, P. M.; Edwards, J.S.; Shaw, D. (2004). Communicating knowledge about police performance. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 53, pp. 458-467.
- Gottschalk, P.; Gudmundsen, Y. S. (2009). Police culture as a determinant of intelligence strategy implementation. *International Journal of Police Science & Management*, Vol. 11, No. 2, pp. 170-182.
- Harrington, V.; Trikha, S.; France, A. (2006). *Process an early implementation issues: Emerging findings from the on Track evaluation*. London: Home Office Online Report 06/04.
- Homel, P; Nutley, S.; Webb, B.; Tilley, N. (2004). *Investing to deliver: Reviewing the implementation of the UK Crime Reduction Programme*. London: Home Office Research, Development and Statistic Directorate.
- Jaschke, H. G. et al. (2007). *Perspective of police science in Europe*, Final Report. Hampshire, U. K.: European Police College, CEPOL.
- Jones, R. (2007). The architecture of policing: Towards a new theoretical model of the role of constraint-based compliance in policing. y: *Transformation of policing*, Eds. Henry, J.; Smith, D.J., pp. 169-190. Oxford: Ashgate Publishing.
- Nonaka, Ikujiro; Takeuchi, Hirotaka (1995). *The knowledge creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.
- Nonaka, Ikujiro; von Krogh, Georg (2009). Tacit Knowledge and Knowledge Conversion: Controversy and Advancement in Organizational Knowledge Creation Theory. *Organization Science*, 20 (3), pp. 635-652.
- Wigg, K. M. (1993). *Knowledge Management Foundations: Thinking About Thinking: How People and Organizations Create, Represent and Use Knowledge*. Arlington: Schema Press.

IMPLEMENTATION OF CRIMINALISTIC STRATEGY*

Goran Bošković, PhD**

Duško Pena, M.A.***

Abstract: Properly defined system of strategic criminalistic activity makes quality perception and anticipation of criminalistic interesting phenomenon. Strategy is the mode of realization of defined objective. It answers the question: how to achieve the goal? Strategic decisions are implemented by defining a strategic plan that allows the realization of the objectives of the correct location of resources and the implementation of effective measures to counter organized crime and other forms of criminal offenses. In this sense, the Criminalistic Strategy includes a framework for the optimal application of law enforcement resources to solve the problem of crime. Regardless of what kind of strategic work is being said, in general, any strategy is implemented through strategic analysis, strategic choice and creating strategic change. This paper is focused on the implementation of the Criminalistic Strategy which represents the final phase of its implementation. Thus, an insufficient level of the implementation of strategy can lead to misallocation and irrational use of resources, which causes inability to create change that is essential for its effective implementation.

Keywords: criminalistic strategy, organizational structure, organized crime

---

* *This paper is the result of conducting scientific research project entitled Development of institutional capacity, standards and procedures in fighting organized crime and terrorism in the terms of international integrations. Project is funded by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia (No. 179 045), managed by the National Criminalistics and Police University in Belgrade (2011-2014). The project manager is Saša Mijalković, Ph.D, Assistance Professor*

** *The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, Serbia; e-mail: goran.boskovic@kpa.edu.rs.*

*** *Police College, University of Banja Luka; e-mail: duskopena@gmail.com.*

**ОПРЕМЉЕНОСТ И ОБУЧЕНОСТ СУБЈЕКТА У СИСТЕМУ
БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У БОРБИ ПРОТИВ
ТЕРОРИЗМА**

УДК: 351.759.4/.5(497.6)

DOI: 10.7251/BPGBL1214155S

Прегледни рад

Др Желимир Шкрбић*
Мр Игор Кушић**

Апстракт: У чланку је објашњен несклад у раду већ формираних заједничких органа на нивоу Босне и Херцеговине који би требали бити носиоци борбе против тероризма, те њихова (не)сарадња у послу који обављају. Из ових разлога долази и до неповјерења у сарадњи безбједносних агенција на државном, ентитетском нивоу и нивоу локалних заједница. Како угрожавање безбједности једне савремене државе долази изнутра и споља, таквим облицима угрожавања је изложена и Босна и Херцеговина. Такође су набројани конвенционални и неконвенционални субјекти система безбједности и степен обучености у борби против тероризма. У раду је указано и на значај осталих субјеката и организација које се баве питањем безбједности. Компаративном методом је указано на пропусте у раду ових субјеката у односу на овлаштења.

Кључне ријечи: субјекти, систем безбједности, Босна и Херцеговина, тероризам, борба, организација.

УВОД

Све већу опасност по безбједност Босне и Херцеговине представљају колективитети вехабија који се формирају на цијелој територији Босне и Херцеговине и који образују такозване “мини државе”, те њихов одлазак на ратишта у кризна жаришта. Озбиљност овог питања је потврђена тиме што су неки чланови овог покрета декларисани терористи, а нови се доказују терористичким актима и учествовањем у ратним дејствима широм свијета, а чему смо свједоци у скоријој прошлости и садашњости. Босна и Херцеговина мора сама да рјешава унутрашње изазове који могу

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, професор Високе школе унутрашњих послова; email: skrboni@yahoo.com.*

** *Командир ПС за БС Соколац, МУП Република Српска; email: kusicigor2711@gmail.com.*

да дестабилизују њену безбједност, јер спољних изазова (тренутно) скоро да и нема. Будући да је ова тема врло мало истражена, а уз то веома актуелна, јер реформски процес није у потпуности завршен, надам се да ће допринијети (или бар подстаћи на трезвеније размишљање) бољој и ефикаснијој (ре)организацији и сарадњи свих безбједносних агенција у Босни и Херцеговини на одржавању потребног нивоа безбједности и борби против тероризма. Сам појам безбједност веома је комплексан друштвени феномен. Етимолошки посматрано, израз сигурност потиче од латинске ријечи *securitas-atis*, што значи сигурност, одсуство опасности и извјесност, самопоуздање, неустрашивост, заштићеност (*securus* лат. – сигуран, безбрижан, поуздан, неустрашив, увјерен, сталан, чврст, одан, истинит итд.). На нашем говорном подручју користе се два термина која се равноправно употребљавају. То су изрази сигурност и безбједност. Ради се «готово» о идентичном значењу, мада су у питању синоними. У политичкој енциклопедији аутори наводе да се израз безбједност изједначава са термином сигурност, што није исто, али нису дали објашњење у чему је та диференцијација. Такође, у рјечнику међународног јавног права, чији је аутор Владимир Иблер, не постоји одредница „безбједност“ већ „сигурност“ (Вејновић и Ракић, 2006: 113). Како је безбједност један од приоритетних задатака војних структура, логично је да је и дефиниција дата у Војној енциклопедији најсврхисходнија, а она истиче:

„Безбједност се може истовремено дефинисати и као функција и као организација и као стање, с тим што сваки од ових елемената чини цјелину за себе. Као функција безбједност је нераздвојни атрибут државе и покрета без обзира на карактер уређења, политички систем или облик власти. Као организација или инаугурисани механизам заштите, безбједност може да има разне облике организационих форми (одговарајућих органа) и различита овлашћења заснована и регулисана уставним и законским актима, или одлукама политичке власти.

Ова два облика чине јединствену цјелину – систем безбједности, који обухвата органе и мјере (дјелатност, активност) које се спроводе ради заштите одређених друштвених добара утврђених уставом и законским актима.

Као стање безбједност искључује постојање материјалних и других аката уперених против уставног поретка, независности, суверенитета, територијалног интегритета, оружаних снага и других вриједности које представљају заштићена добра“ (Војна енциклопедија).

ПЛАНИРАЊЕ, ОРГАНИЗОВАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА БОРБЕ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

Што се тиче борбе против извора и облика угрожавања безбједности модерне државе, она мора ићи у правцу доношења кривичног закона, који ће све новонастале, друштвено и државно, опасне дјелатности прописати као кривична дјела и прилагодити систем кривичних санкција њиховој функцији борбе против свих угрожавања безбједности модерне државе и у пракси досљедније примијенити систем запријеђених кривичних санкција, јер је очито да изречене кривичне санкције окривљеним лицима не одговарају степену пораста криминалитета.

То даље значи да борба против извора и облика угрожавања безбједности модерне државе мора бити тако организована и вођена, да се истовремено примјењују и мјере превенције и мјере репресије.¹ Овакав начин дјеловања претпоставља предузимање читавог низа мјера и активности превентивног и репресивног карактера, ради спречавања

1 Министар безбједности БиХ Садик Ахметовић сматра да БиХ има неуређен безбједносни систем и да се њени унутрашњи проблеми, од уставне позиције до нефункционалног Устава, директно рефлектују на организацију безбједности. Ахметовић тврди да на стање безбједности утиче неформирање Савјета министара БиХ, тешка економска ситуација, социјално стање становништва, имиграције и проблеми тужилаштва и судова. Прије почетка сесије “Круг 99” о теми “Безбједносни изазови у БиХ”, Ахметовић је рекао новинарима у Сарајеву да из сваке кризе има излаза, али да би се направили квалитетнији кораци, мора се, према његовом мишљењу, формирати Савјет министара, издвојити довољно новца за суд, тужилаштво и полицијске агенције, те успоставити квалитетнија сарадња унутар полицијских структура у БиХ која ће се проширивати на регију. На питање колико је БиХ спремна да одговори на терористичке активности, Ахметовић је рекао да и уређеније земље погађају случајеви терористичких напада и да БиХ има тај безбједносни изазов, али се он понекад користи у политичке сврхе, што није добро. “Свјedoци сте да када је у питању пријетња безбједности, она понекад има превелику димензију у појединим дијеловима БиХ, јер се жели користити у политичке сврхе, док је у неким дијеловима БиХ та опасност потцијењена”, сматра Ахметовић. Према његовом мишљењу, сви они који желе да БиХ има добру превенцију у борби против тероризма не треба да тероризам стављају у политички контекст, већ треба да пусте полицијским агенцијама да јасно дефинишу проблем, јер ће “јасна дијагноза имати и најбољу терапију”, преноси Срна. “Када бисмо усвојили принцип да нема политичких коментара на све оно што има везе са тероризмом, онда би борба против тог проблема била боља, јача и ефикаснија”, каже Ахметовић. Он је напоменуо да у источној Босни, гдје често борави, није срео “вехабије”, додајући да у БиХ опасност представљају они који евентуално хоће или има индицију да посегну за терористичким активностима. <http://islambosna.ba/vijesti/vijesti-bih/32469-qbezbjedonosni-sistem-u-bih-neureenq/>.

угрожавања, бржег и успјешнијег откривања њихових извршилаца. Када се сагледа начин на који се институције Босне и Херцеговине супротстављају овом феномену, долази се до закључка да се све налази само "на папиру". Безбједносне институције у БиХ не посвећују довољно пажње превенцији борбе против тероризма, а репресија се примјењује врло споро (недавни терористички акти изведени у БиХ гдје су починиоци судски процесуирани, наилазе чак и на одобравање одређених представника власти, а да и не спомињемо вјерске службенике).

Стратегија Босне и Херцеговине за превенцију и борбу против тероризма (сачињена од стране Тијела за надзор спровођења Стратегије) тек треба да се изложи пред посланике Представничког дома Парламента Босне и Херцеговине. Неке безбједносне агенције (ОБА, Гранична полиција, СИПА, Министарство одбране, Оружане снаге) имају акционе планове који су или истекли и треба да се ускладе са Стратегијом, или су у фази израде и усклађивања. Министарство унутрашњих послова Републике Српске је сачинило Акциони план за борбу против тероризма који је усаглашен са Стратегијом за 2012/2013, што указује да је Министарство унутрашњих послова Републике Српске најозбиљније схватило о каквом се проблему ради и да му приступа у складу са ситуацијом и важећим међународним и домаћим легислативама.

ОРГАНИЗАЦИЈА И ОБУЧЕНОСТ СУБЈЕКАТА У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

Сагледавајући субјекте борбе против тероризма² у Босни и Херцеговини, скоро да их можемо идентификовати као субјекте безбједности државе. У основи, сви субјекти безбједности се и баве борбом против тероризма, али у домену своје надлежности дефинисане законима. У основи их можемо подијелити на:

- a. неоружане и
- b. оружане

Под овом подјелом се подразумејева да су неоружани субјекти за борбу против тероризма уједно и неконвенционални, а оружани субјекти

---

2 Видим потенцијалну опасност од 3.000 особа које у сваком моменту могу преврнути, да ли због психичког или неког другог стања, и направити терористички акт који ће имати много веће последице од овога, изјавио је директор Обавештајно-сигурносне агенције (ОСА) БиХ Алмир Џуво на седници (12. 07. 2010) Заједничке комисије за одбрану и сигурност БиХ у вези са нападом на Полицијску станицу у Бугојну, 27. јуна 2010. године. Истовремено, затражио је од босанско-херцеговачких поитичара адекватне законе, обећао да у том случају ових људи за три месеца неће бити на слободи и упозорио да је крајње време „да сви признамо да се ради о радикализму те да радикално треба бити издвојено из вере“ (Рожајац, 2010).

да су конвенционални, мада је оваква подјела више реторичка. Битно је напоменути да ови субјекти постоје и на ентитетским нивоима.

Неконвенционални субјекти безбједности борбе против тероризма

У неконвенционалне субјекте безбједности, као носиоце борбе против тероризма, убрајамо Парламентарну скупштину Босне и Херцеговине, Предсједништво Босне и Херцеговине и Савјет министара. Пошто је о овим субјектима претходно писано, остаје да се нагласи да се њихова одговорност у борби против тероризма огледа кроз доношење системских законских прописа, који треба да буду уређени у складу са међународном легислативом, као и кроз контролу рада осталих субјеката.

Конвенционални субјекти безбједности борбе против тероризма

Ове субјекте посматрамо из угла борбе против тероризма, а не кроз постојећу легислативу. У ове субјекте спадају (само главни субјекти су набројани):

а) *Државна агенција за истраге и заштиту* – одговорна је на територији цијеле државе, али је првенствено основана ради обављања полицијских послова. Борба против тероризма није децидирано дефинисана. У члану 2. Закона о Државној агенцији за истраге и заштиту (Службени лист Босне и Херцеговине, број 15/2002) пише "(...) укључујући најтеже облике организованог криминала, тероризма, хапшење осумњичених за ратне злочине, привредни криминал и прање новца (...)", затим да финансијско-обавјештајно одјељење у свом раду "(...) остварује међународну сарадњу на пољу спречавања и истраге прања новца и финансирања терористичких активности". У стратешком плану на страни 49 помињу се само циљеви Акционог плана за спречавање и истраге прања новца и финансирања терористичких активности, али не и носиоци. Такође, на страни 60 говори се о тероризму, али више са научног него са практичног аспекта, све је уопштено и нема конкретних приједлога.

б) *Обавјештајно-безбједносна агенција* – надлежност на територији цијеле Босне и Херцеговине и одговорност за прикупљање обавјештајних података у вези с пријетњама по безбједност Босне и Херцеговине, како унутар, тако и изван Босне и Херцеговине. По *Закону о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ* одређено је ко су корисници информација Агенције, али се изражава незадовољство у вези с правовременошћу информација. Једино је у канцеларији за сарадњу са Интерполом по

Статуу прецизно дефинисано да се директор канцеларије ангажује на сузбијању “злочина против лица и добара (убиства, отмице, трговина људима, угрожавање ваздухоплова, кривична дјела у вези са оружјем и експлозивима, тероризам и сл.”

в) *Оружане снаге Босне и Херцеговине* – надлежност на територији цијеле Босне и Херцеговине и одговорност за законом одређени број задатака, а један од њих је и “учешће у операцијама колективне безбједности, у операцијама за подршку миру и самоодбрани, укључујући и борбу против тероризма“ (чл. 4 Закона о одбрани Босне и Херцеговине (“Службени гласник Босне и Херцеговине”, број 88/2005)). Такође, умјесто до тада постојећих *Службе безбједности (Контраобавјештајне службе) и Обавјештајне службе* у систему одбране, односно Оружаним снагама у Босни и Херцеговини, дефинисан је и успостављен *Војнообавјештајни род (ВОР)*, који обједињава и контраобавјештајну и обавјештајну функцију за потребе Оружаних снага и система одбране Босне и Херцеговине (Мијалковић и Кесеровић, 2010: 297).

г) *Унутрашњи послови* – надлежност ових субјеката је производ унутрашње организације Босне и Херцеговине кроз уставна рјешења. У Министарству унутрашњих послова Републике Српске је оформљена специјална јединица полиције и она свакако спада у елиту јединица ове намјене у региону. Ангажује се искључиво на основу наредбе министра и директора полиције. Садашњи назив Специјална јединица полиције добија 2004. године, а од краја 2005. године налази се, по први пут, на својој сталној адреси у бази “САРИЦА” надомак Бања Луке. Јединица је у садашњем организационом облику настала путем више реформи и реорганизација унутар МУП-а Републике Српске. Она је сада високопрофесионална антитерористичка јединица, уско специјализована и опремљена намјенском, специјалистичком опремом. Намијењена је извршењу специјалних послова и задатака у циљу обезбјеђивања максималне сигурности грађана и њихове имовине, кроз подршку редовним полицијским снагама при извођењу полицијских операција које су ван домета њихове професионалне оспособљености и обучености. Првенствено, то се односи на борбу против тероризма на тактичком и оперативном нивоу, рјешавање талачких криза, пружање асистенција Управи криминалистичке полиције и центрима јавне безбједности приликом лишавања слободе опасних криминалаца и криминалних група, посебно у ситуацијама гдје се очекује пружање отпора ватреним оружјем. Јединица је организована у складу са европским стандардима специјалних јединица полиције, тако да њена структура и бројно стање омогућавају квалитетну обуку и високу оперативност у извршавању намјенских задатака (<http://www.mup.vladars.net/index2>).

рп?st=policija/SJP). У Федерацији Босне и Херцеговине, Федерално министарство унутрашњих послова – Федерална управа полиције такође има формирану специјалну полицијску јединицу, слично устројену као и јединица у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, док у кантоналним министарствима и Брчко дистрикту овакве структуре не постоје. Из овога се намеће закључак да су на подручју Босне и Херцеговине једино специјалне јединице полиције оспособљене за директну борбу против тероризма – терориста.

Остали субјекти и организације система безбједности Босне и Херцеговине у борби против тероризма

Успјешније спречавање разноврсних извора и облика угрожавања безбједности модерне државе претпоставља и захтијева непосредно и одговорно ангажовање на овим питањима и осталих друштвених чинилаца, као што су:

1. *Органи управе и локална заједница* (пошто Босна и Херцеговина нема владу, јавна управа је на нивоу ентитета, кантона и локалне заједнице, а они су непосредно одговорни за стање у области за коју су образовани. Законодавац их је обавезао и да пријављују кривична дјела за која су сазнали вршећи своју надлежност. Локална заједница учествује у рјешавању проблема грађана на локалном подручју, који се, прије свега, односе на приступ јавним добрима, квалитет живота и безбједност. Органи локалне самоуправе старају се о функционисању државе на њеном микронивоу (општине). Спровођењем локалних прописа, локална самоуправа омогућава грађанима остваривање њихових слобода и права и задовољавање егзистенцијалних потреба у локалној заједници. У зависности од функционисања друштва на најнижем нивоу, зависи и функционисање цијеле државе).³

2. *Образовно-васпитни и научни систем* (Позната је чињеница да савремена школа, као васпитно-образовна институција, може да одигра значајну улогу, и то не само у односу на образовање и подизање опште културе, већ и на формирање и јачање свијести и формирање личности која је спремна да непрестано развија и брани вриједности друштва, од

3 *Локална самоуправа* је облик одлучивања и управљања локалним заједницама, на ужој територији, непосредно од стране њених становника или преко њиховог представништва које се непосредно бира и других локалних органа. У БиХ, то су општине и градови. Њих треба разликовати од кантона и ентитета који представљају шире заједнице; кантони у Федерацији БиХ, а ентитети су конститутивни елементи, непосредно везани за државу и представљају административно-територијално подручје успостављено Дејтонским мировним споразумом, на којем се обављају одређени послови према Уставу БиХ. Преузето; (Мијалковић, и Кесеровић, 2010: 356).

свих извора и облика угрожавања безбједности државе уопште. Ово се постиже кроз различите фазе образовања, од основног до академског образовања).

Јавне службе, предузећа и друге организације (Јавне службе су установе, предузећа и други облици организовања утврђени законом, који обављају дјелатности и послове којима се обезбјеђује остваривање права грађана, односно задовољавање потреба грађана и организација, као и остваривање другог законом утврђеног интереса у одређеним областима) (Кунић, 2006: 10).

3. Средства масовне комуникације (Ова средства имају ванредну информативну и васпитно-образовну вриједност и веома су моћни чиниоци утицаја на човјека, односно широке слојеве народа. Она шире видокруг људског сазнања, буде интересовање и могу преко одређених садржаја да развијају и његову друштвену свијест о штетности и разорној моћи извора и облика угрожавања безбједности модерне државе).

4. Невладине организације (Ови (недржавни) субјекти безбједности често помажу грађанима да остваре нека своја права онда када држава, због своје политике или недостатака у законодавству, то није у могућности).

5. Вјерске заједнице (Велики је значај и утицај вјерских заједница у креирању свијести о друштвеним вриједностима, па и безбједносне културе грађана. Религија и вјерске заједнице су често злоупотребљаване, па су чак и саме биле извори и носиоци многих угрожавања безбједности. Историја свједочи о разним вјерским и светим ратовима, крсташким походима, вјерском тероризму, инквизицији итд. Ваља поменути и одређене деструктивне вјерске секте које су озбиљни носиоци угрожавања безбједности људи, али и држава и међународних региона (на примјер, Аум Шинрикјо, која је прибјегла биолошком и хемијском тероризму; Фалун Гонг, која је отела кинески сателит, бројне сатанистичке секте итд.) и екстремне милитантне религијске покрете који су заправо политичке организације засноване на снажним религијским увјерењима, чији су чланови фанатично одани глобалној промоцији својих вјеровања (нпр., глобална исламистичка организација Ал Каида, у нашој земљи екстремни Вахабизам итд) (Мијалковић и Кесеровић, 2010: 381).

Значи, задатак осталих субјеката и организација безбједности у основи би се односио на њихово константно усавршавање организације, кадрова, материјално-техничких средстава и свијести о одржавању и усавршавању очувања безбједности државе. То се најбоље постиже кроз организовање заједничких пројеката, радионица, форума и слично.

Крајњи циљ требало би да буде безбједност локалне заједнице, а и шире, у зависности од нивоа надлежности у оквиру послова који се односе на безбједност.

ЗАКЉУЧАК

Како долази до разилажења три конститутивна народа у Босни и Херцеговини (неки то називају бошњачким хегемонизмом, српским или хрватским сепаратизмом, вјерском и националном нетрпељивошћу) у све дубљем и ширем културном и цивилизацијском удаљавању, тако се и безбједност Босне и Херцеговине доводи у питање. Наиме, ако би безбједност била угрожена у неком дијелу Босне и Херцеговине (који је насељен већином неког другог конститутивног народа), ови "други" би се односили веома "незаинтересовано" према том проблему, као да се ради о некој држави у којој они не живе или чак нису тиме угрожени, ни они ни безбједност државе. Да бисмо имали Босну и Херцеговину као заједницу, постоји граница на којој можемо имати одвојене културне и националне идентитете, а на другој страни морамо имати неку врсту културног хибрида између ових различитих националних и културних група, уколико желимо да та заједница опстане. Значи, ако бисмо ишли до краја у одвајању посебних националних и културних идентитета, то неминовно значи, у будућности, и територијалну подјелу Босне и Херцеговине.

"Слабост" система безбједности Босне и Херцеговине у борби против тероризма се огледа и кроз нереаговања политичких субјеката из заједничких институција, која су најчешће неусаглашена или дијаметрално супротна у односу на "говорника" (зависи којем народу или партији припада). Ово се нарочито односи на различита тумачења и дефинисање давања држављанства "новопридошлим Босанцима", који су учесници грађанског рата у Босни и Херцеговини (претежно из исламских земаља – муџахедини) и који су остали да живе на овим просторима. Такође, разлика у мишљењу је видна и код дефинисања веџабијске заједнице (чији су припадници починили кривична дјела тероризма или у вези с тероризам), њене организације и идеологије. Ове "мини државе" се образују ради урушавања званично признате државе Босне и Херцеговине и величања "снаге" ислама, све у циљу ширења страха и стварања несигурности према свим другим нацијама.

Потребно је нагласити да је размјена безбједносних података на средњем и локалном нивоу (између министарстава унутрашњих послова ентитета, полицијских станица) задовољавајућа, што, како је наведено, није случај на вишем нивоу. Закључује се да се локалне заједнице "држе

слова закона” и да међусобно сарађују на рјешавању безбједносне пријетње карактеристичне за одређену географску област. У већини случајева ради се о спречавању вршења организованог криминалитета и разоткривању организованих криминалних група.

ЛИТЕРАТУРА

- Вејновић, Д.; Ракић, М. (2006). *Систем безбједности и друштвено окружење*. Бања Лука.
- Кунић, П. (2006). *Управно право*. Правни факултет и Висока школа унутрашњих послова. Бања Лука: Графомарк, Лакташи.
- Мијалковић, С.; Кесеровић, Д. (2010). *Основи безбједности са системом безбједности Босне и Херцеговине*“. Факултет за безбједност и заштиту. Бања Лука.
- “Војна енциклопедија” (1989). ВИЗ. Београд, II издање.
- Закон о одбрани Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, број 88/2005.
- Стратешки план Државне агенције за истраге и заштиту 2012–2014.
- Rožajac, S. (2010). *У БиХ вреба опасност од 3.000 потенцијалних терориста*. Sarajevo: Dnevni avaz.
- <http://islambosna.ba/vijesti/vijesti-bih/32469-qbezbjedonosni-sistem-u-bih-neureenq/>
- <http://www.mup.vladars.net/index2.php?st=policija/SJP>

EQUIPMENT AND TRAINING OF SUBJECTS IN SECURITY SISTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN FIGHT AGAINST TERRORISM

Želimir B. Škrbić, PhD*
Igor Kušić, M.A.**

Abstract: This article explains inconsistency in the work of already established joint bodies in Bosnia and Herzegovina, which should be the bearers of the struggle against terrorism, and their (non) cooperation in the job they do. These are the reasons of mistrust in cooperation between security agencies at the state, entity and local communities. Every modern state faces security endangerment from the inside as well as from outside, and that is the case with Bosnia and Herzegovina also. The conventional and unconventional

* Police College Professor, University of Banja Luka; email: skrboni@yahoo.com

** Commander of the PS to BS Sokolac, Ministry of Interior of the Republic of Srpska; email: kusicigor2711@gmail.com

Опремљеност и обученост субјеката у систему безбједности Босне и Херцеговине...

subjects of security and the level of training in the fight against terrorism are also listed in this article. The paper points to the importance of other entities and organizations dealing with the issue of security. The shortcomings in the work of these entities in relation to the powers have been shown by Comparative method.

Key words: subjects, security system, Bosnia and Herzegovina, terrorism, fight, organisation.

ПОВЕЗАНОСТ ИЗМЕЂУ СОЦИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ И СТРЕСА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА

УДК: 159.947.3:351.74/.75	DOI: 10.7251/BPGBL1214167V	Кратко или претходно саопштење
---------------------------	----------------------------	--------------------------------

Мр Жана Врућинић*

Апстракт: Циљ овог истраживања је био провјерити повезаност између социјалне подршке и стреса. Истраживање је проведено на узорку 183 полицијска службеника Управе криминалистичке полиције, Центра јавне безбједности Бања Лука – Сектор криминалистичке полиције, и Полицијске станице 1 Бања Лука. Примењени су сљедећи инструменти: Скала опаженог стреса (Perceived Stress Scale, PSS; Cohen, Kamarak, & Mermelstein, 1983) и Мултидимензионална скала опажене социјалне подршке (Multidimensional Scale of Perceived Social Support; MSRSS, Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988). На овом узорку пронађена је статистички значајна негативна корелација између стреса и све три димензије социјалне подршке; породица ($r_s = -.355$) ($p < 0.01$), пријатељи ($r_s = -.349$) ($p < 0.01$) и значајни други $r_s = -.328$ ($p < 0.01$).

Кључне ријечи: стрес, социјална подршка, полицијски службеници

О СТРЕСУ

Појам стреса

Појам стреса је данас у широкој употреби у биолошким и друштвеним наукама, као и међу лаицима. Широка употреба и популарност овог појма нужно су довели до његовог расплињавања и различитог тумачења.

1. Систематски или физиолошки стрес, који представља одговор организма на угрожавајућу драж односи се на поремећај система ткива. Ова врста стреса изучавана је тридесетих година XX вијека у радовима Валтера Кенона (Walter B. Cannon, 1927), а пуну афирмацију постигла је нешто касније кроз открића Ханса Селија (Hans Selye, 1956). Реакције

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org

аутономног нервног система на стресне надражаје Кенон је назвао реакције борбе или бијега (fight-flight response). Претпоставио је да опажена опасност активира таламус (данас се зна да је то хипоталамус), који затим стимулише хипофизу на излучивање хормона који за функцију имају активацију надбубрежне жлијезде. Срж надбубрежне жлијезде отпушта адреналин који активира симпатички нервни систем који стоји у основи реакције борба-бијег. Директна физиолошка реакција на стрес јесу: убрзан рад срца, проширене зјенице, убрзано дисање, повећан крвни притисак и генерално повећана алертност организма. Све ове реакције су важне за преживљавање организма.

2. Стрес се схвата као реакција, одговор организма на угрожавајуће дејство стимулуса (стресора) из спољашње или унутрашње средине. Ово схватање среће се у радовима Ханса Селија (Seley, 1977, све према Влајковић, 1992), а функција овакве реакције организма је прије свега одбрамбена. Ову заштитну и адаптивну реакцију организма у ситуацији дјеловања стресора Сели је назвао стресом или општим адаптационим синдромом. Основна карактеристика општег адаптационог синдрома је истоврсност реакција без обзира на природу стресора. Наиме, одбрамбена реакција се, по правилу, одвија у три фазе: фаза аларма, фаза отпора и фаза исцрпљености;

а) Фаза аларма очитује се реакцијом борбе, бијега или имобилизације и непосредни је одговор на дјеловање стреса. Током ове фазе тијело мобилише своје одбрамбене механизме: долази до повећане активности надбубрежне жлијезде, кардиоваскуларних и респираторних функција.

б) Те реакције, кад су успјешне, доводе до прилагођавања или адаптације, која је предуслов здравља, овладавања новим способностима, односно вјештинама, омогућујући тако раст и развој личности. Код континуираног излагања стресу, нужно слиједи фаза отпора. Током ове фазе, отпорност на стресор је константна, али се смањује отпор на друге надражаје.

в) Фаза исцрпљености настаје при дуготрајном дјеловању стресора или због неуспјешне адаптације када тијело више не може да се одбрани. Неуро-ендокрини систем има смањени капацитет за излучивање одбрамбених хормона, па имуни систем функционише са смањеним капацитетом, те тијело постаје подложно болести.

Овакво схватање стреса као неспецифичног (физиолошког) одговора организма на било који захтјев који му се поставља мијењало се током година.

3. У схватању стреса као стимулуса, промјене у спољашњој средини сматрају се кључним за разумијевање стреса. Ове промјене најчешће су структурисане као одређени животни догађаји. Многи од њих својом неочекиваномшћу, дуготрајношћу или «масивношћу» имају значење стреса. Такође, стресним се сматрају и хронични притисци и конфликти у социјалним улогама.

4. У овом схватању стреса нагласак се ставља на однос човјека и околине. Овакво трансакционистичко гледиште засновано је на чињеници о постојању индивидуалних разлика у реаговању на стрес. Лазарус дефинише стрес као однос човјека и околине који се процјењује као штетан, пријетећи, тј. угрожавајући или као изазов (Lazarus & Folkman, 1984). Према схватању Лазаруса и Фолкманове, индивидуалне разлике у реаговању на, како они кажу, психолошки стрес могуће је објаснити различитом когнитивним процјеном угрожавајуће или стресне ситуације, односно когнитивном процјеном пријетње која је садржана у таквој ситуацији. Когнитивни процеси су, по Лазарусу, увијек присутни и ангажовани у ситуацији стреса, они су интервенишући конструкти између перцепције стреса и реакције на њега. Надаље, битна је процјена да ли и шта може да се уради у стресној ситуацији. Резултат ове друге, секундарне процјене је активирање механизма превладавања стресора. Лазарус и сарадници наводе двије генералне стратегије превладавања: превладавање које је усмјерено на проблем и превладавање усмјерено на регулацију емоција.

Дакле, стрес је израз унутрашњег збивања у самој личности. Одређујемо га као процес који се састоји из три компоненте; одређени догађај или ситуација у спољашњој средини, субјективна процјена тог догађаја и измјене у психолошком и физиолошком функционисању особе (Зотовић, 2002:5). Овакво одређење стреса указује на то да стрес није ни само спољашњи изазивач, нити само стање организма. За разумијевање стрес процеса потребно је да се узме у обзир сложено међусобно дјеловање карактеристика спољашњег догађаја, субјективна процјена тог догађаја и индивидуални склоп реаговања на претходне двије компоненте стрес процеса.

5. Социјални стрес, који настаје распадом или поремећајем социјалних јединица или система, јесте још једна врста стреса која се спомиње у литератури. О социјалном стресу се говори у друштвеним наукама, а слични су му појмови алијенација и аномија. Међусобни однос физиолошког, психолошког и социјалног стреса још увијек није довољно јасан. Синтагмом «психосоцијални стрес» Каплан (Kaplan, 1983, према Влајковић, 1992) је покушао да обједини психолошки и социјални стрес.

Дефиниција стреса која би задовољила већину истраживача овог феномена није пронађена, на основу чега се може закључити да стрес припада категорији вишедимензионалних и вишезначних феномена, те да није једноставно дати свеобухватно, јединствено одређење.

Стресори – појам, подјела

Стресор (стресна ситуација или стресни догађај) се најчешће одређује као појачани, нови или продужени притисак на особу који захтијева појачани напор да се ситуација превлада и да се на њу адаптира. Иако је стресна ситуација најчешће непријатна по својој природи, она може да буде и позитивно одређена, али промјена која нарушава успостављену равнотежу захтијева прилагођавање и редефинисање понашања и очекивања. Стресори – као стимулуси који могу да изазову стање стреса, јер ремете природну равнотежу организма, немају једнак утицај на све јединке и у свим ситуацијама. Какво и коликог интензитета ће бити дејство неког стресора зависи од више фактора; од индивидуалних карактеристика личности (самопоуздање, отпорност на стрес, оптимизам, унутрашњи локус контроле), развијених и расположивих стратегија превладавања, субјективне процјене стресора (односно процјене његовог угрожавајућег дејства, као и процјене сопствених снага и могућности да се избори са стресором), те од социјалне мреже подршке.

Најприхватљивија подјела стресора добијена је комбинацијом димензија трајања и интензитета. Полазећи од ова два критеријума, стресори се дијеле на:

а) трауматске догађаје – то је догађај релативно кратког трајања, али веома интензиван, опасан, угрожавајући и изван уобичајеног људског искуства (природне и технолошке катастрофе, ратне ситуације и личне трауме).

б) велике животне догађаје – (вјенчање, завршетак и почетак школе, смрт вољене особе) – Доренвендови (Barbara & Brus Dohrenwend) их дефинишу као објективно искуство које ремети или пријети да поремети уобичајене активности индивидуе, доводећи до битних промјена у њеном прилагођавању и понашању (према Влајковић, 1992). Суштина стресогености животних догађаја је у промјени – својом изненадношћу и интензитетом или бројем, они ремете равнотежу између организма и средине, стварајући несклад и стављајући на пробу адаптационе капацитете индивидуе. Неочекивани, непожељни, «масивни» животни догађаји доживљају се као пријетња самопоштовању и интегритету личности. Различитог су трајања, јасно дефинисаног почетка и краја, интензивни, али не укључују опасност по живот.

ц) хронично оптерећење везано за социјалну улогу – (незапосленост, свађе у породици) – ово нису ситуације потенцијално опасне по живот, али је њихово трајање углавном дуго. Хронично оптерећење може да води животном догађају, али постоји и обрнута могућност.

д) дневне микростресоре – ово су свакодневни стресори, слабог интензитета и кратког трајања, који захтијевају мањи напор и вјештине за

Повезаност између социјалне подршке и стреса код полицијских службеника

превазилажење у односу на животне догађаје (нпр. препирке са брачним партнером, журба, гужва, нељубазност људи, неприлике у саобраћају итд.). Међутим, они су много учесталији и управо то им појачава дејство. Иако мале јачине, дневни микростресори могу кумулативно да дјелују са другим стресорима и да допринесу укупном доживљају оптерећености. Тада их, понекад, препознајемо и као узрочнике кризе.

Адаптивна функција стреса

Од самог дефинисања стреса чини се да је много значајније како доживљавамо стрес и како реагујемо на стресне ситуације, односно како и колико на те неугодне ситуације умијемо да се адаптирамо и на који начин можемо да се склонимо од њих. Не треба заборавити да је стрес у својој суштини веома позитиван дио човјекове природе. Позитиван стрес често помаже да пронађемо креативне одговоре на животне проблеме и да откријемо способност прилагођавања коју нисмо ни знали да имамо. Стресна реакција првенствено има заштитну улогу у опасним ситуацијама, када организам треба да буде спреман да би се спасио.

У свом стрес одговору тијело користи сет одређених понашања и физиолошких механизма да се супротстави узнемиравању и врати у првобитно стање. Догађаји који претходе стресу (стресори) могу изазвати било који од бројних механизма превладавања, укључујући и реакције аутономног нервног система (симпатичког и парасимпатичког) и реакције ендокриног система (хипоталамус стимулише ослобађање хормона хипофизе – адреностероидни хормон који активира лучење хормона надбубрежне жлијезде адреналина и норадреналина, који затим стимулишу активност симпатичког нервног система). Осим тога долази и до мобилизације имуног система који се односи на предиспонираност на стрес, психофизичку отпорност или рањивост. Луче се и хормони глукокортикоиди, стероидни хормони чија је главна улога дејство на метаболизам глукозе, протеина и масти, а такође и дугорочно прилагођавање организма на стресне ситуације. Главни природни глукокортикоид је кортизол.

Стрес реакција може да подразумејева активацију барем једног, а можда и више од горе наведених система, иако ниједан од њих није сам по себи неопходан или довољан да значи стрес. Осим тога, одсуство или присуство било којег од ових одговора не укључује или искључује идентификацију стресног стања. Стрес реакција садржи неколико кључних атрибута.

Она активира симпатички нервни систем, односно осовину симпатикус-медула надбубрежне жлијезде, што представља физиолошку и психолошку адаптацију и због тога је пожељна и добра. Нпр. активирањем овог система рапидно се повећава проток крви до

мускулатуре и подиже ниво глукозе у крви, што у стресним ситуацијама доводи до побољшане способности да се побјегне или да се бори (одговор борба или бјекство).

Када стрес почне да нас преплављује и узнемирава, он више није позитиван. Узнемиреност (дистрес) се јавља када осјећамо да немамо начин да превладамо стресну ситуацију, кад је оптерећење велико и наше уобичајене стратегије у борби са проблемима не дају резултате (Врућинић, 2011:17).

СОЦИЈАЛНА ПОДРШКА

Појам социјалне подршке

Социјална подршка, као важна функција интерперсоналних односа, заинтересовала је бројне ауторе и подстакла их на истраживања, а главни разлог томе било је опажање да социјална подршка позитивно утиче на здравље и прилагођавање појединца, те да су људи који живе у браку, имају пријатеље и чланове породице који им пружају материјалну и психолошку подршку, бољег здравља него људи са мање контаката и подршке (Broadhed et al., 1983; Leavy, 1983; Mitchell, Billings & Moos, 1982, према Cohen & Wills, 1985:310).

У наставку ћемо изложити дефиниције овог концепта које се најчешће срећу у литератури.

Једну од првих дефиниција је изложио Коб (Cobb, 1976:300). Он је дефинисао социјалну подршку као «индивидуално вјеровање да је појединац збринут и вољен, уважен и цијењен и да припада мрежи комуникација и међусобних обавеза».

Албрехт и Аделман (Albrecht & Adelman, 1987, према Mattson & Hall, 2011:182) дефинишу социјалну подршку као вербалну и невербалну комуникацију између оних који пружају и оних који примају подршку, која редукује неизвјесност и несигурност у односу на неку ситуацију, у односу са другим људима и унутар личности. Ова комуникација такође побољшава способност перцепције личне контроле у животу сваког појединца.

Ова дефиниција има ограничења због тога што се у њој тврди да подржавајућа комуникација мора редуковати неизвјесност. На овај начин из дефиниције социјалне подршке се изостављају друге врсте подржавајућих комуникација које нужно не редукују неизвјесност у односу на неку ситуацију. На примјер, ако загрлимо пријатеља након што смо му саопштили да је неко од његових родитеља преминуо, ми пружамо једну врсту социјалне подршке, иако чин грљења не смањује неизвјесност и не повећава осјећај контроле над ситуацијом.

Повезаност између социјалне подршке и стреса код полицијских службеника

Постоји потреба за даљим истраживањима, нарочито у вези са тим која подршка је најважнија за здравље. На овом мјесту направићемо разлику између перципиране (опажене) и пружене (актуелне, стварне) подршке. Актуелна (стварна) подршка је подршка коју индивидуа прима у односу на то шта јој је речено, шта је добила и шта је конкретно учињено за њу. Али много значајнија од актуелне подршке је индивидуална перцепција доступности подршке. Перципирана подршка се односи на вјеровање индивидуе да је социјална подршка доступна, може бити позитивна или негативна и обезбјеђује оно што је стварно потребно за ту индивидуу (Norris & Kaniasty, 1996, Sarason, Sarason & Pierce, 1990, према Mattson & Hall, 2011:184).

Дакле, социјална подршка се дефинише као постојање или доступност особа на које се ослањамо, које нам дају до знања да о нама брину, воле нас и цијене (Sarason et al., 1990, према Kregar 2004). У правилу садржи два основна међусобно независна елемента:

1. перцепцију о довољном броју доступних особа на које се можемо ослонити у случају потребе
2. степен задовољства који пружа доступна подршка.

Индивидуална перцепција социјалне подршке укључује индивидуално осјећање да је подршка адекватна тј. да је управо тај облик подршке био потребан у датој ситуацији. У дефинисању социјалне подршке разлика може бити између квалитета доживљене подршке (задовољства) и пружене социјалне подршке.

Готлајб (2000, према Mattson & Hall, 2011:183) дефинише социјалну подршку много шире, као процес интеракције у којем се кроз актуелну (стварну) или перципирану (доживљену) размјену физичких или психосоцијалних ресурса између најмање двоје људи унапређује способност превладавања, самопоштовање, осјећај припадања и компетентност.

Социјална подршка дефинише се и као опажена доступност људи којима појединац вјерује и који чине да се он осјећа збринуто и вриједно као особа (Mental health Information and Determinants for the European Level, MINDFUL, 2008).

Сарасон и сарадници истичу да су мјере перципиране социјалне подршке, које захватају степен у којем је појединац прихваћен, вољен и укључен у односе отворене комуникације, бољи показатељи прилагођавања од мјера примљене подршке (Sarason et al., 1987, према Pierce et al., 1997).

Дакле, упркос овим широко прихваћеним дефиницијама социјалне подршке, не постоји консензус у литератури о дефиницији, па тако и у операционализацији концепта.

Врсте социјалне подршке

У литератури се наводи неколико основних врста социјалне подршке: емоционална подршка, подршка самопоштовању, подршка мреже, информациона социјална подршка и инструментална подршка (Cohen & Wills, 1985).

Први тип социјалне подршке, емоционална подршка, јесте комуникација која удовољава емоционалним или афективним потребама индивидуе, а изражава се његом и бригом. На ову врсту подршке најчешће помислимо када чујемо термин социјална подршка. Изражавањем емоционалне подршке не покушава се директно ријешити проблем, него она служи да се подигне расположење особе која прима подршку.

Подршка самопоштовању је информација појединцу да је поштован и да је прихваћен. Ова врста подршке представља комуникацију која учвршћује осјећај самопоштовања или вјеровање у способност индивидуе да ријешити проблем или обави одређени задатак.

За разлику од прва два типа социјалне подршке, «подршка мреже» се не фокусира на емоције или селф-концепт, већ се односи на комуникацију која потврђује индивидуални осјећај припадања мрежи (групи) или подсећа особу у кризи на подршку која је доступна и да она није сама у ситуацији са којом се суочава.

Информациона подршка је подршка у дефинисању, разумијевању и суочавању с проблемима. Још се назива савјетом, подршком у процјени или когнитивним вођењем (Mattson & Hall, 2011:186).

Инструментална подршка је осигуравање финансијске помоћи, материјалних извора и потребних услуга. Инструментална помоћ може умањити стрес директним рјешавањем инструменталних проблема или осигуравањем времена за неке активности, забаву или опуштање.

Иако се функције социјалне подршке могу појмовно раздвојити, оне у свакодневном животу обично нису независне; нпр. људи који проводе више времена у дружењу с другима уједно имају и више приступа инструменталној помоћи и емоционалној подршци. Емпиријска истраживања понекад показују високе корелације различитих функција социјалне подршке (Cohen & Wills, 1985). Ефекти социјалне подршке зависе од учесталости, трајања, интензитета и природе стресних догађаја.

Према хипотези слагања (Cohen & McKay, 1984, према Cohen & Wills, 1985:314), социјална подршка је ефикаснија у смањивању штетног утицаја стресних ситуација на психичко здравље особе, зависно од тога одговара ли облик подршке захтјевима ситуације. Инструментална подршка и подршка мреже су учинковити начини подршке кад су повезани са специфичним потребама које побуђује стресни догађај. На

Повезаност између социјалне подршке и стреса код полицијских службеника

примјер, стрес изазван губитком друштва најбоље се може ублажити дружењем, а ако је изазван економским потешкоћама, најбоље ће се ублажити инструменталном подршком. Догађаји које процјењујемо стреснима често резултују осјећајем беспомоћности и представљају пријетњу самопоштовању. У таквим условима емоционална подршка може бити противтежа пријетњи самопоштовању. Информациона подршка помаже при интерпретацији стресора као мање опасног или помаже у налажењу одговарајућих начина суочавања у ситуацијама у којима перципирамо мањак контроле. Те двије врсте подршке могу се јавити као одговор у већини стресних ситуација.

Иако модел слагања одређене врсте подршке са потребом баш за том врстом социјалне подршке има смисла, неки аутори су га критиковали због тога што је исувише поједностављен (Barrera, 1986, према Mattson & Hall, 2011:187). Наиме, људска бића су комплексна и имају вишеструке потребе.

Кутрона и Расел (Cutrona & Russell, 1990, према Uchino, 2009:242) сматрају да стресори који нису подложни нашој контроли изискују више емоционалне подршке, док стресори на које можемо утицати изискују више активности усмјерених рјешавању проблема, попут тражења информација и савјета.

Приказ ранијих истраживања повезаности социјалне подршке и стреса

Наузорку студената утврђено је да је виши ниво оптимизма негативно повезан са мало повишеним стресом и депресијом, уз социјалну подршку која је служила као посредник (Brisette, Scheier, & Carver, 2002). Социјална подршка је такође посредовала односу између оптимизма и дистреса код особа које су доживјеле трауматичне догађаје (Dougall, Human, Hayward, McFeeley & Baum, 2001), као и између оптимизма и дистреса код оних жена које су преживјеле рани стадијум рака дојке (Trunzo & Pinto, 2003, све према Karademas, 2006:1283).

Социјална подршка игра врло важну улогу у животу старијих људи. Она с годинама постаје врло важан ресурс. Такође доприноси благостању, чак и у присуству високог нивоа стреса. Социјална подршка ствара осјећај самопоштовања и позитивни афекат (Cohen & Syme, 1985). На узорку кашмирских миграната такође је показано да социјална подршка ублажава ефекте стреса и побољшава психолошко благостање (Antonucci, Sherman & Akiyama, 1996). Модел заштите или ублаживача стреса указује на то да социјална подршка може да обавља важну функцију при суочавању са животним стресорима (Stolar, MacEntee & Hill, 1993). Она није само повезана с превладавањем стреса, него такође помаже у избегавању негативних животних догађаја, због чега се јавља осјећај

сигурности и на тај начин доприноси психолошком благостању. Аспер, Ветингтон и Кеслер (Asper Wethington & Kessler, 1986), такође сматрају да је опажена социјална подршка важнија од примљене социјалне подршке. Сама перцепција социјалне подршке може дјеловати као ублаживач приликом суочавања са стресним ситуацијама (све према Cohen & Wills, 1985). Опажена социјална подршка је субјективна процјена примљених ресурса у датој ситуацији и ствара осјећај задовољства (Vaux, 1990, према Sood & Bakhshi, 2012:2).

ЦИЉ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Теоријски циљ – Будући да се, у бројним истраживањима (на различитим полулацијама), која су представљена раније, социјална подршка показала као важан ресурс отпорности када је ријеч о превладавању стреса и трауматских искустава, у овом истраживању ћемо покушати потврдити везу између ове двије варијабле на узорку полицијских службеника.

Практични циљ овог истраживања је усмјеравање превенције и промоције менталног здравља на полицијску популацију.

Проблем овог истраживања је истражити повезаност између стреса и социјалне подршке код полицијских службеника.

Из овако дефинисаног проблема истраживања произилази задатак да се истражи повезаност између стреса и социјалне подршке код полицијских службеника.

Хипотезе

На основу резултата претходних истраживања, у овом раду полазимо од слиједеће хипотезе;

Постоји статистички значајна повезаност између социјалне подршке и менталног здравља

Хипотеза ће се провјеравати парцијално:

- «подршка од стране породице» ће бити статистички значајно негативно повезана са стресом
- «подршка од стране пријатеља» ће бити статистички значајно негативно повезана са стресом
- «подршка од стране других значајних особа» ће бити статистички значајно негативно повезана са стресом

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Испитаници

Узорак у овом истраживању чинила су 183 полицијска службеника, од чега су мушкарци чинили 64,5% (N=129), а жене 27% (N=54) од укупног узорка. Старост испитаника се кретала између 22 и 60 година, док је просјечна старост износила $M = 37,65$ ($SD = 8,29$).

Операционализација варијабли и инструменти

- Варијабла стрес биће мјерена Скалом опаженог стреса (Perceived Stress Scale, PSS; Cohen, Kamarak, & Mermelstein, 1983).

Ово је најчешће кориштен психолошки инструмент који мјери перцепцију стреса. Дизајниран је да мјери степен у ком испитаници могу да опишу своје животне догађаје непредвидивим, неконтролисаним, преоптерећавајућим. Скала такође укључује питања о тренутном нивоу опаженог стреса. Ова скала самопроцјене садржи 14 ставки са петостепеном скалом одговора Ликертовог типа; 0 – никад, 1 – скоро никад, 2 – повремено, 3 – често, 4 – веома често. Седам ставки је негативно формулисано, док је половина (преосталих 7) (4, 5, 6, 7, 9, 10, и 13) позитивно формулисана, те се оне оцјењују обрнуто у односу на остале ставке; оцјена 0 – никад одговара оцјени 4 – веома често, слиједи $1=3$, $2=2$, $3=1$, $4=0$. Када се сви бодови саберу, индивидуални теоријски распон се може кретати од 0 до 56, гдје виши скорови одговарају већем степену опаженог стреса. PSS на различитим узорцима има и задовољавајућу поузданост ($\alpha = .76 - .95$) (Врућинић, 2011).

- Варијабла социјална подршка биће мјерена Мултидимензионалном скалом опажене социјалне подршке (Multidimensional Scale of Perceived Social Support; MSRSS, Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988). Ова скала се састоји од 12 ставки, које су подијељене у три групе фактора социјалне подршке, односно три супске (у зависности од извора социјалне подршке) – «подршка од стране породице» (ставке 3, 4, 8, 11), «подршка од стране пријатеља» (ставке 6, 7, 9, 12) и «подршка од стране других значајних особа» (ставке 1, 2, 5, 10). Задатак испитаника је да на седмостепеној скали Ликертовог типа процијене и означе заокруживањем броја поред сваке ставке у ком степену се слажу са сваком од 12 тврдњи. Алтернативе на седмостепеној скали Ликертовог типа, помоћу којих испитаници процењују интензитет свог слагања или неслагања са садржајем тврдњи, крећу се у оквиру континуума – од 1 «ако се врло јако не слажу», до 7 «ако се врло јако слажу».

Што се тиче поузданости MSRSS, поузданост укупне скале, у

оригиналној верзији скале износила је $\alpha = .88$, тест-ретест коефицијент поузданости, према налазима аутора је $r = .85$ за цијелу скалу, док је унутрашња конзистентност појединачно по скалама износила $\alpha = .72$, за супскалу подршке од стране других значајних особа, $\alpha = .85$, за супскалу подршке од стране породице и $\alpha = .75$, за супскалу подршке од стране пријатеља, што указује да су све ставке добри индикатори конструкта социјалне подршке (према Zimet et al., 1988).

Поступак истраживања

Истраживање на узорку полицијских службеника је обављено током маја мјесеца 2014. године. Испитаницима су дате основне информације о томе шта ће се истраживати, те је наглашено да је испитивање анонимно и да ће резултати бити кориштени искључиво у истраживачке сврхе. Испитаници су добили инструкцију да попуне упитник за мјерење варијабле стрес – Скалу опаженог стреса (Perceived Stress Scale, PSS; Cohen, Kamarak, & Mermelstein, 1983) и упитник за мјерење варијабле социјална подршка – Мултидимензионалну скалу опажене социјалне подршке (Multidimensional Scale of Perceived Social Support; MSRSS, Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988). Сви упитници су имали посебна упутства. Испитаници су упитнике попунили за 30 минута, у просјеку.

ОБРАДА ПОДАТАКА

Прије него што се приступило обради података у складу с постављеним хипотезама, провјерена је поузданост упитника PSS и MSRSS на овом узорку (види табелу 1).

Табела 1

		Кронбах алфа коефицијент (α)
PSS	стрес	.698
MSRSS	социјална подршка	.935
	породица	.923
	пријатељи	.895
	значајни други	.895

Повезаност између социјалне подршке и стреса код полицијских службеника

У табели 1 се види да оба теста имају задовољавајућу и врло високу поузданост.

Обрада података је вршена помоћу статистичког SPSS Statistica for Windows софтверског програма (верзија 16). Прије него што смо приступили даљој обради података, представили смо дескриптивне податке и провјерили, користећи Колмогоров-Смирнов тест, да ли постоји евентуално одступање емпиријске расподеле од нормалне криве варијабле стрес и социјалне подршке, како би се у обради резултата применили параметријски односно непараметријски тестови.

Дескриптивни подаци

Дескриптивни подаци добијени у овом истраживању за варијабле стрес и социјалну подршку дати су у табели 2.

Табела 2

Аритметичка средина (M), стандардна девијација (SD) и распони за стрес и социјалну подршку, (N=183)

		M (SD)	Теоријски (могући) распон	Емпиријски (добијени) распон
СТРЕС	Стрес	22,94 (5,57)	0–56	8–35
	социјална подршка	67,80 (13,78)	12–84	12–84
	породица	23,67 (5,17)	4–28	4–28
	пријатељи	21,57 (5,23)	4–28	4–28
СОЦИЈАЛНА ПОДРШКА	значајни други	22,56 (5,61)	4–28	4–28

Повезаност између стреса и социјалне подршке

Као што се види у Табели 3, вриједности Колмогоров-Смирнов теста за обје варијабле (и три супскеале варијабле социјална подршка) коришћене у нашем истраживању указују на статистички значајно одступање од нормалне дистрибуције ($p < 0.01$), тако да је приликом обраде података коришћен непараметријски тест за рачунање корелације, Спирманов коефицијент ранг корелације.

Табела 3

Вриједности Колмогоров-Смирнов теста за нормалност дистрибуције за варијаблу стрес и социјалну подршку и њене супскеале (породица, пријатељи и значајни други)

	Колмогоров-Смирнов тест за нормалност дистрибуције	p
СТРЕС	.117	$p < 0.01$
СОЦИЈАЛНА ПОДРШКА	.139	$p < 0.01$
ПОРОДИЦА	.201	$p < 0.01$
ПРИЈАТЕЉИ	.145	$p < 0.01$
ЗНАЧАЈНИ ДРУГИ	.166	$p < 0.01$

Табела 4

Корелације између скале социјалне подршке, њених супскеала (породица, пријатељи и значајни други) и стреса (Спирманов коефицијент ранг корелације)

	Социјална подршка		
	Породица	пријатељи	значајни други
Стрес	$r_s = -.355^{**}$	$r_s = -.349^{**}$	$r_s = -.328^{**}$

** Корелације значајне на нивоу 0.01

Као што се види у Табели 4, све три супскеале социјалне подршке (породица, пријатељи и значајни други), статистички су значајно

негативно повезане са стресом, чиме је потврђена наша хипотеза. Овај налаз је у складу са истраживањима која смо раније поменули.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

Природа посла полицијских службеника утиче на то да су они више од других професија изложени утицају стресогених фактора. Свакодневно суочавање са девијантним појавама у друштву, критични инциденти, преоптерећеност послом, недостатак комуникације или подршке могу бити потенцијални индикатори стреса. Такође, према налазима истраживања из западних земаља стресогени фактори који оптерећују полицијску професију често се односе на организационе компоненте (проблеми са опремом, неприкладни партнери, супервизија – недостатак фидбека, нејасно задати радни задаци) (Hurrell et al., 1998, према Maguen et al., 2009:754). Неки истраживачи (Brough, 2004, према Maguen et al., 2009:754) су стресоре подијелили на организационе (слаба опрема, сувишна папирологија, недостатак признања од стране руководиоца) и операционалне (лажни позиви, нередовни оброци, излагање јавности) Посљедице овог стања стреса се доводе у везу са слабом или никаквом радном функционалношћу, сукобима са колегама на послу, разним психосоматским сметњама, као што су исцрпљеност и несаница, затим појачана употреба алкохола и дрога, као и брачни и породични проблеми.

Најатрактивнија теорија о природи социјалне подршке укључује начине на које превладавамо стрес и прилагођавамо се условима средине. Не би било неразумно претпоставити да социјална подршка охрабрује особу да се избори, односно да покуша да савлада проблем. Наиме, уз истраживања која испитују везу између стресних животних догађаја и психосоцијалног прилагођавања, те психичких и здравствених посљедица особа изложених стресу, појавила су се и истраживања фактора који утичу на ту повезаност. Убрзо се утврдило да је социјална подршка важан фактор у процесима утицаја стресних догађаја на здравље, јер социјални фактори и интерперсонални односи могу заштитити појединца од опасних посљедица стреса. Нека истраживања потврђују да су, када се ради о ефектима социјалне подршке на адаптационе исходе операционализоване као физичко и/или психичко здравље, ти исходи у већој мјери функција квалитета, него квантитета социјалне подршке (Sarason et al., 1987, према Jakovljević, 2004). Не чуди онда што су неке мјере физичког и психичког здравља више у функцији перцепције социјалне подршке (доживљај примљеног поштовања, прихваћености и бриге) и задовољавања социјалних потреба од стране значајних других, него величине социјалне мреже.

Један од познатијих теоријских модела који тумачи процес дјеловања социјалне подршке на здравље је *модел директног учинка социјалне подршке* (тзв. «main effect» модел) (Cohen, Underwood & Gottlieb, 2000:11). Директна корист социјалне подршке је процјена да ће социјални ресурси имати благотворан ефекат на здравље без обзира да ли је особа под стресом, јер је за здравље генерално корисно бити укључен у супортивне односе. Други теоријски модел дјеловања социјалне подршке на психосоцијално прилагођавање и здравље је *модел заштите или модел ублаживача стреса* (тзв. «buffering» модел) (Cohen, Underwood & Gottlieb, 2000:12). Према овом моделу социјална подршка је повезана са благостањем само оних особа које су под стресом. Прво, она омогућује људима који су суочени с интензивним стресорима неутрализовање њиховог штетног дејства. Социјална подршка служи као додатни извор енергије или снаге у настојањима особе да се носи са стресним проблемима и придоноси конструктивном суочавању. Друго, одговарајућа подршка може директно утицати између искустава стреса и његовог патолошког дејства смањивањем значаја опаженог проблема ублажавајући одговор неуроендокринолошког система на стресне ситуације или подстицањем позитивних облика здравственог понашања, односно смањивањем вјероватности употребе неких од штетних стратегија (нпр. претјерано опијање). Према Виникоту (Winnicott, 1965), узајамно разумијевање и осјећај задовољства који пружа доживљај „бити са другим“ јесте полазна основа за развој аутентичног селфа. Кад адекватна подршка од других, нарочито породице, изостане, реално је очекивати да ће се код таквог појединца развити доживљај мање вриједности, неповјерење у друге, слабе Его-границе због којих особа није у стању да се адекватно носи са стресним и кризним ситуацијама које обиљежавају полицијску професију.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Циљ овог истраживања је био да се истражи однос између социјалне подршке и стреса на узорку полицијских службеника. Кључна претпоставка је била да постоји статистички значајна негативна повезаност између ове двије варијабле. Након обраде података полазна хипотеза је потврђена. Овај резултат потврђује да се учесталост и /или интензитет опаженог стреса може редуковати адекватном социјалном подршком, што је врло важно за унапређење заштите менталног здравља оних који се баве полицијском професијом. Наиме, свакодневна изложеност стресу је, поред генетских предиспозиција, породичне анамнезе и раних болних искустава, значајан индикатор развоја

менталних поремећаја. С обзиром на то да природа посла полицијских службеника утиче тако да су они више од других професија изложени утицају стресогених фактора, јасно је колико је важно усмјеравање превенције и промоције менталног здравља на ову популацију.

ЛИТЕРАТУРА

- Cobb, S. (1976). Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine Vol. 38, No. 5, 300–314.*
- Cohen, S., Underwood, L. G. & Gottlieb, B. H. (Eds.) (2000). *Social Support Measurement and Intervention. A Guide for Health and Social Scientists.* New York: Oxford University Press.
- Cohen, S. & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin, 98, 2, 310–358.*
- Jakovljević, D. (2004). *Nezaposleni u Hrvatskoj: povezanost socijalne podrške i psihičkog zdravlja.* Neobjavljen diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Karademas, E. C. (2006). Self-efficacy, social support and well-being. The mediating role of optimism. *Personality and Individual Differences 40, 1281–1290.*
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping.* New York, Springer.
- Maguen, S, Metzler, T. J., Moccasin, S. E., Inslicht, S. S., Henn-Haase, C, Neylan, T. C & Marmar, C. R. (2009). Routine work environment stress and PTSD symptoms in police officers. *The journal of nervous and mental disease, 197(10), 754–760.*
- Mattson, M. & Hall, J. G. (2011). *Health as Communication Nexus: A Service-Learning Approach.* Dubuque, IA: Kendall Hunt. PC.
- Pierce, G.R., Lakey, B., Sarason, I. G., Sarason, B. R., & Joseph, H. J. (1997). Personality and social support processes: A conceptual overview. In Pierce, G. R., Lakey, B., Sarason, I. G. & Sarason, B. R. (Eds.), *Sourcebook of social support and personality* (pp. 3–18). New York: Plenum Press.
- Sood, S. & Bakhshi, A. (2012). Perceived Social Support and Psychological Well-Being of Aged Kashmiri Migrants. *Research on Humanities and Social Science. Vol. 2, No. 2, 2–6.*
- Uchino, B. N. (2009). Understanding the Links Between Social Support and Physical Health: A Life-Span Perspective With Emphasis on the Separability of Perceived and Received Support. *Perspectives on psychological science Vol. 4 (3), 236–255.*
- Влајковић, Ј. В. (1992). *Животне кризе и њихово превазилажење.* Београд: Нолит

- Врућинић, Ж. (2014). *Повезаност карактеристика личности са испољавањем стреса и начином његовог превладавања*. Бања Лука: Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
- Winnicott, D. W. (1965). *Ego Distortion in Terms of True and False Self. In the Maturation Process and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development*. New York: International UP Inc., pp. 140-152.
- Зотовић, М. (2002). Стреси последице стреса: приказ трансакционистичког теоријског модела. *Психологија*, вол. 35 (1-2), 3-23.

RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SUPPORT AND STRESS AMONG POLICE OFFICERS

Zana Vrucinic, mr*

Abstract: The goal of this research was to explore the relationship among social support and stress. The study was conducted on a sample of 183 police officers from Criminal Police Directorate Banja Luka, Public Security in Banja Luka and Police station 1 Banja Luka. The instruments administered in the study were: Perceived Stress Scale, PSS; Cohen, Kamarak, & Mermelstein, 1983) and Multidimensional Scale of Perceived Social Support; MSRSS, Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988. The sample demonstrated significant negative relationship between stress and all three dimensions of social support; family ($r_s = -.355$) ($p < 0.01$), friends ($r_s = -.349$) ($p < 0.01$) and significant others $r_s = -.328$ ($p < 0.01$).

Key words: stress, social support, police officers

---

* Police College, University of Banja Luka; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org

СОЦИОПСИХОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ И ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

УДК: 343.85:343.62(497.6 RS)

DOI: 10.7251/BPGBL1214185N

Прегледни рад

Мр Едина Хелдић-Смаилагић*
Мр Борислав Ђукић**

Апстракт: Феномен насиља у породици умногоме превазилази оквири једноставне дефиниције и ужег научног приступа, па је за сагледавање његових димензија и дјеловање на ову друштвено неприхватљиву појаву потребан, можда више него другдје, мултидисциплинарни и мултисекторски приступ и реакција. Први дио рада описује најзначајније теоријске одреднице у објашњењу појаве насиља и агресивног понашања унутар основне примарне заједнице – породице, односно одређује породично насиље као саставни дио свијета социјалне патологије кроз структуралне, социјално-психолошке и биолошко-патолошке теорије. Други дио рада се бави једним али веома битним сегментом проблема насиља у породици, и то превенцијом насиља, којој је циљ предупређење и рано откривање насиља ради спречавања насиља и спречавања ескалације проблема. Описана је улога одређених субјеката система који наизглед немају пуно додирних тачака, али су сваки на свој начин битни у процесу борбе против ове друштвено штетне појаве, која разара основу породице, а самим тим и друштва у цјелини. Ефикасна превенција је најцјелисходнији и најјефтинији начин супротстављања не само овом проблему и појави него и низу других облика криминалитета и друштвено девијантних појава и понашања.

Кључне ријечи: насиље у породици, етиологија, превенција, полиција, социјална служба, тужилаштво, судови, здравствене установе, невладин сектор

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, Виши стручни сарадник за општеобразовну групу предмета; email: edina_heldic@yahoo.com

** Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, Инспектор за полицијску групу предмета; email: bobandjukic70@gmail.com

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Проблем насиља у породици је сложен психосоцијални проблем који захтијева координацију активности више субјеката у систему и мултидисциплинаран приступ. Недостатак знања и вјештина у оквиру различитих струка може отежати рјешавање проблема, односно отежава заједнички рад различитих институција система у приступу проблему породичног насиља, при чему превенција има велики значај.

Етимолошко значење ријечи превенција треба тражити у коријену латинске ријечи *praeventio*, за коју у нашем језику има више ријечи и термина сличних по смислу и значењу, као што су: предупредивање, предупредјење, спречавање, предухрањивање, побијање примједаба за које се претпоставља да би их супротна страна могла навести и раније учињена опомена (Крстић, 2005).

Изучавање фактора, извора и индикатора породичног насиља је сложена област, која представља прави пут ка осмишљавању адекватних превентивних програма, у које би требале бити укључене жртве, али и починиоци насиља.

У вези са насиљем у породици, превенција би обухватала предузимање одговарајућих радњи и мјера од стране свих субјеката који се баве проблемом насиља у породици (полиција, судови и тужилаштва, центри за социјални рад, невладине организације и други), с циљем отклањања услова и могућности за појаву одређених облика овога насиља.

Превенција се може подијелити на различите начине, али је са аспекта проблема насиља у породици најприкладнија подјела на примарну, секундарну и терцијарну превенцију, зависно од тога да ли је она усмјерена на социјални амбијент или на жртву насиља, њен третман и одговарајуће збрињавање.

Са становишта спречавања насиља у породици, одговарајући значај имају и међународни документи као што су Смјернице Уједињених нација за превенцију малољетничке делинквенције, пошто се у посебном поглављу које се односи на процес социјализације посебно истиче улога породице као централне јединице одговорне за социјализацију дјеце, како би се обезбједило старање и заштита и физичке и психичке добробити дјеце (Бошковић, 2007: 44).

ПСИХОСОЦИЈАЛНЕ ОДРЕДНИЦЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Структуралне теорије

Породично насиље се као друштвено негативан феномен, све више изражен у нашем друштву, може довести у вези са теоријом аномије. Мертон (Merton) (1938) полази од постулата да друштвена дезорганизација води у културни сукоб и злочин и настоји да објасни утицај друштвене структуре на стопе девијације у друштву (Игњатовић, 2003, цитирано према Милосављевић, 2004)). Прије Мертона, Диркем (Durkheim) је говорио о процесу дерегулације који карактерише савремена друштва, дерегулације која води појединце у делинквентна понашања. На породично насиље у оквиру ових теорија би се гледало као на девијантност друштва, а не као на девијантност појединца. С обзиром на то да Босна и Херцеговина, односно Република Српска пролази тешко раздобље у којем треба да повећа регулаторне функције друштва, може се рећи да је породично насиље занемарена друштвено негативна појава. Перцепција претходно наведеног од стране потенцијалних насилника, чини их сигурним насилницима. Норме више не регулишу понашање, и у анонимним друштвима, какво је и наше, може се само очекивати изразити тамни број овог облика криминалитета.

Други вид структуралних теорија се огледа у тзв. психолошком схватању аномије. Мекивер (Meclver) је написао: „Аномија означава стање свијести некога који је ишчупан из својих моралних коријена који више нема никакав узор већ само неповезане импулсе“ (Милосављевић, 2004: 37). Овај вид стања се с једне стране може повезати са починиоцем кривичног дјела – породично насиље, а с друге са социјалним окружењем, које се све више дистанцира од проблема који се могу јавити у породицама. У прилог томе иде чињеница да се породично насиље ријетко пријављује од стране других, углавном насиље пријављују жртве, и то у току акутног злостављања, када оцијене да су дјеца или саме оне животно угрожене.

Когнитивно-афективне теорије

Когнитивно-афективне теорије, а у вези са породичним насиљем, базирају се на сљедећим карактеристикама: перцепција насилника и њихова очекивања од насиља у породици главни су узрок одлуке да се насиље дешава; учинак свих других варијабли (нпр. особине личности, мотиви...) је посредан кроз ефекте специфичних когниција, процјењивање штете и користи од ових облика понашања. Када се говори о овим теоријама, мисли се на два модела: теорија промишљеног понашања и теорија планираног понашања.

Према теорији промишљеног понашања (Ајзен и Фишбајн (Ajzen i Fishbein), 1980, цитирано према Хасанбеговић, 2008), понављани образац насилног понашања у породици детерминисан је одлуком насилника или промишљеном намјером да се започне са овим облицима понашања. Ове одлуке су детерминисане двјема когнитивним факторима. Прво, намјера да се врши насиље над супружником или дјецом је под утицајем ставова насилника према агресивном понашању. Насилник своје понашање гледа са аспекта добити и штете, и уколико оцијени да је његова добит од насиља већа од очекиване штете, насиље неће никад ни престати. Друго, одлука о насилном понашању у породици је под утицајем вјеровања насилника о друштвеним нормама према насиљу у породици, насиљу над женама и дјецом. Оно што се појављује као правило, када је у питању породично насиље, јесу предрасуде према женама, односно једна врста охрабрујућег и позитивног става о агресивном понашању мужа према жени, става у којем се заговара надмоћ мушкарца и потчињеност жене. Сам насилник учача да патријархално друштво омогућава, на неки начин, ескалацију негативних емоција које спроводи у функцији „очувања брака и породице“; а жене Западног Балкана често су учене како морају да трпе насиље ради очувања примарне заједнице друштва. Због тога је породично насиље „зачарани круг“ у којем се рађају нови насилници, чији ће се ставови о женама и насиљу преносити генерацијама.

Други модел, тј. теорија планираног понашања је модификована теорија промишљеног понашања, која у научни свијет уводи, поред два горе описана фактора, трећи конструкт у објашњењу понашања, а то је конструкт перципиране самоефикасности. Перципирана самоефикасност има директан утицај на насилно понашање унутар породице. Овај конструкт прави јасну разлику међу насилницима. Насилници који имају позитивне ставове о насиљу у породици, односно они који перципирају да ће тим начином понашања остварити свој циљ, имаће мању намјеру да се тако понашају уколико процијене да то понашање превазилази њихове способности или могућност контроле. Постоје два облика самоефикасности, а који се могу довести у вези за породичним насиљем. Први облик се може назвати „перципирана самоефикасност у вези са насиљем у породици“, а односи се на вјеровање насилника у сопствену способност да насилним понашањем нешто постиже унутар породице. Овај образац насилници обично усвоје од родитеља, а и шире околине. Уколико је неком непознат овај начин понашања и остваривања циљева, вјероватно ће то незнање утицати да се створи одбојност и осуђујући став према свим облицима насиља, како у породици, тако и у ширем друштвеном окружењу. Други облик се дефинише као перципирана самоефикасност у одбијању кориштења насилног понашања у породици, и односи се на вјеровање насилника у своје способности да се одупру агресивним тежњама и инстинктима.

Теорије социјалног учења

За разлику од когнитивно-афективних теорија и вјеровања насилника о породичном насиљу, теорије социјалног учења се баве узроцима тих вјеровања. Постоји велик број аутора који заговарају овај приступ при изучавању насилничког понашања, и сви они су сагласни око једног, а то је да је неприхватљиво понашање продукт учења у интимним, малим и неформалним групама.

Акерсова теорија социјалног учења претпоставља да су специфичне когниције везане за породично насиље најснажнији предиктор да ће се насиље десити унутар породице, али специфични ставови и понашања према породичном насиљу особа које представљају моделе за насилнике. Тај утицај модела се одвија у три фазе. Прва фаза представља посматрање и опонашање насилничког понашања у породици. Показало се да су насилници у великом броју били жртве породичног насиља, и да су наставили да користе тај научени образац понашања и у сопственим породицама. Друга фаза представља јачање тог понашања. Устаљени и стереотипни погледи на улогу жене и мушкарца у БиХ и амбивалентан став друштва према овом горућем проблему чини насилно понашање, у неку руку, социјално прихватљивим понашањем, односно *социјално допуштеним понашањем*.

Социјално-когнитивна теорија (Бандура (Bandura), 1977, цитирано према Хасанбеговић-Анић, 2008) укључује концепт самоефикасност за насилно понашање и самоефикасност за одбијање, кориштењем неопходних вјештина за избегавање насилничког понашања. Узроке појаве породичног насиља можемо потражити у насилном понашању према ближњима родитеља, блиских особа и пријатеља и њиховим позитивним изјавама о породичном насиљу, односно о њиховом равнодушном ставу према посљедицама које са собом носи породично насиље.

Теорије прихватања конвенционалних норми и социјалне повезаности

Разлика између теорија социјалног учења и теорија прихватања конвенционалних норми и социјалне повезаности је у томе што ове друге наглашавају слабу повезаност појединаца, особито девијантних особа, са конвенционалним друштвеним нормама, институцијама и појединцима који охрабрују насилне акте унутар породица. Хирши (Hirschi) у својој теорији социјалне контроле претпоставља да сви људи имају девијантне пориве, али да се они не појављују код свих, и то управо захваљујући снажним везама са конвенционалним друштвеним нормама, школом, породицом и религијом. Елиот (Elliot) и сарадници су осмислили теорију социјалне контроле у којој су се усмјерили на три

могућа узрока слабе повезаности са конвенционалним моделима, из које последице произилазе делинквентна понашања, међу којима је и породично насиље. Први узрок слабе повезаности је притисак, односно несразмјер између амбиција и циљева особа и њихове перцепције да остваре те амбиције, несразмјер који ће особу учинити емотивно нестабилним и агресивном према својим најближим. Притисак се може прочитати као дисбаланс између жеље особе да буде схваћена у породици и перцепције особе да се то неће никад десити. Други узрок слабе повезаности лежи у друштвеној дезорганизацији, која се огледа у неспособности државних институција да контролишу понашање становништва. Управо слабост и досадашњи неуспјех институција када је у питању породично насиље „ослобођа“ насилнике и они перципирају да је њихово понашање социјално допуштено. Трећи узрок се односи на процес социјализације, у којем особе склоне ескалацији агресије и насилничком понашању нису усвојиле конвенционалне норме, па на своја понашања унутар сопствених породица гледају као на посве адекватан начин васпитања и дјеловања.

Интраперсоналне теорије

Интраперсоналне теорије се ослањају на социјалне теорије, али оне ипак акценат стављају на особине личности, пролазна афективна стања и вјештине особа, када су у питању објашњења зашто се неке особе понашају насилно у породицама, а неке ипак не. Теорија самопотцјењивања указује да особе ниског самопоштовања и које се често самопотцјењују спадају у ризичну скупину када су у питању сви облици насилног понашања. Како би одбранили свој его, насилници ових карактеристика постају отуђени од конвенционалних модела, константно осјећају потребу за бунтом против друштвено прихватљивих норми и вјерују да ће се њихово функционисање побољшати уколико прихвате вриједности које су у сукобу са општеприхватљивим вриједностима и, напоследку, имају потребу да ступају у контакт са девијантним особама, које подупиру и подстичу насиље у породици. Мултифазни модел социјалног учења (Симонс (Simmons) и сарадници, 1988, цитирано према Хасанбеговић-Анић, 2008), поред процеса социјалног учења, наглашава следеће карактеристике насилника: ниско самопоштовање, напетост, анксиозност, депресивност, неадекватне вјештине суочавања са стресом, претјерана асертивност, неемпатичност, бескомпромисност и лични статус вриједности који наглашава краткорочне циљеве, који се тичу породице, едукације и религије. Модел се састоји из три фазе: прва фаза се односи на започињање породичног насиља, које је најчешће повезано са употребом алкохола, друга фаза се односи на потрагу за особама које ће оправдати насиље над супружником и дјецом, док се трећи стадиј

односи на узроке сталне потребе за насиљем. Стална потреба за насиљем је условљена лошим социјалним вјештинама и позитивним ставовима друштва, али посебно особа које су насилнику битне и блиске.

Интегративне теорије

Интегративне теорије, тачније теорија бихевиоралних намјера је објединила поједине елементе горе описаних теорија и на тај начин указала да је проблем насиља потребно сагледати из једне шире перспективе. Оно што је ново дала ова теорија, јесте конструкт да је особа која је склона одређеном проблематичном понашању, нпр. породичном насиљу, склона и неким другим негативним облицима понашања, па ју је због тога лако детектовати у друштву.

Шеров модел вулнерабилности између осталог говори о алкохолизму родитеља који кобно дјелује на дјецу. Показало се да је породично насиље у готово сваком случају повезано са конзумирањем алкохола од стране родитеља, па се по овом моделу може очекивати да дјеца алкохоличара, поред наученог обрасца понашања према мајци или оцу, наслеђују и неку врсту тешкоћа и темперамент личности, благо оштећење когнитивних функција, повећану толеранцију на алкохол и смањену осјетљивост на интоксикацију алкохолом. Овај модел обједињује социјалне, психолошке и биолошке факторе и нуди индикаторе који ће указати на будућег насилника у породици и шире.

СУБЈЕКТИ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Улога полиције

Специфичности које одликују проблем насиља у породици намећу другачију и специфичнију улога субјеката који су укључени у борбу са овим проблемом. Отуда је и улога полиције као субјекта заштите у погледу превентивног дјеловања такође специфична и условљена битним одликама проблема насиља у породици. Породично насиље се најчешће дешава прикривено, у оквиру породице и породичног дома, гдје је присуство јавности ограничено. Жртве породичног насиља, а то су најчешће жене, често и не желе да причају о појавама насиља, нарочито када су у питању службена лица било ког субјекта заштите од насиља. Па ипак, припадници полиције присуством и активностима на терену и реализацијом пројеката какав је и рад полиције у заједници, у прилици су да дођу до сазнања о појавама насиља, ако не директно од угрожене особе или жртве, онда од комшија, родбине, пријатеља и слично. Одређена

сознања ће свакако бити аларм за провјере основаности сазнања, те предузимање активности предвиђених законском регулативом, обавјештавање надлежних субјеката који ће предузети мјере из своје надлежности и друго у складу са специфичностима случаја.

У вези са претходним је и подјела полицијске превенције на непосредну и посредну полицијску превенцију. Непосредна полицијска превенција представља скуп мјера и радњи у односу на стадијум који претходи извршењу кривичног дјела (*ante delictum*) и све стадијуме који слиједе. Непосредна полицијска превенција је и поступање према особи која је учинила кривично дјело, са циљем да то више не чини (*post delicto*). Ријеч је о превенцији кроз репресију. Посредна полицијска репресија се своди на откривање и пресијецање свих ситуација, прилика и стања која доводе до угрожавања сигурности, а ако их није могуће спријечити, да се бар задрже под контролом (Бошковић, 2009: 8).

Полицијски органи су, с обзиром на специфичност послова и задатака, свакако у прилици да више превентивно дјелују од других органа, па и када је у питању проблем насиља у породици. У превентивном раду, полиција користи одговарајућа криминалистичка средства и методе, водећи рачуна о специфичности проблема породичног насиља и опрезног приступа када је ријеч о мијешању у унутарпородичне односе. Радом на терену, полиција је у прилици прикупљати обавјештења од грађана, обављати разговоре, осматрати, пратити, ангажовати сараднике и друго, те доћи до информација о случајевима постојања насиља у породици или таквим односима и релацијама унутар породице које могу ескалирати насиљем у породици. Тамо гдје нема довољно сазнања да се насиље десило и да је почињено одређено кривично дјело или прекршај везано за насиље у породици, биће потребно прикупљање додатних сазнања. Цјелисходно као превентивна активност, може свакако бити и обавјештавање других органа којих се тиче насиље у породици, као што су социјалне службе, невладин сектор и слично, који могу у неким случајевима доћи до више поузданих информација или својим активностима могу смирити предделиктну ситуацију и тако спријечити евентуално почињење насиља у породици. Иако се ситуација у погледу обавјештености јавности о проблему насиља у породици посљедњих година измијенила набоље, свакако да је то још увијек неисцрпљен ресурс превентивног дјеловања полиције. Организовање пригодних кампања против насиља заједно са другим субјектима друштва, медијским оглашавањем о случајевима насиља и резултатима борбе против насиља, стручним предавањима у школама од најмлађег узраста и слично, свакако ће превентивно допринијети разумијевању проблема насиља, широј друштвеној осуди и слободнијем односу према проблему свих грађана, посебно жртава насиља. Значајна превентивна активност полиције јесте и адекватно поступање и упућивање жртве насиља о

могућим облицима правне заштите, уз могућност да жртва изабере оно што јој одговара а не да се покушава изглађивање ситуације и онда када је очигледно да насиље може ескалирати у горим облицима и са тежим посљедицама. У том смислу и адекватна размјена информација са свим релевантним субјектима система који се баве проблемом насиља јесте од посебног превентивног значаја за сузбијање појава насиља у породици.

Улога социјалне службе

Улога центара за социјални рад у већим мјестима Републике Српске везана је за унапређење заштите жртава насиља у породици, превенцију новог насиља у породици, те развој мјера заштите права и добробити особа изложених насиљу у породици. У процесу пружања заштите, стручни радници социјалних установа остварују сарадњу са свим институцијама система којих се тиче проблематика породичног насиља, те користе сва средства и мјере које су им у надлежности како би се жртве насиља заштитиле од понављања насиља.

Када особље социјалних установа сазна за било који облик насиља у породици, било писмено, усмено, телефонски, из медија или на други начин, проводи се одговарајући поступак. По пријему пријаве или сазнања о појави породичног насиља, о свему се обавјештава надлежна јединица полиције и доставе сви расположиви подаци за које се сазнало, односно који су били познати подносиоцу пријаве. Сачињавају се одговарајућа писмена која садрже све податке за које се сазнало приликом заступања пријаве, као што су име и презиме жртве и починиоца, адреса, занимање, подаци о подносиоцу пријаве насиља, врста насиља, тренутно стање, свјedoци и друго до чега је могуће доћи у тренутку сазнања за појаву насиља, те се што хитније, са представницима других субјеката у поступку, излази на лице мјеста и утврђује чињенично стање. Остварује се контакт са појединцима или институцијама које могу дати више података о проблему насиља у конкретној породици, у смислу сазнања о ранијим појавама насиља, о облицима насиља, интензитету и слично, а што може бити веома важно за вођење будућих поступака у вези с евидентираним насиљем. Жртви или жртвама насиља, поготово уколико су у питању дјеца, треба пружити и неопходну психолошку помоћ у превазилажењу стања узнемирености и шока у вези са догађајем, како би се повратили у стање равнотеже и били у могућности разложног одлучивања у погледу даљег статуса. Потребно је жртву насиља упознати са свим законским могућностима, омогућити јој услове за адекватно изјашњавање у вези с претходним насиљем, те пружити одговарајућу здравствену заштиту и третман. Уколико је очигледно да је жртва животно угрожена и да не може бити враћена у заједнички простор са починиоцем насиља, треба у договору са жртвом да се обезбиједи смјештај на сигурну локацију,

било да је ријеч о смјештају код пријатеља и родбине, било да се ради о смјештају у сигурну кућу. У одговарајућим поступцима, стручни радници социјалне службе износе сва сазнања и чињенице до којих дођу у току рада по појединим случајевима насиља у породици, што свакако има посебну специфичну тежину у вођењу поступака поводом случајева породичног насиља и предупредјења евентуалног понављања насиља са тежим посљедицама.

Улога тужилаштва и судова

Институције система какве су тужилаштво и судови, имају значајно и специфично мјесто и улогу у процесу борбе против проблема какав је насиље у породици. Превентивна улога ових институција најбоље се исказује кроз ефикасну и досљедну примјену одговарајућих законских рјешења у вези с проблемом насиља у породици, јер адекватном реакцијом на проблем и досљедношћу у примјени закона, постиже се генерална превенција у смислу одвраћања оних који су чинили насиље у породици и оних који могу бити потенцијални извршиоци. Насупрот овоме, поступање које не санкционише адекватно починиоца било које врсте кривичног дјела, па и дјела у вези са насиљем у породици, створиће слику немоћног система који није у стању да адекватно заштити грађане.

Основни циљ правосудних органа јесте да што ефикасније користе законску регулативу везану за насиље у породици, која у Републици Српској није недостатна, поготову по обиму, у сврху заштите чланова породице изложених насиљу у породици. Хитно поступање, адекватно санкционисање и изрицање цјелисходних мјера заштите, најбоља су превентивна реакција у случајевима насиља у породици.

Улога здравствених установа

Основна улога здравствених установа у вези са насиљем у породици јесте да жртви насиља пруже свеобухватну здравствену заштиту, са циљем очувања тјелесног и психичког интегритета жртве, као и санације насталих озљеда и психотраума.

У случају да се сумња да су озљеде или здравствено стање особе посљедица насиља у породици, здравствени радник је у обавези обазриво и у приватности разговарати са могућом жртвом насиља, како би се жртва повјерила и испричала што више детаља о постојању насиља у породици, повредама и здравственом стању које је узрок таквих породичних односа. Жртва често не жели или не смије да прича о постојању насиља, поготову не полицији или социјалном раднику, али су здравствени радници и због повјерења које уживају код жртве а и због стручности да препознају повреде и здравствене тегобе, у прилици да дођу до сазнања о постојању

насиља и да обавијесте надлежне институције. У времену када се развија концепт „породичне медицине“ и када се успоставља приснији однос појединца са здравственим радником, повјерење је свакако знатно веће а тиме и могућност повјеравања жртве насиља „свом љекару“.

Препознавање насиља у породици и уочавање посљедица по здравље имају друштвени значај, не само због друштвених уштеда, већ и због задовољавајућег и квалитетног живота чланова породице и стабилности друштва (Павлековић и Ајдуковић, 2000).

Улога невладиних организација

Основна улога невладиних организација је пружање свеобухватне заштите жртава породичног насиља, у смислу омогућавања безбједног смјештаја, с циљем очувања психичког и физичког здравља и санације посљедица породичног насиља.

Невладине организације су препознале проблем породичног насиља и извршиле одлучујући утицај на органе власти да омогуће право на живот без насиља у породици, кроз доношење низа закона и аката који директно третирају проблем насиља у породици. Истовремено са радом на упознавању јавности с проблемом породичног насиља и лобирању код власти у циљу доношења законских рјешења, невладине организације су основале и прве сервисе подршке жртвама насиља које су претрпјеле или још увијек трпе одређене облике насиља.

С обзиром на то да се невладине организације директно и најнепосредније баве жртвама насиља, у прилици су да препознају услове и могућности за унапређење стања у области борбе против насиља у породици, те да институцијама власти укажу у ком правцу вршити корекције законских и других рјешења, како би се постигао што већи успјех на пољу превенције и заштите од насиља.

Формирање сигурних кућа директна је заслуга невладиног сектора, усмјерена на стварање претпоставки за сигурнији живот, за опоравак од претрпљеног насиља и за ресоцијализацију, односно прилику жртава да превазиђу проблеме и да из коријена измијене стање ствари, отпочињући нови живот без насиља, без стресова и других здравствених проблема. Невладине организације остварују тијесну сарадњу са другим субјектима система заштите, у првом реду полицијом и социјалним службама, развијајући на тај начин мултисекторалан приступ проблему насиља у породици.

Остали субјекти система

До сада је било говора углавном о субјектима система који су директно везани за проблем и борбу против појава насиља у породици.

Ови субјекти имају законом прописано мјесто и улогу у процесу спречавања и сузбијања појава насиља у породици, односно превентивну улогу којом се настоје отклонити услови који погодују појавама насиља, и репресивну улогу којом се санкционишу починиоци насиља ради одвраћања од вршења поновног насиља и ради постизања генералне превенције у друштву.

Свакако да само дјеловање ових субјеката неће дати задовољавајуће резултате без учешћа и других субјеката друштвене заједнице, који морају бити увезани у јединствену друштвену стратегију борбе против појава насиља у породици.

Улога васпитно-образовних установа

Васпитно-образовне установе имају задатак да кроз плански и систематски рад васпитавају и образују дјецу, те у том смислу и посебну друштвену улогу и одговорност у социјализацији сваке индивидуе.

У вези са насиљем у породици, као проблемом који је у порасту, намеће се потреба за подизањем свијести и скретањем пажње на присутност овог проблема међу просвјетним радницима у васпитно-образовним установама. Они требају бити способни уочити дијете које је директно или индиректно изложено насиљу у породици. То је од суштинске важности за правовремено поступање, како би се дјетету помогло да превазиђе страхове који га могу одвести даље у друге облике нетипичног и штетног понашања као што је криминал, употреба дрога, алкохола, и слично.

У школи се уче основне ствари о правима дјетета и равноправности полова, а образовање у вези са насиљем у породици у раној фази живота, могло би да припреми младе људе на могућност сусретања са овом појавом у будућем животу. У вези с тим, веома је важно да се насиље препозна, да се зна шта у таквим случајевима радити и коме се обратити за помоћ.

Гледано дугорочније, образовање у вези с насиљем у породици у раном узрасту, могло би да има превентивну улогу у спречавању насиља у породици. У наставне планове и програме, потребно је уградити посебне часове на којима би се ученици упознавали са проблемом насиља у породици и неприхватљивости насилног понашања уопште, у било којој средини и према било коме.

Улога медија

Медији су одавно постали креатори свакодневне стварности и значајан регулатор људског понашања. Они су преносници пропагандних порука и информација у одређеном времену и простору. Без обзира да

ли се ради о штампаним медијима какви су новине, часописи, ревије и слично, или електронским медијима, какви су радио, телевизија или интернет, њихов утицај је огroman.

Могло би се закључити да медији уопште, па и по питању насиља у породици, могу дјеловати и позитивно и негативно. У смислу проблема насиља у породици, медији могу дјеловати превентивно против проблема насиља износећи на свјетло дана саму суштину проблема. Упознавање широке јавности о овом проблему и те како може утицати на свијест људи и превладавање досадашњих стереотипних погледа на проблем насиља у породици. Изношење ставова и мишљења стручњака о овом проблему, њихови медијски иступи и укрштање ставова и искустава релевантних институција, и те како може допринијети борби против насиља у породици. Правовремена и објективна информација о криминалитету, дата од друштвених и државних органа, активира јавност на превентивном плану. Средства информисања могу бити веома погодна за масовну едукацију младих, под условом да су медијски програми интересантни и атрактивни (Крстић, 2009).

С друге стране, као посљедица свеопште комерцијализације простора, медији својим садржајима могу и те како негативно утицати на појединца и ширу заједницу. Ово је посебно изражено код масовних медија, какви су телевизија и општеприсутни интернет. Општепознато је да су медији продужена рука државне контроле и моћни механизми друштва, а постали су произвођачи насиља без икакве контроле и цензуре, па је управо и највећа одговорност на државној апаратури да спријечи отворену пропаганду насиља и заживљавање насиља као стила понашања код младих људи.

Улога вјерских организација

Све вјерске организације уопште у свијету имају мање-више важну улогу и јак утицај на становништво, зависно од региона у којем дјелују, традиције и културе у теолошком смислу. Колико може бити значајан утицај вјерске институције на припаднике групе, показују и одређена истраживања и резултати тих истраживања. Емпиријска генерализација да католици имају нижи степен самоубистава него протестанти, понавља се у низу истраживања, али још нема статус научног закона, јер није доведена у везу са другим генерализацијама и објашњењима одговарајућом теоријом, у овом случају теоријом о друштвеној кохезији:

А) Социјална кохезија пружа члановима групе психичку подршку у условима несигурности, напетости, страха и друштвеног потреса.

Б) Католици имају чвршћу кохезију него протестанти.

Ц) Зато католици имају нижу стопу самоубистава него протестанти (Шушњић, 2007).

У принципу, ниједна од великих религија не пропагира негативне вриједности, насиље, неморал и слично, већ љубав и према ближњима и према свим људима, вјерама, националностима и друго. Дјеловање вјерских службеника и блискост са заједницом, као и углед и поштовање које могу имати у срединама гдје раде и дјелују, представља позитивну основу за елиминисање негативних понашања било које врсте. Због специфичности службе вјерских службеника и њиховог присуства готово у свакој породици, запажања и искуства која имају нису мала и могу бити корисна у креирању стратегија поступања субјеката заједнице и у погледу проблема насиља у породици.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Проблем насиља у породици није могуће посматрати уско, са становишта појединачних субјеката друштва и појединачних наука, већ је неопходан мултидисциплинарни и мултисекторални приступ проблему насиља, уз неопходну координацију активности више субјеката истовремено. Разлог више за ово проистиче из чињенице да иако нема поузданих података о штети коју насиље у породици наноси због многобројних каснијих ефеката које је тешко квантификовати, може се претпоставити да су штетни ефекти и у смислу новчаних издатака и у смислу здравствених и других посљедица огромни.

Међусобна протоколарна комуницирања међу субјектима система којих се тиче проблем насиља у породици, у првом реду полиције, тужилаштва, судова, центара за социјални рад и одређених невладиних организација, предуслов су за успјех на плану спречавања и сузбијања насиља у породици. Размјена података о случајевима насиља, обавјештавање о исходу појединих случајева насиља у смислу законског процесуирања, изреченим заштитним мјерама и законом предвиђеним санкцијама, јесу неопходан минимум добре сарадње и усклађене заинтересованости за проблем, што је императив када се има у виду сва специфичност насиља у породици у односу на друге друштвене појаве и проблеме.

Кроз превентивно поступање и комуникацију субјеката заштите, спознаће се и нове чињенице и околности које ће продуковати и одговарајућу измјену законске легислативе, све са циљем ефикаснијег дјеловања и успјеха на плану заштите од насиља у породици.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Д. (2009). *Насиље у породици*. Бања Лука: Дефендологија центар.
- Бошковић, М. (2007). *Основи малолетничке делинквенције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Крстић, О. (2005). *Криминалистичка превенција и прогностика*. Бања Лука: ВШУП.
- Крстић, О. (2009). *Привредни криминалитет и корупција, магистарске студије*. Бања Лука: ФЗБ.
- Миловановић, Б. (2004). *Социјална патологија и друштво*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Павлековић, Г.; Ајдуковић, М. (2000). *Насиље над женом у обитељи*. Загреб: Друштво за психолошку помоћ.
- Хасанбеговић-Анић, Е. (2008). *Ризични и заштитни фактори употребе и злоупотребе психоактивних супстанци код адолесцената*. Необјављена докторска дисертација. Сарајево: Филозофски факултет.
- Шушњић, Ђ. (2007). *Методологија*. Београд: Чигоја.

SOCIOPSYCHOLOGICAL DIMENSIONS AND PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN REPUBLIKA SRPSKA

Edina Heldić-Smailagić, MSc*
Borislav Đukić, MSc**

Abstract: The phenomenon of domestic violence exceeds the bounds of simplified definitions and narrowly conceived scientific approaches. In order to appraise its dimensions and effects of these socially unacceptable phenomena, multidisciplinary and multisectorial approaches as well as adequate responses are inevitably required. The paper's first segment describes the most important theoretical determinants in explaining the phenomenon of violence and aggressive behavior within the basic primary community - families, defining domestic violence as an integral part of the social pathology through structural, socio-psychological, biological and pathological theories. The following segment tackles a single but very important component of

* Police College, University of Banja Luka, general education subject group senior associate; email: edina_heldic@yahoo.com

** Police College, University of Banja Luka, police-related courses inspector; email: bobandjukic70@gmail.com

domestic violence and violence prevention. Its purpose is prevention and early detection of violence to pre-empt violence per se and the escalation of a given problem. The roles of certain entities of the system do not appear to have much in common, but each, in its own way, stands as an important link in the effort targeted against this harmful social phenomenon, which destroys the crux of the family, and therefore society as a whole. Effective prevention is the most convenient and cost-effective mode of confronting, not only the problem, but a number of other forms of crime and socially deviant phenomena and behavior.

Keywords: domestic violence, etiology, prevention, police, social services, prosecution, courts, health institutions, non-governmental sector

СТРУЧНИ РАДОВИ

ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ И ЊЕН САЖЕТ ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

УДК: 65.01:347.7(091)	DOI: 10.7251/BPGBL1214203S	Стручни рад
-----------------------	----------------------------	-------------

Мр Гојко Шетка*

Апстракт: Намјера аутора овог рада је да прецизира и тачно одреди појам организације, као и то да на сажет начин сагледа развој организације кроз историју. У литератури се могу наћи одређења овог појма на различите начине, али је мало извора литературе који су на јасан и систематичан начин објаснили овај појам. Једно од битних обиљежја овог рада је и прављење дистинкције између појмова полицијска организација и полицијски систем. Историјски развој организације нам указује на појаву првобитних организација, као и на диференцирање различитих људских дјелатности, које су, између осталог, условиле и појаву полицијских организација.

Кључне ријечи: организација, подјела послова, реорганизација, дезорганизација, полицијска организација, полицијски систем.

ПОЈАМ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Тренутни степен друштвеног развоја условљава употребу великог броја појмова који се односе на организацију. Практично је немогуће замислити комуникацију између људи, на било ком језику, без употребе мноштва појмова који се односе на организацију како привредних друштава и владиних и невладиних организација, тако и на организацију државних органа и цјелокупног државног апарата.

Појам организације је битан за разумијевање многих друштвених, привредних и свих других процеса. Даље, успјешност функционисања свих организација, великим дијелом, зависи од начина њиховог организовања и од начина на који је извршена усклађеност рада између унутрашњих организационих јединица (дијелова од којих је састављена свака организација).

У етимолошком смислу ријеч организација потиче од грчке ријечи
* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, Предавач полицијске групе предмета; email: gojkosetka@yahoo.com*

"organon", што значи оруђе, алат, алатка, направа, справа... (Субошић, 2010: 29) Међутим, облике ове ријечи можемо пронаћи у латинском и новолатинском језику – у старом латинском језику ријеч "organum" означава инструмент или дио тијела, а у новолатинском језику "organisatio" означава дјелатност у смислу изградње неке организационе цјелине. (Јурина et al., 1999: 3) Јасно се може видјети да у етимолошком смислу старогрчка ријеч *organon*, по свом смислу одговара латинској ријечи *organum*, јер обје ријечи означавају средство за рад, док *organisatio* означава организовање, тј. спајање дијелова у једну јединствену цјелину. Из латинског језика "је у француски језик реципиран глагол "organiser" (обликовање неке цјелине и унутрашње уређење, везе и односи унутар те цјелине). У савременом енглеском језику ријеч организација (*organization*) значи акт или процес организовања, стање или начин на који је извршено организовање, организациону структуру, скуп лица организованих ради неког циља или рада." (Милосављевић, 1997: 405)

Иначе, појам организација у нашем језику употребљава се у два значења, и то као процес организовања и као резултат тог процеса, тј. организовање неке организације. Организација као феномен повезана је са цјелокупном људском историјом и прати развој друштва од његовог зачећа до данас. Ово се може тврдити јер она постоји и повезује се са развојем људског друштва и свих његових дјелатости, а најчешће се повезује с организацијом рада и организацијом људске заједнице, посебно државе. (Јурина et al., 1999: 4)

У теорији постоје многобројне дефиниције организације, па се тако организација може дефинисати као складно, осмишљено и рационално повезана група људи који дјелују на основу одређеног плана и подјеле послова ради постизања неког циља (Милосављевић, 1997: 406), док се према најширем схватању под организацијом подразумевају зајамни однос дијелова у некој цјелини, однос између тих дијелова и саме цјелине који показује особине правилности и законитости. Организацијом се назива и уређење, устројство неке установе, предузећа или државног органа, па тако и организација полиције обухвата оквир устројства и функционисања полицијског апарата. (Јовичић, 2005: 25) Занимљиво је поменути још једну дефиницију организације, по којој организација представља свјесно удруживање људи којима је циљ да одговарајућим средствима изврше постављене задатке с најмањим могућим напором на било ком подручју друштвеног живота. (Јурина et al., 1999: 4) Организација се може схватити и као процес диобе рада и истовременог системског повезивања радних операција подијељених између различитих људи опремљених материјалним средствима ради обављања одређеног задатка. (Пусић, 2002: 166)

Логичним закључивањем се лако долази до конклузије да је постојање организација неопходно за реализацију најсложенијих послова

и друштвених активности. Наравно, мисли се на послове и друштвене активности који због своје сложености захтијевају ангажовање великог броја индивидуа, са јасно дефинисаним задацима, који су повезани у једну складну радну цјелину ради остваривања заједничког циља (интереса). Организацијом се постиже брже извршавање послова, како једноставнијих тако и сложених, а основна вриједност је то што се њоме удружују индивидуалне снаге појединаца и групишу у једну колективну снагу којом се остварују шири друштвени интереси. Дакле, организација омогућава реализацију најсложенијих послова, као и постизање значајних резултата у области сложених друштвених активности, скраћује вријеме које је потребно за извршавање одређеног посла, затим драстично смањује трошкове одређених активности. Поред позитивних страна организације и њених позитивних особина, организација има и своје негативне стране, које се првенствено огледају у спутавању креативности и слободе појединца. Овај проблем је могуће превазићи кроз исраван приступ менаџмента организације овом проблему. Менаџмент организације би требао да препозна такве ситуације и такве појединце, те им омогући несметано дјеловање у циљу постизања што бољих резултата организације.

Организација представља релативно трајну категорију, која може, што се тиче њеног дјеловања, бити рационална или нерационална. У случајевима када је организација нерационална, потребно је трагати за рјешењима којима би се остварила потпуна ефективност у њеном дјеловању, и постигао циљ да организација постане опет рационална. (Јовичић, 2011: 49)

Постоје неки појмови који се често користе уз појам организације, а њихово учестало спомињање је карактеристично за земље у транзицији. То су појмови дезорганизације и реорганизације. Под појмом дезорганизације (ентропије) се подразумева деструктивно и негативно дјеловање које условљава раскидање веза унутар организације, тј. између њених саставних дијелова (организационих јединица), које за посљедицу има трајно нарушавање односа и функционисања организације. Ово дјеловање се јавља као посљедица лошег социјалног, економског, политичког и безбједносног стања у друштву, као и одређених субјективних појава. Истраживања и искуства показују да до дезорганизације може довести: "превелика институционализација, велики утицај политике на рад организације, разлике и специфичности економског, социјалног, културног и другог карактера, споро и неучинковито системско реаговање, неуважавање законитости, малверзације, штрајкови и друго" (Јурина et al., 1999: 5).

Реорганизација подразумијева успостављање нове организације или мијењање постојеће. Реорганизација је неопходан процес који условљава промјена надлежности организације, појава нових задатака и послова који су стављени у надлежност организације, промјена постојећих описа послова и њихово проширивање новим задацима, усвајање и примјена нових техника и метода у раду, појава битних проблема унутар организације, персоналне промјене и други утицаји који су од значаја за функционисање организације. До потребе за реорганизацијом долази усљед тога што се организација налази у “константном стању промјена које доносе унутрашњи и спољашњи фактори” (Сох, 1996: 66).

У погледу полиције Републике Српске, која представља дио организације државне управе, треба истаћи да се њен положај у оквиру организације државне управе Републике Српске дефинише и одређује законским и подзаконским актима. Тачније, организација државне управе, као и мјесто и положај полиције Републике Српске прописани су Законом о државној управи, Законом о министарствима, те многобројним подзаконским актима – уредбама и правилницима који се директно односе на њен рад.

Ради бољег разумијевања неопходно је разликовати појмове полицијска организација и полицијски систем. “Полицијски систем је шири појам од полицијске организације – организације полиције у некој земљи који примарно регулише организациони модел и питања интерног карактера у функционисању полиције. Организациони модели према којим разликујемо поједине полицијске системе резултат су процеса диференцијације државне управе. Полиција је уз војску најстарија друштвена институција која представља почетни облик организовања државне управе” (Франуловић et al., 2011: 200). Дакле, један полицијски систем се састоји од двије или више полицијских организација. Полицијски системи који се састоје од више полицијских организација представљају сложене полицијске системе. Сложеност неког полицијског система је утолико већа уколико надлежност између полицијских организација, које га сачињавају, није јасно дефинисана. Овакви полицијски системи се називају сложеним некоординираним полицијским системима.

На полицијске организације, иако су по много чему специфичне, примјењују се елементи који су карактеристични за све организације уопште. Полицијска организација представља специфичну управну организацију из разлога што припадници полиције могу у свом послу да примјењују полицијска овлашћења. Значи, могу, под одређеним условима прописаним законом, употребити и средства принуде према лицима која крше закон. Иако се полицијска организација разликује од других друштвених организација, може се рећи да и њу одређују основни елементи без којих не може да егзистира ниједна организација,

а под тим елементима се подразумевају: циљ организације, људи који извршавају дјелатност организације, материјално-техничка средства и организациона структура. (Јовичић, 2008: 52)

О организацији државне управе, као и њеној важности за егзистенцију државе, на свој карактеристичан начин говорио је и нобеловац Иво Андрић, који је рекао да: "Дуготрајно робовање и рђава управа могу толико збунити и унаказити схватање једног народа, да здрав разум и прав суд у њему отанчају и ослабе, да се потпуно извитопере. Такав поремећен народ не може више да разликује не само добро од зла у свијету око себе него ни своју сопствену корист од очигледне штете" (Иво Андрић, Знакови поред пута. Преузето: 1. 7. 2014. са сајта <http://www.scribd.com/doc/48231767/Ivo-Andri%C4%87-Znakovi-Pored-Puta>). Ове мисли нобеловца јасно нам показују да је организација државне управе и њених саставних дијелова од кључне важности за сваку државу, а да организовање и функционисање државног апарата представља жилу куцавицу сваког друштвеног система.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Историјски развој организације незамисливо је посматрати одвојено од развоја човјечанства, јер човјек као мисаоно биће од свог настанка везан је за рад и организацију тог рада. Мисао о организацији је настала чим су се први пут два човјека удружила да обаве неки посао. Од самог настанка првобитних људских заједница настале су друштвене дјелатности (послови) које су се обављале кроз различите облике организације и организационих форми. Првобитне људске заједнице су се углавном бавиле пословима који су били неопходни за њихово преживљавање.

У палеолиту (старијем каменом добу) долази до појаве најстаријих људских заједница. По историјским подацима у овом периоду људи су живјели у заједницама које су се искључиво бавиле ловом и скупљањем плодова. Цјелокупна организација заједнице се сводила на подјелу послова између оних који су се бавили сакупљањем плодова и оних који су се бавили ловом. Живот се одвијао у пећинама. У мезолиту (средњем каменом добу) дошло је до развоја лова и риболова¹, као и настанка првих насеља. Настанком првих насеља долази до развоја људских заједница и удруживања више породица у родове. Живот се почиње одвијати на организован начин и успостављају се правила понашања и подјеле рада унутар родова. Карактеристика овог периода је то да насеља нису била стална, него да су се људи често селили и мијењали мјесто становања. То

¹ Развој лова и риболова су условила открића оруђа и оружја којима се обављао лов и риболов, тачније открића лука и стрижеле, харпуна и удице.

нам показује да је постојао одређен степен организације у заједници, јер би без њега било немогуће извршити пресељавање насеља са једног на друго мјесто, као и успоставити ново. У неолиту (млађем каменом добу) људи престају да се селе и формирају трајна насеља у долинама великих ријека: Еуфрата, Тигра и Нила, те се тако успоставља тзв. сједелачки начин живота. У овом периоду еволуције људског друштва долази до развоја сточарства и ратарства, а почињу се узгајати пољоприврене културе (пшеница, јечам, зоб, рижа и кукуруз), док се истовремено појављују први алати за обраду земље (мотика и плуг). Развој сточарства се огледао у припитомљавању појединих врста животиња (оваца, коза, коња, говеда итд.). У ово доба долази до проналазака попут обраде камена глачањем, ткалачког стана, керамичког посуђа и точка, који условљавају даљи развој друштва, као и диференцирање нових организованих људских дјелатности. Неолит је карактеристичан по томе што се у том периоду ставарају шире људске заједнице – родови, братства и племена. Из овог периода датирају и прва светилишта која су саграђена од великих камених блокова тешких и по неколико тона. Светилишта и споменици из тог периода су јасан показатељ да се степен организације тих заједница налазио на значајном нивоу, те да је била успостављена подјела послова унутар заједнице. Праисторија развоја човјечанстава се завршава у метално доба, у коме долази до појаве метала од кога се прави оружје и оруђе, које се користи у тадашњим људским дјелатностима и које доприноси њиховом развоју и осавремењавању. Од метала се почињу израђивати посуђе, ножеви, дуги мачеви од кованог жељеза и оклопи.

У метално доба долази до појаве трговине као важне дјелатности која ће условити многе промјене у друштву и његов даљи развој. Људска насеља се почињу градити у долинама ријека и на обалама мора. Долази до изградње првих система за наводњавање, а успостављају се и прве градске страже, те се пишу први закони. Унутар друштва долази до раслојавања, па се оно дијели на: ратаре и сточаре, затим на раднике, трговце и свештенике, као и на богате и сиромашне. Метално доба је условило развој родовске заједнице, унутар које је нека подјела била заснована на ратничкој подјели, док се сада почињу издвајати родовски прваци, који постају старјешине (касније племство), а представници племена постају племенске вође. (Преузето 8. 7. 2014. са сајта <http://hr.wikipedia.org/wiki/Povijest#Paleolitik>)

Народи из средњег вијека, Сумерци, Вавилонци и Египћани дали су свој велики допринос у развоју организације јер се из тог времена могу наћи први записи, пошто су они први развили писмо (клинасто писмо), па су у записима на пергаменту објаснили свој начин организовања администрације, изградње великих храмова и светилишта, организовања државе, првих закона, развоја појединих дјелатности и других важних ствари. "У периоду од петог до другог вијека п. н. е. између ријека

Еуфрата и Тигра живјели су Сумерци, који су развили културу живљења у градовима опасаним зидинама, у којима су градили јавне зграде и храмове. Развили су клинасто писмо и увели писарско занимање. Са становишта организације од велике је важности из тог периода да су они имали успостављен систем складиштења и праћења залиха.” (Јурина et al., 1999:10)

Несумњиво је да су стари Египћани посједовали одређена знања о организацији која су користили у изградњи пирамида које су изграђене на десној страни делте Нила. На поменутом мјесту су изграђене пирамиде Кеопсова, Кефренова и Микеринова, од којих је највећа Кеопсова, за коју постоје подаци да је њена градња трајала 200 година и да је у њеној изградњи учествовало око 100.000 људи. Ово свјетско чудо је изграђено од 2.300.000 камених блокова, тешких по неколико тона, који су на мјесто изградње допремљени са удаљености од око 750 километара².

Античка Грчка и њени градови-државе су свакако дали свој несумњив допринос развоју организације. Најзначајнији писац који се бавио организацијом тог времена био је Ксенофонт. Он је проучавао спартанско уређење и о томе написао спис Спартански устав, у којем велича Ликургове законе, захваљујући којим је Спарта дошла до највеће моћи. Поред овога, бавио се проучавањем производње у старој Грчкој као робовласничкој држави која се заснивала на специјализацији и подјели рада. У својим дјелима је говорио о организацији и вођењу великог посједа, док је у дјелу под називом “Средства или о приходима” разматрао могућности унапређења атинске привреде и повећања државних прихода у кризи око 355. године. Велики значај организацији је дао и велики војсковођа Александар Велики, који је дао свој допринос у погледу начина организовања војске и штапског управљања војним снагама³.

У старом Риму, од значаја за развој организације су императори, прије свих Октавијан Август (успоставио систем администрације

2 Постоје подаци који говоре да су Египћани блокове допремали из мјеста Асуана које се налази 750 километара узводно од Каира, на начин да су чекали да се повећа ниво Нила, па да на лађама доведу камене блокове до десне стране делте Нила. Ту је камен обрађиван, а потом би га робови вукли до мјеста на пирамиди гдје би га требало уградити. Постоје тврдње које говоре да су камени блокови вучени на специјалним дрвеним корпама, а да су пут од пјеска, куда би робови вукли камене блокове, претходно посипали водом и квасили пијесак, јер се на такав начин смањивао молекуларни простор између честица пијеска, што је олакшавало кретање вученог терета по пијеску.

3 Он је препознао међу војним старјешинама оне који су способни да испланирају војне акције, али који нису имали харизму да за собом поведу велики број војника у бој, и оне који нису имали велике способности у планирању акција, али су посједовали харизму и могли са собом у бој повести велики број војника, те побједити на бојном пољу. Извршио је њихову класификацију, тако да је првспоменуте користио у штабу за планирање војних операција, а друге за непосредну борбу на војном пољу.

царства заснован на јасним правилима опорезивања, успоставио канцеларије сличне данашњим министарствима, дао допринос развоју централизације у царству итд.), као и пет императора из периода релативног мира у Римском царству (Нерва, Трајан, Хадријан, Антонин Пио и Марко Аурелије). Из овог времена за организацију су најзначајнији децентрализација цјелокупног царства и Катонова упутства за надзорнике. (Субошић, 2010: 33)

Средњи вијек је представљао корак уназад у цјелокупној историји човјечанства, па тако и у развоју организације. У њему долази до поновне централизације државе, а децентрализација се заснива на вазалским односима. Разматрања о организационим идејама и самој организацији се појављују тек при крају средњег вијека, када о организацији говори Николо Макијавели у свом дјелу Владалац, гдје је утврдио закономјерности успјешног начина владања. Ова књига је требала служити као приручник за владаре⁴. Томас Мор је, поред Макијавелија, дао допринос развоју организације кроз своје дјело Утопија, у ком критикује друштвене прилике у Енглеској и "супротставља им визију о идеалној друштвеној заједници на замишљеном острву у Утопији" (Преузето 14. 7. 2014. са сајта http://sr.wikipedia.org/sr/Tomas_Mor).

Почетком новог вијека су се збила два битна догађаја у историји човјечанства. По једној групи историчара, почетак новог вијека обиљежио је пад Цариграда 1453. године, док други тврде да се то десило с Колумбовим открићем Америке 1492. године. Сви се слажу у томе да је нови вијек трајао до краја Првог свјетског рата 1918. године, те да у друштвеним односима у новом вијеку преовладава капитализам. У овом периоду се јављају прве организационе теорије, али прије њих се јављају претече модерне организације – Џејмс Ват са једне стране и Роберт Овен са друге стране. Захваљујући Џејмсу Вату и његовом открићу парне машине омогућена је индустријализација и крупне промјене у организацији рада тадашњег доба. Промјене у организацији рада су се заснивале на подјели рада према радним операцијама, одређивању норме која је била условљена радом машине (техничка норма), планирању производног процеса, специјалним и прецизним алатима којима се остварује квалитет

4 Књига је заговарала теорију да "циљ оправдава средство", што се сматра раним примјером реалполитике. Израз макијавелистички данас описује уско, самоинтересно понашање, и води многим неправилним схватањима Макијавелијеве филозофије. Он је сматрао да свако, па тако и владар има једну количину моћи, а циљ јесте да се та моћ што је могуће више увећа. При томе владар мора бити изван обичајних моралних кочница, што значи да хришћански морал и политика немају и не могу имати никаквих додирних тачака. Све што увећава моћ и власт јесте исправно примјењивати. Иако се неки Макијавелијеви савјети могу сматрати бескрупулозним, он упозорава да реално не треба мијешати са идеалним. (доступно на: <http://www.byka.com/novost/23067/nikolo-makijaveli-vladalac>, претражено: 15. 7. 2014. године)

производа, плати по учинку и бризи за стандард радника и за радне услове. Насупрот Џејмсу Вату, Роберт Овен је у циљу хуманог руковођења људима примијенио сопствене идеје. Наиме, он је увео осмочасовно радно вријеме, успоставио систем обуке на послу, а забранио је запошљавање дјеце млађе од десет година. (Субошић, 2010: 34)

Почетком прошлог вијека дошло је до научног развоја организације, у оквиру којег се издвајају три школе: класична организациона школа (обухвата период од 1903. године до 1927. године), неокласична организациона школа (обухвата период од 1927. године до 1960. године) и савремена организациона школа (обухвата период од 1960. године до данас). Научно проучавање организације је омогућило развој и диференцирање друштвених дјелатности, те ефикасно дјеловање човјека у свим друштвеним сферама гдје је за обављање одређених активности неопходно организовано дјеловање.

ЗАКЉУЧАК

Организација се може сматрати групом људи складно осмишљеном и повезаном у једну јединствену цјелину која обавља различите врсте послова, а при томе се служи адекватним материјално-техничким средствима која су неопходна за њихов рад, ради остваривања прокламованих циљева организације, уз што мањи утросак људских и материјалних ресурса.

Посматрано кроз историјски развој, организација се прво јавила као неопходна за егзистенцију и преживљавање у суровим условима развоја људи, касније као неопходност у људском развоју и напретку, док данас представља друштвену науку којом људи настоје успоставити складне односе између саставних елемената организације, економично се служећи средствима рада, а поред наведеног, организацијом се покушавају успоставити одговарајући друштвено-економски односи и обезбиједити њихова репродукција.

Организација је неопходна за обављање свих сложених друштвених дјелатности, што послови полиције свакако јесу. Посматрано са аспекта полицијске организације, на глобалном плану, без полицијске организације немогуће би се било носити са сложеним безбједносним проблемима и савременим појавним облицима криминалитета, а на индивидуалном плану би било отежано, или скоро немогуће, откривање и прикупљање доказа о извршеном кривичном дјелу или прекршају. Ако имамо на уму улогу полиције у раду правосудних и других државних органа, онда можемо закључити да без ваљане организације полиције нема ни могућности за функционисање цјелокупног друштвеног система.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић, И. *Знакови поред пута*. Преузето: 1. 7. 2014. са сајта <http://www.scribd.com/doc/48231767/Ivo-Andri%C4%87-Znakovi-Pored-Puta>.
- Сох, С. М. (1996). *Police: Practices, Perspectives, Problems*. Boston: Allyn and Bacon.
- Франуловић, Д. et. al. (2011). *Организацијски модели полицијских сустава*, Зборник радова “Менаџмент и сигурност”. Чаковец: Хрватско друштво инжењера сигурности.
- Јурина, М. et. al. (1999). *Елементи организације полиције*. Загреб: Министарство унутрашњих послова Републике Хрватске Полицијска академија.
- Јовичић, Д. (2005). *Улога полиције Републике Српске у имплементацији Дејтонског мировног споразума*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Јовичић, Д. (2008). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д. (2011). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Макијавели, Н. *Владалац*. Преузето 21. 8. 2014. са сајта http://stres.a.gape.org/prenova_slo/Prenova_SLO/nikolaj_makiaveli_vladar.pdf.
- Милосављевић, Б. (1997). *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија.
- Пусић, Е. (2002). *Наука о управи*. Загреб: Школска књига.
- Субошић, Д. (2010). *Организација и послови полиције*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Томас, М. Преузето 14. 7. 2014. са сајта http://sr.wikipedia.org/sr/Tomas_Mor.
- Wikipedia. Преузето 8. 7. 2014. са сајта <http://hr.wikipedia.org/wiki/Povijest#Paleolitik>.

**DEFINITION OF THE CONCEPT OF THE ORGANIZATION AND HIS
HISTORICAL SUMMARIZED DEVELOPMENT**

Gojko Šetka, MA*

Abstract: The aim of the present study is to precisely and accurately determine concept of organization, and that in a concise manner perceive development organizations throughout history. In the literature, the present definition of idea in different ways, but a few sources of literature that are clear and systematic way of explaining this concept. One of the important features of this work is making a distinction between the terms police organization and police system. Historical Development Organization indicates the occurrence of the original organization, as well as the differentiation of various human activities, which include, among other things, led to the emergence of police organizations.

Keywords: **organization**, division of work, reorganization, disorganization, police organizations, the police system.

---

* *Police College, University of Banja Luka, Lecturer police related subjects; email: gojkosetka@yahoo.com*

ПОСТУПАЊЕ С НЕУРАЧУЊЛИВИМ ИЗВРШИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

УДК: 343.3.02:616.89(497.6 RS)	DOI: 10.7251/BPGBL1214215D	Стручни рад
--------------------------------	----------------------------	-------------

Мр Свјетлана Драговић*

Апстракт: С лицима за која се психијатријским вјештачењем утврди да су извршила противправно, односно кривично дјело у стању неурачунљивости, у основи се поступа на два начина. Законодавства појединих држава не садрже посебне одредбе у односу на таква лица и она су неодговорна и слободна. Друга законодавства за неурачунљиве извршиоце предвиђају посебну хоспитализацију, која траје све док постоји потреба за лијечењем. У неким европским земљама се чак јављају иницијативе да се овим извршиоцима суди по истом поступку као и урачунљивим извршиоцима и да им се изрекне казна затвора која се може замијенити лијечењем у здравственој установи. Ипак, преовладава став да, уколико се психијатријским вјештачењем потврди да је урачунљивост извршиоца била искључена, такав осумњичени, односно оптужени не може у кривичном поступку на исти начин бити третиран као и психички здрава особа. Аутор ће у раду говорити о неурачунљивим извршиоцима према кривичном законодавству Републике Српске. С тим да ће први дио рада бити посвећен дефинисању неурачунљивости, односно томе како Кривични закон Републике Српске дефинише ко су неурачунљиви извршиоци, док ће се у другом дијелу рада обрадити поступање с неурачунљивим извршиоцима у кривичном поступку Републике Српске.

Кључне ријечи: противправно/кривично дјело, извршилац, неурачунљивост, психијатријско вјештачење, кривични поступак.

НЕУРАЧУЊИВИ ИЗВРШИОЦИ ПРЕМА КРИВИЧНОМ ЗАКОНУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Према Кривичном закону Републике Српске, неурачунљив извршилац је извршилац који „у вријеме извршења дјела није могао схватити значај свог дјела или није могао управљати својим поступцима

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: svjetlanadragovic@gmail.com*

услед душевне болести, привремене душевне поремећености или заосталог душевног развоја (чл. 14. ст. 1). Закон не даје дефиницију урачунљивости. Урачунљивост се претпоставља, а неурачунљивост се, у случају сумње, доказује (Симовић, 2009). Доказивање неурачунљивости, у случају сумње у урачунљивост извршиоца, јавља се као *conditio sine qua non* за даље судско поступање.

Из законске дефиниције неурачунљивости, види се да наше кривично законодавство прихвата мјешовити, билошко-психолошки метод утврђивања неурачунљивости. Тако је, за постојање неурачунљивости, неопходно утврдити постојање и билошког и психолошког основа неурачунљивости.

Као биолошки основи неурачунљивости наводе се душевна болест, привремена душевна поремећеност и заостали душевни развој.

Закон на првом мјесту наводи душевне болести (психозе). Душевне болести су болести централног нервног система (прије свега мозга) које се огледају у патолошким облицима већине психичких функција. Ове болести изазивају озбиљне поремећаје у интелектуалној и волунтаристичкој сфери личности и оне најчешће доводе до неурачунљивог стања.

Привремена душевна поремећеност обухвата поремећаје краћег трајања. Тосупатолошка стања изазвана јаким афектима, интоксикацијом алкохолом или дрогом, епилептична сумрачна стања и привремени душевни поремећаји изазвани тјелесним болестима или повредама мозга. Привремена душевна поремећеност обухвата и нормална стања, нпр., сан. У зависности од конкретног случаја, привремени душевни поремећаји могу довести до битно смањене урачунљивости, али и неурачунљивости.

Заостали душевни развој, олигофренију, карактерише оштећена интелигенција, без обзира на њен узрок. Урачунљивост олигофрених извршилаца је смањена у неком облику, док тешка душевна заосталост урачунљивост углавном искључује.

Када су у питању билошки основи неурачунљивости, треба нагласити да постојеће законско рјешење не обухвата све душевне поремећаје који могу утицати на интелектуалну и воунтаристичку способност извршилаца кривичних дјела. Наиме, данас је све већи број извршилаца код којих се психијатријским вјештачењем утврди дијагноза неког неуротског поремећаја или нпр. поремећаја личности. Неуротски поремећаји (неурозе) и поремећаји личности (психопатије) су психијатријске категорије које нису обухваћене нашом правном класификацијом, а не могу се сврстати ни у један биолошки основ неурачунљивости – нису ни душевне болести, нити привремени душевни поремећаји, нити спадају у душевну заосталост, а утичу и на интелектуалну и на волунтаристичку способност. Ове психијатријске

катеорије би на одређени начин требало уврстити у биолошке основе неурачунљивости. Нпр. у Кривичном закону Републике Србије се, поред душевних болести, привременог душевног поремећаја и заосталог душевног развоја, као четврти основ наводе „друге теже душевне поремећености“ (чл. 23. ст. 2). Формулација јесте неодређена, али јасно је да она обухвата све оне теже душевне поремећености које се не могу подвести под претходне три законом наведене, а које утичу на психолошке основе неурачунљивости.

Што се тиче психолошких основа неурачунљивости, Закон наводи немогућност схватања значаја дјела или немогућност управљања поступцима.

Немогућност схватања значаја дјела или интелектуална неспособност представља неспособност расуђивања. Учиницац нема способност расуђивања онда када не схвата природни и друштвени значај свога дјела (Стојановић, 2009: 157). Што се тиче немогућности схватања природног значаја дјела, она постоји када учинилац „није био способан да исправно оцијени и схвати своје поступке као реални, фактички догађај, када није имао могућност да схвати природно значење свог дјела у каузалном смислу, способност за схватање каузалних ефеката свог поступка, посљедице које његово дјело може проузроковати“ (Бабић, Марковић, 2008: 283). Немогућност схватања друштвеног значаја дјела постоји када учинилац „није могао схватити или оцијенити значај свог дјела са становишта друштва и однос друштва према том дјелу; када није био у стању да оцијени друштвено-невриједносни карактер свог дјела, да друштво такво понашање не одобрава због његове штетности, због тога што је оно управљено на основне вриједности на којима почива то друштво“ (Бабић, Марковић, 2008: 283).

Немогућност управљања својим поступцима или волунтаристичка неспособност представља неспособност одлучивања. То значи да учинилац у вријеме извршења дјела није могао да влада собом, својом вољом.

За постојање неурачунљивости, увијек мора кумулативно бити остварен један од три биолошка основа и један од два психолошка основа. За постојање неурачунљивости није довољно само утврдити да је неко лице у вријеме извршења кривичног дјела било у стању душевне поремећености. Како истиче Љ. Нешић: „Да би неко лице сматрали неурачунљивим није, дакле, довољно да утврдимо да је оно душевно болесно, привремено душевно поремећено, или заосталог душевног развоја. Осим тога, потребно је утврдити да услед таквог стања то лице није могло да схвати значај свог дела или да није могло да управља својим поступцима“ (Нешић, 1998: 39).

И биолошка и психолошка компонента морају постојати у моменту извршења дјела (изузетак је самоскривљена неурачунљивост – *actiones*

liberae in causa, чл. 14. ст. 3) и утврђују се у односу на конкретно кривично дјело.

Најважнија последица утврђене неурачунљивости јесте искључење кривичне одговорности учиниоца. Како истиче Љ. Лазаревић: „Кажњавање неурачунљивих учинилаца не само да нема моралног основа, јер се не би заснивало на њиховој кривици, већ не би било оправдано ни разлозима и циљевима криминалне политике. По својој садржини и непосредним циљевима који се желе постићи њеном применом, казна није одговарајућа санкција за неурачунљиве учиниоце; њена примена не би имала ни друштвено ни правно оправдање“ (Лазаревић, 2000: 199). Међутим, наше кривично законодавство иде још даље и, не само да искључује кажњавање неурачунљивих учинилаца, него искључује могућност примјене било које кривичне санкције. Полази се од тога да „изрицање кривичноправне санкције увијек има за претпоставку виност учиниоца, а неурачунљиво лице за то не посједује способност“ (Бабић, 2014: 129).

ПОСТУПАК У СЛУЧАЈУ НЕУРАЧУНЉИВОСТИ ПРЕМА ЗАКОНУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Поступак у случају неурачунљивости прописан је у члану 383. Закона о кривичном поступку Републике Српске. Осумњиченом који је противправно дјело учинио у стању неурачунљивости и за којег постоје законом прописани услови за одређивање присилног смјештаја у здравствену установу као лица са тежим душевним сметњама, тужилац ће у оптужници ставити приједлог да се утврди да је осумњичени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, као и да му се привремено одреди присилни смјештај у здравственој установи уз обавјештавање здравствене установе (ст. 1). Послије подношења приједлога, осумњичени, односно оптужени мора имати браниоца (ст. 7).

Осумњиченом, односно оптуженом, на образложени приједлог тужиоца може се одредити притвор уколико су испуњени услови за одређивање притвора. Ако је притвор против осумњиченог одређен или продужен, извршава се у здравственој установи и може трајати док постоје разлози због којих је притвор одређен, али не дуже од законом одређених рокова трајања притвора у истрази, односно трајања притвора након потврђивања оптужнице и након изрицања првостепене пресуде, односно правноснажног рјешења о привременом одређивању присилног смјештаја (ст. 2).

У случају да суд након спроведеног главног претреса утврди да је оптужени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, донијеће пресуду којом се утврђује да је оптужени учинио противправно

дјело у стању неурачунљивости. Након тога ће донијети посебно рјешење којим ће лицу привремено одредити присилни смјештај у здравственој установи. Присилни смјештај може да траје до шест мјесеци. Против овог рјешења дозвољена је жалба у року од 15 дана од дана достављања рјешења (ст. 3). Након што рјешење постане правноснажно, тужилац ће, у складу са посебним законом који регулише питање заштите ових лица, надлежном суду доставити обавјештење за покретање поступка о присилном смјештају тешко душевно болесног лица у здравствену установу. Уз ово обавјештење доставиће ће се и медицинска документација и правноснажно рјешење о привременом одређивању присилног смјештаја у здравствену установу (став 4).

Ако у току главног претреса изведени докази указују да је оптужени учинио противправно дјело у стању урачунљивости, смањене урачунљивости или битно смањене урачунљивости, тужилац ће одустати од поднесених приједлога да се утврди да је осумњичени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, као и да му се привремено одреди присилни смјештај у здравственој установи и наставиће поступак и измијенити оптужницу. Ако се ради о битно смањеној урачунљивости, тужилац може предложити изрицање мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења, која се изриче уз неку другу кривичноправну санкцију (ст. 5). Ако се деси да суд утврди да оптужени у вријеме извршења дјела није био у стању неурачунљивости, а тужилац не одустане од приједлога да се утврди да је осумњичени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, као и да му се привремено одреди присилни смјештај у здравственој установи, суд ће донијети пресуду којом се оптужба одбија (ст. 6).

Из наведених законских одредаба се може видјети да се неурачунљиви учиниоци противправног дјела, од момента утврђивања њихове неурачунљивости, „избацују“ из кривичног поступка и уступају другом суду који у грађанском поступку одлучује о смјештају и психијатријском лијечењу ових лица у одговарајућој здравственој установи. Према мишљењу Р. Ковачевића, једина добра страна овако конципираног кривичног поступка с неурачунљивим учиниоцима јесте хуманији приступ душевно болесном делинквенту. Међутим, лоша страна је дисконтинуитет и судског поступка и психијатријског лијечења. Осим тога, лијечење душевно болесних делинквената захтијева посебне услове и адекватну психијатријску установу са посебном организацијом рада и адекватним обезбјеђењем. Исти аутор даље наводи да је за постизање оптималних резултата психијатријског лијечења, поред наведених услова, неопходно и одговарајуће вријеме. Треба нагласити да вријеме лијечења не може бити исто за све, нити може бити неодређено. Вријеме лијечења треба да буде прилагођено потребама сваког пацијента посебно (Ковачевић, 2011: 269–277).

ЗАКЉУЧАК

Уколико суд након спроведеног главног претреса, узимајући у обзир налаз и мишљење вјештака психијатра и све друге доказе и околности конкретног случаја, утврди да је учинилац *tempore criminis* био неурачунљив, не наставља се редован кривични поступак. Пресудом се утврђује да је оптужени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, а рјешењем се лицу привремено одређује присилни смјештај у здравственој установи. Дакле, према неурачунљивим учиниоцима се, према ЗКП Републике Српске, примјењује посебан поступак. У том посебном поступку, одлучује се о двије ствари. Прво, да ли је лице остварило законски опис кривичног дјела за које се терети, те да ли је у вријеме извршења било у неурачунљивом стању и друго, одлучује се о привременом одређивању присилног смјештаја овог лица у здравствену установу. Неурачунљиви учиниоци се искључују из кривичног поступка и уступају другом суду, који у грађанском поступку одлучује о њиховом смјештају и лијечењу у одговарајућој здравственој установи. Према КЗ Републике Српске, неурачунљивим учиниоцима се не може изрећи ниједна кривична санкција. Искључена је и примјена мјера безбједности, па и мјере обавезног психијатријског лијечења.

Добра страна овако конципираног поступка према неурачунљивим учиниоцима јесте хуманији приступ, кроз изједначавање, у највећој могућој мјери, неурачунљивих лица и осталих лица са душевним сметњама која нису извршила кривично дјело. Међутим, овом поступку се замјера то да не гарантује адекватно психијатријско лијечење, које је овој категорији учинилаца кривичних дјела најпотребније. Као што је већ поменуто, искључена је и примјена мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења, која представља најстарију и основну санкцију која се раније могла изрећи неурачунљивим учиниоцима кривичних дјела. Ова мјера најбоље може да обезбиједи лијечење и чување неурачунљивих учинилаца, али и отклањање опасности од ових лица по њихову околину.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М. (2014). *Кривично право – општи и посебни дио (друго измијењено и допуњено издање)*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Бабић, М.; Марковић, И. (2008). *Кривично право – општи дио (прво издање)*. Бања Лука: Правни факултет.
- Ковачевић, Р. (2011). Неурачунљивост као медико – легални феномен. *Актуелна питања у примјени кривичног законодавства*. Бања Лука: Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, 269–277.
- Лазаревић, Љ. (2000). *Кривично право – општи део (двадесетпрво*

Поступање с неурачунљивим извршиоцима кривичних дјела у кривичном ...

- измењено издање*). Београд: Савремена администрација – а. д.
Нешић, Љ. (1998). *Кривично право*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Симовић, Н. М. (2009). *Кривично процесно право – треће измијењено и допуњено издање*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука.
- Стојановић, З. (2009). *Кривично право – општи део*. Београд: Права књига.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, број 49/03.
- Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 53/12.
- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 85/05.

**DEALING WITH MENTALLY INCOMPETENT OFFENDERS IN THE
CRIMINAL PROCEEDING OF REPUBLIC OF SRPSKA**

Svjetlana Dragovic, M.A.*

Summary: There are two ways of dealing with individuals who have committed illegal or criminal act in a state of mental incompetence. Legislation of some countries does not contain specific provisions relating to these individuals and they are irresponsible and free. Other jurisdictions involve specific hospitalization for such offenders, which lasts as long as there is a need for treatment. Some European countries have raised initiatives to get these offenders on trial by the same procedure as mentally competent and to be imposed by sentence of imprisonment that could be replaced with medical treatment. However, the prevailing view is that if the psychiatric examination confirms that the accountability of the offender was excluded, such defendant can not be treated in the same way as mentally healthy person in the criminal proceeding. In this paper the author will talk about the mentally incompetent offenders in the criminal legislation of the Republic of Srpska. The first part of the paper will be devoted to the definition of mental incompetence, or how the Criminal Code of the Republic of Srpska defines who are mentally incompetent offenders, while the second part talks about the treatment of these offenders in the the Criminal Procedure of the Republic of Srpska.

Keywords: illegal / criminal offense, offender, mental incompetence, psychiatric evaluation, the criminal proceeding.

---

* Police College, University of Banja Luka; email: svjetlanadragovic@gmail.com

ПОСТУПАК ДОКАЗИВАЊА СВЈЕДОЦИМА

УДК: 343.132	DOI: 10.7251/BPGBL1214223V	Стручни рад
--------------	----------------------------	-------------

Мр Драгана Вујић*
Невена Ракић**

Апстракт: У овом раду биће ријечи о једној од радњи доказивања, а то је саслушање свједока, односно, конкретно о поступку доказивања свједоцима. Саслушање свједока се састоји у прибављању исказа од лица за које се претпоставља да није извршила кривичног дјела које је предмет истраживања, али да је управо то лице опажало његово извршење или да су му познате друге околности од значаја за разјашњавање конкретне кривичне ствари. Аутори рада настојаће да детаљно анализирају и представе поступак доказивања свједоцима, односно саму припрему за саслушање свједока, извођење доказа и оцјену исказа свједока.

Кључне ријечи: кривични поступак, доказивање, свједок, исказ свједока

УВОД

Потребу и интерес друштвене заједнице да се чињенице у кривичном поступку правилно утврде, прате многобројне тешкоће. Прије свега, највећи интерес да отежа прикупљање доказа и спријечи утврђивање истине има сам осумњичени, односно оптужени, ако је заиста крив. У прилог осумњиченом, односно оптуженом у том смислу иде и чињеница што се кривично дјело дешава најчешће изненадно, тако да је тешко обезбиједити унапријед сигурне доказе. Због тога се у кривичном поступку мора дозволити употреба сваког подобног од доказних средстава, од којих су нека (најчешће свједоци) несигурна. Неке од ових тешкоћа долазе и отуда што успјех у доказивању чињеница у кривичном поступку зависи и од тога колико судија познаје друге неправне науке, технике и вјештине. У обављању тога посла судија нема помоћи у правним

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: sdragana84@yahoo.com

** Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: nevenavsup87@gmail.com

наукама, већ је упућен на животно искуство, познавање људи и услова живота, на правила разноврсних криминалистичких техника, законе психологије, логике и слично, тако да судија, образован искључиво као правник, способности потребних за утврђивање чињеница нема или их има сасвим мало, нарочито на почетку каријере, када нема још ни животног искуства.

Свједочење је исказ одређених лица о кривичном дјелу и његовом учиниоцу. За спровођење радње саслушавања свједока потребно је да буду испуњени одређени законски услови и да се поштују специфичности сваког конкретног случаја, о чему ће се у разради теме детаљно говорити.

ПОЈАМ СВЈЕДОКА И СВЈЕДОЧКОГ ИСКАЗА

Свједок је лице за које је вјероватно да ће моћи да даје обавјештења о кривичном дјелу и учиниоцу и о другим важним околностима. Прецизније, *сведок је лице које је својим чулима непосредно опајало одређене чињенице, које су у вези са извршеним кривичним делом или учиниоцем или је о њима посредно сазнало, и које на позив суда о њима исказује.* (Милошевић и Стевановић, 1997: 257)

Према томе, да би једно лице добило својство свједока у кривичном поступку, потребно је, најприје, да је чињенице непосредно опајало или је о њима посредно сазнало и да га орган кривичног поступка позове ради исказивања. Наш законодавац је предвидио да се у кривичном поступку као свједок може појавити свако лице без обзира на старост или одређене физичке и психичке недостатке, само ако је способно да опажа чињенице о кривичној ствари и да их репродукује. Једино је искључено да свједок у кривичном поступку буде лице које у том поступку има неко друго својство, о чему ће касније бити ријечи. То значи да ће орган кривичног поступка саслушати као свједока свако лице са којим се може успоставити контакт, без обзира на то да ли је у питању дијете, малолетник или лице у одмаклим годинама, тј. да ли је физички или психички потпуно здраво. Међутим, околности које се односе на способност ових лица да опажају чињенице и да о њима исказују, орган кривичног поступка ће цијенити приликом утврђивања вриједности чињеница садржаних у исказу свједока.

Природа свједочења у поступку изискује постојање *активног* и *пасивног* субјекта. Активни субјект је суд, који у инокосном или зборном саставу одређује свједочење и изводи поступак ради његовог прибављања. На другој страни, с обиљежјима пасивног субјекта јавља се лице за које постоји вјероватноћа да може да да обавјештења о кривичном дјелу и учиниоцу и о другим важним околностима. Ријеч је о

свједоку који је посматран под овим углом носилац садржаја свједочења.

Зависно од тога на који начин је лице сазнало за чињенице о кривичној ствари, разликују се двије врсте свједока: свједоци који су до ових чињеница дошли непосредним чулним опажањем, тзв. прави свједоци, и свједоци који су посредно сазнали о овим чињеницама, тзв. свједоци по чувењу. Сигурно је да искази свједока који су сазнали за чињенице непосредним опажањем, имају већу вриједност од исказа тзв. свједока по чувењу, с тим што се на основу исказа свједока по чувењу може открити лице које је непосредно опажало те чињенице. Због ове околности законодавац је предвидио обавезу за орган кривичног поступка да увијек пита свједока о томе на који је начин сазнао чињенице о којима исказује.

Законодавац је функцији свједочења у кривичном поступку дао одређену предност у односу на вршење других функција, изузев функције одбране коју врши окривљени са својим браниоцем. Тако је предвиђено да се као свједок у кривичном поступку може саслушати судија, судија поротник и јавни, односно државни тужилац, ако су сазнали за неке чињенице непосредним чулним опажањем, с тим што у тој кривичној ствари не могу вршити редовне функције судије, односно тужиоца. Такође је предвиђено да се оштећени, оштећени као супсидијарни тужилац и приватни тужилац, поред вршења ових функција, могу саслушати као свједоци у тој кривичној ствари. Најзад, под одређеним условима, у кривичном поступку се као свједок може саслушати и овлашћено службено лице органа унутрашњих послова.

Овако одређен круг лица апстрактно способних да стекну својство свједока у кривичном поступку, не значи да сва ова лица могу бити свједоци у конкретној кривичној ствари. Наиме, постоје одређене категорије лица која се не могу саслушати као свједоци у конкретној кривичној ствари и категорије лица која су ослобођена дужности свједочења – тзв. привилеговани свједоци. (Димитријевић, 1982: 213) О овоме ће такође касније бити више ријечи.

Свједочки исказ је изјава лица које није главни процесни субјект, дата судији у току поступка о чулном опажању неке чињенице из прошлости која има значаја за конкретан предмет кривичног поступка, у циљу доказивања те чињенице. Чињенице се могу односити како на извршење кривичног дјела, тако и на личност учиниоца и друге важне околности. (Симовић, 2007: 198)

Предмет свједочког исказа су чулна опажања неке чињенице из прошлости, важне за кривични поступак. Исказ свједока (изјава) даје се, по правилу, у усменој форми. Сама обавјештења могу да потичу из непосредног (властитог) опажања (*testis de scientia propria*) или из посредног сазнања. Сазнање свједока о чињеници која је предмет доказа не мора да буде непосредно. Свједок може да сазна чињеницу и посредно

преко другог лица (*свједочење по чувењу, testis de auditu, de scientia aliena*), у ком случају он наводи извор сазнања. Може се свједочити и о ономе што се прича и говори. (Симовић, 2005: 308)

Исказ свједока треба да буде дат у току поступка, и то тужиоцу, односно суду. Саопштења дата другим органима (овлашћеним службеним лицима, органима државне управе или другим државним органима), макар узета и у форми записника, нису искази свједока у смислу кривичног поступка. Овлашћена службена лица могу ради извршења својих задатака тражити потребна обавјештења од грађана и позивати грађане (члан 219 ст. 2 и 3 ЗКП РС), али их не могу саслушавати као свједоке, јер кривични поступак у коме то својство стичу још није започет. Свједоком се постаје тек пошто је исказ дат тужиоцу, односно суду.

Свједок није процесни субјект и, по правилу, незаинтересован је за исход поступка. Осумњичени, односно оптужени не може у исто вријеме бити и свједок у процесу у коме се јавља као осумњичени, односно оптужени, ни на сопствено тражење ни на иницијативу противне странке или суда, ни под заклетвом ни без заклетве. С улогом свједока не слаже се ни улога других процесних субјеката, поред осумњиченог, односно оптуженог (тужиоца и судије). Исто вриједи и за записничара и тумача.

ПОСТУПАК ПРИ ДОКАЗИВАЊУ СВЈЕДОЦИМА

И поступак доказивања свједоцима (као и сваки доказни поступак) састоји се из три фазе:

- (1) *наступање свједока,*
- (2) *извођење доказа свједоцима (саслушање свједока) и*
- (3) *оцјена исказа свједока.*

Наступање свједока

Као свједоци позивају се лица за која је вјероватно да ће моћи да дају обавјештења о кривичном дјелу и учиниоцу и о другим важним околностима. Који ће свједоци бити позвани у поступак и у ком броју, одлучују странке, бранилац и суд. Општа правила о наступању доказа важе и за наступање доказа свједоцима, али се свједок може и сам јавити органу који води поступак. (Симовић, 2007: 202)

Извођење доказа свједоцима

Исказ свједока прибавља се његовим саслушањем. Прописана је дужност свједока да одговоре даје усмено, али то није могуће примјенити на нијеме и глухонијеме свједоке, па је у члану 151 прописан начин саслушања те категорије свједока. („Службени гласник Републике Српске“ број 50, од 27. јуна 2003. године)

Прије самог саслушања, свједок се упозорава на своју основну дужност и нека своја права. Он се претходно опомиње:

(1) да је дужан говорити истину,

(2) да не смије ништа прећутати,

(3) упозорава се да давање лажног исказа представља кривично дјело.

Сва ова упозорења морају бити унесена у записник, како би се накнадно у случају потребе могло провјерити да ли су дата.

Након што је свједок упознат са својом основном дужношћу и посљедицама њеног кршења, од њега се узимају његови основни подаци, као и подаци који се односе на природу и врсту његовог односа са осумњиченим, односно оптуженим. Прије него што се приступи саслушању свједока, утврђује се његов идентитет и однос према окривљеном узимањем основних генералија. (Вујовић и Вучковић, 1999: 172) Свједоку се прво постављају питања *ad personam*, а онда *ad rem*. Он се пита за име и презиме, име оца или мајке, занимање, боравиште, мјесто и годину рођења и његов однос с осумњиченим, односно оптуженим и оштећеним. Свједок ће се упозорити да је дужан да о промјени адресе или боравишта обавијести суд.

Послије општих питања, свједок се позива да изнесе све што му је о предмету познато, а затим ће му се постављати питања ради провјеравања, допуне и разјашњења. Исказ треба да је спонтан и да се развија слободно, свједоци треба да се саслушавају, а не испитују.

Свједок ће се увијек питати откуд му је познато оно о чему свједочи. Ако се њихови искази не слажу у погледу важних чињеница, свједоци се могу *суочити*. Суочени ће се о свакој околности, о којој се њихови искази међусобно не слажу, понаособ саслушати и њихов одговор унијети у записник, а истовремено се могу суочити само два свједока. Оштећени који се саслушава као свједок питаће се да ли жели да у кривичном поступку остварује имовинскоправни захтјев. Од свједока се може тражити и да *препозна* поједина лица или поједине предмете.

На саслушање оштећеног – жртве кривичног дјела односи се и забрана да се такво лице испитује о његовом *сексуалном животу прије учињеног кривичног дјела*, а ако је такво испитивање обављено – на таквом исказу не може се заснивати судска одлука.

Посебне тешкоће задаје саслушање малољетних свједока, посебно дјецe, не само због садржине исказа, већ и из чисто процедуралних разлога (неискуство судија у раду са дјецом, збуњеност малољетника због доласка у судске просторије итд.). Приликом саслушања малољетног лица, нарочито ако је оно оштећено кривичним дјелом, мора се поступити обазриво, да саслушање не би штетно утицало на психичко стање малољетника. Ако је то потребно, саслушање малољетног лица обавиће се уз помоћ педагога или другог стручног лица.

С обзиром на животну доб, тјелесно и душевно стање или друге оправдане интересе, свједок се може саслушати путем *техничких уређаја за пренос слике и звука (аудио-видео линк)* на начин да му странке и бранилац могу постављати питања без присуства у просторији гдје се свједок налази, а за потребе таквог испитивања може се одредити стручно лице. Ријеч је о тзв. *видео-конференцијским везама*, код којих се за вријеме обављања саслушања свједок налази у посебној просторији, одвојеној од просторије у којој се налазе судија, односно вијеће, странке и бранилац, који могу постављати питања свједоку.

Закон дозвољава могућност да се саслушање свједока снима *аудио-визуелним средствима* у свим фазама поступка (члан 154). За потребе таквог снимања може се одредити стручно лице које познаје технику употребе аудио-визуелних средстава. Снимање саслушања аудио-визуелним средствима је, међутим, облигаторно уколико се ради о саслушању малољетних лица која нису навршила 16 година живота и која су оштећена кривичним дјелом. Обавезно је и аудио-визуелно снимање саслушања свједока, ако постоји основ за бојазан да се он неће моћи саслушати на главном претресу (нпр. тешко болестан свједок).

Фазе саслушања свједока

Саслушање у својству свједока је, по правилу, необичан и тјескобан доживљај у животу човјека, посебно ако се он саслушава први пут. Због тога је веома важно успоставити контакт са свједоком, припремити га да максимално активира своје потенцијале, како би дао вјеран исказ у складу са опажањем кривичног догађаја. Од успостављеног контакта, односно првог утиска, зависи судбина ове радње. У овој фази саслушање још нема формални карактер, али представља неопходну тактичку карику у правцу добијања исказа.

Успостављање контакта са свједоком почиње од његовог уласка у просторију у којој ће се спровести саслушање. Препоручљиво је да се криминалиста рукује са свједоком и представи се пуним именом и презименом. Штетан је хладан или груб, бирократски пријем свједока. Коректан и уљудан наступ при првом контакту омогућава успешно саслушање.

Основни стратегијски циљ успостављања и одржавања контакта са свједоком јесте *формирање повољне атмосфере* у којој ће се одвијати саслушање. Уколико је атмосфера у којој се одвија саслушање напета, а свједок застрашен, долази до опадања тачности у његовом излагању. Код застрашеног свједока сугестибилност се повећава. Значајан психолошки и тактички задатак саслушавања јесте *успостављање повјерења* са свједоком. Међутим, повјерење не значи и присност или постојање симпатија. Успостављање међусобног повјерења између судије и свједока није нимало једноставно и зависи од индивидуалних карактеристика свједока, али и од комуникативних способности судије да изазове интерес код испитаника. Веома је значајно да судија посједује способност *емпатског уживљавања* у психу свједока.¹ Свједок мора да „осјећа“ да судија показује интерес за њега и за његов исказ, да има разумијевање за његову ситуацију: претрпљен бол, понижење и материјалну штету ако је оштећен или за губитак времена због доласка на свједочење. Особа која се испитује не мора да одговара („пасује“) судији, али судија мора да се прилагоди испитиваној особи.

Успостављање и одржавање контакта са свједоком претпоставља познавање његове личности, психичког стања у коме се налази у моменту саслушања као и његовог односа према кривичном дјелу и осумњиченом.

Тактички начини успостављања контакта са свједоком заснивају се на: постављању тзв. контактних питања; разговором којим се уклањају смисаоне и емотивне баријере, односно смањује напетост; показивањем интересовања за свједока и потенцирањем важности његовог исказа.

Контактна питања се постављају на почетку саслушања, по природи су општа, непровокативна, нису у вези са предметом саслушања и служе да се свједок смири и уведе у конверзацију. Свједок се пита о обавезама које је морао да одложи, о хобију, дјецу, гужви у саобраћају, времену.

Судија (и испитивач у информативном разговору, приликом разговора са грађанином) треба у овој фази да уочи препреке које отежавају успостављање контакта и међусобног повјерења између свједока и њега. Свједок понекад нерадо даје исказ из страха од освете извршиоца, јер не жели да се упушта у оно за шта није директно заинтересован, или зато што осећа одбојност и страх пред државним органима. Судија мора да наслути разлоге конкретног свједоковог понашања и активним дјеловањем треба настојати да учврсти у свједоку мотиве за казивање истине. Код свједока треба разбити равнодушност и неутралност према сваком кривичном предмету који не задире у његове интересе и, што је посебно важно, дати му чврсте гаранције у погледу сигурности од евентуалне освете извршиоца. (Водинелић, 1965: 314.

1 Емпатија подразумијева способност саживљавања са психичким свијетом свједока.

Подстицање свједока на кооперативност постиже се тако што ће му судија у свијести формирати слику о заједничким циљевима и неопходности сарадње и утицати на мотивацију за давање исказа. Повећање спремности за свједочење остварује се тако што ће се апеловати на осјећај свједокове социјалне одговорности. Међутим, у времену аномије и пада општих и колективних вриједности, треба код неких свједока дјеловати још јаче на повећање мотивације за исказивање. Потребно је представити свједоку да су он или његови најближи, нпр., дијете, могли да буду жртва кривичног дјела (подстиче се идентификовање свједока са жртвом). Оснаживање мотивације за сарадњу постиже се и апеловањем на помоћ свједока, тако што ће се потцртати важност управо његовог исказа (придаје се значај личности свједока).

Важан задатак контактне фазе испитивања јесте и елиминисање форензичке збуњености која се често појављује код испитаника (свједока, вјештака који немају велико искуство на суду, осумњичених који нису били често у тој позицији). Форензичка збуњеност појављује се због чињенице да се лице саслушава у кривичном поступку. Узбуђење што се први пут саслушава и налази у службеним просторијама и пред службеним лицем, стријепа да неће бити у стању да каже све о чему ће бити питан као страх од евентуалне одговорности могу изазвати прави шок, који може потпуно да онемогући нормално одвијање психичких функција код свједока (осумњиченог). Лица која се нађу у таквом стању изгледају потпуно збуњена, њихови искази су несигурни, нејасни и противрјечни. У стању форензичке збуњености сугестибилност се повећава. Она се још више потенцира нетактичним, строгим и бирократским држањем службеног лица. Форензичка збуњеност елиминише се код свједока разговором о темама које немају везе са кривичним дјелом, а блиске су свједоку и према њима он има позитивне емоције. На примјер, свједок се пита о неком пословном или приватном успјеху, хобију итд. Уколико је форензичка збуњеност веома јака, пожељно је прекинути саслушање и наставити га касније. (Водинелић, 1956: 344-346)

Упознавање свједока са правима и обавезама

Послије успостављања контакта са свједоком, тужилац ће га упознати са законском обавезом да је дужан да говори истину и да не смије ништа да прећути. Предочиће му да је давање лажног исказа кривично дјело. Судија ће упозорити свједока да није дужан да одговара на појединачна питања, ако је вјероватно да би тиме изложио себе или свог блиског сродника тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу. Ово упозорење уноси се у записник. Независно од овог легалног притиска на свједока да исказује истину у кривичном поступку, много је значајнија умијешност тужиоца да утиче на његову личност, приволи га и мотивише на добровољну сарадњу и давање истинитог исказа.

Узимање персоналних података од свједока

Послије упознавања свједока са правима и обавезама, тужилац ће га питати за име и презиме, име оца, занимање, боравиште, мјесто рођења, године живота и његов однос са осумњиченим и оштећеним. Свједок ће се упозорити да је дужан да до окончања поступка обавијести суд о промјени адресе или боравишта. О овоме је било више ријечи у претходном тексту тако да се на овоме мјесту нећемо више задржавати у вези с узимањем персоналних података од свједока.

Уколико је потребно, а најчешће јесте, судија ће поставити свједоку и друга питања која су значајна за упознавање његове личности, како би се процијенила његова вјеродостојност као сведока и са њим успоставила оптимална и подстицајна комуникација. (Симоновић и Матијевић, 2007: 300)

Фаза слободног излагања свједока

Уводну фазу, у којој се разговара о општим питањима, не треба одсјечно одвојити од саслушања свједока о кривичном дјелу због којег је и позван. Успостављање контакта и узимање персоналних података од свједока, представља мост за непримјетни улазак у разговор о предмету свједокових опажања.

Послије општих питања, судија ће позвати свједока да у слободном излагању изнесе све што му је познато о предмету свједочења. Значај слободног излагања јесте у томе што се свједоку омогућава да слободно развије своје асоцијативне везе и да без прекидања изложи све што му је о дјелу познато. Оставља му се могућност да саопшти чињенице оним редом којим их је и посматрао, у складу са својом личношћу, опажањем и способношћу вербалног изражавања. Експериментално је утврђено да је број грешака у спонтаном излагању знатно мањи него у исказу који је прибављен постављањем питања и потпитања. Спонтано приповиједање није под утицајем испитивача. Он само слуша без уплитања у исказ свједока. Приповиједање је сигурније од испитивања, премда му је слаба страна у томе да свједок исприча много тога безначајног. Судија не треба да прекида слободно излагање свједока, осим ако се удаљио од предмета излагања. Прекидање омета свједока у сјећању, кида нормални ток асоцијативних веза, нарушава ток мисли и збуњује.

Приповиједање има предност и у томе што се може потпуније упознати личност свједока и његов стил излагања. Према причању свједока може се закључити какав је човјек који се саслушава. Један ће говорити слободно, други збуњено, бојажљиво, па можда и опрезно. На основу приповиједања може се утврдити да ли је у питању интелигентан, кул-

туран или припрост човјек или је можда душевни болесник. Треба обратити пажњу на логичност у исказивању свједока и његову симптоматску слику. На основу излагања може се наслутити да ли свједок говори истину или нешто прикрива.

Судија мора знати да слуша свједока. Заинтересованост слушаоца стимулише говорника, активира његове способности да се боље присјети догађаја и потпуније га опише. При равнодушном и незаинтересованом односу судије, дестимулише се свједок који настоји да се саслушање што прије заврши. Свједок мора да има осећај да су он и његов исказ у центру пажње судије. Препоручљиво је подстицати његово излагање неутралним напоменама као што су: „интересантно, реците, аха, значи тако, заиста, наставите“, и тиме му показивати постојање интереса за оно што исказује.

У овој фази привидне пасивности, судија анализира исказ свједока, ствара представу о његовом односу према дјелу и информисаности, упоређује његов исказ са другим доказима.

Приликом слободног излагања свједока, судија треба да води забиљешке за себе (у блоку, на одвојеном листу папира) у погледу питања која се намећу у току свједоковог излагања, да прибиљежи нејасноће и противрјечности. (Симоновић и Матијевић, 2007: 301)

Фаза постављања питања

Фаза постављања питања с правом се сматра најтежим дијелом саслушања, јер треба од свједока сазнати чињенице о којима није могао или није хтио да се изјасни у слободном излагању и при том избјећи реалну опасност да се несвјесно дјелује на фалсификовање његовог сјећања начином формулисања и постављањем питања.²

Међутим, без обзира на све недостатке (ризике), фаза постављања питања свједоку је неопходна, с обзиром на то да он често неће ништа рећи о многим важним чињеницама уколико о њима не буде изричито питан.

Питања треба да почну од потпуно безначајних чињеница које су претходиле предмету свједочења и морају да сачињавају хронолошки поредак догађаја. На тај начин спречава се прескакање у мишљењу и присјећању и најбрже обнавља исправно памћење. Важно је да се нађе полазна тачка која омогућава сјећање природним током догађаја. Међутим, када су у питању кривична дјела није увијек лако утврдити како су се одвијали догађаји, да би и питања свједоцима била постављена тим редом.³

2 Најважније управљујуће средство у разговору представља питање. Стара пословица поручује: „Ко пита, он води; Ко пита, он активира; Ко пита, он продукује!“

3 Психолози су експериментално утврдили да је приликом постављања питања ма-

Препоручује се прво постављати општа питања попут овог: „Реци-те шта знате о догађају“, па тек потом прећи на конкретнија, односно питања о детаљима без сугерисања одговора. Сугестивна питања треба увијек избјегавати, јер су грешке најчешће.

Треба имати у виду да сувише прецизна питања о детаљима и инсти-тирање на прецизним одговорима, по правилу, дјелују на свједока суге-стивно.

Саслушање треба почети тако што ће се свједок питати о чињеницама које су криминалисти познате из других извора, а то није познато свједоку. На тај начин може се већ на почетку провјерити искреност свје-дока.

У криминалистици се препоручује да се на почетку саслушања избје-гавају питања на која ће свједок одговорити са „не“, зато што ће му након тога бити теже да каже „да“. Свједок се мора увући у разговор питањима на која ће радо да одговара са „да“. Спорна, мучна, оптерећујућа питања треба оставити за другу трећину саслушања. Не треба постављати пита-ња која садрже приговор или пријекор свједоку.

Поједини криминалисти сматрају да похвала која се упућује свједоку има изванредно дејство на повећање мотивисаности свједока да иска-зује и мобилише његову енергију. Може се похвалити држање свједока, неко раније дјело, тачност приликом доласка на саслушање или нешто друго. Како истичу, похвала ништа не кошта, а враћа се двоструко или троструко.

Треба посматрати реакције свједока приликом одговарања на пита-ња, јер могу бити значајне приликом избора тактичког начина саслуша-ња и процјене његове вјеродостојности.

Тактички је недопустиво и крајње погрешно када се свједоку који се поново саслушава након извјесног времена (нпр., на главном претресу) прво прочита изјава о ономе што је раније рекао, а затим се почиње са-слушање питањем да ли остаје при претходно датом исказу.

Задачи ове фазе саслушања су: 1) да се изврши допуна оних дијело-ва исказа који су непотпуни; 2) да се прецизирају неодређени дијелови излагања и 3) да свједок изнесе контролне податке или се изјасни о пре-доченим доказима како би се омогућило провјеравање и оцјењивање ис-каза. (Симоновић и Матијевић, 2007: 302)

ње грешака у одговорима уколико се питања постављају хронолошким редом од-вијања опаженог кривичног дјела, него ако се постављају произвољно скачући с једне теме на другу.

Оцјена исказа свједока

Исказ свједока је у пракси најчешти доказ у кривичном поступку, али је оцјена доказне вриједности свједочког исказа најтежа од свих оцјена доказне вриједности радњи доказивања. Процјена да ће нови технички докази за утврђивање чињеница замијенити субјективне исказе свједока, показала се нереалном, јер су они ограничени само на одређене случајеве. Код таквог стања ствари, остало је једино да се коришћење свједока и оцјена вриједности њихових исказа поставе тако да се уочени недостаци отклоне или сведу на што мању мјеру, што зависи од тужиоца, односно судије, који треба, најприје, да правилно чулно прими исказ свједока, а затим да оцијени његову вриједност. То отежава рад тужиоца, односно судије и претпоставља да, осим правних знања, он познаје и психологију и логику.

Основни проблем при оцјени исказа свједока јесте утврдити у којој мјери се изјава свједока о чињеницама подударара са стварним стањем. Осим *истинитог* исказа (када постоји подударност између исказа и реалности чињеница), постоје и *лажан* и *погрешан* исказ. Исказ је *погрешан* када постоји неподударарење исказа свједока са реалношћу из разлога који су ван воље и свијести свједока. Погрешан исказ може настати због грешака приликом примања утисака (грешке у перцепцији) и њиховог памћења, као и због излагања онога што је свједок примио (грешке у репродуковању). Неподударарење исказа свједока са реалношћу може да наступи из разлога који зависе од воље и свијести свједока, и тада је исказ *лажан*. (Симовић, 2007: 204)

У погледу образложења судске оцјене исказа свједока, важе иста правила као и код других доказа. Суд мора одређено и потпуно изнијети које чињенице и из којих разлога узима као доказане или недоказане, дајући, при томе, нарочито оцјену вјеродостојности противрјечних доказа. Међутим, чињеница да суд није прихватио исказ неког свједока, не значи постојање лажног исказа. И обрнуто, чињеница да је суд прихватио исказ неког свједока, не доказује његову апсолутну истинитост. Истинитост или неистинитост исказа свједока цијени се према његовој сагласности са догађајем (*објективни критеријум*) и према стварном сазнању свједока о догађају и његовој свијести и хтијењу да да *лажан*, односно *истинит* исказ (*субјективни елемент*).

ЗАКЉУЧАК

У закључним разматрањима полазимо од чињенице да саслушавање свједока представља веома важну радњу доказивања, помоћу које се, уз партиципирарење осталих криминалистичкотактичких и техничких

мјера и радњи, остварују циљеви који су постављени пред полицијску организацију.

Да би једно лице добило својство свједока у кривичном поступку, потребно је, најприје, да је чињенице непосредно опајало или је о њима посредно сазнало и да га орган кривичног поступка позове ради исказивања. Наш законодавац је предвидио да се у кривичном поступку као свједок може појавити свако лице без обзира на старост или одређене физичке и психичке недостатке, само ако је способно да опажа чињенице о кривичној ствари и да их репродукује. Свједок је споредни субјект у кривичном поступку и има одређена права и дужности. Права свједока морају у потпуности бити испуњена, а са друге стране за непоштовање свједочких дужности свједоку може бити изречена новчана казна. Поступак при доказивању свједоцима је веома сложен процес. За успјешно спровођење ове радње потребно је остварити све битне предуслове и поштовати тактичке начине саслушања појединих категорија свједока како би се добиле релевантне информације и како би се искористили сви потенцијали сваког појединачног свједока. Такође, ово је важно и ради благовременог уочавања недобронамјерних свједока, јер би у противном судска пресуда могла да се темељи не на истинитом исказу, што би могло да има катастрофалне посљедице.

Саслушање свједока је компликована радња, с обзиром на то да се свједоци који се појављују у кривичном поступку међусобно веома разликују. У остварењу индивидуалног приступа значајано је познавање основних типова свједока. Они се могу подијелити према различитим критеријумима, што условљава и различитост у тактици саслушања.

На основу свега наведеног можемо закључити да саслушавање свједока може да буде једини доказ о кривици неког лица на коме би се темељила осуђујућа пресуда. Међутим, када је то могуће (посебно код појединих, непоузданих категорија свједока), доказни резултат добијен саслушавањем треба увијек неизоставно поткријепити другим, прије свега, материјалним доказима.

Писати о теми *саслушање свједока* је немогуће а да се не помене проблем при оцјени исказа свједока, односно, утврдити у којој мјери се изјава свједока о чињеницама подударна са стварним стањем. Осим *истинитог* исказа (када постоји подударност између исказа и реалности чињеница), постоје и *лажан* и *погрешан* исказ. Исказ је *погрешан* када постоји неподударна исказа свједока са реалношћу из разлога који су ван воље и свијести свједока. Погрешан исказ може настати због грешака приликом примања утисака (грешке у перцепцији) и њиховог памћења, као и због излагања онога што је свједок примио (грешке у репродуковању). Неподударна исказа свједока са реалношћу може да наступи из разлога који зависе од воље и свијести свједока, и тада је исказ *лажан*.

На крају треба напоменути да се многи проблеми и потешкоће при саслушању свједока надомјешћују управо кроз употребу знања како из кривичноправне области, тако и из криминалистике.

ЛИТЕРАТУРА

- Водинелић, В.(1956). *Криминалистичка тактика*. Београд.
- Вујовић, Р.(2000). *Кривично процесно право*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Вујовић, Р; Вучковић Ј. (1999). *Кривично процесно право*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Димитријевић, Д. (1982). *Кривично процесно право*. Београд.
- Марковић, Т. (1977). *Сувремена техника истраживања кривичних дела (Криминалистика)*. Загреб.
- Милошевић, М.; Стевановић, Ч.(1997). *Кривично процесно право*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Симовић, М.(2007). *Кривично процесно право*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Симовић, М.(2005). *Кривично процесно право*. Бихаћ: Правни факултет.
- Симовић, М.(2004). *Кривични поступци у Босни и Херцеговини*. Сарајево: Привредна штампа.
- Симовић, М.(2005). *Практични коментар закона о кривичном поступку Републике Српске*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Симоновић, Б.; Матијевић, М. (2007). *Криминалистика тактика*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 50, од 27. јуна 2003. године.
- Закон о заштити свједока у кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 48, од 24 јуна 2003. године.

**THE ACTIVITIES OF ADMINISTRATION IN THE FIELD OF
INTERNAL AFFAIRS**

Dragana Vujic, M.A.*
Nevena Rakic**

Abstract: In this paper we examine one of the acts of proof and that the hearing of witnesses, or, more specifically on the process of demonstrating witnesses. The examination of witnesses consists in securing the testimony of a person who is presumed that it is not the perpetrator of the offense which is the subject of research, but it is just that the fact could perceive its execution or that he is aware of other circumstances of importance for elucidating the specific criminal matter. The authors will try to analyze in detail and present a method of proof witnesses or preparation itself for examination of witnesses, evidence and evaluation of witness testimony.

Keywords: criminal proceedings, proof, witness, witness testimony

---

* Police College, University of Banja Luka; email: sdragana84@yahoo.com

** Police College, University of Banja Luka; email: nevenavsup87@gmail.com

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊА ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА У УПОРЕДНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

УДК: 343.232:656.1

DOI: 10.7251/BPGBL1214239M

Стручни рад

Младен Марић, МА*
Милан Саламадија, МА**

Апстракт: Регулисање и систематика кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја нису јединствени у кривичним законодавствима у свету. Наиме, ради се о значајној, али истовремено и сложеној проблематици. Приступу су различити, па самим тим и решења, што је условљено различитом традицијом, управном културом, особеностима и специфичностима правног система сваке земље. Стога, у овом раду биће дат приказ нормативне регулативе која се односи на кривично дело угрожавања јавног саобраћаја земаља из региона, а у односу на Републику Српску, како би се указало на одређене специфичности, али и на неусаглашеност кривичних закона у Босни и Херцеговини када је у питању ово кривично дело.

Кључне речи: кривично дело, саобраћај, учесник.

УВОД

Регулисање и систематика кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја нису јединствени у кривичним законодавствима у свету. Евидентни су различити приступи, па се тако у појединим земљама саобраћајни деликти регулишу посебним законима и издвојени су из кривичног кодекса, у другим земљама ова област је уређена посебним главама у кривичном закону, а у неким земљама прописана је у оквиру кривичних дела којима се изазива општа опасност.

Очигледно је да се ради о значајној, али истовремено и сложеној проблематици. Приступу су различити, па самим тим и решења, што је условљено различитом традицијом, управном културом, особеностима и специфичностима правног система сваке земље. Без обзира на све, може се констатовати да законодавци овој материји у највећем броју

* Центар јавне безбедности Бања Лука – МУП РС, email: m.malic@mup.vladars.net.

** Служба министра – МУП РС, Бања Лука; email: milan.salamadija@mup.vladars.net.

земаља посвећују све већу пажњу, свесни чињенице да је саобраћај све интензивнији, број учесника у њему све већи, а намерни да што је више могуће умање или ублаже последице саобраћајних незгода. О томе говоре све чешће измене законске регулативе која се односи на саобраћајне деликте, које имају за циљ да повећају и поопштре одговорност возача и других учесника у саобраћају (Милановић, 2005: 237-250).

Стога, у овом делу биће дат приказ нормативне регулативе која се односи на кривично дело угрожавања јавног саобраћаја земаља из региона, а у односу на Републику Српску, како би се указало на одређене специфичности, али и на неусаглашеност кривичних закона у Босни и Херцеговини када је у питању ово кривично дело.

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊЕ ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Република Српска – Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја прописано је чл. 410 Кривичног закона Републике Српске. У ст. 1 овог члана прописан је основни облик кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја, а чини га онај учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме угрози јавни саобраћај тако да доведе у опасност животе људи или имовину већег обима, па услед тога код другог наступи тешка телесна повреда или имовинска штета преко 3.000,00 КМ, за шта ће се казнити затвором од шест месеци до пет година (Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 67/13).

Радња учињења овог кривичног дела одређена је као непридржавање саобраћајних прописа. Због таквог одређења радње учињења, кривично дело угрожавања јавног саобраћаја је бланкетног карактера, јер кривични закон не одређује облике његовог вршења, већ они произилазе из забрана и упутстава која за учеснике у саобраћају на путевима садрже одговарајући саобраћајни прописи (Бабић, 2008: 336).

Да би непридржавање саобраћајних прописа представљало радњу учињења овог кривичног дела, потребно је да је тиме тако угрожен јавни саобраћај, да је доведен у опасност живот људи или имовина већег обима (ако вредност имовине прелази износ од 30.000,00 КМ). Свако непридржавање саобраћајних прописа, односно свако угрожавање јавног саобраћаја не представља ово кривично дело. С обзиром на овако одређену последицу дела, кривично дело угрожавања јавног саобраћаја је деликт конкретног угрожавања. О конкретној опасности за живот људи или имовину већег обима радиће се у случају постојања блиске могућности повреде добра које је доведено у опасност, тако да се, по

редовном току ствари, повреда тог добра може очекивати у сваком тренутку. Угрожавања јавног саобраћаја којима није створена наведена конкретна опасност спадају у саобраћајне прекршаје. Иако се у закону говори о довођењу у опасност живота људи, последица овог кривичног дела ће бити остварена и у случају када је доведен у опасност живот и само једне особе. Међутим, за постојање кривичног дела мора бити угрожен неко други. То друго лице може се налазити и у возилу којим је управљао учинилац кривичног дела. Ово важи и за угрожавање имовине. Према томе, ово кривично дело не постоји уколико је непридржавањем саобраћајних прописа учинилац угрозио властито живот или је оштетио своју властиту имовину, нпр. оштетио властито возило.

Међутим, за постојање дела из ст. 1 овог члана није довољно да је услед непридржавања саобраћајних прописа од стране учесника у саобраћају тако угрожен јавни саобраћај да је доведен у опасност живот људи или имовина већег обима, него је потребно и да је због тога код другог наступила тешка телесна повреда или имовинска штета преко 3.000,00 КМ. Наступање код другог тешке телесне повреде или имовинске штете преко 3.000,00 КМ представља објективни услов инкриминације. С обзиром на то, овај елеменат законског описа кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја не мора бити обухваћен виношћу учинитеља. Дакле, неће бити остварено ово кривично дело ако је наведена имовинска штета наступила искључиво на имовини учинитеља (Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини, 2005).

Дело се може учинити само у саобраћају на јавним путевима, чиме је његово извршење просторно ограничено. Према Закону о основама безбедности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини, под појмом пута се подразумева сваки јавни пут и некатегорисани пут на којем се одвија саобраћај (Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 18/13). С обзиром на законски опис кривичног дела из ст. 1 овог члана, дело се може учинити не само на јавном путу него и на некатегорисаном путу, али је неопходно да се ради о путу на којем се врши јавни саобраћај (Бабић, 2014: 434).

Учинитељ кривичног дела може бити само учесник у саобраћају. Да ли је лице учесник у саобраћају утврђује се у сваком конкретном случају на основу одговарајућих саобраћајних прописа (Бабић, 2007: 333–334).

Субјективну страну овог кривичног дела чини умишљај. Умишљај постоји када је извршилац био свестан да се не придржава саобраћајних прописа и да ће на тај начин довести или да може довести у опасност живот људи или имовине већег обима, па хоће или пристаје на наступање такве последице (Бабић, 2008: 337).

У ст. 2 овог члана прописан је лакши облик дела, односно нехатно учињење дела из ст. 1, што је и најчешћи облик виности код овог

кривичног дела. Наиме, ако је дело из ст. 1 учињено нехатно, учинилац ће се казнити новчаном казном или затвором до три године.

Такође, у ст. 3 овог члана, законодавац је за дела из ст. 1 или 2 овог члана, услед којих је наступила смрт једног или више лица, прописао да ће се учинилац казнити за дело из ст. 1 затвором од двије до дванаест година, а за дело из ст. 2 затвором од једне до осам година. Ово је уједно и тежи облик кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја (Марић и Саламадија, 2014: 223).

Федерација Босне и Херцеговине – У Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту КЗ ФБиХ), у глави XXVIII, прописана су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја.

У чл. 332 КЗ ФБиХ садржано је кривично дело угрожавања јавног саобраћаја, којим се прописује да ће се:

1) учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме тако угрози јавни саобраћај да доведе у опасност живот људи или имовину већих размера, па услед тога код другог наступи имовинска штета преко 5.000,00 КМ, казнити казном затвора до пет година.

2) ко угрожавањем железничког, бродског, трамвајског, тролејбуског саобраћаја или саобраћаја жичаром доведе у опасност живот или тело људи или имовину већих размера, казнити казном затвора до пет година.

3) ко кривично дело из ст. 1 и 2 овога члана почини из нехата, казнити казном затвора до три године (Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 и 42/10).

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја из чл. 332 КЗ ФБиХ има два основна облика. Кривично дело прописано у ст. 1 овог члана односи се на угрожавање јавног саобраћаја на путевима, а дело прописано у ст. 2 на угрожавање железничког, бродског, трамвајског, тролејбуског саобраћаја или саобраћаја жичаром.

Наиме, у КЗ РС изостављено је кривично дело угрожавање јавног саобраћаја због омамљености, а дело прописано у ст. 2 КЗ ФБиХ, прописано је посебно у чл. 411 КЗ РС као угрожавање посебних видова саобраћаја.

Такође, код кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја из чл. 410 ст. 1 КЗ РС последица дела, уз угрожавање јавног саобраћаја којим је доведен у опасност живот људи, може се састојати и у таквом угрожавању јавног саобраћаја којим је доведена у опасност имовина већег обима, а не имовина већих размера као код кривичног дела из чл. 332. ст. 1 КЗ ФБиХ. Осим тога, као објективни услов инкриминације одређено је наступање код другог тешке телесне повреде или имовинске штете преко 3.000,00 КМ.

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у упоредном законодавству

С обзиром на то да је наступање тешке телесне повреде код другог објективни услов инкриминације за дело из чл. 410 ст. 1 КЗ РС, за разлику од КЗ ФБиХ, оно не садржи квалификоване облике основног кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја прописане у чл. 336 ст. 1 и 3 КЗ ФБиХ, а код којих је квалификаторна околност проузроковање основним делом тешке телесне повреде неке особе или имовинске штете великих размера (Измирлија и Кадрибашић, 2013: 44–45).

Такође, битно је указати и на различито тумачење законског обележја „имовина већег обима“, односно „имовина већих размера“. Наиме, према начелном правном мишљењу Кривичног одељења Врховног суда РС, законско обележје „имовина већег обима“ постоји ако вредност имовине прелази износ од 30.000,00 КМ, а према правном мишљењу Кривичног одељења Врховног суда ФБиХ, законско обележје „имовина већих размера“ постоји кад вредност угрожене имовине прелази износ од 50.000,00 КМ.

Исто тако, битно је истаћи да су евидентне и разлике када је реч о кривичним санкцијама, односно новчаној казни и прописивању висине казне затвора.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине – У Кривичном закону Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (у даљем тексту КЗ БД БиХ), у глави XXVIII, прописана су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја. У овој глави обухваћена су иста кривична дела као и у КЗ ФБиХ.

У чл. 326 КЗ БД БиХ садржано је кривично дело угрожавања јавног саобраћаја, којим се прописује да ће се:

1) учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме тако угрози јавни саобраћај да доведе у опасност живот људи или имовину већих размера, па због тога код другог наступи тешка телесна повреда или имовинска штета преко 5.000,00 КМ, казнити казном затвора до пет година.

2) ко угрожавањем железничког, бродског, трамвајског, тролејбуског саобраћаја или саобраћаја жичаром доведе у опасност живот или тело људи или имовину већих размера, казнити казном затвора до пет година.

3) ко кривично дело из ст. 1 и 2 овога члана почини из нехата, казнити казном затвора до три године (Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 6/00, 1/01, 3/03, 6/05, 21/10, 9/13 и 33/13).

Такође, кривично дело угрожавања јавног саобраћаја из чл. 326 КЗ БД БиХ има два основна облика, као што је то случај и у Федерацији Босне и Херцеговине. Дакле, и у КЗ БД БиХ евидентне су разлике као и у КЗ ФБиХ, у односу на КЗ РС, кад је реч о структури кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја.

Исто тако, дело из чл. 326 ст. 1 КЗ БД БиХ по својим законским обележјима, изузев оних која се односе на објективни услов

инкриминације, одговара кривичном делу из чл. 332 ст. 1 КЗ ФБиХ. Наиме, у КЗ БД БиХ као објективни услов инкриминације алтернативно, уз наступање код другог имовинске штете преко 5.000,00 КМ, одређено је наступање код другог тешке телесне повреде.

Такође, и у КЗ БД БиХ су евидентне разлике у односу на КЗ РС када је реч о кривичним санкцијама, односно новчаној казни и прописивању висине казне затвора, што се исто може рећи и за усклађеност у погледу описа и квалификованог облика.

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊЕ ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА У ЗЕМЉАМА РЕГИОНА

Србија – У Кривичном законнику Републике Србије (у даљем тексту КЗ Р. Србије), у глави XXVI, прописана су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја.

У чл. 289 КЗ Р. Србије садржано је кривично дело угрожавања јавног саобраћаја, којим се прописује да ће се:

1) учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме тако угрози јавни саобраћај да доведе у опасност живот или тело људи или имовину већег обима, па услед тога код другог наступи лака телесна повреда или проузрокује имовинску штету која прелази износ од 200.000,00 динара, казнити затвором до три године.

2) ко се не придржава саобраћајних прописа и тиме угрози железнички, бродски, трамвајски, тролејбуски, аутобуски саобраћај или саобраћај жичаром тако да доведе у опасност живот или тело људи или имовину већег обима, казнити затвором од шест месеци до пет година.

3) ако је дело из ст. 1 и 2 овог члана учињено из нехата, учинилац казнити новчаном казном или затвором до једне године (Кривични законик Србије, *Службени гласник Србије*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013).

Дакле, евидентно је да постоји разлика у кривичним делима која су обухваћена у глави XXXII КЗ РС у односу на главу XXVI КЗ Р. Србије. Наиме, за разлику од КЗ Р. Србије, КЗ РС не садржи следећа кривична дела: угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја; угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја насиљем; отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства; пиратство и тешка дела против безбедности јавног саобраћаја.

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја из чл. 289 КЗ Р. Србије има два основна облика, што није случај у КЗ РС, а о чему је већ било речи (Митровић, 1997: 148). Такође, у чл. 289 ст. 1 КЗ Р. Србије прописано је

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у упоредном законодавству

да се последица дела, уз угрожавање јавног саобраћаја којим је доведен у опасност живот људи, може састојати и у таквом угрожавању јавног саобраћаја којим је доведено у опасност и тело људи. Осим тога, као објективни услов инкриминације одређено је наступање код другог лаке телесне повреде или имовинске штете преко 200.000,00 динара. Такође, КЗ Р. Србије садржи квалификоване облике основног кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја прописане у чл. 297, а код којих је квалификаторна околност проузроковање основним делом тешке телесне повреде неке особе или имовинске штете великих размера и наступање смрти једног или више лица.

Такође, битно је указати и на то да се, у КЗ Р. Србије, код основног дела из чл. 289 користи законско обележје „имовина већег обима“, а код тешких дела из чл. 297 користи „имовинска штета већих размера“. Наиме, према начелном правном мишљењу Кривичног одељења Врховног суда Србије од 17. априла 2006. године, законско обележје „имовина већег обима“ постоји ако вредност имовине прелази износ од 1.200.000,00 динара, што је вредност која је у односу на Републику Српску доста ниже одређена.

Исто тако, битно је истаћи да су евидентне и разлике када је реч о кривичним санкцијама, односно да су у КЗ Р. Србије оне строже прописане за кривично дело угрожавања јавног саобраћаја.

Црна Гора – У Кривичном законнику Црне Горе (у даљем тексту КЗ РЦГ), у глави XXVII, прописана су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја.

У чл. 289 КЗ РЦГ садржано је кривично дело угрожавања јавног саобраћаја, којим се прописује да ће се:

учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме тако угрози саобраћај да доведе у опасност живот или тело људи или имовину чија вредност прелази износ од 20.000,00 еура, па услед тога код другог наступи лака телесна повреда или другом проузрокује имовинску штету која прелази износ од 3.000,00 еура, казнити затвором до три године.

ко се не придржава саобраћајних прописа и тиме угрози железнички, бродски, аутобуски саобраћај или саобраћај жичаром тако да доведе у опасност живот или тело људи или имовину чија вредност прелази износ од 20.000,00 еура, казнити затвором од шест месеци до шест година.

ако је дело из ст. 1 и 2 овог члана учињено из нехата, учинилац казнити новчаном казном или затвором до једне године (Кривични законик Црне Горе, *Службени лист Републике Црне Горе*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013).

Наиме, за разлику од КЗ РЦГ, КЗ РС не садржи следећа кривична дела: угрожавања безбедности ваздушног саобраћаја; угрожавања безбедности ваздушног или поморског саобраћаја или непокретне

платформе; отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства; непружање помоћи броду или другом пловном објекту и лицима у опасности на мору и унутрашњим водама; пиратство и тешка дела против безбедности јавног саобраћаја.

Дакле, на основу наведеног, може се констатовати да је кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у КЗ РЦГ прописано на сличан начин као и у КЗ Р. Србије, па стога оно што је речено за чл. 289 КЗ Р. Србије важи и за чл. 339 КЗ РЦГ. Међутим, потребно је нагласити да се у КЗ РЦГ не користи законско обележје „имовина већег обима“, већ се у самом опису основног дела наводи тачно одређен износ, односно имовина чија вредност прелази износ од 20.000,00 еура. Такође, наведени износ, кад је у питању имовинска штета, није исти и код тешких дела против безбедности јавног саобраћаја, већ је прописан износ који прелази 40.000,00 еура.

Хрватска – У Кривичном законнику Хрватске (у даљем тексту КЗ РХ), у глави XXII, прописана су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја.

У чл. 227 КЗ РХ садржано је кривично дело изазивање саобраћајне незгоде у друмском саобраћају, којим се прописује да ће се:

1) учесник у друмском саобраћају који кршењем прописа о безбедности саобраћаја изазове опасност за живот или тело људи или за имовину великих размера, па због тога проузрокује тешку телесну повреду друге особе или имовинску штету великих размера, казнити казном затвора од шест месеци до пет година.

2) ако је кривично дело из ст. 1 овог члана почињено из нехата, учинилац казнити казном затвора до три године.

3) ако је кривичним делом из ст. 1 овог члана проузрокована другој особи нарочито тешка телесна повреда, учинилац казнити казном затвора од једне до осам година.

4) ако је кривичним делом из ст. 1 овог члана проузрокована смрт једне или више особа, учинилац казнити казном затвора од три до дванаест година.

5) ако је кривичним делом из ст. 2 овог члана проузрокована другој особи нарочито тешка телесна повреда, учинилац казнити казном затвора у трајању од шест месеци до пет година.

6) ако је кривичним делом из ст. 2 овог члана проузрокована смрт једне или више особа, учинилац казнити казном затвора од једне до осам година (Казнени закон Хрватске, *Народне новине*, бр. 125/11 и 144/12).

Дакле, евидентно је да постоји разлика у кривичним делима која су обухваћена у глави XXXII КЗ РС у односу на главу XXII КЗ РХ. Наиме, за разлику од КЗ РХ, КЗ РС не садржи следећа кривична дела: напад на ваздухоплов, брод или непокретну платформу и обесна возња у друмском саобраћају.

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у упоредном законодавству

Наиме, пре свега, уочљива је разлика у називу дела, последици дела и објективном услову инкриминације. Последица дела из чл. 227 КЗ РХ се састоји, поред изазивања опасности за живот људи или имовине великих размера, и у изазивању опасности за тело људи. Такође, битно је истаћи да се као законско обележје користи „имовина већих размера“ и да се код објективног услова инкриминације не наводи одређени износ имовинске штете, као што је то у чл. 410 КЗ РС. Према начелном правном мишљењу Врховног суда Хрватске, законско обележје „имовина великих размера“ постоји ако вредност имовине прелази износ од 300.000,00 куна. (Маршавелски, 2009: 117–146).

Кривично дело изазивање саобраћајне незгоде у друмском саобраћају, као и кривично дело угрожавања јавног саобраћаја из чл. 410 КЗ РС, нема два основна облика и посебно прописана тешка дела против безбедности јавног саобраћаја, већ је у оквиру једног члана прописан основни и квалификаторни облик. Међутим, КЗ РХ је прописано више квалификаторних облика основног кривичног дела у чл. 227, а код којих је квалификаторна околност проузроковање основним делом нарочито тешке телесне повреде и смрти једне или више особа.

ЗАКЉУЧАК

На основу изложеног може се истаћи да је оправдано кривичноправно регулисање кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја и да би њихово изостављање из кривичног права само додатно учинило сложенијом ову област. Међутим, с обзиром на обим саобраћајне делинквенције у Републици Српској, евидентно је да се само тиме не може утицати на поштовање саобраћајних прописа, већ је потребно у континуитету предузимати превентивно-пропагандне активности и кампање едукативног садржаја.

Као што се може видети, кривична дела против безбедности саобраћаја различито су регулисана и систематизована у кривичним и другим законима у појединим земљама. Када је реч о Босни и Херцеговини, може се рећи да се њена специфичност уставног уређења одразила и у области кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја. С обзиром на указане различитости код кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја у КЗ РС, у односу на КЗ ФБиХ и КЗ БД БиХ, намеће се закључак да су присутне и различитости у случајевима примене појединих одредаба тих закона, поготово када је реч о одмеравању и ублажавању казне.

Због тога је у области регулисања кривичног законодавства неопходно учинити напоре како би се осигурала усаглашеност кривичних закона у Босни и Херцеговини. Усаглашеност закона неопходна је како би

се осигурала правна сигурност за грађане Босне и Херцеговине, а посебно за она кривична дела која уређују питања за која не постоји објективан разлог различитог дефинисања у два, односно три кривична закона, каква су кривична дела против безбедности јавног саобраћаја, односно кривично дело угрожавања јавног саобраћаја.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М.; Марковић, И. (2007). *Кривично право – посебни дио*. Бања Лука: Правни факултет.
- Бабић, М. (2008). *Кривично право – општи и посебни дио*. Бања Лука: Правни факултет.
- Бабић, М. (2014). *Кривично право – општи и посебни дио*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Измирлија, М.; Кадрибашић, А. (2013). *Ка правној сигурности*. Сарајево: Центар за људска права Универзитета у Сарајеву.
- Марић, М.; Саламадија, М. (2014). Анализа судских одлука за кривично дело угрожавања јавног саобраћаја. *Безбедност саобраћаја у локалној заједници*, 3/2014, 221–229.
- Маршавелски, А. (2012). Неодређене или одређене вредности као обележја казненых дела и санкција у казненом праву. *Хрватски летопис за казнено право и праксу*, 1/2009, 117–146.
- Милановић, М. (2005). Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у упоредном кривичном праву. *Безбедност*, 2/2005, 237–250.
- Митровић, Г. (1997). *Кривично право – посебни дио*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 67/13.
- Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, број 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 и 42/10.
- Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 6/00, 1/01, 3/03, 6/05, 21/10, 9/13 и 33/13).
- Кривични законик Србије, *Службени гласник Србије*, број 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.
- Кривични законик Црне Горе, *Службени лист Републике Црне Горе*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013.
- Казнени закон Хрватске, *Народне новине*, бр. 125/11 и 144/12.
- Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима у Босни и

Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја у упоредном законодавству

Херцеговини, Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 18/13.

CRIMINAL OFFENCE OF ENDANGERING PUBLIC TRANSPORT IN COMPARATIVE LEGISLATION

Mladen Maric, MA*
Milan Salamadija, MA**

Abstract: Regulation and systematics of criminal offences against public transport safety is not unique in criminal legislation worldwide. Namely, this is a significant, and at the same time complex issue. The approaches are different, as well as the solutions, which is based on different traditions, administration culture, characteristics and specifics of the legal system of each country. Therefore, this paper shall review normative regulations referring criminal offence of endangering public transport of the countries in the regions compared to the Republic of Srpska in order to point out to certain specifics, as well as inconsistency of criminal codes in Bosnia and Herzegovina regarding this criminal offence.

Key words: criminal offence, transport, participant.

---

* *Center for Public Safety Banja Luka - Ministry of Interior of RS, email: m.maric@mup.vladars.net.*

** *Service Minister - Ministry of Interior of RS, Banja Luka; email: milan.salamadija@mup.vladars.net.*

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НАЦИОНАЛНИХ СТРАТЕГИЈА
БЕЗБЕДНОСТИ АЛБАНИЈЕ, МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

УДК: 341.231.1(4-12)

DOI: 10.7251/ВРGВL1214251С

Стручни рад

Владимир М. Цветковић, МА*
Драган Стојковић, МА**

Апстракт: Стратегија националне безбедности једне земље представља један од најзначајнијих стратешких докумената. Њиме се регулише организација, развој, функционисање, али и сва друга питања која се односе на систем националне безбедности. Управо стога, њиховом анализом може се стећи увид у основне смернице којима се држава директно/индиректно руководи у остваривању своје безбедности. Такође, квалитетнијим и опсежнијим запажањима се може закључити да ли су државе суштински биле заинтересоване да на један озбиљан и ваљан начин донесу најважнији стратешки документ у области безбедности или је пажња била усмерена на испуњавање одређених форми. Аутори у раду, детаљном анализом и компарацијом националних стратегија безбедности преиспитују структурну форму, карактеристике и основне смернице којима су се Албанија, Македонија и Црна Гора руководиле приликом њиховог конципирања. Такође, испитују се све сличности, разлике и противречности које се могу пронаћи у њима. Конкретније речено, циљ рада је компарација стратегија на основу критеријума: интереси и циљеви, безбедносно окружење, изазови, ризици и претње и политика националне безбедности.

Кључне речи: компаративна анализа, национална стратегија безбедности, Албанија, Македонија, Црна Гора, безбедност.

УВОД

Стратегија националне безбедности представља основ за израду стратегијских докумената у свим областима друштвеног живота и функционисања државних органа и институција и представља јавни документ којим се домаћој и међународној јавности представљају

* *Криминалистичко-полицјиска академија, Београд, Србија; email: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.*

** *Докторанд Факултета безбедности, Београд, Србија; email: dragan.stojkovic@live.com.*

основна стратешка опредељења у области безбедности (Мијалковић, 2011: 363). Она представља стратешке документе којима се дефинишу организација, развој, функционисање, као и сва друга питања која се односе на систем националне безбедности једне државе. Да би осигурале своју целовитост и да би заштитиле своје виталне интересе, државе организују системе националне безбедности, који се могу дефинисати као „скуп функционално повезаних државних органа, органа локалне самоуправе и других организација, који делују у складу са правним поретком државе и теже да заштите унутрашњу и спољну безбедност државе, друштва и грађана“ (Драгишић, 2009: 166). За разлику од ранијег периода када су ови системи били намењени, пре свега, за одбрану од војних облика угрожавања, измењени концепт безбедности на почетку XXI века је поставио низ нових задатака пред системе националне безбедности (Baylis et al., 2007: 121). Све већа пажња се усмерава на невојне облике угрожавања, а појављују се и нови изазови, ризици и претње по безбедност. Да би системи националне безбедности били у стању да адекватно одговоре на ове промене, неопходно је да се модификују и прилагођавају новонасталим околностима. То пре свега треба да се огледа у стратегијама националне безбедности, као документима на којима се заснива систем националне безбедности.

Могу да се схвате као „програмско становиште за реализовање функције безбедности и као подручје практичног деловања система безбедности државе у миру и рату (Keковић, 2009: 92). Анализом стратегије националне безбедности једне државе може се стећи увид у основне смернице којима се та држава руководи у остваривању своје безбедности. Међутим, да ли због нестручности или због других разлога, стратегије националне безбедности углавном подсећају једна на другу и веома често се у њима могу наћи чињенице које изгледају парадоксално. Такође, анализом садржаја и свих других чињеница које прате доношење једне стратегије може се стећи увид у то да ли су државе суштински биле заинтересоване да, на један ваљан начин, донесу најважнији стратешки документ у области безбедности или је пажња била усмерена искључиво на испуњавање форме. Веома је важно да ли је приликом израде стратегије националне безбедности консултована академска и стручна јавност, да ли је стратегија донета по убрзаној процедури или је организована квалитетна јавна расправа пре усвајања стратегије, ко је био задужен за израду стратегије, да ли је стратегија усвојена у парламенту или само у влади. На пример, у Македонији је, пре усвајања стратегије, организовано низ „округлих столова“ на којима се расправљало о питањима безбедности, док у Црној Гори и Албанији заинтересована јавност уопште није консултована у процесу израде и усвајања стратегије. Искључивање академске и стручне јавности,

медија и других релевантних органа у овом процесу, у великој мери нарушава легитимитет овог стратешког документа, али говори пуно и о демократској култури једне државе.

Управо стога, аутори у раду врше детаљну анализу националних стратегија безбедности Албаније, Македоније и Црне Горе у циљу разматрања структурне форме, карактеристика и њихове међусобне компарације из угла интереса и циљева; безбедносног окружења; изазова, ризика и претњи и политика националне безбедности.

БЕЗБЕДНОСНИ ИНТЕРЕСИ И ЦИЉЕВИ

Генерално, у литератури не постоји јасно и прецизно разликовање националних и безбедносних интереса, али ни циљева. Често долази до поистовећивања ових појмова, или, како истиче Кековић (2009: 96), „употребљавају се као синоними, било да се национални интереси редукују на безбедносне интересе или се ови последњи узимају као највећи приоритет у вођењу спољне и унутрашње политике државе“. Оно што је свакако јасно, то је да међу њима постоји најнепосреднија повезаност. Стратегијом националне безбедности би требало да се, на основу утврђених националних интереса, а у складу са безбедносним изазовима, ризицима и претњама, одреде циљеви унутрашње и спољне политике безбедности, као и неопходни ресурси и организација система безбедности. Управо стога, може се рећи да национални (безбедносни) интереси одређују националне (безбедносне) циљеве. На пример, типични национални интереси јесу очување суверенитета и територијалног интегритета, економски просперитет и слично, а национални циљеви који из овога проистичу могу да буду заштита територије, развој демократије, економски раст, интеграција у регионалне и глобалне безбедносне и економске институције. Такође, стратегија би требало да утврди и ранг приоритета међу циљевима, јер то омогућава да се утврде претње најважнијим националним интересима, као и да се превазиђе конфликт када се наиђе на међусобно конкурентне интересе.

Стратегија националне безбедности Републике Албаније састоји се из следећих делова: увод, први део – стратегија безбедности (концепт, безбедносни циљеви), други део – стратешки контекст безбедности (безбедносно окружење, ризици и претње по безбедност, национални интереси), трећи део – дипломатија, заштита јавног реда и безбедност, економска и финансијска политика, цивилна одбрана, животна средина и здравље, односи са јавним мњењем, политика одбране), четврти део – руковођење стратешком безбедношћу (уставни основ руковођења) (Стратегија националне безбедности Албаније, 2004). У стратегији се

прави јасна разлика између националних интереса и безбедносних циљева, тј. за разлику од других стратегија, јасно се може уочити шта се подразумева под једним, односно под другим. Своје виталне националне интересе Албанија види у остваривању суверенитета, очувању независности и територијалног интегритета земље, заштити уставног поретка, заштити живота грађана и основних права и слобода, економском развоју и заштити имовине и својине. Поред виталних интереса, појављују се и други интереси који су у складу са опасностима, потребама и циљевима које треба постићи. Ови интереси обухватају: интеграционе процесе у ЕУ, НАТО и друге евроатлантске структуре и организације, развој билатералних односа са суседним земљама и партнерима, решавање социјалних проблема, заштиту животне средине, итд. Безбедносни циљеви се остварују кроз краткорочне, средњорочне и дугорочне планове. Основни циљеви који се налазе у краткорочним и средњорочним плановима јесу: мир и безбедност у земљи; регионална сарадња; консолидација демократског друштва и остваривање људских права; јачање институција и инструмената безбедности и економска консолидација. Као циљеви у дугорочним плановима, наводе се: интеграција у евроатлантске и економске структуре; усклађивање законодавства са стандардима ЕУ; албанско национално питање; заштита животне средине и природних ресурса; консолидација оружаних снага; борба против тероризма и борба против организованог криминала и корупције. Као што се може видети, високо ранжирани безбедносни циљ у дугорочним плановима је „албанско национално питање“. Албанија има велики број становника који живе изван њених граница, нарочито у суседним државама, тако да је један од њених приоритета спољне и унутрашње политике поштовање људских права на њеној територији без обзира на политичко, верско, расно, етничко, културно или социјално порекло, а то се односи и на заштиту свим институционалним средствима права Албанаца који живе изван њених граница. Овим се јасно ставља до знања да је Албанија веома „заинтересована“ за питања албанске мањине у другим државама (нарочито суседним), што може бити проблематично ако се имају у виду догађаји на Косову и идеја Велике Албаније (Стратегија националне безбедности Албаније, 2004).

Концепт националне безбедности и одбране Републике Македоније састоји се од следећих делова: увод; интереси Републике Македоније; безбедносно окружење (међународно окружење и положај, безбедносне могућности, безбедносни ризици и опасности); политика националне безбедности (циљеви и смернице за вођење националне политике безбедности, области и инструменти за остваривање политике – спољна политика, економска политика, политика одбране, политика унутрашње безбедности, политика заштите животне средине – кризни менаџмент); одбрана (принципи и смернице за развој одбране) (Концепт националне

безбедности и одбране Републике Македоније, 2003). У њему се не прави никаква разлика између интереса и циљева. Једини циљ који се може наћи у овом Концепту јесте трајно опредељење Републике Македоније да своју будућност оствари као чланица Европске уније и НАТО-а. Све остало су интереси, и они су разврстани у више нивоа. Спор око назива који ће ова држава користити на унутрашњем и међународном плану и проблеми њеног идентитета, представљају највећу препреку за даље интегративне процесе, а могу довести и до затегнутих односа са њеним суседима. Концепт препознаје тај проблем тако што као трајни интерес Републике Македоније наводи очување и унапређење њеног националног идентитета и слободно изражавање етничког идентитета свих македонских грађана, као и заштиту независности и територијалног интегритета. За заштиту свог трајног интереса, Македонија је спремна да употреби и војну силу. Тиме шаље јасну поруку, пре свега својим суседима, да је спремна да употреби најрадикалније мере уколико дође до заостравања односа поводом овог питања. Занимљиво је да се употреба војне силе не односи експлицитно и на заштиту других интереса, међу којима је свакако најважнији заштита живота, имовине и личне безбедности грађана Републике Македоније. Поред трајног интереса, у Концепту се помињу још и витални и важни интереси. Као најважнији витални интереси, наводе се: заштита и промовисање мира и безбедности; развој мултиетничког друштва заснованог на међусобном поверењу; економски развој заснован на принципима тржишне економије и приватног власништва; интеграција у НАТО и ЕУ и сл. Важни интереси се сматрају предусловом за остваривање трајног и виталних интереса, а међу њима се истичу: изградња и развој свих облика сарадње са суседима, а у интересу мира, безбедности и развоја Републике Македоније и њених суседа; учешће у изградњи мира и стабилности у региону, Европи и свету; стварање услова за унапређење безбедносне културе; изградња праведне, социјалне државе са једнаким могућностима за све грађане без обзира на њихов пол, расну, верску, политичку, социјалну, културну и другу припадност; очување и заштита животне средине у држави у сарадњи са ширим окружењем (Концепт националне безбедности и одбране Републике Македоније, 2003).

Стратегија националне безбједности Републике Црне Горе састоји се од следећих делова: увод; стратешки циљ; безбједносни интереси и циљеви Црне Горе; изазови, ризици и пријетње по безбједност Црне Горе; реаговање државе на безбједносне изазове, ризике и пријетње (стања националне безбједности, мисије); систем националне безбједности (структура система националне безбједности, управљање системом националне безбједности, ресурси); завршне одредбе (Стратегија националне безбједности Републике Црне Горе, 2003). У њој су безбедносни интереси и циљеви обједињени, тј. не посматрају се као

различите категорије. Пре свега, проблем у овој стратегији је што може доћи до забуне око стратешког циља Црне Горе. На почетку се истиче да је стратешки циљ Црне Горе да, у најкраћем могућем року, постане пуноправни члан НАТО-а и ЕУ. Међутим, већ у следећем одељку се каже да је „стратешки циљ Црне Горе изградња интегрисаног, функционалног и ефикасног безбједносног система који омогућава превенцију, управљање и рјешавање евентуалних криза, конфликта и спорова, без обзира на њихов ниво и карактер, а у складу с међународним стандардима и принципима.“ Ништа мања забуда не настаје ни када се анализирају безбедносни интереси и циљеви. Чини се да су креатори ове стратегије имали за циљ да наброје све чега су могли да се сете или прочитају у другим стратегијама. Поред тога што нема јасног разграничења између интереса и циљева, они нису разврстани ни према приоритету и важности, као што се то може видети у стратегијама Албаније и Македоније. Неки од многобројних безбедносних изазова и циљева Црне Горе јесу: одбрана суверенитета, независности и територијалног интегритета; заштита живота и имовине грађана и економских добара; развој одбрамбених капацитета; интеграција у НАТО и ЕУ; промовисање политике добросуседских односа и сарадње на регионалном и глобалном нивоу; јачање демократије, правне државе и пуна заштита људских и мањинских права; јачање капацитета за борбу против тероризма, организованог криминала и корупције, итд. (Стратегија националне безбедности Републике Црне Горе, 2003).

БЕЗБЕДНОСНО ОКРУЖЕЊЕ

Анализом безбедносног окружења, државе настоје да опишу и прикажу своје виђење, пре свега, свог регионалног окружења, дефинишу потенцијалне изворе угрожавања који могу да наруше безбедност региона и своју улогу и могућности за решавање могућих конфликта. Управо стога, таква анализа представља полазну основу за дефинисање изазова, ризика и претњи по безбедност државе, а углавном се налази у поглављу које претходи том дефинисању или, као у случају Црне Горе, представља интегрални део поглавља које се односи на дефинисање безбедносних изазова, ризика и претњи. Оно што се одмах учача јесте то да упркос турбулентној прошлости региона Балканског полуострва, са исто тако неизвесном будућношћу, све државе настоје да себе опишу као носиоца мира и стабилности у региону, што више личи на „недостижну амбицију“ него на „реалну тврдњу“.

За разлику од других, стратегија Црне Горе нема посебан одељак који се бави том материјом. Безбедносном окружењу није посвећено пуно

пажње и све што се може наћи јесте то да је регион још увек оптерећен догађајима и проблемима из прошлости који могу проузроковати нестабилности. Занимљиво је и то да она једина експлицитно не искључује могућност оружаног сукоба у будућем периоду (Стратегија националне безбедности Републике Црне Горе, 2003). Док Албанија уопште не разматра ово питање, Македонија не очекује класичне војне претње у дужем року али очекује интензивирање и појаву нових облика невојних претњи. Стратегије Албаније и Македоније се знатно опширније и детаљније баве тим питањем. Обе посматрају регион Балкана као мост између Истока и Запада и раскрсницу транзитних путева између Европе, Азије и Африке. Наравно, са тако важним геостратешким положајем наведени регион је одувек представљао интерес великих сила, што је често био узрок конфронтације на том подручју. Исто тако, обе државе виде тероризам, организовани криминал, трговину оружјем, дрогом и људима, илегалне миграције и ширење оружја за масовно уништавање као транснационалне проблеме који могу угрозити мир, стабилност и безбедност свих држава. Као средство за успостављање стабилног и безбедног окружења истиче се водећа улога НАТО-а у креирању безбедносне политике, која треба да омогући кооперативне односе и међусобно координисане активности на превазилажењу свих потенцијалних опасности које могу да изазову нестабилност региона. Сарадња, дијалог и партнерство у области безбедности са суседним и свим другим државама се препознају као најефикаснији начин за одговор на појаву било ког изазова, ризика или претње.

Корене нестабилности региона, Македонија проналази у политичком екстремизму, екстремном национализму, верској и расној нетрпељивости, што заједно са постојањем слабих државних институција и недостатком владавине права у неким државама, представља висок степен ризика и опасности. Исто тако, за разлику од осталих држава, као посебан извор нестабилности региона ова држава уочава присуство велике количине илегалног оружја и недостатак енергетских и других стратешких материјала (Концепт националне безбедности и одбране Републике Македоније, 2003).

ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ

У безбедносној литератури уочава се прилична неусаглашеност у схватању садржине појмова изазова, ризика и претњи. Та чињеница оптерећује аналитички фокус због тога што озбиљна анализа захтева одговор о томе да ли се ради о синонимима или различитим појмовима, а постојећа тумачења и ставови о садржају ових термина не дају ваљане

теоријске основе за изношење коначног суда. Такав проблем се може уочити и у самим стратегијама, тако да се могу срести различити називи, као што су „ризички и претње по безбедност“ (Албанија), „безбедносни ризици и опасности“ (Македонија) и „изазови, ризици и пријетње по безбједност“ (Црна Гора). Заправо, највећи проблем настаје зато што се не прави никаква разлика између ових појмова, тако да је јако тешко одредити шта државе подразумевају под једним, односно другим или трећим појмом. Исто тако, не постоји јасна хијерархија (изузев стратегије Македоније) између изазова, ризика и претњи, па због тога није лако уочити оно што се доживљава као највећа претња по безбедност земље. Углавном се у стратегијама, на једном месту, тј. под једним поглављем, налазе све „опасности“ које државе сматрају релевантним за своју безбедност, а читаоцима се оставља простор да сами доносе закључке о том питању.

Иако у литератури нема јединственог става о овом питању, већина аутора прави јасну разлику између ових појмова. То се углавном односи на интензитет деловања, утицај на објекат и процену вредности коју интензитет деловања неке претње оставља на објекат, што значи да опасност може бити неутрална, позитивна и негативна по својој вредности (Татомир, 2011: 68). По том основу може се направити јасна разлика између изазова и претњи. Изазови имају доста шире значење и они се не могу вредносно одредити, тј. не може се тврдити да они почетно имају позитиван и/или негативан предзнак. На пример, раст становништва никако не може да узрокује исте реакције у свим државама. Повећање стопе наталитета за нације које пате од „беле куге“ јесте изазов који може имати и позитивне реакције у односу на земље које имају високу стопу прираштаја становништва, која у краћем или дужем периоду може произвести негативне последице по безбедност појединаца, друштва, и државе. За разлику од изазова, претња има увек негативан предзнак и односи се на опасност која може угрозити националне интересе.

Стратегије националне безбедности Албаније, Македоније и Црне Горе на потпуно различите начине конципирају своје изазове, ризике и претње. Албанија своје претње дели јасно на унутрашње, регионалне и глобалне, Македонија не прави ову разлику али се у њеној стратегији може уочити одређена хијерархија приликом дефинисања претњи, док је стратегија Црне Горе у доста хаотичном стању по том питању. Заправо, у стратегији Црне Горе се највише уочавају тежње ка учлањењу у НАТО, јер се, уместо претњи које су специфичне за ову државу, дефинишу претње које се могу пронаћи у НАТО стратешким документима (Радевић, 2009: 95). Ово доводи до парадоксалних ситуација, јер како другачије објаснити изостанак изазова, ризика и претњи које могу да дођу из суседних земаља, а истицање Кавказа, Блиског Истока и северне Африке као подручја са којих могу да се пренесу потенцијалне претње

по безбедност Црне Горе. Поред тога што се, у стратегији Црне Горе, претње дефинишу само уопштено, без јасне хијерархије, парадоксално је и то што се организовани криминал не помиње као унутрашња претња, што је свакако озбиљан пропуст. Као изазови, ризици и претње по безбедност Црне Горе наводе се још и: кријумчарење опојних дрога и оружја, илегалне миграције, трговина људима, пролиферација оружја за масовно уништавање, последице процеса глобализације и проблеми транзиције, природне и техничко-технолошке катастрофе, вишак застарелог наоружања, компјутерски криминал, еколошке претње, итд. (Стратегија националне безбедности Републике Црне Горе, 2003).

Стратегија Македоније као најважнију претњу истиче могуће манифестације екстремног национализма и расне и верске нетрпељивости, што је, ако се има у виду ситуација са албанском мањином, потпуно оправдана претња и заслужено заузима примарно место на хијерархијској лествици. Одмах затим следе и активности везане за међународни тероризам, организовани криминал, илегалне миграције, илегалну трговину наркотицима, оружјем, људима, итд. Да је Македонија озбиљно схватила писање своје стратегије, види се и у дефинисању претње која се односи на активности страних специјалних служби са циљем погоршања безбедносне ситуације, а тиме и успоравања демократских и интегративних процеса, посебно оних према НАТО и ЕУ, чиме се, вероватно, мисли на дугогодишњи спор са Грчком око коришћења имена. Такође, за разлику од других држава, Македонија препознаје проблем око ограничености и зависности од стратешких енергената као претњу по своје националне интересе. Поставља се оправдано питање како и друге државе то не уочавају кад се зна да је цео регион високо зависан од нафтних деривата из Русије, а блокада увоза може да проузрокује озбиљне проблеме за функционисање државе. Поред тих претњи, појављују се још и: поседовање велике количине илегалног оружја, природне и технолошке катастрофе, заразна обољења, компјутерски криминал, итд. (Концепт националне безбедности и одбране Републике Македоније, 2003).

Као што је већ споменуто, стратегија Албаније прави јасну разлику између глобалних, регионалних и унутрашњих претњи. Као глобалне претње истичу се ширење оружја за масовно уништавање, загађење животне средине и смањивање водених потенцијала. Као регионалне претње, наводе се: употреба војне силе, етнички конфликти, тероризам, организовани криминал и илегална трговина. Што се тиче унутрашњих претњи, може се рећи да је Албанија у својој стратегији дефинисала пет „класичних“ и три „специфичне“ претње. Поред организованог криминала у земљи, политичке нестабилности, недовољног економског развоја, илегалних миграција и природних катастрофа, као унутрашње претње појављују се и демографски проблеми, дезинформисање јавног

мњења и неадекватан развој науке, образовања и културе. Кретање становништва из руралних ка урбаним подручјима и „одлив мозгова“ је феномен који је присутан у целом региону Балкана, али за разлику од албанске стратегије није препознат као претња у другим стратегијама (Македоније и Црне Горе). За разлику од ове претње, последње две су помало збуњујуће и тешко је уочити прави мотив и сврху њиховог истицања (Стратегија националне безбедности Албаније, 2004).

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Политика националне безбедности, у ужем смислу, представља збир свих мера, делатности и поступака намењених успостављању и деловању система националне безбедности (Кековић, 2009: 90). Као што је већ споменуто, стратегије немају идентичну структуру, што се види и приликом анализе политике националне безбедности. У овом делу фокусираћемо се на реаговање држава на изазове, ризике и претње и на руковођење системом националне безбедности.

Албанија сматра да заштита националне безбедности захтева примену мултидимензионалне политике у функцији заштите националних интереса од могућих опасности. Ту се мисли на: дипломатију, заштиту јавног реда и безбедности, економску и финансијску политику, цивилну одбрану, заштиту животне средине и здравља, односе са јавним мњењем и политику одбране. Што се тиче руковођења системом националне безбедности, за то су, по Уставу, задужени председник, Скупштина и Савет министара (Влада). Парламент је једини орган који одобрава законе у области безбедности и одбране земље. Он има уставне надлежности да прогласи рат, ванредно стање, делимичну и општу мобилизацију, ратификацију споразума и усвајање буџета. Председник је, као руководиоц Савета за националну безбедност, највиши функционер задужен за безбедност Албаније. Савет министара је највиши орган извршне власти на чијем челу је председник Владе (премијер). Савет министара дефинише основне правце политике безбедности и доставља их Савету за националну безбедност. Савет за националну безбедност чине председник Парламента, премијер, министар спољних послова, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар локалне управе и децентрализације, министар финансија, министар саобраћаја, начелник Генералштаба, директор државне обавештајне службе и генерални директор полиције (Стратегија националне безбедности Албаније, 2004).

У Македонији се реаговање на изазове, ризике и претње реализује кроз области и уз примену инструмената за остваривање политике националне безбедности (Славески, 2009: 40). То се односи на

примену спољне политике, економске политике, политике одбране, политике унутрашње безбедности и политике за заштиту животне средине. За разлику од других, у стратегији Македоније се не наводе улоге и надлежности председника Македоније, Скупштине и Савета за националну безбедност у руковођењу системом националне безбедности. С циљем прилагођавања безбедносног система условима у НАТО-у, а и због сталних консултација и доношења одлука на највишем нивоу, максималне координације, времена реакције, ефикасности и правилног коришћења расположивих ресурса у случају криза и кризних ситуација, као и благовремене, квалитетне и реалне процене претњи по безбедност, у Републици Македонији је успостављен систем кризног менаџмента. Он има три основне целине: Управни одбор, Групу за процене и Центар за кризни менаџмент (службу за подршку првој и другој целини). Управним одбором руководи председник Владе, а његови чланови су министри спољних послова, одбране, унутрашњих послова, саобраћаја и комуникација, здравља и овлашћени заступник председника Републике Македоније. У зависности од кризе и кризне ситуације, ако је потребно, укључују се и други руководиоци органа државне власти и управе. Препоруке, предлози и одлуке Управног одбора су обавезујуће за све агенције, организације и институције, у складу са њиховим надлежностима прописаним Уставом, законима и другим прописима Републике Македоније. Група за процену се састоји од представника из истих органа претходног става у рангу државних секретара, укључујући директора обавештајне агенције, заменика начелника Генералштаба Војске Македоније одговорног за операције и готовост, као и шефове јавне и националне безбедности Републике Македоније. Групом за процене руководи министар кога именује премијер. Основна намена Центра за кризни менаџмент је одржавање постојећег нивоа спремности државе, консултације, међуресурска и међународна сарадња, координација, припрема и одржавање обједињене и јединствене процене претњи, ризика и опасности по безбедност Републике Македоније, као и предлагање и доношење мера и активности за решавање криза и кризних ситуација (Концепт националне безбедности и одбране Републике Македоније, 2003).

Црна Гора остварује циљеве своје безбедносне политике применом стратегије сарадње на националном и међународном плану. Реаговање на изазове, ризике и претње предвиђа активности кроз стања као што су редовно, ванредно и ратно. Црна Гора је спремна да одговори на ризике и претње по националну и међународну безбедност, извршавајући четири мисије: одбрана; одржавање и унапређење унутрашње безбедности; управљање ванредним ситуацијама и учешће у међународним мировним и хуманитарним операцијама под вођством УН, НАТО и ЕУ. У основне елементе система националне безбедности спадају: Скупштина, Влада и

председник Црне Горе, Савет за одбрану и безбедност, снаге безбедности, снаге за деловање у ванредним ситуацијама, Агенција за националну безбедност, тужилаштво и судови. Остали елементи овог система су: грађани, добровољна удружења грађана, привредна друштва, агенције за приватно обезбеђење објеката, локална самоуправа, као и све друге установе и организације које су од значаја за безбедност и одбрану Црне Горе. У складу са Уставом, управљање системом националне безбедности је поверено Скупштини, Влади и председнику Црне Горе и Савету за одбрану и безбедност, који сачињавају председници претходне три институције. Изненађује то што састав овог Савета није шири, тј. што у његов рад нису укључени и министри одбране и унутрашњих послова, као и директори служби безбедности и начелник Генералштаба (Стратегија националне безбедности Републике Црне Горе, 2003).

ЗАКЉУЧАК

Свака државанастоји да изградитакав систем националне безбедности који ће јој омогућити да обезбеди свој опстанак и заштити своје виталне интересе. Стратегија националне безбедности представља темељни документ којим се утврђују вредности и интереси које треба штитити, средства којима се то постиже, као и начин на који то треба чинити. Анализиране стратегије, може се рећи, веома наликују једна на другу, међутим, структурна форма им се у великој мери разликује. На пример, за разлику од Македоније и Албаније, стратегија Црне Горе нема посебан одељак који се бави безбедносним окружењем. Црна Гора приступа овом питању штуро, а целокупна анализа безбедносног окружења се своди на реченицу да је регион још увек оптерећен догађајима и проблемима из прошлости који могу проузроковати нестабилности. Разлике се могу уочити и око формулисања појединих категорија, тј. њиховог суштинског раздвајања. Тако, за разлику од стратегије Албаније у којој се прави јасна разлика између националних интереса и безбедносних циљева, у осталим стратегијама таква разлика није уочљива. У стратегији Црне Горе се чак такве две категорије посматрају обједињено. Исти је случај и са безбедносним изазовима, ризицима и претњама. У стратегијама се могу срести различити називи за ту област, без икаквог покушаја да се направи суштинско разликовање таквих појмова. Ти називи су „ризичи и претње по безбедност“ (Албанија), „безбедносни ризици и опасности“ (Македонија) и „изазови, ризици и претње по безбедност“ (Црна Гора). Занимљиво је и питање очекивања оружаних сукоба у будућем периоду. Док Црна Гора не искључује могућност оружаног сукоба у будућем периоду, Македонија не очекује класичне војне претње у дужем року,

али очекује интензивирање и појаву нових облика невојних претњи, а Албанија уопште не разматра ово питање.

Једна од најважнијих области у стратегијама националне безбедности јесте препознавање и дефинисање безбедносних изазова, ризика и претњи, тј. опасности које могу угрозити стратешке циљеве и виталне интересе једне државе и истицање њихове хијерархије. Може се рећи да је стратегија Црне Горе у великој мери подбацила у тој области. Тако се долази до гротескне ситуације у којој се истичу области Кавказа, Блиског Истока и северне Африке као подручја са којих могу да се пренесу потенцијалне претње по безбедност Црне Горе. Такође, у стратегији Црне Горе се организовани криминал не помиње као унутрашња претња, што свакако не одговара реалној ситуацији. Ништа мање чудно није ни истицање дезинформисања јавног мњења и неадекватног развоја науке, образовања и културе као унутрашњих претњи у стратегији Албаније. Међутим, стратегија Албаније, за разлику од других, препознаје као претњу „одлив мозгова“, иако је то феномен који је засигурно карактеристичан и за друге државе. Када се посматрају изазови, ризици и претње, може се рећи да је Македонија највише водила рачуна о реалном стању ствари. С обзиром на проблеме с албанском националном мањином и спор са Грчком око назива који блокира интеграционе процесе Македоније, као најважније претње се истичу могуће манифестације екстремног национализма и расне и верске нетрпељивости и активности страних специјалних служби са циљем погоршања безбедносне ситуације, а тиме и успоравања демократских и интегративних процеса, посебно оних према НАТО и ЕУ.

Стратегије су „живи организми“ и требале би да буду ревидиране на одређени период, што се у пракси веома ретко ради. Заправо, највећи проблем свих стратегија је то што се, приликом њихове израде, више води рачуна о форми него о суштини.

ЛИТЕРАТУРА

Baylis, J., Wirtz, J., Gray, C., Cohen, E. (2007). *Strategy in the contemporary world*. Oxford.

Драгишић, З. (2009). Систем националне безбедности – покушај дефинисања појма. *Војно дело*, 162–176.

Кековић, З. (2009). О нацрту Стратегије националне безбедности Републике Србије – критички прилог за расправу. *Војно дело*, 89–104.

Мијалковић, С. (2011). *Национална безбедност*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

Radević, R. (2009). *Nova Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore. Bezbjednost Zapadnog Balkana*, 92–96.

Slaveski, S. (2009). Makedonska strateška kultura i institucionalni izbor: integracija ili izolacija. *Bezbednost Zapadnog Balkana*, 39-55.

Татомир, Д. (2011). Процена изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије у функцији планирања употребе војске Србије. *Војно дело*, 41-55.

Koncept nacionalne bezbednosti i odbrane Republike Makedonije, 2003.

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Albanije, 2004.

Strategija nacionalne bezbednosti Crne Gore, broj 01-869/18, od 27. novembra 2008. godine.

COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL SECURITY STRATEGY OF ALBANIA, MACEDONIA AND MONTENEGRO

Vladimir M. Cvetkovic, MA*

Dragan Stojkovic, MA**

Abstract: The national security strategy of a country is one of the most important strategic documents. It regulates the organization, development, operation and all other matters relating to the national security. It is, therefore, their analysis can gain an insight into the basic guidelines that state directly / indirectly guided in the exercise of their safety. Also, higher quality and more extensive observations we can conclude that there are essentially states that were interested in a serious and valid way to make a key strategic document in the field of security and attention was focused on the fulfillment of certain forms. The authors of the paper, a detailed analysis and comparison of national security strategy review structural form, characteristics and basic guidelines that are Albania, Macedonia and Montenegro mind during their conception. Also examined are the similarities, differences and contradictions to be found in them. More specifically, the aim of this work was to compare strategies on the basis of the following criteria: interests and goals, the security environment, the challenges, risks and threats and national security policy.

Keywords: comparative analysis, the national security strategy, Albania, Macedonia, Montenegro, security.

---

* Police Academy, Belgrade, Serbia; email: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.

** PhD Student Faculty of Security Studies, Belgrade, Serbia; email: dragan.stojkovic@live.com.

УПОРЕДНИ ПРИКАЗ СТАЊА ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ЕНГЛЕСКОЈ, ФРАНЦУСКОЈ, ЊЕМАЧКОЈ, ШПАНИЈИ И САД

УДК: 351.74/.75:341.232.1

DOI: 10.7251/BPGBL1214265P

Стручни рад

Гојко Павловић, мастер*

Апстракт: Приватизација послова безбједности је процес односно тренд који је широко прихваћен у савременом свијету. Несумњиво је да овај тренд има добрих страна, али и оних других, због чега дјелатност приватних безбједносних компанија поставља посебне изазове за право. Приватни сектор безбједности поткопава традиционалну позицију државе као јединог субјекта коме је дозвољена законита и легитимна употреба силе, те представља изазов савременим демократијама, с обзиром на то да је право на употребу силе прешло са државе, која гарантује јавни интерес, на приватне субјекте, који се руководе економским интересима. Током XIX вијека долази до појаве првих приватних безбједносних компанија, које су имале велики утицај на одржавање реда и мира у тадашњој Енглеској, Француској и САД. Њихов утицај је у току XX вијека непрестано растао, да би се данас њихова улога, тј. задаци и овлашћења у појединим државама изједначили са онима који су додијељени јавном сектору безбједности. Циљ рада јесте да укаже на стање приватне безбједности у појединим земљама, с посебним освртом на овлашћења која имају и начин обуке.

Кључне ријечи: приватна безбједност, Енглеска, Француска, Њемачка, Шпанија, САД, овлашћења, обука, тренутно стање

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Спора али непрекидна транзиција европске економије од четрнестог па до краја седамнестог вијека донијела је много промјена, како позитивних, као што су повећање трговине и истраживања, те уздицање трговачке класе, тако и негативних, попут масовне незапослености и сиромаштва, а које је опет проузроковало социјалне немире и повећање безбједносних проблема. С обзиром на то да нису постојале цивилне снаге које би могле ефикасно заштитити лица и имовину, заштита производних добара док су била у складишту и превоз робе постали

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: pavlovicgojko@gmail.com*

су проблем за трговачку класу. Због тога је она ангажовала приватно обезбјеђење, с циљем заштите својих зграда, трговине, радњи са робом и каравана. Такође је у току овог периода трговачка класа користила претечу приватних детектива како би се лоцирала и идентификовала украдена имовина (Collins et al., 2000: 10). Дакле, до осамнестог вијека, персонал који је примао накнаду за дужности чувара, био је искључиво плаћен од појединаца или приватних група.¹

У најутицајнијој литератури, оној на енглеском језику, најчешће се тврди да је први модел модерне полиције управо настао у Енглеској, али и прве приватне безбједносне компаније. С обзиром на то да је енглески јавни систем заштите био немоћан да изађе на крај чак и са минималним захтјевима за заштиту привреде и трговине, неколико приватних полицијских агенција је основано у Лондону у овом периоду. Односно, многе компаније које су биле укључене у индустријализацију Лондона формирале су своје полицијске јединице. Тадашњи прописи су дозвољавали овим јединицама да обављају полицијске послове као посебни полицајци. Поред ових приватних полицијских јединица, јављале су се и друге приватне безбједносне снаге. На примјер, осигуравајућа кућа Лојд (*Lloyd*) је имала сопствене снаге безбједности које су штитиле њене интересе. Та заштита се огледала кроз заштиту њене имовине од крађа, као и од превара у осигурању. Упоредо са ширењем индустријске револуције у XIX вијеку, ове приватне снаге безбједности су се повећавале и све више добијале на значају (Levinson, 2002: 1253).

Такође, у Француској у XIX вијеку, осим профелисања двије основне полицијске организације (Националне безбједности и Националне жандармерије) и функционалне подјеле на судску и административну полицију, долази до стварања првих приватних безбједносних компанија, које су чак имале исте осниваче. Наиме, судска полиција у оквиру Париске префектуре је од 1810. године била повјерена Ежену-Франсоа Видоку (*Eugene-Francois Vidocq*) бившем робијашу, који је био на њеном челу више од 20 година, а који је од ње створио изузетно успјешну службу. Видок се у раду ослањао на мрежу доушника, а његово име је генерацијама служило за примјер полицијске шпијунаже (Милосављевић, 1994: 46). Службени назив ове службе био је „*Brigade de Sûreté*“, али су је често због Видокове прошлости звали „Видокова банда“. Такође, Видок је 1832. године у Паризу основао „*Друштво за привредна обавјештења*“, које је

1 На примјер, у кампусима Охфорд Универзитета још у петнестом вијеку је постојао систем у којем су службеници били именовани да извршавају наређења издата од руководиоца. Ти службеници називали су се *Bedels*, а били су надлежни за очување реда, састављање листи преступника, те за извршавање казни. Руководиоци су добијали минимална примања од плаћања казни сакупљених од стране *Bedelsa* како би покрили трошкове ноћних стража. (Collins et al., 2000: 11).

било, највјероватније, прва приватна детективска канцеларија у Европи (Gerteis, 1961).

Средина деветностог вијека се означава и као настанак приватне безбједности у САД. Тако је 1855. године *Allan Pinkerton*² основао у Чикагу прву приватну америчку детективску канцеларију под називом „*North West Police Agency*“, односно прву безбједносну компанију у држави³ са циљем гоњења злочинаца, пружања безбједности на путевима и организовања других безбједносних задатака (Fischer et al., 2012: 6). Више од 50 година његова компанија је била једина која је пружала услуге безбједности и спровођења истрага широм Америке⁴. Надаље, у Бостону је Едвин Холмс (*Edwin Holmes*) основао прву компанију за производњу електронских противпровалних аларма (1858) под називом „Холмсова заштитна компанија“, а Вашингтон Бринк (*Washington Brink*), и његова компанија *Brink's Inc.*, означен је као оснивач камионског доставног сервиса (1859), с циљем заштите вриједности и исплате доходака (Никач и Павловић, 2012: 19). Почетком XX вијека (1909) основана је још једна приватна детективска агенција под називом „*Vilijem Džej Berns Ink.*“, која је постала истражни огранак Америчке банкарске асоцијације (Fischer et al., 2012: 8).

Први и Други свјетски рат показали су повећану потребу за безбједношћу и условили пораст сектора приватне безбједности. Као посљедица ратова и реалности да полиција не може да се суочи с порастом криминала и да заштити приватну имовину, настала су два програма приватне безбједности, и то: као самостална служба при индустријским корпорацијама и као агенцијски посао професионалних организација

---

2 Алан Пинкертон је неколико година прије тога провео као замјеник шерифа у округу Кук у Илиноису. Његова приватна детективска агенција била је специјализована за пружање истражитељских услуга, услуга обезбјеђења за жељезнице и индустријске организације, као и у прикупљању обавјештајних података за вријеме грађанског рата у САД (Levinson, 2002: 1254).

3 Занимљиво је да је Пинкертон као пословни знак одабрао „*oko*“, испод кога је било написано „*We never sleep*“ – „*Ми никада не спавамо*“. Од Пинкертоновог времена се приватни детектив у Америци зове „*The private eye*“ – „*Приватно око*“ (Gerteis, 1961: 171).

4 Један од разлога за то јесте што су јавне полицијске снаге биле организоване ексклузивно на локалном нивоу и њихове активности су биле ограничене локалним административним границама, тако да је спровођење закона изван ових граница било у надлежности приватних безбједносних компанија. Тако је било све до 1924. године, када је ФБИ (*Federal Bureau of Investigation – FBI*) почео да обезбјеђује спровођење закона широм земље и то на централизованом основи. Дакле, све до тог времена, приватне безбједносне компаније, као што су Пинкертон и Бернс, биле су једине агенције унутар Америке које су имале надлежност за пружање безбједносне заштите лица и имовине (Collins et al., 2000: 19–22).

(Даничић и Стајић, 2008: 15). Оба ова програма су довела до експанзије приватног сектора безбједности, а постоје и данас.

СТАЊЕ ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ЕНГЛЕСКОЈ

У Енглеској су веома развијене приватне безбједносне компаније, односно агенције за обезбјеђење лица, објеката и имовине, као и приватне детективске агенције, чији је број запослених чак већи него у полицији. Посљедње процјене о броју запослених у приватном сектору безбједности указивале су на то да у овом сектору ради 364.586 људи, запослених у 2.500 приватних безбједносних компанија. Сектор приватне безбједности је регулисан Законом о индустрији приватне безбједности из 2001. године и његовим измјенама из 2006. године. Законодавство покрива све врсте дјелатности коју пружа приватни сектор, и то: обезбјеђење приватне и јавне имовине, живота и тијела, транспорта новца, надгледање улаза, савјетодавне услуге, приватне истраге и сл. Надлежно национално тијело за цјелокупну индустрију приватне безбједности јесте *Security Industry Authority* – SIA. Не постоје посебни услови за добијање лиценце за рад, осим непостојања кривичног досијеа и навршених 18 година живота. Оперативну провјеру врши локална полиција. Такође, не постоје посебна правила која се односе на изглед униформе, али постоје што се тиче идентификационих картица које по правилу морају бити јавно истакнуте. Што се тиче овлашћења запослених у овим компанијама, они имају иста овлашћења као и сваки други грађанин. Строго је забрањено посједовање и употреба оружја, а дозвољена је употреба посебно дресираних паса и коња. Прописана је обавезна основна обука у трајању од 20,5 сати. Ову обуку пружају саме приватне безбједносне компаније или центри за обуку. Након успјешно завршене обуке лицу се не издаје сертификат, него се ти појединци пријављују код SIA за добијање одређене лиценце. Та лица морају имати одређене квалификације, а које зависе од типа лиценце за коју се пријављују. С тим у вези потребно је проћи додатну, одговарајућу специјалистичку обуку у специјализованим тренинг центрима или чак колеџима. Тако, за добијање лиценце за статичног чувара потребно је проћи обуку у трајању од 30 сати; за лиценцу тјелохранитеља потребна је додатна обука од 145,5 сати; за лиценцу превоза и заштите новца потребно је проћи обуку од 21 сат; за аларме и CCTV надгледање потребно је 27 сати обуке. Не постоји законска обавеза обуке менаџера и руководног особља приватних безбједносних компанија (CoESS, 2011: 134-137).

СТАЊЕ ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ФРАНЦУСКОЈ

Посљедње доступне процјене о броју запослених у приватном сектору безбједности у Републици Француској указивале су на то да у овом сектору тренутно ради 147.800 људи, запослених у 9.425 приватних безбједносних компанија. Приватни сектор безбједности у овој земљи је регулисан посебним законодавством. Тренутно је на снази Закон о унутрашњим службама безбједности и заштити људи и имовине, који је усвојен 1983. године и измијењен законским актом о приватној безбједности из 2003. године, а којим се прописују активности везане за приватну заштиту, обезбјеђење и транспорт драгоцености. Од значаја за ову област су још и Декрет о административним овлашћењима и запошљавању особља, Декрет о коришћењу материјала, докумената, униформи и симбола, оба из 1986. године, као и Закон о превенцији криминала из 2007. године (CoESS, 2011: 49).

На основу поменутих прописа, дјелатностима обезбјеђења лица и имовине, односно физичко-техничког обезбјеђења, обезбјеђења готовине у транзиту, заштите одређених личности, те детективским дјелатностима, могу се бавити само од стране полиције лиценцирана предузећа. За почетак рада компанији је неопходна дозвола коју издаје Министарство унутрашњих послова, а посебно је прописано да не смије бити кумулације детективских послова и послова приватног обезбјеђења. Подразумијева се да је навршених 18 година живота основни услов да би неко могао добити лиценцу за руководни кадар или припадника обезбјеђења. Такође, непостојање кривичног досијеа се сматра основним предусловом за добијање лиценце како за власника и оснивача предузећа тако и за сваког припадника обезбјеђења. Под непостојањем кривичног досијеа подразумијева се неосуђиваност за кривична дјела, али и неосуђиваност за повреде пословног закона, тј. за прекршаје и привредне преступе у овој области. Оперативне провјере (увид у казнене евиденције) за оснивача и власника предузећа, односно за припадника обезбјеђења врше локалне полицијске власти (Даничић, 2005: 150–154; Давидовић и Кешетовић, 2009: 243–245).

Постоји законска обавеза за припаднике обезбјеђења да у вршењу послова обезбјеђења лица и имовине морају носити униформе, које морају да буде различите од униформи војске, полиције и других државних органа и служби. У погледу овлашћења припадника обезбјеђења може се истаћи да немају више овлашћења од других грађана. Изузетак је право на коришћење средстава принуде, укључујући коришћење посебно дресираних паса и коња. При томе, службени пас и његов водич морају да буду обучени, а за коришћење паса потребна је и одговарајућа дозвола, док за употребу коња то није случај. Ношење и употреба ватреног

оружја од стране припадника обезбјеђења у Француској није дозвољена, осим у случајевима заштите транспорта новца и драгоцености. Подразумијева се да је припадник обезбјеђења транспорта новца и драгоцености прошао обавезну обуку и да је добио посебну дозволу за ношење наоружања у таквим ситуацијама. Иначе, у погледу обуке, може се закључити да је прописана обавезна основна обука у трајању од 70 сати. Након успјешно завршене обуке лицу се издаје сертификат, помоћу којег приступа писменом испиту пред регионалном префектуром, ради стицања сертификата о професионалној квалификацији. За контролу квалитета основне обуке су задужене приватне компаније. Садржај обуке варира зависно од сектора активности. Не постоји обавезна специјалистичка обука за менаџерско особље. За специфичне обуке потребне су одговарајуће квалификације верификоване од стране државних органа. О додатној обуци током службе такође нема посебних одредаба, али је прописано да се и један и други вид едукације могу вршити у одговарајућим јавним или приватним предузећима, или у самом предузећу. Другим ријечима, могуће је обучавање по државним, приватним или интерним програмима обуке, при чему се квалитет програма интерно одређује (CoESS, 2011: 49-50).

СТАЊЕ ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ЊЕМАЧКОЈ

Њемачка има посебно законодавство о приватном сектору безбједности. Ријеч је о Закону о приватним безбједносним компанијама (предузећима) од 14. децембра 1995. године, који је допуњен законом од 23. јула 2002. године. Такође се на ову област примјењује и Закон о професионалним занимањима, од 7. фебруара 1927. године (који је задње измјене претрпио 1998. године). Надлежни национални орган власти за законодавство о приватном сектору безбједности јесте Министарство трговине.⁵ На основу тих прописа, пословима обезбјеђења лица и имовине могу се бавити само лиценцирана предузећа. Поред дозволе за рад, која има рок трајања али се може обновити, потребно је и приступање колективном споразуму, о коме се преговара на секторалном или на државном нивоу. Дозвола за рад се неће издати ако нису испуњени одређени услови у вези са кадровима и самим предузећем. Генерално посматрано, ови услови се односе на поузданост (моралну и финансијску), као и на доступност потребне инфраструктуре. Подразумијева се да су пунољетство (минимум 18 година старости) и непостојање кривичног досијеа основни предуслови за лиценцирање власника и оснивача

⁵ Више о приватном сектору безбједности у Њемачкој видјети код: Cronauge, A., Grbić, B. (2005). Private Sicherheitsdienste. In: Förster, R. (Hrsg.), *Herausforderungen und Veränderungen im Öffentlichen Sektor II*. Herbolzheim, 1-29.

предузећа, односно за припадника обезбјеђења. При томе је највећи дио приватних предузећа која се баве овом дјелатношћу (600) у чланству Федералног удружења њемачких предузећа за обезбјеђење и заштиту (БДВС). С друге стране, Федерално удружење њемачких предузећа за транспорт новца и драгоцености (BDGW) окупља око 170 предузећа специјализованих за такве послове обезбјеђења (Даничић, 2005: 147).

У Савезној Републици Њемачкој постоји веома прецизно одређен обим и садржина послова обезбјеђења лица, имовине и пословања, тј. дјелатности приватне безбједности. Поменути послови обухватају заштиту робе и ствари (покретних и непокретних), тј. чување зграда, индустријских и војних објеката, обезбјеђење јавних скупова, непосредну заштиту лица, заштиту транспорта новца и драгоцености (Давидовић и Кешетовић, 2009: 236), надгледање у оквиру алармних центара, инсталације и одржавање алармних инсталација и система и др.

Посљедње доступне процјене, из 2010. године, о броју запослених у приватном сектору безбједности у Њемачкој указивале су на то да у овом сектору ради око 168.000 људи, од којих око 15.000 има право на ношење оружја. Они су запослени у 3.700 приватних безбједносних компанија (процјена из 2009. године). Припадници приватног сектора безбједности морају да носе идентификациони документ (легитимацију), који садржи назив предузећа, те генералије и фотографију припадника. Особље које ради у јавном сектору (чуварска служба) мора на видљивом мјесту да носи идентификациони документ. Такође, униформа припадника обезбјеђења не смије превише да буде слична униформама војске и полиције, да се не би стварала забуна (CoESS, 2011: 53).

У погледу овлашћења припадника обезбјеђења, може се закључити да они немају више овлашћења од осталих грађана. Изузетак је право на коришћење средстава принуде, укључујући ту и коришћење посебно дресираних паса и коња, за чију употребу је потребно проћи специјализовану обуку. Што се тиче оружја, оно је дозвољено да се користи само приликом обављања послова превоза новца и личне заштите. Надлежни орган власти је на локалном нивоу. Дозвола за оружје мора бити дата на оба нивоа, тј. и на нивоу предузећа и појединцу – припаднику обезбјеђења. Потребно је проћи обавезну обуку за ношење и употребу оружја, коју спроводе саме компаније или за то специјализоване установе и школе. У предузећима за обезбјеђење лица и имовине оружје се, након завршене смјене, чува према одговарајућим прописима. Закон захтијева да запослени у приватним компанијама безбједности прођу основну обуку у вези са заштитом у трајању од 40 сати. Ову обуку спроводи Привредна комора, која на крају успјешно завршене обуке издаје сертификат о компетентности. За рад на јавним мјестима потребно је положити посебан испит за обезбјеђење јавних подручја. Законом је прописана обавезна специјалистичка обука за

менаџере приватних безбједносних компанија и руководно особље у трајању од 80 сати. Сертификат добијају сви који су присуствовали одговарајућем курсу (нема завршног испита). Не постоји законска обавеза за наставак обуке, односно за одређене обуке унапређења знања. С друге стране, постоји законска обавеза за поједине специјалистичке обуке из појединих дјелатности као што су обезбјеђење аеродрома, употреба ватреног оружја и сл., у трајању од 40 сати. Специјалистичке обуке изводе саме компаније или професионалне организације из овог сектора. Надзор и санкционисање предузећа за послове обезбјеђења лица и имовине, као и надзор над радом припадника обезбјеђења, врше исти они органи који су им издали дозволу за рад, тј. Министарство трговине. Санкције су административне и новчане. Наиме, Министарство трговине може у административном поступку да такве дозволе одузме, односно да истекле дозволе не продужи, а може предузећа и припаднике обезбјеђења новчано кажњавати у износу до 5.000 еура. На примјер, дозвола ће се одузети ако припадник обезбјеђења након добијања дозволе буде осуђен за кривично дјело са елементима насиља и слично, што се доказује потврдом из казнене евиденције (CoESS, 2011: 53; Даничић, 2005: 149).

СТАЊЕ ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ШПАНИЈИ

Шпанија се може сматрати једном од земаља са добро уређеним законодавством у области приватне безбједности. Дакле, постоји посебан закон који уређује ову област, а то је Закон 23/1992 од 30. јула 1992. године, који је мијењан и допуњаван неколико пута (Закон 2/1999; Закон 14/2000; Закон 8/2007; Закон 25/2009). Овим законом уређена је индустрија приватне безбједности, тј. обезбјеђење објеката и индустријских постројења, обезбјеђење лица, аеродромска и поморска безбједност; транспорт новца, инсталирање и одржавање алармних система. Од компанија за приватно обезбјеђење захтијева се лиценца коју издаје Министарство унутрашњих послова. Последње процјене (2010. година) о броју запослених у приватном сектору безбједности у Шпанији указивале су на то да у овом сектору ради 188.018 људи, запослених у 1.494 приватне безбједносне компаније. Број запослених којима је дозвољено да носе оружје јесте око 20%. Од радника запослених у приватном сектору обезбјеђења захтијева се ношење униформе, али само у вријеме обављања послова. Униформа се мора јасно разликовати од униформе коју носи јавни сектор безбједности. Такође, припадници приватне безбједности морају носити идентификациону картицу на којој мора јасно бити истакнут лого приватне безбједносне компаније за коју раде (CoESS, 2011: 113-114).

Што се тиче конкретних овлашћења која имају припадници приватне безбједности, она се могу свести на сљедећа: да обезбјеђују и штите људе и материјална добра; контрола идентитета; превенција криминалних активности. Употреба ватреног оружја је строго регулисана и прописана. Оружје може користити радник обезбјеђења на дужности у транспорту новца, у заштити веома осјетљивих или опасних постројења и заштити лица. Потребна је посебна лиценца за компанију која се обнавља, а коју издаје Министарство унутрашњих послова. Сваки комад оружја мора бити регистрован у компанији, а постоји и обавеза у вези са његовим складиштењем, типом и бројем оружја које се може набављати. Такође, сваки радник који носи оружје мора проћи обавезну обуку за руковање оружјем, која подразумијева бојево гађање. Такође, дозвољено је коришћење паса у обављању послова приватне безбједности, за чију употребу није потребна посебна лиценца компанијама, али је потребно да водичи паса прођу посебну обуку за употребу паса у трајању од 10 сати. Није дозвољено коришћење коња у обављању послова у приватном сектору безбједности (Димитријевић, 2006: 23–24).

Законом је прописана обавезна обука за припаднике приватне безбједности у трајању од 180 сати. Обуку изводе сертификовани центри за безбједносне обуке, а о успјешно завршеној обуци лицу се издаје сертификат о компетентности. Обавезна је и посебна обука за менаџере и руководиоце у приватним безбједносним компанијама. Такође, закон налаже и додатну обуку сваке године у трајању од 20 сати. Специјалистичка обука је предвиђена за сљедеће врсте послова приватне безбједности. Тако, за послове тјелохранитеља потребна је обука од 60 сати; за послове у вези са ваздухопловном безбједношћу предвиђена је обука од 10 сати; за послове у вези са поморском безбједношћу предвиђена је обука од 10 сати; за аларме и ЦЦТВ надгледање потребно је 10 сати; за послове приватног детектива 1.800 сати итд. Регистрацију предузећа за послове обезбјеђења лица и имовине врши Министарство унутрашњих послова, односно каталонска и баскијска полиција у њиховим регионима. Исто важи за контролу и надзор над дјеловањем ових предузећа, као и над радом припадника обезбјеђења. У складу са законом прописане су двије врсте санкција које се могу примијенити према приватним безбједносним компанијама и њиховим запосленима, а то су административне (повлачење, односно одузимање већ издате лиценце компанији или појединцу) и новчане санкције – административне изриче полиција, а новчане судови (CoESS, 2011: 115–117).

СТАЊЕ ПРИВАТНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У САД

Ранија истраживања, из 1972. године, процјењивала су да је у приватном сектору безбједности САД запослено 429.000 људи у односу на 694.000 запослених у јавном сектору безбједности, тј. полицији (Kakalik&Wildhorn, 1977: 18). Међутим, већ сљедеће истраживање, односно извјештај представљен 90-их година прошлога вијека процијенио је да је број запослених у приватном сектору безбједности нарастао на скоро један милион, те да ће до краја вијека у приватном сектору безбједности бити запослено близу два милиона људи (Cunningham et al., 1990: 196-197), насупротив броју од 412.739 запослених у јавном сектору безбједности. Истраживања вршена почетком овога вијека (2006. године) указивала су да у приватном сектору безбједности у Америци дјелује око 60.000 приватних безбједносних компанија које запошљавају између 1,5-2 милиона људи (Van Steden&Sarre, 2010: 5). Док су процјене Америчког министарства рада с краја 2009. године биле да је у приватном сектору безбједности запослено 1,9 милиона људи, насупротив јавном сектору безбједности, односно полицији, у којој је запослено 641.590 (Fischer et al., 2012: 13).

Одговорност за регулацију сектора приватне безбједности је на нивоу држава чланица и на локалном нивоу. Према томе, не постоји федерални закон којим је регулисана приватна безбједност, мада су поједини органи на федералном нивоу, као што је министарство одбране и министарство за унутрашњу безбједност усвојили одговарајуће правне стандарде за поједине дјелатности приватног сектора безбједности. Већина држава чланица прописује минималне услове рада ових компанија. Тако на примјер, у држави Калифорнији је неопходно да приватна компанија буде регистрована, да има дозволу, те да запослени прођу обуку у руковању ватреним оружјем. Слична је ситуација и у другим државама. Међутим, с обзиром на значај приватног сектора безбједности, има настојања да се цјелокупна дјелатност овог сектора квалитативно унаприједи, кроз подизање нивоа професионализма у раду, односно усвајања и спровођења етичких кодекса понашања, едукације и тренинга припадника и сл., за шта је првенствено задужено Америчко удружење за индустријску безбједност (American Society for Industrial Security – ASIS) (Fischer et al., 2012: 14). Дјелатности које пружа приватни сектор безбједности јесу сљедеће: обезбјеђење и заштита објеката; превенција пожара; алармни системи и системи за надледање; заштита интелектуалне својине; заштита имовине и људи; спречавање насиља на радном мјесту; транспорт новца; савјетодавне услуге, приватне истраге и сл.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У протеклих неколико деценија, широм свијета дошло је до раста приватног сектора безбједности. Приватне безбједносне компаније на глобалном нивоу пружају безбједносне услуге државама, међународним организацијама, невладиним организацијама, глобалним корпорацијама и богатим појединцима.⁶

Упоредна анализа законодавстава којима се регулише рад сектора приватне безбједности у појединим земљама Европске уније и у САД показала је одређене сличности, али и разлике које постоје по питању овлашћења и обуке. У погледу стања приватног сектора безбједности, може се закључити да у посматраним европским земљама дјелује преко 17.000 приватних безбједносних компанија, у којима је запослено преко 860.000 људи. С друге стране, процјењује се да у приватном сектору безбједности у САД дјелује око 60.000 приватних безбједносних компанија које запошљавају између 1,5 и 2 милиона људи.

На глобални значај који има приватна безбједност указала је и Парламентарна скупштина Савјета Европе својом Препоруком број 1858 из 2009. године. Имајући на уму да приватни сектор безбједности представља реалну потребу и да је дио стварности, у овој препоруци се налаже да државе треба да уложе напор да успоставе контролу над активностима субјеката овог сектора, односно да створе један адекватан оквир за његово функционисање. Тај оквир би требао бити усаглашен са основним демократским принципима поштовања људских права и владавине закона, те под контролом парламената и извршних власти (Павловић, 2014: 372).

ЛИТЕРАТУРА

- Avant, D. (2012). Privatna bezbednost. u: Viliјams, P. (ur.), *Uvod u studije bezbednosti*. Beograd: Јавно предузеће Службени гласник, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, 549–566.
- Collins, P., Rick, T., Van Meter, C. (2000). *Principles of security and crime prevention*. Fourth edition. Cincinnati: Anderson Publishing Co.

---

6 Тако је, на примјер, свака мировна операција коју су од деведесетих година прошлог вијека водиле Уједињене нације укључивала присуство приватних безбједносних предузећа, док их велике компаније редовно ангажују да чувају њихово особље и постројења. Током деведесетих година XX вијека приватне фирме су обучавале војске у више од 42 земље, а такође се тврди да неколико стотина компанија глобално дјелује у више од 100 земаља на шест континената (Авант, 2012: 553).

- Confederation of European Security Services (2011). *Private Security Services in Europe – CoESS Facts & Figures*. Wemmel: CoESS.
- Cronauge, A., Grbić, B. (2005). Private Sicherheitsdienste. In: Förster, R. (Hrsg.), *Herausforderungen und Veränderungen im Öffentlichen Sektor II. Herbolzheim*, 1-29.
- Cunningham, W., Strauchs, J., Van Meter, C. (1990). *Private security trends 1970-2000: The Hallcrest report II*. Boston: Butterworth- Heinemann.
- Daničić, M. (2005). *Obezbeđenje lica i imovine preduzeća u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Daničić, M., Stajić, LJ. (2008). *Privatna bezbjednost*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Davidović, D., Kešetović, Ž. (2009). Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sektora bezbednosti u zemljama EU. *Strani pravni život*, 2/2009, 235-251.
- Dimitrijević, I. (ur.) (2006). *Uporedni prikaz zakonodavstva industrije privatne bezbednosti u Evropskoj uniji*. Beograd.
- Fischer, R., Halibozek, E., Walters, D. (2012). *Introduction to security*. Ninth edition. Amsterdam-New York: Butterworth-Heinemann.
- Gerteis, W. (1961). *Detektivi u životu i romanima*. Zagreb: Novinarsko izdavačko poduzeće.
- Kakalik, J., Wildhorn, S. (1977). *Private police: Security and danger*. New York: Crane Russak.
- Levinson, D. (ed.) (2002). *Encyclopedia of crime and punishment*. Volume 3. London-New Delhi: Sage Publications, Thousand Oaks.
- Milosavljević, B. (1994). *Uvod u policijske nauke*. Beograd: Policijska akademija.
- Nikač, Ž., Pavlović, G. (2012). *Pravo privatne bezbednosti*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Pavlović, G. (2014). Globalizacija i rekonstrukcija državnog monopola nad silom. u: Kovačević, B. (ur.) *Globalizacija i suverenost*. Banja Luka: Fakultet političkih nauka i Evropski defendologija centar, 365-375.
- Van Steden, R., Sarre, R. (2010). The tragic quality of contract guards: a discussion of the reach and theory of private security in the world today. *The Journal of Criminal Justice Research (JCJR)*, Volume 1, Number 1, 2010, 1-19.

A COMPARATIVE OVERVIEW OF THE CURRENT STATE OF PRIVATE SECURITY IN ENGLAND, FRANCE, GERMANY, SPAIN AND USA

Gojko Pavlovic, master*

Abstract: Privatization of security is a process, ie. a trend that is widely accepted in the modern world. There is no doubt that this trend has a good side, but also the bad one which is why activities of private security companies sets out specific challenges to the law. Private security sector undermines the traditional position of the state as a single entity who is permitted to the lawful and legitimate use of force. Also, presents a challenge to contemporary democracies, given that the right to use force is moved from the state, which guarantees the public interest, to private entities, who are driven by economic interests. During the nineteenth century the first private security companies appear and they had a great impact on the maintenance of peace and order in England, France and the United States. Their influence during the twentieth century constantly grew, and today their role, ie. tasks and powers in certain states are equalized with those who were assigned to the public security sector. The aim of this paper is to point out the condition of private security in some countries, with special reference to the powers that they have and the manner of training.

Key words: private security, England, France, Germany, Spain, USA, authorization, training, current status

---

*Police College, University of Banja Luka; email: pavlovicgojko@gmail.com

СТРАНИ ДРЖАВЉАНИН КАО КРИЈУМЧАРЕНО ЛИЦЕ У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

УДК: 342.726-054.73(497.11)	DOI: 10.7251/BPGBL1214279M	Стручни рад
-----------------------------	----------------------------	-------------

Иван Милић*

Апстракт: С обзиром на географски положај Србије, кријумчарење миграната постало је скоро свакодневно кривично дело. Кријумчарење страних држављана, у данашњим условима, јесте начин да кријумчари остваре велики профит. У раду се указује на основне карактеристике кријумчарења страних држављана у Републици Србији. Рад је подељен у два дела, с обзиром на начин регулисања. Први део бави се питањима међународног регулисања кријумчарења страних држављана, док се у другом делу говори о инкриминисању кријумчарења миграната према нашем законском решењу. Посебна пажња у раду посвећена је питању казнене одговорности кријумчарених лица.

Кључне речи: кријумчарење, странци, мигранти, кривично дело, прекршај.

УВОД

Кријумчарење миграната представља, у данашњим условима, све чешће кривично дело, које се врши од стране појединаца или криминалних група, а од ког се остварује велики профит. Географски положај Републике Србије и њене економске прилике су такве да она најчешће служи као држава транзита. Страни држављани користе Републику Србију као транзитну државу, да би се “докопали” једне од држава Европске уније. Кријумчарење миграната није могуће сузбити уколико не постоји сарадња више држава. Међународни документ који регулише област кријумчарења миграната јесте Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који представља допуну Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, 6/2001). Протоколом се систематски регулишу питања кријумчарења миграната, почев од обавеза држава чланица које се

* Асистент Правног факултета Универзитета у Новом Саду; email: i.milic@pf.uns.ac.rs.

односе на прописивање кривичних дела, преко откривања и кажњавања кријумчара, па све до повратка миграната у државу чије држављанство имају.

Питања кријумчарења миграната различито регулише Протокол у односу на Кривични законик Републике Србије. С тим у вези, законска решења у Србији знатно проширују криминалну зону у односу на обавезе из Протокола (Милић, 2014).

Предмет овог рада јесте само кријумчарење страних држављана. Први део рада тиче се кријумчарења миграната према Протоколу. У том делу говори се пре свега о томе шта се сматра кријумчарењем, па све до одговорности миграната. Други део, односи се на проблематику кријумчарења странаца према Кривичном законик у Републике Србије.

КРИЈУМЧАРЕЊЕ СТРАНИХ ДРЖАВЉАНА ПРЕМА ПРОТОКОЛУ

Можда се на први поглед чини мање битним, али и те како важно питање које експлицитно решава Протокол јесте одређење шта се сматра кријумчарењем миграната. Тако, кријумчарење миграната, за потребе Протокола, значи обезбеђивање нелегалног уласка у државу потписнику лицу које није њен држављанин или лицу са сталним боравком, а у циљу стицања, на непосредан или посредан начин, финансијске или друге материјалне користи (члан 3. Протокола). Из оваквог појмовног одређења "кријумчарења миграната" можемо извући неколико закључака:

да би постојало кријумчарење миграната, неопходно је да се мигранту обезбеди нелегални улазак у земљу потписнику Протокола. Под нелегалним уласком сматра се прелазак границе без испуњења потребних захтева за легалан улазак у државу примаоца ;

не може се кријумчарити било које лице, већ се може кријумчарити само лице које није држављанин или нема стални боравак у држави у коју се кријумчари;

намера лица која кријумчаре мигранте мора бити у циљу стицања финансијске или неке друге материјалне користи.

На овакав начин Протоколом се одређује широки круг лица која можемо сматрати мигрантима, те се свако лице које није држављанин државе у коју се кријумчари или нема стални боравак може сматрати мигрантом. Свакако да кријумчарена лица не можемо сматрати оштећеним лицима (Стојановић, 2009: 745), односно жртвама кривичног дела. Под жртвом треба подразумевати жртву криминалног понашања (Константиновић-Вилић, Ристановић-Николић, 2003). Да ли се, с обзиром на овакво схватање, и лица која су извршиоци кривичних дела а за којима се трага могу сматрати мигрантима? Да ли су "мигранти"

и они који прелазе државну границу у циљу вршења кривичних дела? Ако су већ ослобођени кривичне одговорности, Протоколом је требало изузети одређена лица која се не могу сматрати мигрантима, како се не би дешавало да се ово право злоупотребљава. Кријумчарење страних држављана треба разликовати од других кривичних дела, пре свега од трговине људима, јер се често кријумчарена лица представљају као жртве трговине људима, а то чине из разлога стицања одређених права (Мијалковић, 2005).

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ МИГРАНТА ПРЕМА ПРОТОКОЛУ

Код кријумчарења миграната карактеристично је да мигрант наговара друго лице да му омогући недозвољен прелазак државне границе. Ако мигрант наговара друго лице да му помогне у некој радњи која је прописана као кривично дело, поставља се логично питање да ли је мигрант саучесник у том делу, односно да ли је мигрант подстрекач? Ако је мигрант подстрекач, онда одговара за кривично дело као и извршилац, односно кажњава се истом казном као и извршилац дела. Међутим, Протоколом је изричито забрањено кривично гоњење миграната због чињенице да су били „предмет“ овог кривичног дела (члан 5. Протокола). Сам Протокол користи термин „предмет“ кријумчарења, који није познат у науци националног кривичног права, па нам и није сасвим јасно шта се под „предметом“ сматра. Другим речима, према Протоколу мигрант не може бити кривично гоњен, без обзира што је то могуће по националним прописима. Вероватно је разлог за ослобођење кривичне одговорности миграната тај што су они „слабија страна“ која, пре свега из економских разлога, напушта државу свог држављанства.

Није спорно да Протокол има за циљ спречавање и борбу против кријумчарења миграната, али да ли се на овакав начин, када не постоји кривична одговорност мигранта, тај циљ може и постићи? Наиме, мигрант је тај који тражи од другог лица да му помогне да пређе државну границу, да пређе преко територије друге државе или да му омогући нелегални боравак, дакле мигрант подстрекава друго лице да врши кривично дело. Да нема миграната, не би било ни извршилаца који их кријумчаре, односно не би се ни вршила кривична дела кријумчарења људи. Пошто је миграт ослобођен кривичне одговорности, долазимо до тога да може и неколико пута, како говори Протокол, бити „предмет“ радњи кријумчарења, а да не може кривично да одговара. Сматрамо да нећемо погрешити ако кажемо да се на овакав начин још више охрабрују мигранти да илегално прелазе границу, јер се воде идејом да немају шта да изгубе уколико буду откривени. Иако према Протоколу мигрант не

може да одговара за кривично дело, ипак сматрамо да мигрант може да одговара за неко друго кажњиво дело којим се крше прописи о државној граници. С тим у вези, мора се јасно разграничити ко је мигрант, а ко није, јер се само мигранти не могу кривично гонити.

СТРАНИ ДРЖАВЉАНИ КАО КРИЈУМЧАРЕНА ЛИЦА ПРЕМА ДОМАЋИМ ПРОПИСИМА

У складу са преузетим обавезама наша држава, као потписница Протокола, имала је обавезу да инкриминише радње којима се врши кријумчарење миграната. Кривичним закоником Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – исп., 107/2005 – исп., 72/2009, 111/2009 и 121/2012) инкриминисано је кривично дело кријумчарења људи чланом 350, ставом 2, 3. и 4. у оквиру групе кривичних дела против јавног реда и мира. Наиме, члан 350. носи назив „Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи“, тако да се први став односи на недозвољен прелаз државне границе, а остали на кријумчарење људи. Сам назив кривичног дела „кријумчарење људи“, а не „кријумчарење миграната“ говори о томе да је наш законодавац знатно проширио криминалну зону у односу на обавезе из Протокола, те ово кривично дело може постојати, како је инкриминисано, и уколико се кријумчаре држављани Републике Србије (Милић, 2014).

Закоником је предвиђен основни облик кријумчарења људи који гласи: „Ко у намери да себи или другом прибави какву корист, омогућава другом недозвољени прелаз границе Србије или недозвољени боравак или транзит кроз Србију, казниће се затвором од шест месеци до пет година“. Из наведеног законског описа закључујемо да учинилац основног облика може бити свако лице, под условом да није учинилац квалификованих облика. Основни облик кривичног дела може се учинити само са умишљајем, али поред умишљаја потребна је и намера да се прибави каква корист себи или другом. Због начина на који је законодавац предвидео корист као намеру, морамо тумачити да та корист може бити било која, а не само имовинска. Поједини аутори сматрају да ово кривично дело постоји само ако се врши из користољубља (Лазаревић, 2006: 866).

У највећем броју случајева кријумчари врше кривична дела ради прибављања „имовинске користи“, мада је могуће да у једном минималном броју случаја чине кривично дело из неимовинске користи. Могуће је да лице кријумчари члана своје породице, од кога не прима никакву имовинску корист, или да кријумчари лице ради склапања брака, заснивања ванбрачне заједнице итд. У сваком случају, било да се ради

о имовинској или неимовинској користи, постојаће ово кривично дело. За разлику од нашег Кривичног законика, по Протоколу кријумчарење миграната постоји само ако се оно врши у циљу стицања финансијске или друге материјалне корист. Наш законодавац је, одредивши се за овакав начин инкриминисања наведеног кривичног дела, проширио криминалну зону и знатно олакшао рад тужилаштву. Наиме, неупоредиво је лакше у кривичном поступку доказивати да постоји, како то наш законодавац прописује, „каква корист“, него да постоји намера да се оствари финансијска или друга материјална, односно имовинска корист. С обзиром на прописану казну затвора, покушај основног облика је кажњив.

РАДЊА ИЗВРШЕЊА ОСНОВНОГ ОБЛИКА

Један од начина извршења кривичног дела кријумчарења људи јесте омогућавање недозвољеног преласка границе Републике Србије. Омогућавање недозвољеног прелаза државне границе може се вршити тако што се мигранти непосредно пребацју преко државне границе, или тако што им се само стварају услови за незаконит прелаз државне границе. Учиниолац овог облика кривичног дела може бити свако лице, осим службеног лица. Дело може да се изврши како на самом граничном прелазу, тако и ван њега. На граничном прелазу најчешћи начини извршења су скривање миграната, фалсификовање исправа, преваре службених лица, довођење у заблуду итд. Ван граничног прелаза кријумчарење се врши на тај начин што се избегавају мере граничне контроле. За разлику од Протокола, омогућавање недозвољеног прелаза државне границе може се вршити било да се омогућава недозвољен улазак, било да се омогућава недозвољен излазак из Републике Србије.

Други начин извршења основног облика јесте омогућавање недозвољеног боравака на територији Републике Србије. Оно што је јако тешко одредити јесте шта се подразумева под „недозвољеним бораваком“? По правилу, недозвољени боравак ће обезбедити лице које врши пребацивање миграната преко границе Србије, исто лице које ће касније обезбедити транзит кроз Србију. Другим речима, један учинилац може истовремено да врши пребацивање преко државне границе и омогућава недозвољени боравак и транзит кроз Србију. У том случају постојаће стицај кривичних дела, који је привидан. Свакако да поред „какве користи“ као намере, код учиниоца мора постојати свест да је лице коме омогућава недозвољени боравак мигрант. У пракси се најчешће дешава да се мигрантима дају станови у закуп, и то на кратко време, након чега се врши њихово пребацивање на територију друге државе.

Република Србија је, по правилу, транзитна земља, коју мигранти користе да би се докопали неке државе Европске уније, која је за њих обећана земља. Транзит обухвата пребацивање миграната са једног на друго место у оквиру граница Републике Србије. Омогућавање транзита кроз нашу државу може се вршити на различите начине, најчешће скривањем миграната у возила, фалсификовањем исправа и сл. Постојаће ово дело и уколико се мигранти само превозе преко територије Србије, односно није потребно и њихово скривање. Сам Протокол не садржи никакве одредбе које се односе на омогућавање транзита, што говори у прилог чињеници да је наш законодавац и у овом случају проширио криминалну зону.

КВАЛИФИКОВАНИ ОБЛИЦИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА КРИЈУМЧАРЕЊА ЉУДИ

Поједина кривична дела имају квалификоване и привилеговане облике, што се у крајњој линији одражава на санкцију. Члан 350. Кривичног законика у трећем и четвртном ставу прописује квалификоване облике, који постоје уколико се дело учини од стране групе, злоупотребом службеног положаја или на начин којим се угрожава живот и здравље лица чији се недозвољени прелаз границе Србије, боравак или транзит омогућава, или је кријумчарен већи број лица. Предвиђена казна је од једне до десет година затвора.

За кривично дело кријумчарења људи је карактеристично да се врши од стране више лица, јер с обзиром на специфичност овог кривичног дела, које се огледа у томе да су лица која се кријумчаре странци, потребно је знање њиховог језика, односно потребни су посредници (они који налазе лица која пребацују преко границе, обезбеђују несметане услове за прелаз границе, обезбеђују смештај итд.). Према члану 112. став 22. Кривичног законика Републике Србије, под групом се подразумевају најмање три лица повезана ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не морају да имају дефинисане улоге, континуитет чланства или развијену структуру.

Тежи облик овог кривичног дела постојаће и ако се основни облик учини на начин да се злоупотреби службени положај. Мишљења смо да је најлакши начин да се изврши кријумчарење људи ако та лица прелазе државну границу на граничном прелазу, а да им службена лица која су задужена за контролу државне границе омогуће несметан прелаз. Службена лица задужена за контролу државне границе, да би била учиниоци овог кривичног дела, морају поступати с умишљајем, да знају да се лица кријумчаре и да кривично дело чине како би прибавила неку корист.

Тежи облик кријумчарења људи постоји и када се угрожава живот или здравље лица која се кријумчаре. Угрожавање живота или здравља треба схватити као апстрактну опасност. На које се све начине може угрозити нечији живот или здравље јесте питање које се мора тумачити у сваком конкретном случају. То би био, на пример, случај ако би се лица која се кријумчаре превозила у неком превозном средству где нема довољно ваздуха, простора, уколико би путовање трајало дуго, а да се лицима не обезбеде храна и вода. У сваком случају не сме да наступи последица, да се наруши живот или здравље тих лица. Уколико услед таквог начина транспорта дође до смрти, или тешке телесне повреде мигранта, радиће се о стицају са кривичним делом нехатног лишења живота (члан 118) или нехатне тешке телесне повреде (члан 121. став 4.) (Стојановић, 2009: 746). Иако је наш законодавац имао обавезу да пропише овај квалификовани облик кривичног дела, да ли то значи да постоји овај облик и када мигрант пристаје на угрожавање свог живота или здравља? Другим речима, да ли пристанак мигранта искључује противправност? Пристанак повређеног, као основ који искључује противправност, не може се дозволити код појединих кривичних дела, односно заштите појединих добара за чију је заштиту заинтересовано друштво у целини (Стојановић, 2006). Ако прихватимо став да пристанак мигранта искључује противправност у овом случају, то значи да би кријумчар одговарао само за основни облик кријумчарења људи.

Још једна карактеристика кривичног дела кријумчарења људи јесте да су ретки случајеви када се кријумчари једно лице, већ се по правилу кријумчари већи број лица, што је друштвено опасније. Зато је наш законодавац инкриминисао, као тежи облик овог кривичног дела, кријумчарење већег броја лица. То је и једино логично решење, јер би се у супротном поставило питање како казнити учиниоца који кријумчари већи број лица. Оно што је спорно јесте колико лица мора да се кријумчари да би се радило о овом облику кривичног дела? Према схватањима у науци, потребно је да се кријумчаре три или више лица, или најмање два лица (Лазаревић, 2006: 866; Лазаревић, 2011: 1016). Према правном схватању Кривичног одељења ВСС, тај број не може бити мањи од пет лица (Стојановић, 2006: 746). Природи ове инкриминације, као и запрећеној казни за овај облик можда више одговара број од најмање десет лица (Стојановић, 2006: 746). Сматрамо да природи ове инкриминације не одговара број од два лица, већ да то мора бити најмање пет лица. У случају ако неко кријумчари мигранте чији је број мањи од пет, не може се радити о овом облику дела, нити се може радити о стицају. Једино преостаје да се у оквиру прописане казне за основни облик, изрекне казна која је ближа горњој граници запрећене казне.

ИЗВРШЕЊЕ ДЕЛА ОД СТРАНЕ ОРГАНИЗОВАНЕ КРИМИНАЛНЕ ГРУПЕ

Најтежи облик кријумчарења људи постоји уколико је дело учињено од стране организоване криминалне групе, за који је прописана казна затвора од једне до дванаест година. Кривични законик из 2005. године није прописивао овај облик кривичног дела. Тек Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године прописује овај најтежи облик, што је у складу са обавезама из Протокола.

Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи (члан 112. став 35). Вршење кривичних дела од стране криминалиних група представља већу друштвену опасност, па зато законодавац оправдано инкриминише овај квалификовани облик кријумчарења људи.

ОДГОВОРНОСТ МИГРАНТА ЗА ИЛЕГАЛНИ ПРЕЛАЗ ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ ПРЕМА ДОМАЋИМ ПРОПИСИМА

У претходном делу рада, када смо говорили о одговорности миграната према Протоколу, напоменули смо да мигрант не може бити кривично одговоран и да се Протокол примењује само ако организована криминална група кријумчари мигранте, што доводи до закључка да ако појединци или нека група која није група за организовани криминал кријумчари мигранте нема места примени Протокола. Не смемо заборавити да се Протокол примењује само на државе потписнице. Уколико нема места примени Протокола, нема ни основа да мигранта сматрамо "предметом" кријумчарења, па са разлогом можемо поставити питање да ли у оваквим случајевима мигрант може кривично да одговара као саучесник у кривичном делу?

Мигрант је тај који наговара или пристаје да га друго лице пребаци преко државне границе, омогући транзит или боравак, што нас доводи до закључка да и мигрант учествује у кривичном делу. У сваком случају без миграната нема ни извршења овог кривичног дела. Морамо поменути и чињеницу да уколико мигрант сам илегално пређе државну границу, постојаће његова одговорност за учињени прекршај, према закону који уређује област заштите државне границе. Ако прихватимо став да мигрант не може да одговара као саучесник у кривичном делу, онда се поставља питање његове прекршајне одговорности. Мишљења смо да не постоје никакве препреке да мигрант одговара за прекршај који

је прописан Законом о заштити државне границе (Службени гласник Републике Србије, бр. 97/2008) или Законом о странцима (Службени гласник Републике Србије, бр. 97/2008).

Међутим, проблем се јавља уколико мигрант затражи азил. Једно од основних начела Закона о азилу (Службени гласник Републике Србије, бр. 109/2007) јесте начело некажњавања за незаконити улазак и боравак, као основ који искључује противправност. То, у конкретном случају, значи да је довољно да лице које је кријумчарено изјави да тражи азил у Србији и да не постоји његова одговорност за незаконит улазак или боравак у Републици Србији. На крају, и када се мигрантима изрекне новчана казна за учињени прекршај, они је, по правилу, не плаћају, већ им се иста замењује казном затвора, што суштински ништа не решава. Суштина прекршајне одговорности огледа се и у могућности изрицања заштитне мере удаљење странца са територије Републике Србије, која се може изрећи у одређеном временском трајању (Бошкових, 2011).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

С обзиром на чињеницу да се кријумчарење људи везује за више држава и да је у циљу спречавања и сузбијања овог кривичног дела неопходна међународна сарадња, у раду смо настојали да укажемо на основне карактеристике и обавезе наше државе као потписнице Конвенције Уједињених нација противтранснационалног организованог криминала и допунског Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Основне карактеристике Протокола су: прво, примењује се само ако су кривична дела кријумчарења миграната транснационална по природи и укључују неку групу за организовани криминал. Друго, лице које се кријумчари мора бити страни држављанин или лице које нема стални боравак у држави у коју се кријумчари. Треће, код кријумчара мора постојати намера да стекне финансијску или другу материјалну корист. Као последње, према Протоколу не постоји кривична одговорност мигранта. Протоколом је сувише широко одређено ко све може да се сматра мигрантом, што се никако не може позитивно оценити. Даље, искључење кривичне одговорности кријумчарених лица, само их још више охрабрује да прелазе преко територије Србије. Према нашем законском решењу знатно се проширује криминална зона, и прописане су строге казне, без могућности ублажавања за најтеже облике. Међутим, проблеми Републике Србије као транзитне државе нису нимало занемарљиви, како се на први поглед чини. Проблем се појављује када се открију кријумчарена лица, којима се не сме омогућити даље кретање, али још већи проблем се појављује око њиховог повратка,

посебно са државама са којима Република Србија нема закључен споразум о реадмисији. Казнена одговорност кријумчарених лица је такође врло дискутабилна. У сваком случају, тражењем азила искључује се њихова одговорност за незаконит улазак или боравак. Можемо да закључимо да докле год постоје појединци који желе да илегално пређу државну границу, постојаће и лица која ће их кријумчарити. Разлог за теже откривање кријумчарења миграната јесте и тај што код овог кривичног дела и „нема жртве“ која би пријавила дело. Државни органи морају предузети такве мере да спрече мигранте да пређу границу Републике Србије, јер преласком границе стичу одређена права, пре свега право на азил, а Република Србија обавезе. На такав начин Република Србија, као држава транзита у ланцу кријумчарења миграната, решава проблеме других држава, и постаје држава крајњег одредишта.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, М. (2011). *Право привредних преступа и прекршајно право*. Нови Сад: Правни факултет.
- Константиновић-Вилић, С.; Ристановић-Николић, В. (2003). *Криминологија*. Ниш: Правни факултет.
- Лазаревић, Љ. (2006). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Правни факултет.
- Мијалковић, С. (2005). *Појмовно разграничење трговине људима и других сличних појава и термиолошких концепата*. Безбедност, Београд 1/05.
- Милић, И. (2014). *Кријумчарење држављана Републике Србије у држави свог држављанства*. Научни скуп са међународним учешћем, Право и друштвена стварност, Косовска Митровица: Правни факултет.
- Стојановић, З. (2006). *Кривично право – општи део*. Београд: Правни факултет.
- Стојановић, З. (2009). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских Протокола, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.
- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 – исп., 107/2005 – исп., 72/2009, 111/2009 и 121/2012.
- Закон о заштити државне границе, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 97/2008.

Закон о странцима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 97/2008.

Закон о азилу, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 109/2007.

THE SMUGGLING OF FOREIGN CITIZENS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Ivan Milic*

Summary: Because of the geographical position of Serbia, the smuggling of migrants has become a common crime. The smuggling of foreign citizens is, in today's conditions, a way for smugglers to make large profits. This paper highlights the basic characteristics of the smuggling of foreign citizens in the Republic of Serbia. The paper is divided into two parts, according to the method of regulation. The first part deals with the question of international regulation of the smuggling of foreign citizens, while the second part discusses the incrimination of the smuggling of migrants according to our legal solutions. Special consideration will be given to the question of criminal responsibility of the people who are being smuggled.

Keywords: smuggling, aliens, migrants, felony, misdemeanor.

---

*Assistant, Faculty of Law, University of Novi Sad; email: i.milic@pf.uns.ac.rs

УНУТРАШЊА КОНТРОЛА ПОЛИЦИЈЕ КАО МЕХАНИЗАМ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

УДК: 351.74/.75:341.123.04

DOI: 10.7251/BPGBL1214291K

Стручни рад

Жељко Кршић, МА*

Апстракт: Несметано уживање људских права и основних слобода је загарантовано свим људима. Полиција је један од органа државне власти коме је основни задатак омогућавање и заштита несметаног уживања људских права и основних слобода грађанима. Полиција располаже одређеним овлашћењима, датим јој управо ради остваривања наведеног циља. Та овлашћења подразумевају право полиције да ограничи и ускрати одређена људска права и основне слободе појединцима у циљу заштите људских права и основних слобода осталих грађана. Поставља се питање како спријечити и ограничити прекорачење и злоупотребу тих овлашћења? Један од најважнијих механизма којима се спречава злоупотреба и прекорачење полицијских овлашћења и спречавају други облици девијантности код полиције, а којима се задире у несметано уживање људских права и слобода грађана, јесте контрола, и то формална контрола, законом прописана и дефинисана контрола полиције. Унутрашња контрола, као посебан облик формалне контроле, неизоставан је облик контроле у свим полицијским организацијама на свијету и сигурно најважнији облик контроле. Унутрашња контрола се остварује кроз функције руковођења, кроз рад управних органа, утврђивање дисциплинске одговорности и кроз рад посебних тијела и органа специјализованих за послове унутрашње контроле полиције.

Кључне ријечи: Људска права и основне слободе, полиција, овлашћења, злоупотреба и прекорачење овлашћења, девијантност, контрола, унутрашња контрола.

УВОД

Поштивање људских права и основних слобода представља темеље демократије и демократског уређења друштва. Људска права припадају свим људима и сви људи имају право да несметано уживају сва људска права и слободе. Одређена људска права и основне слободе се ипак истичу

* МУП РС, Инспекторат за унутрашњу контролу, Бања Лука; email: zeljkokrasic053@gmail.com

у своме значају у односу на остала и без њиховог несметаног уживања је немогуће конзумирање, тј. уживање и остваривање осталих људских права и слобода. То су прије свега право на живот, право на физички и психички интегритет, право на слободу и право на поштивање приватног и породичног живота. Људска права су неизоставна и незаобилазна тема када се говори о функционисању државне власти, а посебно о пословима и надлежностима полиције, као органа државне власти који има овлашћење да употребљава силу и директно ограничава и ускраћује несметано уживање људских права грађанима.

Међународне и регионалне организације и државе обезбјеђују механизме којима омогућавају грађанима и осталим људима несметано уживање основних људских права. При томе међународна и регионална тијела и организације и државе прописују и одређене механизме и правила којима се појединцима може под одређеним условима ограничити и у којој мјери се може ограничити уживање одређених људских права и основних слобода. Поменути механизми се обезбјеђује заштита људских права већине и система и механизма који гарантују и обезбјеђују несметано уживање људских права. Државе су те које примјењују и проводе те механизме, кроз рад и функционисање својих органа. Европска конвенција о људским правима и основним слободама предвиђа три облика ускраћивања односно ограничавања права уживања основних људских права, и то: Дерогација, Изузеци од права уживања и Рестрикција.

Један од најважнијих органа државе, коме је и основна функција заштита људских права и основних слобода грађана јесте полиција. Полиција је орган државне власти коме је основни задатак и функција управо заштита јавног поретка (систем који гарантује уживање људских права и основних слобода) и спречавање вршења и откривање и процесуирање извршилаца кривичних дјела и прекршаја (омогућавање несметаног уживања људских права већини грађана). При томе полиција располаже одређеним механизмима датим јој на располагање у циљу остваривања њене функције. Ти механизми су заправо овлашћења полиције да може примијенити одређене мјере и радње и под одређеним условима и у дозвољеној мјери ограничити уживање људских права и основних слобода појединцима за које је неспорно утврђено или за које постоје индиције и сумња да вршењем кривичних дјела, прекршаја или других законом прописаних незаконитих радњи нарушавају функционисање јавног поретка и несметано уживање људских права и основних слобода осталих грађана и лица. При томе је обавеза полиције да се приликом примјене својих овлашћења придржава начела недискриминације и сразмјерности.

Посебно долази до изражаја испуњавање функције полиције у односу на захтјеве које пред њу поставља друштвена заједница у односу на круте одредбе закона који дефинишу и дају полицији одређена

овлаштења. Грађанин тражи и захтијева од полиције да га заштити по сваку цијену од угрожавања његових људских права и основних слобода, док међународни стандарди и национално законодавство држава уређених на демократским принципима, постављају јасна ограничења употребе полицијских овлашћења у испуњавању основне функције полиције. Неријетко полицајци приликом вршења својих послова и задатака одлучују да прекораче своја овлаштења у циљу заштите људских права грађана од угрожавања тих права од стране другог лица. Радомир Зекавица с пуним правом примјећује да: "Ограничења која закон поставља пред полицију и примену њених овлашћења имају за сврху да умање простор евентуалних злоупотреба, али она су истовремено и камен спотицања за ефикасност полицијског рада, због чега се неретко јавља анимозитет полиције према захтевима за очување права и слобода грађана." (Симовић, Д.; Зекавица Р., 2012: 120). Докле год полиција користи своја овлашћења у складу за законом, тј. у границама које закон прописује, испуњава своју основну функцију.

Међутим, уколико дође до злоупотребе овлашћења од стране полиције, долази и до угрожавања основних људских права и слобода грађана. Поставља се питање како онемогућити и споријечити полицију да приликом примјене својих овлашћења не прекорачи дозвољене границе за њихову примјену или да та овлашћења не користи у недозвољене сврхе, тј. како споријечити прекорачење и злоупотребу овлашћења. Одговор на ово питање је учинити полицију одговорном држави и друштву. Овај циљ се остварује кроз више различитих механизма, као што су јасно и прецизно дефинисање и прописивање надлежности и овлашћења, прописивањем процедура за примјену овлашћења и документовање њихове употребе, кадровску политику, подизање свијести припадника полиције о одговорности, политиком руковођења, разним облицима контроле и др. Свакако један од најбитнијих механизма је контрола рада полиције која се одвија кроз различите видове. Унутрашња контрола рада полиције је неизоставан вид контроле рада полиције и присутна је у свим полицијским организацијама.

КОНТРОЛА РАДА ПОЛИЦИЈЕ

Кроз историју, односно развој полиције и концепта људских права, развијали су се и примјењивали различити видови контроле рада полиције, који имају своје одређене специфичности.

Појам контрола у најширем значењу подразумијева провјеру да ли су неке чињенице у складу с извјесним мјерилима односно постављеним параметрима. Контрола има за циљ да укаже на недостатке и грешке које

се могу појавити у раду неке организације (полиције), те да укаже на који одговарајући начин треба евентуалне недостатке отклонити.

Контрола обухвата три релативно одвојене фазе. Прва је упоређивање предвиђеног и оствареног, затим оцјена констатација на основу извршеног провјеравања – потврђивање или негирање контролисаног рада, и трећа фаза се састоји у одговарајућој интервенцији, чиме се реализује изречена оцјена (Томић, 1998: 72).

Дејвид Бејли дефинише контролу полиције као усаглашавање полицијског понашања са циљевима заједнице (Bayley, 1990: 160).

Без успостављања вишеструке и ефикасне контроле над радом полиције, нема ни предуслова за заштиту људских права и владавину права.

Када говоримо о контроли полиције, морамо напоменути да постоји више облика контроле полиције. Прије свега можемо говорити о унутрашњој и спољашњој контроли полиције, затим о формалној и неформалној контроли полиције и политичкој и правној контроли.

Спољашња контрола полиције подразумијева контролу рада полиције од стране државне власти кроз контролу рада полиције од стране скупштине и владе, затим контролу рада полиције од стране судске власти и контролу полиције од стране грађана, тј. контролу која се проводи од стране тијела и организација која нису у организационој структури полиције. У случају спољашње контроле, носилац контролних овлашћења није дио полицијске организације, већ је ван ње.

Унутрашња контрола полиције представља заправо управну контролу полиције и њу могу да врше разна тијела и органи који организационо припадају самој полицијској организацији.

УНУТРАШЊА КОНТРОЛА РАДА ПОЛИЦИЈЕ

Унутрашња контрола рада полиције подразумијева контролу рада полиције од стране министра унутрашњих послова и директора полиције, непосредних руководилаца, те одређених организационих јединица Министарства формираних управо са задатком вршења контроле рада полиције, као што је унутрашња контрола.

Улога унутрашње контроле у превенцији и сузбијању кршења људских права, мора и треба да буде кључна, јер унутар полиције постоје најнепосреднија сазнања о понашању њених службеника. Та ће контрола, по правилу, и бити ефикасна уколико полиција има способне и одговорне руководиоце и ако је њен рад довољно транспарентан (Милосављевић, 2004: 157).

Унутрашња контрола у виду интерне контролне активности је неопходна за функционисање полиције и служби безбједности.

Она обухвата контролу извршавања свих задатака. Овом контролом обезбјеђује се и доток потребних информација о извршавању задатака, а тиме и могућност корекције уочених неправилности (Милетић и Југовић, 2012: 344).

Када кажемо унутрашња контрола, прва асоцијација је на засебно, посебно формирано тијело за вршење унутрашње контроле у полицији. Међутим, појам унутрашња контрола је много шири и обухвата више различитих дјелатности којима се врши контрола рада. Унутрашња контрола се, уопштено, проводи кроз више различитих видова и кроз различите активности, те подразумијева примјену различитих приступа и средстава. Сваки вид контроле, надзора и инспекције, те утврђивања одговорности, од стране руководиоца и организационих јединица у оквиру полиције, тј. Министарства унутрашњих послова, представља унутрашњу контролу.

Основна сврха унутрашње контроле јесте у томе да потврди или негира исправност поступања полицајаца у ситуацијама у којима се сумња на могућност кршења људских права. Ако је ријеч о налазу који указује да постоји незаконито или неправилно поступање, органи унутрашње контроле треба да покрену дисциплински поступак или други одговарајући поступак за утврђивање одговорности и изрицање мјера према учиниоцу. Подразумијева се и обавеза тих органа да о резултатима своје истраге обавијесте јавност, односно грађанина чију су повреду права истраживали, као и да те истраге треба да буду брзе, темељите и непристрасне (Милосављевић, 2004: 159).

Унутрашња контрола полиције за задатак, између осталог, има и откривање, документовање и доказивање повреда радне дужности којима се ускраћују или ометају основна људска права грађана. При томе се мора имати у виду специфичност и тежина откривања и документовања таквих случајева, а посебно документовања и доказивања таквих случајева у циљу процесуирања и доказивања одговорности појединаца, и то због одређених законских ограничења, постојања тзв. "полицијске супкултуре", изражене колегијалности и низа других фактора.

Према Берклију, успех у примјени средстава унутрашње контроле почива на испуњености неколико основних критеријума: 1) она мора бити адекватна, ефикасна, строга и праведна, 2) систем унутрашње контроле треба да буде отворен за јавност, и 3) све операције треба да буду максимално видљиве (Berkley, 1970: 136).

Унутрашњу контролу, као и контролу уопште, можемо подијелити на формалну и неформалну.

Према др Богољубу Милосављевићу, неформална унутрашња контрола подразумијева самоконтролу припадника полиције, интерперсоналну контролу, контролу синдиката и асоцијација и процес социјализације (Милосављевић, 1997: 308).

Исти аутор такође наводи слиједећа средства формалне унутрашње контроле: Хијерархијска контрола, Инстанциона контрола, дисциплинска контрола и интерни надзорни органи (Милосављевић, 1997: 308).

Неформални облици унутрашње контроле произилазе, прије свега, из односа самих полицијских службеника према послу и дужностима које врше и заснива се на њиховој самокритичности, поштивању прописа и моралних и друштвених норми. У већини држава полиција има своје формалне кодексе понашања и правила полицијске етике.

Даље је ту интерперсонална контрола која се заснива на заједничкој свијести припадника организационих јединица, тимова и група о заједничкој одговорности.

У овом раду ћу се првенствено бавити формалним средствима унутрашње контроле као што су хијерархијска, инстанциона, утврђивање дисциплинске одговорности и контрола од стране посебног тијела унутрашње контроле.

Хијерархијска контрола

Хијерархијска контрола подразумијева контролу рада појединих припадника полиције од стране непосредних руководилаца, контролу рада нижих руководилаца од стране виших руководилаца и контролу рада нижеранжираних организационих јединица од стране вишеранжираних организационих јединица. Ово је, уједно, и најстарији вид контроле рада у полицији и он је саставни дио управљања, односно руковођења.

Хијерархијску контролу је, према објекту саме контроле, могуће подијелити на два основна вида: контролу над самим службеницима – персонална контрола, и контролу над актима службеника или реалну контролу. Персонална контрола подразумијева могућност постављања и смјењивања, издавања налога и разна дисциплинска овлашћења, док реална контрола подразумијева поништавање, укидање, мијењање и обустављање од извршења појединих аката (Томић, 1988: 81).

Из наведеног се може закључити слиједеће: хијерархијска контрола не представља неку засебну и одвојену потцјелину поступака, већ, како то истиче Томић, само дио управног рада и управне дјелатности вишег органа (Томић, 1988: 49).

У свакој организационој јединици полиције постоји руководилац који располаже одређеним овлашћењима. Руководилац неке организационе јединице се стара о нормалном функционисању те организационе јединице у циљу испуњавања циљева због којих је она формирана. При томе он планира рад те организационе јединице у неком периоду, усмјерава и инструкује рад полицијских службеника распоређених у ту организациону јединицу, надзире њихово понашање, контролише законитост, правилност и правовременост извршавања задатака

које врше припадници његове организационе јединице, контролише законитост, правилност и правовременост аката које сачињавају његови подређени, у случају уочавања неправилности у раду предузима мјере и радње у циљу њиховог отклањања, у случају уочавања пропуста у раду који представљају повреде радне дужности или кривична дјела учињена од стране полицијских службеника у његовој организационој јединици предузима мјере и радње на њиховом процесуирању или покретњу поступака за утврђивање истих код надлежних тијела или органа.

Назор над радом читаве организационе јединице, а самим тим и њеног руководиоца, непосредно врши виша организациона јединица.

Из претходно наведеног произилази да се хијерархијска контрола врши свакодневно кроз процесе руковођења, тј. да се врши кроз редовно обављање послова и радних задатака од стране руководиоца организационих јединица и виших организационих јединица.

Хијерархијска контрола је саставни дио управљања, а као носиоци контролних овлашћења се најчешће јављају руководиоци појединих организационих јединица. Као таква, хијерархијска контрола је присутна у свим полицијским организацијама, без обзира на тип полицијског или државно-политичког система (Симовић и Зекавица, 2012: 162).

Хијерархијска контрола је свакако један од најважнијих видова контроле и без њеног постојања, тј. провођења, не би био ни могућ рад организационих јединица полиције у савременом друштвено-политичком уређењу. Међутим, овај вид унутрашње контроле има и својих мањкавости, које се огледају прије свега у неповјерењу грађана према руководиоцима који врше хијерархијску контролу, а које се заснива на увјерењу да ће руководиоци увијек и по сваку цијену заштитити своје полицајце и друге подређене, а на штету законитости и правилности рада.

Успјешност хијерархијске контроле полиције веома често је условљена специфичностима саме полицијске професије, као на примјер физичком удаљеношћу подређених службеника и руководиоца, до које долази услед теренске природе обављања бројних полицијских задатака (Симовић и Зекавица, 2012: 163).

Руководиоци организационих јединица полиције нису у могућности да због обима послова, специфичности полицијских послова и неизбјежног рада на терену, у сваком тренутку у потпуности надзиру и прате све радње предузете од стране полицијских службеника приликом поступања и доношења одлука у конкретним ситуацијама.

Инстанциона контрола

Инстанциона контрола је заправо управна контрола и под инстанционом контролом се подразумијева контрола законитости и цјелисходности управних аката коју врши другостепени управни орган, а по жалби странке у управном поступку.

Инстанциона контрола се проводи по жалби странке у управном поступку и иста је у потпуности правно уређена, односно регулисана законом.

Инстанциона контрола представља релативно поуздано средство заштите интереса грађана од незаконитих аката државне управе, нарочито од назаконитог поступања полиције у случајевима управноправног одлучивања (Симовић и Зекавица, 2012: 164).

Са становишта унутрашње контроле, овдје је најбитније питање надлежности другостепеног органа у погледу доношења одлуке о основаности или неоснованости жалбе, те одлуке о рјешењу првостепеног органа уколико утврди да је жалба основана.

Утврђивање дисциплинске одговорности

Повреде радне дужности, као што и сам назив каже, представљају пропусте у раду од стране запослених у одређеној организацији или државном органу. Када кажем пропусте у раду, мислим на пропусте у погледу законитог, благовременог и цјелисходног извршавања радних задатака, пропусте у погледу односа према повјереним стварима и вриједностима и односа запослених, у овом случају полицијских службеника, према радној организацији и својим обавезама. Поред претходно наведеног, повредама радне дужности се сматрају и сва друга понашања и пропусти од стране полицајаца који су законом или подзаконским актом прописани као повреде радне дужности.

Наравно, да би нешто било сматрано деликтом, односно недозвољеном радњом, у овом случају повредом радне дужности, оно мора бити законом или подзаконским актом прописано као такво.

Начин и правила утврђивања дисциплинске одговорности се разликују од државе до државе.

У погледу утврђивања дисциплинске одговорности, начини на која се она утврђује у различитим полицијским организацијама углавном се групишу у двије основне категорије: модел интерне дисциплинске одговорности и модел мјешовите (унутрашњо-спољашње) одговорности. Према првом моделу, утврђивање дисциплинске одговорности припадника полиције се обично препушта самој полицијској организацији, односно старјешинама унутар ње, или засебним тијелима и комисијама за утврђивање дисциплинске одговорности полицијских службеника.

Према другом моделу, надлежност за теже повреде службених дужности се обично преноси не неке од спољашњих контролних механизма, док утврђивање одговорности за лакше повреде остаје у надлежности саме полицијске организације (Милосављевић, 1997: 336).

Контрола од стране посебног тијела за послове унутрашње контроле

Поред напријед наведених облика унутрашње контроле, свакако најзначајнији облик, односно вид унутрашње контроле јесте контрола од стране посебног тијела унутрашње контроле. У скоро свим полицијама на свијету, у организационој структури постоје посебно организоване организационе јединице чији је задатак вршење унутрашње контроле над радом полиције. То су посебне организационе јединице чији је основни циљ контрола законитости рада полиције, односно уочавање незаконитости и предузимање свих потребних мјера и радњи како би уочене незаконитости биле отклоњене и санкционисани полицијски службеници који их чине.

За разлику од претходног механизма чији је циљ утврђивање одговорности за учињене дисциплинске повреде у вршењу службене дужности, рад специјализованих јединица унутрашње контроле је примарно усмјерен ка откривању и предузимању свих потребних мјера за санкционисање најтежих повреда закона од стране припадника полиције (Симовић и Зекавица, 2012: 164).

Ријеч је, превасходно, о откривању различитих видова незаконитог рада полиције, попут полицијске бруталности, прекомјерне и незаконите примјене појединих средстава физичке принуде, незаконите примјене службених овлашћења (нарочито у поступку лишавања слободе лица, претреса, саслушања и др.) полицијске корупције итд. Имајући у виду да највећи број оваквих поступака полиције директно погађа интересе грађана, односно може да наруши њихова основна права и слободе, рад ових јединица додатно добија на значају (Симовић и Зекавица, 2012: 164).

У пракси се најчешће под појмом унутрашња контрола подразумијева управо контрола рада полиције од стране специјализованих организационих јединица за послове унутрашње контроле.

Организација, овлашћења и опис послова специјализованих организационих јединица за послове унутрашње контроле се разликују од државе до државе, односно од полицијске агенције до полицијске агенције.

Најчешће су ове организационе јединице директно подређене министру или директору полиције и налазе се у саставу основних организационих јединица као што су кабинет или служба министра или директора, као што је то случај у Министарству унутрашњих послова

Републике Српске, гдје се Инспекторат за унутрашњу контролу налази у саставу Јединице за професионалне стандарде, а која је унутрашња организациона јединица Службе министра.

Од уређења полицијске организације, односно агенције, зависи и организационо уређење јединица специјализованих за послове унутрашње контроле. У начелу, могуће је направити разлику између централизованих и децентрализованих полицијских система. Тако у државама са типично децентрализованом организацијом полиције, јединице за унутрашњу контролу се организују на нивоу локалних полицијских управа. У САД, јединице за унутрашњу контролу (Internal Affairs Units) посједују полицијски департмани већих америчких градова. Слично рјешење је прихваћено и у Канади. У Великој Британији, унутрашњу контролу полиције врши посебан орган – Инспекторат полиције (HMIC – Her Majesty's Inspectorate of Constabulary), директно подређен Home Office-у. У Француској, као типичном примјеру земље са централизованим полицијским системом, унутрашња контрола полиције је у надлежности Генералног инспектората као посебног надзорног органа француског министарства полиције (Симовић и Зековица, 2012: 169).

Када је ријеч о иницијативи за покретање истраге, јединице за унутрашњу контролу полиције имају по правилу овлашћење да самоиницијативно предузму све потребне мјере и радње у циљу утврђивања релевантних чињеница од значаја за утврђивање незаконитог рада полиције. Поред самоиницијативног дјеловања, њихово ангажовање може бити иницирано и од стране грађана као и осталих припадника полиције. Искуства савремених држава указују на праксу јединица унутрашње контроле да о свом раду редовно подносе извјештаје надређеним властима, прије свега, највишем руководиоцу полиције, или пак парламентарним одборима задуженим за контролу рада полиције. У неким државама, попут САД, јединице за унутрашњу контролу имају могућност да непосредно наступају према тужилаштву и судијама (Милосављевић, 1997: 337).

Рад специјализованих јединица унутрашње контроле полиције неријетко је суочен са бројним проблемима. Како се обично истиче, основни проблем произлази из високог степена неповјерења који се јавља од стране осталих припадника полиције, односно доживљавања рада ових јединица као нужног зла и шпијунирања сопствених колега. С друге стране, ове службе се неријетко оптужују за недовољно савјестан рад, прикривање чињеница и колегијалну солидарност која за посљедицу може да има заташкавање одређених незаконитости (Walker, 1992: 290). Рад ових јединица је тако отежан двојачко – због притиска изнутра и оптужби и притиска споља. Наравно, проблеми о којима је ријеч су начелне природе и нипошто не доводе у питање значај и саму потребу за

постајањем оваквих јединица и органа унутрашње контроле. Сам успјех у њиховом раду је веома често условљен општом подршком, нарочито у сопственим редовима.

ЗАКЉУЧАК

Полиција је један од органа државне власти који кроз своје послове и задатке, кроз саму своју функцију непосредно задира у несметано уживање људских права грађана. Да би већини грађана омогућила несметано уживање људских права и основних слобода, полиција употребом својих овлашћења задира у људска права и основне слободе појединаца, прецизније речено, да би омогућила несметано уживање људских права грађанима, полиција располаже овлашћењима датим од стране законодавца, да може у одређеној мјери и под одређеним условима ограничити и ускратити несметано уживање права грађанима који нарушавају људска права других грађана и угрожавају јавни ред и мир и поредак чињењем прекршаја или кривичних дјела.

Поред наведеног, присутни су и одређени облици девијантног понашања полицајаца, као што су прекорачења или злоупотребе овлашћења, коруптивно понашање и други облици недопуштених, незаконитих или неетичких понашања. Кроз те облике девијантног понашања полицајци такође веома често задирају у несметано уживање људских права и основних слобода грађана.

Дакле, када говоримо о задирању у људска права и основне слободе грађана од стране полиције, имамо два различита облика, и то законито задирање у људска права у циљу заштите људских права других појединаца или већине, или поретка и са друге стране незаконито задирање у људска права од стране полиције, које се манифестује кроз облике девијантних поступака и понашања полицајаца. Девијантни поступци и понашања полицајаца којима се задира у људска права и слободе представљају знатну и озбиљну друштвену опасност.

Циљ сваког демократског друштва је учинити полицију одговорном и спријечити или свести на најмању могућу мјеру облике девијантних понашања полиције.

Тај циљ је могуће остварити само предузимањем низа активности, које ће допринијети остваривању циља само ако се остварују кумулативно, а то су: доношење прецизних и јасних закона и подзаконских аката, добра кадровска политика, деполитизација, квалитетно руковођење, остваривање транспарентности рада и прије свега контролу рада полиције. Контролом ће се утицати како на квалитет рада, тако и на остваривање и напријед наведених активности.

Контрола полиције се остварује кроз разне облике и од стране различитих органа, институција и тијела, и у свим државама. Контрола може бити формална и неформална, али свакако је важнија формална контрола, и то из разлога што је то правним прописима дефинисана контрола. Будући да је то законима или подзаконским актима дефинисана и прописана контрола, формална контрола има већи утицај на рад полиције, и то првенствено из разлога што органи који су одређени за вршење те контроле углавном имају на располагању и правним актима прописане могућности за отклањање уочених недостатака или пропуста и предузимање мјера на утврђивању или захтијевању утврђивања одговорности лица одговорних за пропусте у раду.

У свим државама присутне су и остварују се и спољашња и унутрашња формална контрола рада полиције и обично су та два вида контроле комбинована и допуњају се. У пракси, поједине државе дају предност једном облику контроле у односу на други. Који облик контроле полиције ће бити заступљенији у некој држави јесте ствар избора државне власти. Оба ова вида контроле полиције, спољашња и унутрашња, имају одређене специфичности и одређене предности и мане. Спољашња контрола је свакако непристраснији и транспарентнији облик контроле у односу на унутрашњу контролу, али је унутрашња контрола свакако прецизнија и квалитетнија у односу на спољашњу у погледу стручности и ефикасности.

Унутрашња контрола полиције се остварује кроз различите активности и рад руководиоца, односно старјешина, управних органа, посебних тијела и органа овлашћених за послове унутрашње контроле и кроз утврђивање дисциплинске одговорности.

Унутрашња контрола је неминовност у свим полицијским организацијама и свакако заслужује посебан значај. Остваривање унутрашње контроле директно утиче на квалитет, професионалност и законитост рада полиције. Овдје првенствено мислимо на посебна тијела и органе формиране и овлашћене за вршење послова унутрашње контроле. Наравно, колико ће утицаја унутрашња контрола имати на побољшање законитости и професионалности у раду, зависи од механизма којима располажу вршиоци унутрашње контроле. У том смислу потребан је сталан рад на побољшању средстава и ефикасности средстава која стоје на располагању унутрашњој контроли, а ту прије свега мислимо на измјене и прилагођавање законских и подзаконских прописа, шира овлашћења, квалитетну опрему и изградњу и јачање свих механизма унутрашње контроле.

Унутрашња контрола, а посебно специјализовани органи и тијела за вршење послова унутрашње контроле, представљају један од најважнијих, ако не и најважнији облик контроле рада полиције. То је свакако облик контроле који располаже најразвијенијим и најбољим

механизмима за контролу рада полиције у циљу спречавања и отклањања девијантних понашања и поступака полиције, па тако и оних којима се онемогућава или задире у несметано уживање људских права и основних слобода грађана.

И у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Српске се проводе сви облици унутрашње контроле које сам претходно поменуо. При Кабинету министра унутрашњих послова дјелује Јединица за професионалне стандарде, у оквиру које, као једна од унутрашњих организационих јединица, дјелује и Инспекторат за унутрашњу контролу.

ЛИТЕРАТУРА

- Bayley, D. H. (1990). *Patterns of Policing: a Comparative International Analysis*. New Brunswick. Rutgers University Press.
- Berkley, G.E. (1970). *The Democratic Policeman*. Boston.
- Димитријевић, В.; Пауновић, М. (1997). *Људска права*. Београд: Досије.
- Зекавица, Р. (2003). *Концепт владавине права и полицијска функција*. Политичка ревија.
- Милетић, С. (1997). *Полицијско право*. Београд: Полицијска академија.
- Милетић, С.; Југовић, С. (2012). *Право унутрашњих послова*. Београд: КПА.
- Милосављевић, Б. (2004). *Људска права и полиција*. Београд: Центар за антиратну акцију.
- Милосављевић, Б. (1997). *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија.
- Rover C. De. (1998). *О људским правима и хуманитарном праву за полицију и снаге безбедности*. МКЦК.
- Симовић, Д.; Зекавица, Р. (2012). *Монографија Полиција и људска права*. Београд: КПА.
- Томић, З. Р. (1998). *Управно право*. Београд.
- Walker, S. (1992). *The Police in America*. New York.

INTERNAL CONTROL AS A MECHANISM TO PROTECT HUMAN RIGHTS

Željko Kršić, MA*

Abstract: Undisturbed enjoyment of human rights and fundamental freedoms is guaranteed to all people. Police is one of the bodies of a state's government whose main task is to provide all citizens with and to protect undisturbed enjoyment of human rights. Police has certain authorities, given to them in order to achieve this objective. These authorities include the right of the police to restrict and deny certain human rights and fundamental freedoms of some individuals so as to protect human rights and fundamental freedoms of other citizens. The question is how to prevent and limit abuse of these authorities? One of the main mechanisms to prevent abuse and exceeding of police authorities and other deviations in the police which interfere with undisturbed enjoyment of human rights and freedoms of citizens is a formal control, which is defined and set by the law. Internal control, as a specific part of formal control, is the crucial form of control in all police organizations worldwide and is definitely the most important form of control. Internal control is realized through management functions, through work of administrative bodies, through establishing disciplinary responsibility and through the work of bodies which specialize in internal control of the police.

Key Words: Human rights and fundamental freedoms, police, authority, abuse and exceeding of authority, deviations, control, internal control

---

* *Ministry of Internal Affairs of Republic of Srpska, Inspectorate of internal control; email: zeljokkrasic053@gmail.com*

МЕТОДИКА РАСВЈЕТЉАВАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РАЗБОЈНИШТВА У ПРАКСИ ЦЈБ БАЊА ЛУКА

УДК: 343.3.02(497.6 Banja Luka)

DOI: 10.7251/BPGBL1214305V

Стручни рад

Младен Вуковић, МА*
Горан Благојевић, мр**

Апстракт: Сузбијање криминалитета представља стални и веома актуелан и проблематичан дио свеукупне безбједносне проблематике и стања у друштву. Најтежа кривична дјела, међу којима су разбојништва и разбојничке крађе, као традиционални облици насилних имовинских деликата, откривају се најчешће класичним методама и средствима, иако се у савременим условима користе и нове (посебне) методе, које доприносе још ефикаснијем откривању и сузбијању ових кривичних дјела. У раду ће се презентирати, анализирати и проблематизовати специфичности које се односе на методику расвјетљавања кривичних дјела разбојништва, почевши од начина сазнања, мјера првог захвата, увиђаја на лицу мјеста, као и примјене оперативно-тактичких мјера и радњи које су прилагођене субјективним и објективним условљавајућим факторима специфичним за рад полицијских службеника МУП-а РС, Центра јавне безбједности Бања Лука, Сектора криминалистичке полиције.

Кључне ријечи: Разбојништво, методика, расвјетљавање, пракса, ЦЈБ Бања Лука, увиђај, оперативно-тактичке мјере и радње.

УВОД

Кривична дјела разбојништва спадају у општи, класични криминалитет или у тзв. права, природна или атавистичка кривична дјела која познају сва људска друштва од најстаријих времена до данашњих дана, углавном на првом мјесту, посебно када се ради о

* Младен Вуковић, мастер правник из области правних наука, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Центар Јавне безбједности Бања Лука, Сектор криминалистичке полиције; email: mladen_vukovic1983@yahoo.com.

** Горан Благојевић, магистар струке безбједности и криминалистике, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Директор полиције – ДОЦ; email: blagojevicgoran@yahoo.com.

заштити личних и имовинских добара и вриједности. Ради се, заправо, о кривичном дјелу које побуђује не само пажњу стручне, већ и опште јавности (грађана), како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), учесталости и обиља појавних облика испољавања у свакодневном животу, тако и због обима и интензитета проузрокованих посљедица, односно начина и средстава његовог извршења. Када се говори о кривичном дјелу разбојништва, треба одмах на првом мјесту указати да се њиме теоријски, криминалополитички и практично баве не само правници, већ и стручњаци других специјалности као што су: криминолози, криминалисти, психолози, стручњаци судскомедицинске специјалности, социолози, виктимолози и други. Предмет истраживања овог рада јесте методика расвјетљавања кривичног дјела разбојништва у пракси ЦЈБ Бања Лука, са посебним освртом на специфичности које се односе на рад полицијских службеника Центра јавне безбједности Бања Лука, Сектора криминалистичке полиције. С обзиром на то да кривична дјела разбојништва заузимају значајно мјесто у маси и структури цјелокупног општег или класичног криминалитета, те да су основне карактеристике ових дјела, које оправдавају наше истраживање, велика друштвена опасност, тешке посљедице дјела, масовност њиховог извршења, бројност извршилаца, групно извршење кривичних дјела, велики поврат (рецидив) итд., циљ истраживања је да се на једном мјесту покажу практични аспекти расвјетљавања кривичног дјела разбојништва у пракси.

НАЧИН САЗНАЊА ЗА ИЗВРШЕНО КРИВИЧНО ДЈЕЛО РАЗБОЈНИШТВА

Као и код других кривичних дјела, за извршено кривично дјело разбојништва (КЗ РС, чл. 233) можемо сазнати из више извора тј. на више начина, од којих је сваки специфичан. Осим уопштене подјеле на посредно и непосредно сазнање, кривична дјела разбојништва можемо сазнати затицањем на дјелу извршиоца тј. „in flagranti delicto“ што је, мора се признати, веома ријетко (Бркић, 2002: 234). Будући да извршиоци кривичних дјела разбојништва, нападе изводе муњевито, те на исти начин се и удаљавају у непознатом правцу, односно бјеже са лица мјеста извршења кривичног дјела, готово да је немогуће ухватити разбојника на дјелу, осим постављањем засједа, потјера и слично, што само по себи не представља начин сазнања, већ смишљену, добро организовану полицијско-криминалистичку активност. За извршено кривично дјело разбојништва може се сазнати и непосредним оперативним радом на терену, што се у пракси чешће дешава него на предходно описан начин. Константан и интензиван рад на терену може да донесе само позитивне

резултате. Појачане контроле лица, возила, криминогених жаришта, рације, опсервације често доведу до одређеног трага или сумње да је неко лице извршило разбојништво. Средства јавног информисања и јавно поговарање такође могу бити користан извор сазнања да је извршено кривично дјело разбојништво над одређеним објектом – оштећеним (Ковачевић, 2003: 148). Пријаве правних лица, те пријаве грађана свакако су најчешћи начин сазнања да је извршено разбојништво. Те пријаве се подносе углавном путем телефона са лица мјеста или из непосредне близине. Могу се поднијети и лично, нарочито у случајевима уличног разбојништва. Често се након усменог обавјештавања подноси и писмена пријава која мора бити потписана а пријавитељ обавезно мора бити поучен о свим правима која прописује ЗКП РС. У пракси, оштећени или непосредни грађани – свједоци догађаја, најчешће пријављују разбојништва, и то на познати број полиције 122, тј. на телефон оперативног дежурства ЦЈБ Бања Лука. По сазнању да је извршено кривично дјело разбојништва, оперативном дежурству, путем телефона контактира дежурног полицијског службеника – криминалистичког инспектора из Одсјека за спречавање и сузбијање кривичних дјела разбојништва којег усмено извјештава о почетним сазнањима а затим заједно са њим координира активности на терену: обезбјеђење ширег а нарочито ужег лица мјеста и задржавање свједока, збрињавање евентуално повређених лица, организовање блокаде града или дијела града, организовање потјере, провјера одређених безбједносно интересантних лица и њихових алибија и других потребних радњи (Ковачевић, 2003: 113). Након дојаве од стране оперативног дежурства и прикупљања основних сазнања провјерених на терену од стране патроле полиције, дежурни криминалистички инспектор усмено, путем телефона обавјештава дежурног тужиоца Окружног тужилаштва Бања Лука о свим, у томе теренутку расположивим информацијама, о чему, након обављеног разговора обавезно сачињава службену забиљешку. Затим, инспектор обавјештава усмено, најчешће путем телефона, дежурног руководног радника, који уз оперативном дежурству, руководи полицијским мјерама првог захвата. Није потребно напомињати да се када је у питању разбојништво, нарочито у банкама или над транспортима новца, ангажују све могуће расположиве полицијске снаге у виду људских и материјално-техничких средстава, а све у циљу идентификовања и лишења слободе извршилаца разбојништва.

МЈЕРЕ ПРВОГ ЗАХВАТА НАКОН ИЗВРШЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РАЗБОЈНИШТВА

Паралелно са наведеним радњама, на лицу мјеста се прибављају искази од оштећених и свједока о изгледу разбојника, о возилу које су користили приликом извршења кривичног дјела и правцу у којем су побјегли, наоружању које су користили, отуђеним предметима и слично. Одмах након добијања дојаве да је извршено разбојништво, потребно је блокирати саобраћајнице, те контролисати и прегледати сва сумњива лица, возила и пртљак (Ковачевић, 2003: 225). Оперативно дежурство ЦЈБ Бања Лука посједује план блокаде Града Бања Лука, тзв. "ПРСТЕН" према којем, пратећи мапу Града – мјесто извршења – правац бијега извршилаца, путем полицијских патрола блокира дијелове града и на тај начин онемогућава или успорава бијег извршилаца из града, те даје више времена и шансе полицијској потјери да успјешно изврши откривање и хватање одбјеглих разбојника. Поред тога, треба појачати патролну дјелатност како би се трагало за возилом које је коришћено при извршењу дјела, вршити појачан надзор над аутобуским, жељезничким и такси станицама. На мјестима на којима се очекује пролазак разбојника треба поставити засједе (Бркић, 2002: 224). У зависности од начина и средстава извршења разбојништва као и броја извршилаца, потребно је ангажовати и боље опремљене полицијске јединице, као нпр. јединицу за подршку која је наоружана дугим цијевима, опремљена теренским возилима и псима трагачима. Такође, ако терен дозвољава, пожељно је ангажовање хеликоптерске јединице која би опсервирала и усмјеравала полицијске јединице на терену. Један дио полицијских радника треба обићи раније позната мјеста на којима су одбацивана возила кориштена у сличним кривичним дјелима, док други дио треба предузети низ оперативних радњи, распитивања, провјеравања, информативне разговоре, утврђивање алибија и преглед/претрес раније осуђиваних лица, те њихових возила и станова. У овој фази потраге за разбојницима, веома је важно да се брзом и синхронизованом полицијском акцијом која се предузима на ширем простору, надокнади временски заостатак који је настао у разлици времена између бјегства разбојника са лица мјеста и предузетих мјера првог захвата (Јовашевић, 2002: 146).

УВИЂАЈ НА МЈЕСТУ ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Након почетних сазнања те усменог обавјештавања дежурног тужиоца и дежурног руководног радника о догађају – кривичном дјелу разбојништва, криминлистички инспектор обавјештава

криминалистичког техничара, са којим одлази на лице мјеста ради вршења истражне радње увиђаја (ЗКП члан 157, 229). Мада има законску обавезу на то, у пракси тужилац излази на лице мјеста кривичног догађаја само у изузетним ситуацијама као што је убиство, тешко убиство или разбојништво са смртном посљедицом, док на остала кривична дијела уопште не излази. Такође, и у ситуацијама када изађу на лице мјеста, тужиоци имају улогу нијемог и пасивног посматрача, без икакве жеље да се активно (савјетима, захтјевима и сл.) укључе у вршење увиђаја, тачније да руководе истим. Присуство, односно углавном неприсуство тужиоца током вршења увиђаја, обавезно се наводи у записнику о увиђају. У случају потребе за ангажовањем и других, стручних лица током вршења увиђаја, исти се позивају да приступе на лице мјеста те заједно са криминалистичким инспектором и криминалистичким техничарем разјасне чињенице које се у тренутку вршења увиђаја могу разјаснити. Када су у питању увиђаји разбојништва, због честог одбацивања возила те паљења истог, увиђају присуствују и инспектори за заштиту од пожара који се писмено изјашњавају о узроку и начину настанка пожара и др. Судска пракса и струка је сагласна да трагови, докази и резултати прибављени увиђајем имају већу доказну вриједност од оних који су прибављени другим доказним радњама (нпр. саслушање свједока, препознавање и сл.), зато што се њиме постиже објективна процјена ситуације на лицу мјеста кривичног дјела, истражује се, фиксира и по могућности изузима са лица мјеста материјално чињенично стање и у знатној мјери умањује субјективност, док се предност даје науци (нпр. код мјерења, вјештачења...). Потребно је нагласити да сви трагови и предмети прибављени увиђајем имају велику доказну вриједност једино уколико је радња обављена у складу са законом и уз поштовање правила струке – средстава и метода рада са материјалним носиоцима доказних информација (Бркић, 2002: 236). Према томе, нема сваки увиђај значајну доказну вриједност, већ само онај који је законит и стручно обављен. Несумњиво је да увиђај има већи доказни потенцијал него што га имају друге истражне радње, а прије свега оне којима се прибављају персонални докази. Доказни потенцијал увиђаја произлази из могућности кориштења савремених криминалистичкотехничких средстава којима се откривају, фиксирају и изузимају са лица мјеста увиђаја материјални носиоци доказних информација, који се шаљу на потребна вјештачења, у случају да се не могу протумачити у оквиру самог увиђаја (Ковачевић, 2003: 136). Управо приликом вршења увиђаја потребно је, између осталог, посебну пажњу посветити проналаску, фиксирању и изузимању микротрагова, а нарочито микротрагова биолошког поријекла који директно идентификују ноциоца трага. Такође, потребно је посветити пажњу учачавању и разјашњавању евентуалних негативних чињеница у циљу правовременог откривања и расвјетљавања

фингираног разбојништва. Као и код других кривичних дјела гдје је могуће извршити увиђај, и овдје увиђај има двије фазе – статичку (“са рукама у џеповима”) и динамичку. Обје фазе и сам увиђај увелико зависе о томе да ли је и како било обезбијеђено лице мјеста, те да ли је било измијењено, и ако јесте, у коликој мјери. Овај податак се обавезно уноси у записник. У посљедње вријеме значајну улогу, ако се законито изузму, имају и снимци видео-надзора, како на самом објекту напада (ако такав посједује), тако и на другим мјестима и објектима у циљу утврђивања правца и времена бјекства са лица мјеста извршења. Такве видео-записе потребно је изузети на основу наредбе суда или на основу добровољне предаје лица. Да би увиђај био вјерно пренесен на записник, потребно је да се опишу поједине околности и детаљи, мјерења и односи трагова и предмета на лицу мјеста. Тек по повратку у службене просторије постоје технички услови да се увиђај описмени кроз записник о увиђају. Када је ријеч о записнику о увиђају, исти треба да садржи три дијела: уводни, у којем се наводи догађај због којег се врши увиђај, вријеме и мјесто, присуство лица, тужиоца и слично, временске прилике итд., описни дио треба да садржи опис ширег и ужег лица мјеста, затечено стање у тренутку вршења увиђаја те начин извршења разбојништва, уколико је познат (изјава оштећеног, свједока, увид у видео-запис), опис непознатог извршиоца или више њих, те закључни дио у којем се наводи материјална штета, отуђени предмети и када је завршен увиђај. Увиђај не треба бити превише штур и површан, али не смије бити ни преопширан и преоптерећен непотребним детаљима. Наћи мјеру у записнику о увиђају, осим што је ствар субјективне природе, уједно је и ствар “тренинга” и искуства.

ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧКЕ МЈЕРЕ И РАДЊЕ С ЦИЉЕМ ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РАЗБОЈНИШТВА

Приликом спровођења истраге у вези са расвјетљавањем и доказивањем кривичних дјела разбојништва, за коју се мора напоменути да је изузетно сложена, оперативна и истражна дјелатност усмјерава се у правцу разјашњавања околности које могу допринијети откривању непознатих извршилаца и прикупљању релевантих чињеница у вези са деликтом (Јовашевић, 2002: 107). Током истражне радње увиђаја, најчешће паралелно, у службеним просторијама се саслушавају оштећени, свједоци али и сва друга лица за која се укаже потреба да се од истих прикупе одређена обавјештења. Наведене радње се предузимају уз константну координацију и везу са криминалистичким инспектором на лицу мјеста, који врши увиђај, да би се поједине чињенице провјериле на

лицу мјеста. Тако се поштује и важно начело, а то је начело планског поступања а не стихијског, како је то некада била пракса. Код најтежих случајева кривичних дјела разбојништва, нарочито извршених од стране разбојничке организације, формира се „ad hoc“ оперативни штаб који управља комплетном полицијском активношћу те координира на релацији полиција – тужилаштво – суд и на основу тога издаје конкретне задатке за поступање. Током оперативно-истражне дјелатности полиције, потребно је ставити акценат на откривање чињеница које се односе на припремне радњи које су претходиле нападу на објекат. Због тога треба усмјерити прикупљање доказа, података, обавјештења и сазнања нарочито на период од неколико дана који је претходио разбојништву. Треба обавити информативне разговоре са оштећенима, свједоцима али и са другим категоријама лица – улични продавци, запослени у трафикама, конобари, таксисти и сл., о томе да ли су неколико дана прије разбојништва или непосредно пред његово извршење запазили сумњива лица која су се ту кретала, задржавала, распитивала о нападнутом објекту, или се сумњиво понашала, да ли су запазили сумњиво возило и друге битне околности? Такође, треба се распитати код раније провјерених и поузданих оперативних веза, информатора и сарадника да ли су им познате околности и чињенице у вези са кривичним дјелом, а нарочито да ли су им познати типери дјела (ако се сумња да постоје), да ли су им позната лица која су набавила и припремила потребне предмете (одјећу, возила, оружје...) и сл.? Затим треба покушати разјаснити околности самог извршења кривичног дјела (Бркић, 2002: 58). Потребно је утврдити све чињенице које се односе на извршено кривично дјело разбојништва, детаљан опис и опрему извршилаца. Један дио расположивих полицијских службеника треба да, ако је то могуће, утврди правац бјекства разбојника, те покуша пронаћи одбачено превозно средство које је коришћено у те сврхе. У случају да се пронађе одбачено возило за које се сумња да је учествовало као превозно средство извршилаца, потребно је обавијестити тужиоца, а након тога, у његовом присуству или без њега, извршити увиђај на вањском дијелу возила, без контаминације истог а нарочито његове унутрашњости. Без обзира у каквом стању се одбачено возило налази исто је, уз предходну сагласност тужиоца, потребно специјалним возилом “паук” премјестити на погодну и од стране полиције чувану локацију. На пронађеном возилу као и у унутрашњости истог, за које се претходно утврди да је коришћено приликом извршења разбојништва, могу се наћи важни трагови и микротрагови, прије свега биолошки микротрагови, затим трагови папиларних линија (на вратима, волану, стаклу, ретровизору...), трагови тканине одјеће који су остали на сједишту, трагови обуће, прљавштина, прашина, разни предмети, одбачено оружје итд. Посебно је важна (уколико се пронађе) фантомка коју је користио учинилац, зато што се

на њој могу открити трагови косе, трагови пљувачке или зноја који су подобни за даље ДНК вјештачење. Када се стекну услови, тј. када криминалистички инспектор задужен за конкретно разбојништво спроведе мјере и радње првог захвата, потребно је да сачини оперативни план за извођење оперативно-тактичких и истражних мјера и радњи, а у циљу расвјетљавања кривичног дјела разбојништва. План треба да садржи кратак опис кривичног дјела, непосредна сазнања, опис непознатих извршилаца, као и предузете мјере и радње, а након тога је потребно навести конкретне оперативно-тактичке и истражне мјере и радње које се намјеравају предузети, рок за предузимање, као и полицијске службенике или организационе јединице које ће наведене радње и мјере и предузети. Приликом расвјетљавања кривичног дјела те откривања и привођења правди непознатих извршилаца примењује се, прије свега, индицијална метода, а паралелно с њом искусни оперативни радник формира криминалистичке, које се планирају у погледу златних питања криминалистике (Ковачевић, 2003: 102). Приликом провјеравања планираних верзија полицијски службеници долазе до лица за које се општа сумња уздиже до степена основа сумње да је управо то лице извршило кривично дјело или на други начин учествовало у истом (у припремању, прикривању, помагању...). Један дио оперативних радника своју пажњу и поступања усмјеравају на прикупљање свих релевантних информација у вези са лицем за које постоје основи сумње да је извршилац, те се врши увид у информациони систем криминалистичко-обавјештајних анализа са циљем добијања информација гдје лице и са ким живи, гдје борави, гдје се креће, која возила користи, бројева телефона, да ли се доводило у везу са другим кривичним дјелима и безбједносно интереснатним или криминогеним лицима и ако јесте са којим, извода из оперативне (ОЕ) и казнене евиденције (КЕ) и др. Када се прикупи довољно информација и обавјештења о лицима за која постоје основи сумње да су извршила или на неки други начин учествовала у кривичном дјелу, приступа се лишењу слободе лица а каснијем претресању лица, локација и возила које лице или лица користе или је/су власник/власници. Након лишења слободе осумњиченог лица и прелиминарног разговора са истим везано са конкретни догађај, у случају потребе, захтијевати од поступајућег суда, а уз претходну сагласност тужиоца, наредбу за претресање стана (ЗКП, чл. 115), осталих просторија и покретних ствари, а све у циљу проналаска средства извршења кривичног дјела (оружје, оруђе, справе и алати, итд.), предмета који су прибављени извршењем кривичног дјела (отуђени предмети, новац, накит итд.), те предмета на којима се могу пронаћи трагови кривичног дјела (Симовић, 2005: 306). Након извршеног претреса и других криминалистичкотехничких, тактичких и оперативних радњи, приступа се информативном разговору тј. саслушању осумњиченог лица (ЗКП, чл.

142). Прије саме изјаве, могуће је осумњиченом понудити полиграфско испитивање, али како налаз и мишљење лаборанта није доказ који се може употријебити на суду, мишљења смо да није нужно вршити полиграфско испитивање, нарочито из разлога што као резултат неискусних полиграфских испитивача може да се деси исход који истрагу одведе у сасвим погрешном правцу, или чак извршиоца за којег се касније утврди већи степен сумње, ослободи сваке могућности повезивања са кривичним дјелом. Испитивање осумњиченог је сложена радња у тактичком и психолошком погледу и представља законом регулисан однос према осумњиченом, како би га навео на давање истинитог и тачног признања или на сарадњу у погледу прикупљања доказа који иду у прилог његовој невиности (Стојановић, 2012: 306). Ову радњу треба спроводити са стриктним поштовањем законских прописа те поштовањем људског достојанства и људских права. Према осумњиченом се не смију употријебити сила, пријетња, обмана, обећање, изнуда, изнуривање или друга слична средства да би се дошло до његове изјаве или признања или неког чињења које би се против њега могло употријебити као доказ (Симовић, 2005: 305). Без обзира на исход испитивања осумњиченог лица (признање, порицање, шутња), потребно је да полицијски службеници испоштују објективне услове за саслушање лица. Након обављених мјера првог захвата, претреса, препознавања, разговора са свим учесницима деликта, након лишења слободе извршиоца и узимања изјаве од истог, те извршених многих других оперативно-тактичких, техничких и истражних радњи, ако постоје основи сумње поткријељени одређеним квантумом релевантних доказа и непосредних и посредних индиција, приступа се сачињавању и подношењу извјештаја тужилаштву о откривању извршиоца конкретног кривичног дјела разбојништва. Извјештај о откривању извршиоца кривичног дјела је законска обавеза, а саставља се на основу прикупљених изјава, доказа и обавјештења, који су откривени и прикупљени (ЗКП чл. 227). Уз извјештај се достављају и предмети, скице, фотографије, прибављени извјештаји, списи, службене забиљешке, изјаве, налази и мишљења, видео-записи и сви други материјали који могу бити корисни за успјешно вођење поступка, укључујући све чињенице и доказе који иду у корист осумњиченом лицу.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду описана је методика расвјетљавања кривичних дјела разбојништва с посебним акцентом на рад полицијских службеника Центра јавне безбједности Бања Лука, Сектора криминалистичке полиције. На основу добро урађене радње увиђаја на лицу мјеста

извршења кривичног дјела разбојништва, те након тога вјештачења трагова и средстава која су пронађана на лицу мјеста, те узетих изјава од свједока а након тога испитивања осумњиченог, у великом броју случајева расвијетљено је кривично дјело разбојништва. Поред овога, потребно је да органи који се баве откривањем и доказивањем овог кривичног дјела имају на располагању све потребне правне оквири у којима ће се моћи служити развојем савремене науке и техничких достигнућа. То подразумијева континуирану едукацију и стално усавршавање полицијских службеника који тај посао непосредно обављају. Нестручно спровођење истраге, подложност полицијских службеника, тужилаца и судија корупцији, као и други видови сарадње са криминалним организацијама доводе до јачања њихових структура и константног повећања извршења кривичних дјела. То доводи до стварања неповјерења грађана у полицију и друге органе гоњења, што доводи до тога да грађани као непосредни свједоци извршења ових кривичних дјела немају разлог за свједочење на суду. Размјена информација, сарадња, проактивне заједничке истраге, сарадња између правосудних органа у истрагама и судским процесима, кроз заједничке методологије кривичног гоњења и заједничке истраге доприносе ефикаснијем сузбијању и успјешнијем откривању кривичних дјела разбојништва. Потребно је користити све радње доказивања кривичних дјела које прописује Закон о кривичном поступку, а нарочито употребу посебних доказних мјера и радњи, јер разбојништво као сложено кривично дјело захтијева системски приступ сваком сегменту његовог расвјетљавања.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М.; Марковић, И. (2009). *Кривично право – општи дио*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци – Правни факултет.
- Бркић, Б. (2002). Казнена дјела разбојништва и разбојничке крађе. *Хрватска правна ревија, Загреб, број 11/2002. Година.*
- Јовашевић, Д. (2002). Кривична дела разбојништва и разбојничке крађе у теорији, пракси и упоредном праву. *Безбедност, Београд, број 2/2002.*
- Ковачевић, В. (2003). *Методика истраживања имовинских деликата*. Нови Сад.
- Симовић, М. et al. (2005). *Коментари кривичних/казнених закона у БиХ*. Сарајево.
- Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног Законика*. Београд.
- Кривични закон РС – КЗ РС, *Службени гласник РС*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10.
- Закон о кривичном поступку РС – ЗКП РС, *Службени гласник РС*, бр. 100/09.

**METHODS OF DETECTION TORT ROBBERY IN PRACTICE
CJB BANJA LUKA**

Mladen Vuković, MA*
Goran Blagojević, mr**

Abstract: Combating crime is a constant and very actual and troublesome part of the overall security procedures and issues of social conditions. The most serious crimes including robbery and robbery, as well as traditional forms of violent property crime, reveal the most common conventional methods and means, although in the present conditions of use and new (special) methods, which contribute to more efficient detection and suppression of these crimes. The paper will be presented, analysis and problematise the specifics concerning the methodology to shed light on the criminal offenses of robbery starting from the ways of knowing, measures the first operation, the investigation on the Watchlist place as the application of operational-tactical measures and actions that are customized subjective and objective factors specific qualifying for police work MUP RS the Criminal Investigation Department.

Keywords: Robbery, methodology, explanation, practice, Banja Luka region, investigation, operational and tactical measures and actions.

---

* *Mladen Vuković, Master lawyer in the field of legal doctrine, the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbian, Center for Public Security Banja Luka, Crime Police Secto., email: mladen_vukovic1983@yahoo.com., tel. +387/65-612-755.*

** *Goran Blagojevic, master of the art security and criminology, Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbian, Director of the Police Directorate DOC; email: blagojevicgoran@yahoo.com*

КРИВИЧНО ДЈЕЛО РАЗБОЈНИШТВА КАО ТРАДИЦИОНАЛНИ ОБЛИК НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

УДК: 343.3.02(497.6 RS)

DOI: 10.7251/BPGBL1214317P

Стручни рад

Спец. Предраг Поповић*

Апстракт: Кривично дјело разбојништва у одређеној мјери испољава елементе насиља, па се због тога оправдано сматра једним од традиционалних облика насилничког криминалитета. Иако спада у имовинска кривична дјела, тачније кривична дјела против покретне имовине, његова веза са насилничким криминалитетом се огледа у самој радњи извршења, која у одређеним сегментима има насилни карактер. Дакле, радња извршења наведеног кривичног дјела се састоји у одузимању туђе покретне ствари употребом силе и пријетње. Према томе, само дефинисање радње кривичног дјела разбојништва нам указује на већ поменути везу са насилничким криминалитетом. У вези с тим, сам циљ рада јесте да се на неки начин укаже на већ поменути везу између кривичног дјела разбојништва и насилничког криминалитета. И најзад, у овом раду ће бити приказана анализа заступљености овог кривичног дјела за период 2009–2013. на подручју Републике Српске.

Кључне ријечи: криминалитет, насилнички криминалитет, кривично дјело, разбојништво

УВОД

У друштвеној и правној теорији доминира схватање да је криминалитет, као негативна друштвена појава, стар колико и само људско друштво. То је и разумљиво, јер је настао паралелно са настанком државе и права уопште, и на извјестан начин прати развој људског друштва од најстаријих времена па све до данас (Јовановић и Јовашевић, 2003: 27). Наиме, још у племенским и родовским заједницама постојали су појединци и групе који су кршили тада постојећа правила понашања, чинећи различите ексцесе штетне за племе или род. То свакако није био криминалитет у данашњем смислу ријечи, јер тада нису постојали писани закони, нити је још увијек постојала и функционисала држава

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: predrag84@yahoo.com*

као облик организације друштва (Здравковић, 2008: 6). Међутим, за криминалитет можемо рећи је то појединачна појава, односно истицање да је злочин кривично – душевно-тјелесно понашање човјека, које је због свог друштвено противног дејства правно забрањено и казном угрожено (Seelig, 1963: 156). С развојем људског друштва дошло је до различитих класификација криминалитета, гдје се насилнички криминалитет издвојио као посебна врста криминалитета. Дакле, насилнички криминалитет чине сва она кривична дјела која садрже елементе насиља.

Кривична дјела разбојништва спадају у општи, класични криминалитет или у тзв. права, природна или атавистичка кривична дјела која познају сва људска друштва од најстаријих времена до данашњих дана, углавном на првом мјесту, посебно када се ради о заштити личних и имовинских добара и вриједности. Она представљају стара кривична дјела присутна у кривичном законодавству готово свих држава од најстаријих времена, без обзира што још увијек у правној теорији не постоји јединствено и општеприхваћено мишљење о правној природи овог кривичног дјела. Наиме, у погледу давања одговора на питање којој врсти кривичних дјела припада разбојништво, у теорији су се искристалисала два супротстављена схватања.

Према једном схватању, које прихватају и законодавци у највећем броју савремених држава, разбојништво је, иако кривично дјело хибридног карактера, ипак имовинско кривично дјело. У прилог овом сватању се наводе обично два аргумента: а) то је кривично дјело које за објект заштите има имовину, па је стога ово кривично дјело у највећем броју савремених кривичних закона (законика) систематизовано у групу кривичних дјела против имовине и б) учинилац предузима радњу извршења кривичног дјела разбојништва руковођен посебним субјективним елементом, а то је намјера прибављања за себе или другог противправне имовинске користи (Здравковић, 2008: 6).

Према другом схватању, разбојништво спада у насилнички криминалитет. Наиме, радња извршења се код овог кривичног дјела предузима на специфичан, законом одређени начин – употребом принуде или насиља – дакле, употребом силе или пријетње којом се повређује или непосредно угрожава, не само тјелесни (физички) интегритет другог лица, већ често и његов живот. Па будући да се ово кривично дјело често врши насиљем, то је логично што га дио правне теорије сврстава у насилничка кривична дјела. Ради се, заправо, о кривичном дјелу које побуђује не само пажњу стручне, већ и опште јавности (грађана), како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), учесталости и обиља појавних облика испољавања у свакодневном животу, тако и због обима и интензитета проузрокованих последица, односно начина и средстава његовог извршења. Када се говори о кривичном дјелу разбојништва, треба одмах на првом мјесту указати да се њиме

теоријски, криминалополитички и практично баве не само правници, већ и стручњаци других специјалности, као што су: криминолози, криминалисти, психолози, стручњаци судскомедицинске специјалности, социолози, виктимолози и други (Здравковић, 2008: 11).

И коначно, ради се о кривичним дјелима која имају и криминолошко-феноменолошку димензију испољавања у свакодневним животним ситуацијама. Стога ће се, у одређеној мјери, извршити и анализа обима, динамике кривичних дјела разбојништва која су извршена на територији Републике Српске за период од 2009. до 2013. године.

На основу свега наведеног јасно се види да је сам циљ рада указивање на већ поменути везу између кривичног дјела разбојништва и насилничког криминалитета.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Насилнички криминалитет или, како се још назива, криминалитет са знацима насиља, представља значајан дио, сегмент савременог општег криминалитета (или уобичајеног, конвенционалног криминалитета) (Мешко и Петровић, 2004: 168–170). Насилнички криминалитет се у криминолошкој литератури најчешће дефинише као криминалитет који обухвата кривична дјела са елементима насиља, тј. кривична дјела код којих се ради постизања одређеног користи напад на жртву или се њиме пријети (Марковић, 2009: 203–204). Може се рећи да сва насилничка понашања имају јединствено, опште обиљежје, које их међусобно повезује. Дакле, у свим насилничким понашањима посљедица је оштећење жртве којој се физичком силом наноси физички и/или психички бол, мањег или већег интензитета, што може довести до уништења живота жртве. У вези с тим, када је ријеч о кривичним дјелима којима је иманентно насилничко понашање, та насилничка суштина произилази из конструкције бића кривичног дјела у којој сила или озбиљна пријетња, вријеђање или злостављање и туча или дрско и безобзирно понашање чине битно обиљежје тог кривичног дјела. Тако, у сфери појма насилничког понашања налазе се деликти насиља врло различите природе и интензитета (од увреде до убиства или од злоставе до тешких аката терора). Најчешће законске ознаке за насилничка понашања су: насиље, сила, пријетња и злостављање. Као типична насилничка кривична дјела, или дјела насилничког криминалитета, у литератури се наводе: убиство, тјелесна повреда, силовање, разбојништво и разбојничка крађа. Поједини аутори ове облике криминалитета називају и дјелима традиционалног насилничког криминалитета. Данашњу криминологију нарочито занимају неки видови насиља који

се одвијају у породици, посебно они чије су жртве дјеца (Игњатовић, 1998: 209). Према томе, поред тих поменутих традиционалних дјела, постоје и новији облици насилничког криминалитета као што су насиље у породици и насиље над дјецом.

У великом броју држава, посљедњих неколико деценија, статистичка евиденција криминалитета показује значајан пораст ових кривичних дјела, што наводи поједине ауторе на закључак да је цивилизација уз све наплетке учинила да насиље све више постаје друштвена свакодневица. На примјер, у САД, према статистичким подацима, укупан број познатих деликата је у периоду од 1960. до 1988. године порастао 171%, број деликата насиља 271%, а разбојништава 288%. Може се рећи да је стопа овог облика криминалитета различита у различитим друштвеним срединама. Тако је у СР Њемачкој у 1988. години на 100.000 становника било 35,3 кривична дјела са елементом насиља, а у САД та је стопа износила 191,3, дакле, око шест пута више. Према подацима УН из 1980. године, постоје извјесне разлике у стопи неких деликата насиља обухваћених полицијским статистикама између земаља у развоју и високоразвијених земаља. На примјер, код земаља у развоју стопа разбојништва је износила 58,8%, док је у високоразвијеним земљама та стопа износила 33,3% (Марковић, 2009: 204-205).

С обзиром на забиљежену тенденцију пораста насилничког криминалитета у свим друштвеним срединама, као и специфичне начине извршења који указују на појачану друштвену опасност од насилничких деликата, постоји несумњива потреба да се у криминолошким истраживањима, а и у области криминалне политике, ови деликти посебно испитују. Често питање које се овдје поставља јесте питање шта су узроци или коријени насиља, тј. зашто се човјек насилнички понаша. Према извјештају Европског савјета о насиљу и криминалитету, постоје три етиолошка фактора насиља, и то у културном погледу: насиље као имитарано понашање, насиље као понашање које одређује вриједносни оквир групе и насилничко понашање као одговор на угњетачко друштво. Иначе, овај извјештај прави разлику између двије врсте насиља, тј. импулсивног и инструменталног.

У литератури се наводи неколико различитих приступа објашњењу етиологије насиља, као што су биолошки и психолошки, инстинктивистички и супкултурни. Биолошки и психолошки приступ је настојао да човјекову агресивност повеже са факторима као што су структура мозга, генетске деформације, ниска интелигенција и сл. Даље, инстинктивистички приступ полази од тезе да понашањем човјека, па и агресивним, управљају нагони, и најзад, супкултурни приступ који истиче да се значај социјалних фактора човјекове агресивности не може занемарити. Узроци насиља нису једнаки у сваком конкретном случају, тако да изучавање насиља, као појаве која има биолошку, социолошку и

психолошку димензију, захтијева интердисциплинарни и мултикаузални приступ (Марковић, 2009: 205).

КРИВИЧНО ДЈЕЛО РАЗБОЈНИШТВА И ЊЕГОВА ВЕЗА СА НАСИЛНИЧКИМ КРИМИНАЛИТЕТОМ

Кривично дјело разбојништва је сложено кривично дјело састављено из кривичног дјела принуде и кривичног дјела крађе, тј. то је крађа која се врши употребом принуде (Стојановић и Перић, 2009: 146). Радња извршења кривичног дјела састоји се у одузимању туђе покретне ствари употребом силе или пријетње. Сила, чији појам треба схватити као код кривичног дјела принуде, мора бити управљена против неког лица (прије свега притежаоца ствари, али може и према другом лицу), а пријетња је квалификована, тј. пријети се непосредним нападом на живот или тијело. Дакле, сила или пријетња треба да су уперене против лица, а не против ствари (Бабић и Марковић, 2005: 233). За примјену омамљујућих средстава у смислу члана 147. ст. 24. КЗРС (КЗРС, чл. 147, ст. 24), у судској пракси се сматра и употреба хемикалија у облику спреја. У начелу то је неспорно ако се ради о супстанци која има својство омамљујућег средства, мада се и прскањем у очи било каквог спреја, ако то изазове привремено заслепљење, жртва може онеспособити за отпор и стога постоји кривично дјело разбојништва. У питању је двоактно кривично дјело, за чије постојање се тражи да су кумулативно предузете обје радње: и употреба силе или пријетње и одузимање туђе покретне ствари. Дакле, прво се предузима акт принуде, тј. силе или пријетње да ће се непосредно напасти на живот или тијело, а затим се одузима туђа покретна ствар, тј. принуда је средство да се ствар одузме. Када је ријеч о покушају кривичног дјела, потребно је да је предузета сила или пријетња која је управљена на одузимање туђе покретне ствари (Стојановић и Перић, 2009: 147). Тако, за постојање силе потребног интензитета, није неопходно да је постојао отпор пасивног субјекта. Међутим, код пријетње је сасвим јасно да отпор није потребан. Тако, на примјер, ако услјед дејства пријетње непосредним нападом на живот или тијело жртва сама преда новчаник, постојаће кривично дјело разбојништва. Сила и пријетња не морају бити управљене на савлађивање отпора који се пружа, довољно је да су управљене на спречавање очекиваног отпора, те да се на тај начин одузима туђа покретна ствар. У погледу пријетње потребно је да је жртва схвати као озбиљну, а без значаја је да ли је извршилац намјеравао да пријетњу оствари, односно да ли је уопште објективно било могуће остварити је. Стога и тзв. пиштољ плашљивац који изгледа као прави пиштољ, може бити подобно средство да се пријети пасивном субјекту.

Даље, на објективном плану за постојање кривичног дјела неопходан је умишљај који обухвата свијест да се употребом принуде одузима туђа покретна ствар, а као и код крађе, мора бити остварено и субјективно обиљежје, тј. намјера да се присвајањем туђе покретне ствари себи или другом прибави противправна имовинска корист. Предвиђена казна за основни облик је затвор у трајању од једне до десет година.

У ставу 2. предвиђен је квалификовани облик који постоји у случају када је извршењем дјела из става 1. неком лицу умишљајно нанесена тешка тјелесна повреда, или ако је учињено из мржње (Кривични закон Републике Српске, Службени гласник РС, бр. 73/10, 67/13), или је дјело учињено од стране више лица или је употријебљено какво оружје или опасно средство, или ако вриједност одузетих ствари прелази износ од 50.000 КМ (КЗРС, чл. 233). Казна затвора за овај квалификовани облик кривичног дјела разбојништва је од пет до петнаест година. Најтежи облик разбојништва прописан је у ставу 3. Он постоји онда када је при извршењу разбојништва неко лице умишљајно лишено живота. Уколико би у односу на лишавање живота постојао нехат, радило би се о стицају основног дјела разбојништва и убиства из нехата. Није неопходно да је живота лишено лице коме се ствар одузима или од кога је ствар одузета, већ то може било које лице које је са умишљајем лишено живота приликом извршења разбојничке крађе. Прописана казна јесте затвор од најмање десет година, или дуготрајни затвор. Иако спада у имовинска кривична дјела, постоје нека схватања која разбојништво сврставају у насилнички криминалитет. То је и разумљиво, пошто се радња извршења код овог кривичног дјела предузима на специфичан, законом одређен начин. Дакле, ово кривично дјело се врши употребом силе или пријетње којом се повређује или непосредно угрожава, не само тјелесни (физички) интегритет другог лица, већ често и његов живот. У вези с тим, овдје се јасно види употреба принуде и насиља, што нам на прави начин указује на повезаност кривичног дјела разбојништва и насилничког криминалитета. На основу свега овог можемо рећи да је нормално и логично то што га дио правне теорије сврстава у насилничка кривична дјела. Ради се, заправо, о кривичном дјелу које побуђује не само пажњу стручне, већ и опште јавности (грађана), како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), учесталости и великог броја појавних облика испољавања у свакодневном животу, тако и због обима и интензитета проузрокованих посљедица, односно начина и средстава његовог извршења (Здравковић, 2008: 11). У вези с тим, односно имајући у виду чињеницу да је разбојништво кривично дјело које за објект заштите има имовину, као и то да учинилац предузима радњу извршења руковођен посебним субјективним елементом, а то је намјера прибављања за себе или другог противправне имовинске користи, са сигурношћу можемо рећи да је оправдано схватање његовог сврставања у имовински

криминалитет. Међутим и поред тога, не треба занемаривати његову већ поменути везу са насилничким криминалитетом.

АНАЛИЗА ЗАСТУПЉЕНОСТИ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РАЗБОЈНИШТВА ЗА ПЕРИОД ОД 2009. ДО 2013. ГОДИНЕ НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Полиција примјеном својих овлашћења (Јовичић, 2011: 65) утиче на стање криминалитета уопште, као и на само кретање разбојништва. Највећи број законских овлашћења полиције произилази из одредаба Закона о полицијским службеницима, Закона о кривичном поступку, Закона о прекршајима, али и из одредаба других закона, а на основу тих закона донесени су подзаконски акти, којима се поближе утврђује начин поступања полиције у примјени полицијских овлашћења (Амиџић и Ћибић, 2011: 97). У овом дијелу рада ћемо приказати анализу разбојништва у погледу његове заступљености за наведени временски период на поменутом подручју, тачније на подручју центара јавне безбједности којих има шест у Републици Српској: ЦЈБ Бања Лука, ЦЈБ Бијељина, ЦЈБ Добој, ЦЈБ Приједор, ЦЈБ Источно Сарајево и ЦЈБ Требиње, односно укупан број ових кривичних дјела, по годинама (2009–2013). Наведене податке смо добили од Управе полиције Републике Српске.

Ред. бр.	Разбојништво	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1.	ЦЈБ Бања Лука	108	72	70	60	35
2.	ЦЈБ Бијељина	21	13	20	34	28
3.	ЦЈБ Добој	38	24	20	16	16
4.	ЦЈБ Приједор	20	24	7	8	21
5.	ЦЈБ И.Сарајево	18	14	19	10	21
6.	ЦЈБ Требиње	18	4	8	5	3
	УКУПНО:	223	151	144	133	124

Табела бр. 1

На табели број 1. јасно се види да је највећи број кривичних дјела разбоништва у Републици Српској извршен 2009. године, и то 223

разбојништва, док је 2010. забиљежен пад ових кривичних дјела – извршено 151 разбојништво, даље, 144 разбојништва извршена су 2011. године, а пад ових кривичних дјела забиљежен је и 2012. године, када су извршена 133 кривична дјела разбојништва и најзад, 2013. године такође, настављена је тенденција пада, гдје су извршена 124 кривична дјела разбојништва. Дакле, све ово можемо да видимо на графикону број 1, који доста боље приказује и осликава кретање кривичног дјела разбојништва у Републици Српској, за горе наведени период.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду смо свеобухватно изложили основне карактеристике насилничког криминалитета и кривичног дјела разбојништва у основном, привилегованом и квалификованим облицима, који су заступљени у нашој земљи, као и њихову међусобну повезаност која је од великог значаја за све науке и научне дисциплине које се баве овом проблематиком. То је и размуљиво, пошто се кривично дјело разбојништва показује као облик испољавања насилничког криминалитета иако се ради о кривичном дјелу које је систематизовано у групу имовинских кривичних дјела према законском критеријуму – групног заштитног објекта. Имајући у виду чињеницу да је разбојништво кривично дјело које за објект заштите има имовину, као и то да учинилац предузима радњу извршења руковођен посебним субјективним елементом, а то је намјера прибављања за себе или другог противправне имовинске користи, са сигурношћу можемо рећи да је оправдано схватање његовог сврставања у имовински криминалитет. Међутим, и поред тога, не треба занемаривати његову већ поменути везу са насилничким криминалитетом. У прилог томе иде чињеница да се радња извршења код овог кривичног дјела предузима на специфичан, законом одређен начин. Већ смо у тексту поменули шта обухвата радња овог кривичног дјела (радња извршења кривичног дјела састоји се у одузимању туђе покретне ствари употребом силе или пријетње) те се из поимања радње кривичног дјела види да у одређеним сегментима доминира употреба принуде и насиља, што нам на прави начин указује на велику повезаност кривичног дјела разбојништва и насилничког криминалитета.

И најзад, пошто се ради о кривичним дјелима која имају и криминолошку и феноменолошку димензију испољавања у свакодневним животним ситуацијама, извршена је кратка анализа обима и динамике кривичних дјела разбојништва која су извршена на територији Републике Српске за период од 2009. до 2013. године. Тако, највећи број кривичних дјела разбојништва у Републици Српској је

извршен 2009. године, и то 223 разбојништва, док је 2010. забиљежен пад ових кривичних дјела, гдје је извршено 151 разбојништво, даље, 144 разбојништва извршена су 2011. године, а пад ових кривичних дјела забиљежен је и у 2012. години, када су извршена 133 кривична дјела разбојништва, и најзад, 2013. године је такође настављана тенденција пада, када су извршена 124 кривична дјела разбојништва.

Из свега овога јасно се види велика повезаност кривичног дјела разбојништва са насилничким криминалитетом, у шта нема никакве сумње, али, ипак, мишљења смо да је мјесто кривичног дјела разбојништва у оквиру имовинског криминалитета.

ЛИТЕРАТУРА

- Амицић, Г.; Ћибић, Д. (2011). *Полицијска тактика*. Бања Лука.
Бабић, М.; Марковић, И. (2005). *Кривично право посебни део*. Бања Лука.
Здравковић, Љ. (2008). *Разбојништво – Кривичноправни и криминалистички аспект (Докторска дисертација)*. Ниш.
Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминологија*. Београд.
Јовановић, Љ.; Јовашевић, Д. (2003). *Кривично право и општи део*. Београд: Полицијска академија.
Јовичић, Д. (2011). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука.
Марковић, И. (2009). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.
Мешко, Г.; Петровић, Б. (2004). *Криминологија*. Сарајево.
Seelig E. (1963). *Lehrbuch der Kriminologie*. Kienreich, Graz.
Стојановић, З.; Перић, О. (2009). *Кривично право посебни део*. Београд.
КЗРС, *Службени гласник РС*, бр. 49/03.
ЗИДКЗРС, *Службени гласник РС*, бр. 73/10.

CRIMINAL ACT OF ROBBERY AS A TRADITIONAL FORM OF VIOLENT CRIME IN THE SERBIAN REPUBLIC

Spec. Predrag Popovic*

Abstract: The crime of robbery in a certain extent manifest elements of violence, and therefore it is with justification considered one of the traditional forms of violent crime. Although it is classified as a crime against property, specifically crime against movable property, his relationship with violent crime is reflected in the very act of commission, which in certain segments

* Police College, University of Banja Luka; email: predrag84@yahoo.com

has a violent character. Thus, the act of committing the alleged criminal act consists in taking someone else's movable property by force and threats. Therefore, even the definition of the criminal act of robbery indicates the already mentioned connection with violent crime. In this regard, the very purpose of this paper is to somehow point to the aforementioned relationship between the crime of robbery and violent crime. Finally, in this work will be displayed the analysis of frequency of this crime for the period 2009-2013. in the territory of the Serbian Republic.

Keywords: crime, violent crime, crime act, robbery

Александар Миладиновић*

Апстракт: Једна од занимљивијих и у посљедње вријеме учесталијих подјела јесте подјела криминалистике на силогистичку и хеуристичку. Ова подјела се заснива на фази кривичног поступка и нормативном оквиру на основу којег се предузимају криминалистичке активности на откривању и расвјетљавању кривичног дјела и извршиоца. Силогистичка криминалистика се конкретизује кроз неопходност придржавања кривичнопроцесних одредаба приликом криминалистичког поступања у откривању и расвјетљавању конкретног кривичног дјела и извршиоца. Другим ријечима, све истражне радње, а поготово информације и сазнања до којих полиција дође приликом криминалистичког рада на откривању, расвјетљавању и доказивању конкретних дјела и извршилаца морају да буду “упаковане” у кривичнопроцесне одредбе како би биле релевантне за доказни поступак на главном претресу, односно све криминалистички релевантне информације и сазнања се кривичнопроцесним одредбама морају “обући у процесно рухо” како би добиле кривичнопроцесну (доказну) верификацију на главном претресу. У раду се настоји афирмисати релевантна перцепција значаја силогистичке криминалистике у теорији и пракси.

Кључне ријечи: криминалистика, подјела криминалистике, силогистичка криминалистика, хеуристичка криминалистика, истрага.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Иако условљеност криминалистичког поступања кривичнопроцесним одредбама ван формалног кривичног поступка, а поготово у току формално покренутог кривичног поступка није била новост ни у вријеме важења “старог” кривичнопроцесног законодавства у Републици Српској, оно своју афирмацију добија новим кривичнопроцесним законодавством.

Поредмногобројних карактеристика и новина позитивног кривичног законодавства, са аспекта криминалистичке науке и праксе највеће

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: aaleksandarbl@yahoo.com

новине се односе свакако на нови концепт истраге, гдје је примјетно да је велика улога дата управо полицијским органима. Иако формално полиција није самостална у предузимању одређених истражних радњи и саме истраге у току кривичног поступка, чињеница је да је полиција, уважавајући одређене организационе, кадровске, материјално-техничке, а поготово фактичке факторе, свакако најзначајнији субјекат у истрази, која је формално у рукама тужиоца.

Наведеноимплициранеопходностпридржавањакривичнопроцесних одредаба приликом криминалистичког поступања у откривању и расвјетљавању конкретног кривичног дјела и извршиоца. Другим ријечима, све истражне радње, а поготово информације и сазнања до којих полиција дође приликом криминалистичког рада на откривању, расвјетљавању и доказивању конкретних дјела и извршилаца морају да буду "упакована" у кривичнопроцесне одредбе како би била релевантна за доказни поступак на главном претресу, односно све криминалистички релевантне информације и сазнања се истражним радњама морају "обући у процесно рухо" како би добила кривичнопроцесну (доказну) верификацију на главном претресу.

Наведено чини суштину силогистичке криминалистике, односно силогистичког поступања релевантних субјеката на прикупљању доказног материјала. Иако није новина, силогистичка криминалистика своју афирмацију добија управо у концепту "тужилачке истраге" у којој је улога тужиоца и полиције међусобно условљена и тек њиховим синергијским дјеловањем омогућава афирмацију истраге као фазе поступка.

Међутим, чини се да практична афирмација силогистичко-криминалистичког синергијског дјеловања полиције и тужиоца наилази на велике потешкоће, па чак и опструкцију од стране релевантних субјеката. С једне стране, полиција сматра да ће, везивањем истраге за тужиоца гдје је он формално наредбодаван полицији у току предузимања истражних радњи ("менаџер истраге"), изгубити ранију оперативну (и фактичку) самосталност која их је красила током претходног периода (Матијевић, Митровић, 2007), док, с друге стране, тужиоци немају фактичке капацитете да одговоре захтјевима које пред њих поставља Закон о кривичном поступку Републике Српске (бројност, излазак на лице мјеста, планирање истраге, непосредно руковођење и надзор над радом полицијских службеника...). Наведеном треба додати и примјетни недостатак криминалистичког знања код тужиоца, знања које је неопходно како би се тужилачки концепт истраге синергијски афирмисао заједничким криминалистичким радом полиције и тужиоца у току истраге. У наведеном се види и значај силогистичке криминалистике за тужиоце.

ПОЈАМ СИЛОГИСТИЧКЕ КРИМИНАЛИСТИКЕ

Криминалистика се код нас уобичајено одређује као наука која проучава, проналази и усавршава научне и на практичном искуству засноване методе и средства која су најпогоднија да се открије и разјасни кривично дјело, открије и приведе кривичној санкцији учинилац, обезбиједи и фиксирају сви докази ради утврђивања (објективне) истине, као и да се спријечи извршење будућих планираних и непланираних кривичних дјела (Симоновић, Матијевић, 2007: 17). Из наведеног је видљиво да криминалистика у практичној примјени усваја и користи законитости и правила других наука, прилагођава их и примјењује у циљу постизања сопствених резултата. Такође, она властита искуства ("добра праксу") примјењује у практичном раду на спречавању и сузбијању криминалитета (Иветић, Миладиновић, 2013: 37). Криминалистика је наука која има практичну примјену, усљед чега се често указује на то да је криминалистика апликативна (примијењена) наука, односно и наука и практична дјелатност. Криминалистика је (и) наука и практична дјелатност, односно она научно фундирана криминалистичка знања настоји да валоризује у пракси, што је практични задатак и циљ и сваке друге науке. Међутим, из наведеног се диференцира погрешна подјела криминалистике на научну и на практичну, чиме се уноси раздор између науке и праксе (Симоновић, Матијевић, 2007: 22).

Будући да је криминалистика наука, односно посебна научна област, разумљиво је да се она састоји од многобројних научних дисциплина, које условно можемо да посматрамо и као подјелу криминалистике. Криминалистика се дијели по многобројним критеријима. Почело је од двојне подјеле на тактику (општи и посебни дио) и технику, затим је једно вријеме доминирала трипартитна подјела на тактику, методiku и технику, да би се данас дошло до диференцијације на криминалистичку стратегију, тактику, методiku, технику и оперативу (Маринковић, Лајић, 2012: 2).

Једна од занимљивијих и у посљедње вријеме учесталијих подјела јесте подјела криминалистике на силогистичку и хеуристичку. Ова подјела се заснива на фази кривичног поступка и нормативном оквиру на основу којег се предузимају криминалистичке активности на откривању и расвјетљавају кривичног дјела и извршиоца. Другим ријечима, подјела криминалистике на силогистичку и хеуристичку је иницирана и условљена блискошћу предмета изучавања криминалистике и кривичнопроцесног права, као наука које за предмет имају кривично дјело. Наравно, разумљиво је да се предмет и методи изучавања криминалистике и кривичнопроцесног права не поклапају.

Међутим, блискост предмета истраживања понекад чини сложеним досљедно разликовање криминалистике и кривичнопроцесног

права. Проблеми форме (кривичнопроцесно право) и садржаја (криминалистика) у многим су интерферентним питањима толико испреплетени, да би строго разликовање било не само тешко, него и штетно (Павишић, Модли, Веић, 2006: 46), односно имамо пресијецање, али не и подударање предмета кривичнопроцесне и криминалистичке науке (Водинелић, 1985: 3).

Управо на наведеном се заснива подјела криминалистике на хеуристичку и силогистичку. Ради се о подјели криминалистике на основу начина, односно метода и средстава помоћу којих се долази до криминалистичких информација, као и на основу њиховог оперативног и процесног значаја. Наведена подјела се поклапа с подјелом криминалистичке процедуре на фазу криминалистичког истраживања у преткривичном поступку и на фазу криминалистичког истраживања у кривичном поступку. С тим у вези, криминалистичка процедура као методолошки усклађен систем радњи и мјера састоји се од два подсистема: хеуристичког и силогистичког (Ивановић, Ивановић, 2013: 13).

Хеуристичка криминалистика обухвата активности полиције које се састоје у системском супротстављању и откривању кривичних дјела и извршилаца ван формалног кривичног поступка. Она обухвата активности полиције које су, по правилу, неформалног кривичнопроцесног карактера.

Хеуристичка криминалистика приступа криминалном догађају, односно кривичном дјелу као реалној појави и састоји се у дјелатности репресивних тијела од почетне сумње о постојању кривичног дјела до основане сумње. Поступање унутар правила хеуристичке криминалистике обиљежено је слободом дјеловања, инвентивношћу, врло широким одабиром конкретних поступака и средстава. Хеуристичка криминалистика се означава и као откривање кривичних дјела и њихових извршилаца. Сврха криминалистичко-хеуристичког поступања је прикупљање сазнања важних за покретање кривичног поступка (Модли, Шуперина, Корајлић, 2008).

За хеуристичку криминалистику се још каже да је "откривачка криминалистика", с обзиром на то да се она превасходно бави откривањем криминалистичких информација (основа сумње) које указују на постојање кривичног дјела и/или извршиоца. Из наведеног се може констатовати да се хеуристичка криминалистика односи на неформално (ванпроцесно) поступање по одређеном криминалистички релевантном догађају или активности полиције у циљу откривања претпостављеног (на основу опште сумње) криминалистички релевантног догађаја. Условно посматрано, хеуристичка криминалистика обухвата активности полиције по криминалитету до основа сумње да је извршено кривично дјело или у погледу лица као извршиоца кривичног дјела. Следствено

наведеном, ово поступање најчешће подразумијева примјену оперативно-тактичких радњи и мјера и одређених полицијских овлашћења која се садржински поклапају са оперативно-тактичким радњама и мјерама или мјерама процесне принуде (иако формално не потпадају под те мјере).

Насупрот хеуристичкој криминалистици или као наставак активности предузетих у оквиру садржаја хеуристичке криминалистике, појављује се силогистичка криминалистика. Наиме, силогистичка криминалистика обухвата садржај релевантних субјеката кривичног поступка (не само полиције), примарно органа кривичног гоњења, у циљу прикупљања доказа у погледу постојања и конкретизације кривичног дјела, као и у погледу доказивања кривице осумњиченог извршиоца кривичног дјела.

Силогистичка криминалистика се назива још и доказном криминалистиком, криминалистиком кривичног поступка и криминалистиком процесних (истражних) радњи, а с обзиром на њену улогу, значај и релевантне субјекте кривичног поступка, можда је најбоље назвати је кривичнопроцесном криминалистиком.

Силогистичка криминалистика је научно подручје криминалистике посвећено садржају, модалитетима, одабиру процесних радњи, циљном планирању кривичног поступка, системском разјашњавању кривичног дјела и кривичне одговорности извршиоца, изради одлуке и свим другим стварним аспектима вођења конкретног кривичног поступка. Силогистичка криминалистика је системски устројена цјелина знања о стварним садржајима дјелатности истраживања кривичног дјела (Модли, Шуперина, Корајлић, 2008).

Силогистичка криминалистика представља дио криминалистике који се кривичним дјелом бави на другачији начин у односу на хеуристичку криминалистику. Она кривичном дјелу прилази као реалној појави, при чему пуну пажњу посвећује њеном кривичноправном и кривичнопроцесном значају. Силогистичка криминалистика полази од чињенице да је одређено лице остварило одређено кривично дјело, при чему се даља активност састоји у планирању и у реализовању најцјелисходнијих процесних и криминалистичких мјера и радњи ради обезбјеђивања доказа. Силогистичка криминалистика је тиме значајно усмјерена и ограничена процесним правилима, у чијим оквирима се и одвија њена криминалистичка дјелатност (Кривокапић, 2008: 37).

ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА СИЛОГИСТИЧКЕ И ХЕУРИСТИЧКЕ КРИМИНАЛИСТИКЕ

Из претходно наведеног, може се констатовати да силогистичка криминалистика обухвата оне садржаје криминалистичког поступања

који се односе на планирање и предузимање истражних радњи и кривичнопроцесно (доказно) коришћење резултата предузетих истражних радњи које предузимају полиција и тужилаштво придржавајући се кривичнопроцесних одредаба и правила криминалистичке науке.

Анализирајући хеуристички и силогистички концепт подјеле криминалистике, можемо да примјетимо одређене диференцирајуће карактеристике ове двије (условно назване) дисциплине криминалистике:

- субјекти који предузимају криминалистичке активности,
- фаза у којој се предузимају криминалистичке активности,
- формалност предузетих активности,
- карактер (врсте) криминалистичких мјера и радњи које се предузимају,
- циљ и значај предузимања криминалистичких активности.

Субјекти хеуристичке криминалистике су искључиво припадници полиције, односно полиција је једина овлашћена да предузима многобројне активности из садржаја хеуристичке криминалистике. С друге стране, за већину активности из домена садржаја силогистичке криминалистике овлашћени су тужиоци и судије (у зависности од концепта кривичног поступка), с тим што ни улога полиције није занемарена. Међутим, иако је разумљиво да ће полиција непосредно и практично и у овом домену криминалистичког поступања предузимати највећи обим мјера и радњи, њена улога је битно другачија у односу на друге субјекте, а поготово другачија у односу на њену улогу приликом имплементације садржаја хеуристичке криминалистике. Док у предузимању активности хеуристичке криминалистике полиција дјелује самостално и независно, дотле је у предузимању активности силогистичке криминалистике условљена конкретним овлашћењима, упутствима, инструкцијама и наређењима која добија од других органа кривичног поступка, прије свега од тужиоца.

Покретањем кривичног поступка престаје неформално, креативно, истраживачко криминалистичко поступање које углавном није ограничено процесним правилима, а настаје процесно поступање у чије се оквире морају уклопити и конкретни криминалистички садржаји (Кривокапић, 2008: 37). За хеуристичку криминалистику се каже да је заправо криминалистика преткривичног, а силогистичка криминалистика криминалистика кривичног поступка (Ивановић, Ивановић, 2013: 13). Иако је наведено у суштини тачно, треба имати у виду нормативне специфичности конкретне државе у оквиру чијег кривичноправног система се одвија кривични поступак. Услјед наведеног, можда би било правилније рећи да се хеуристичка криминалистика односи на криминалистичке активности полиције изван (прије покретања) кривичног поступка, док се силогистичка криминалистика

односи на криминалистичке и кривичнопроцесне активности које се предузимају у току формално покренутог кривичног поступка.

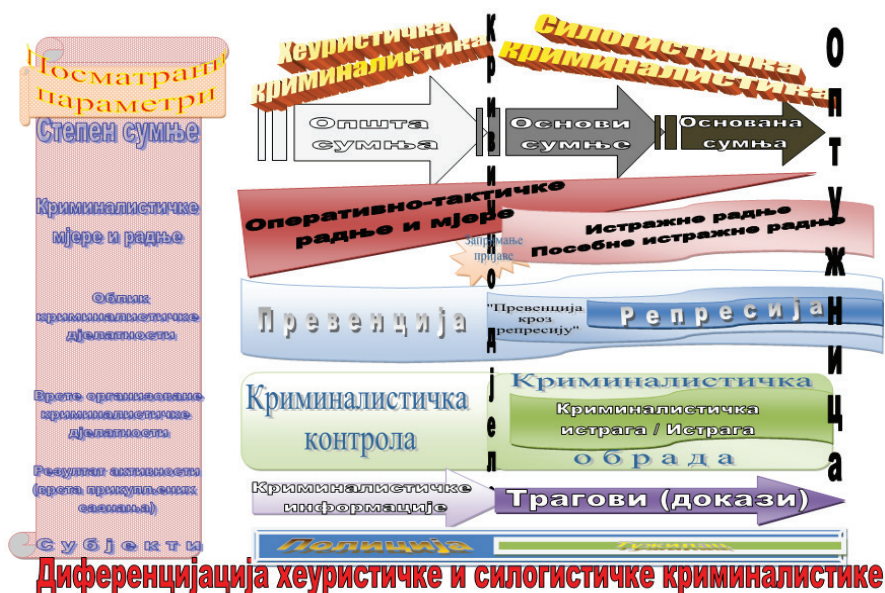
Средства силогистичке криминалистике су ограничена кривичнопроцесним одредбама, а у истом смислу је одређен и цијели сазнајни процес. У силогистичкој криминалистици се траже поуздани одговори у односу на законска обиљежја кривичног дјела, личност извршиоца, питања кривице и сл. Силогистичка криминалистика је у ствари криминалистика кривичног поступка. Њен предмет је одређен процесним одредбама (Модли, Шуперина, Корајлић, 2008). Хеуристичка криминалистика, с обзиром на то да није ограничена процесном нормом, има релативно широк креативни простор и могућност динамичност развоја у свим правцима. Она, прије свега, има за циљ откривање кривичних дјела и непознатих учинилаца методама, мјерама и радњама које нису унапријед ограничене, осим општим уставним и законским прописима (Кривокапић, 2008: 38).

У директној вези с претходно наведеним је и формални карактер, односно врсте криминалистичких активности које се предузимају у оквиру хеуристичке и силогистичке криминалистике. Наиме, у оквиру хеуристичке криминалистике се предузимају многобројне оперативно-тактичке радње и мјере, док се у оквиру силогистичке криминалистике предузимају истражне радње (односно, оне су примарне). Хеуристичка криминалистика обухвата криминалистички аспект примјене оперативно-тактичких радњи и мјера, док силогистичка криминалистика обухвата криминалистички и кривичнопроцесни аспект примјене и реализације истражних радњи (и посебних истражних радњи) и коришћење резултата добијених предузимањем ових радњи. Међутим, ову подијељеност не би требало посматрати кроз фазе кривичног поступка, јер је разумљиво да се у току истраге (неријетко и након истраге) предузимају истражне радње, али исто тако полиција током истраге предузима и оперативно-тактичке радње и мјере.

Циљ хеуристичке криминалистике јесте откривање кривичних дјела и извршилаца, односно долазак до почетних криминалистичких информација, које по правилу имају ин(д)ицијалну снагу или су на нивоу опште сумње о постојању одређеног кривичног дјела или да је одређено лице извршилац кривичног дјела, те се предузимањем одређених криминалистичких активности неформалног карактера настоје та почетна сазнања, која су у домену општег, подићи на виши ниво, на ниво основа сумње, како би се иницирале одређене процесне активности. Управо предузимање активности у том вишем степену сумње проучава силогистичка криминалистика која настоји да истражним радњама идентификује, пронађе, прикупи и процесно оформи ("обуче их у процесно рухо") одређене криминалистички релевантне информације које ће у току покренутог кривичног поступка имати карактер и снагу

доказа. Другим ријечима, у оквиру хеуристичке криминалистике се рад односи на прикупљање и обраду, те криминалистичко тумачење криминалистичких релевантних информација које се у току силогистичке криминалистике требају трансформисати у доказне информације, односно у доказе.

На сљедећој илустрацији ће се сликовито приказати однос између хеуристичке и силогистичке криминалистике:

НАЧЕЛО ЗАКОНИТОСТИ И ОДНОС СИЛОГИСТИЧКЕ КРИМИНАЛИСТИКЕ С КРИВИЧНОПРОЦЕСНИМ ОДРЕДБАМА

Силогистичку криминалистику, односно концепт силогистичког поступања у току криминалистичког рада треба посматрати примарно кроз практичну афирмацију начела законитости у раду полиције на спречавању и сузбијању криминалитета. С обзиром на одређење силогистичке криминалистике, по којем се она односи на криминалистичке садржаје одређене кривичнопроцесним законодавством у циљу прикупљања релевантних доказа за вођење кривичног поступка, разумљив је значај начела законитости у криминалистичко-силогистичком поступању. Наравно, то не значи да начело законитости нема своју афирмацију приликом криминалистичко-хеуристичког поступања, јер је и у овом сегменту криминалистике

разумљиво да се криминалистичке активности морају предузимати у складу са одредбама закона и са "духом" устава.

Начело законитости има исходишно значење за криминалистичку дјелатност. Директно је повезано са истоименим начелима у материјалном и проценом кривичном законодавству. Њима се изражава да криминалистичка радња мора бити предузета само у оквиру дјелатности истраживања кривичног дјела, када су испуњене законске претпоставке за обављање радње и само у оквирима закона (Павишић, Модли, Веић, 2006: 117).

Најједноставније речено, начело законитости подразумијева да се у разради и примјени криминалистичкотактичких и техничких метода и начина поступања морају поштовати прописи (устав и закони) који регулишу материју или област која се односи на примјену тих криминалистичких метода. Примјењене криминалистичке методе у кривичном поступку морају бити у сагласности са законом о кривичном поступку. Криминалистичку дјелатност (криминалистичку контролу и криминалистичку обраду) карактеришу већа слобода и флексибилност, с обзиром на то да није изричито ограничена Законом о кривичном поступку, али се начело законитости мора тумачити тако да се криминалистички рад не смије одвијати противно законским прописима (*contra legem*). Мјере ограничења слобода и права осумњиченог и мјере принуде према њему не могу бити веће него што је то одређено уставним и законским прописима (Симоновић, Матијевић, 2007: 35).

Начело законитости поставља пред органе спречавања, откривања, расвјетљавања и доказивања криминалитета захтјев да у свом раду строго и досљедно поштују позитивне законске прописе. Другим ријечима, од њих се тражи да приликом обављања функције воде рачуна о границама својих права и обавеза, тј. да предузимају радње и примјењују средства која ће у сваком тренутку имати одговарајући позитивноправни основ (Кривокапић, Жарковић, Симоновић, 2003: 21).

Из претходно наведеног је видљив значај начела законитости у криминалистичком раду полиције приликом спречавања и сузбијања кривичних дјела. Разумљиво је да он има примарни значај у односу на остала начела криминалистичке дјелатности, међутим, његов значај се огледа и прожима цјелокупну практичну криминалистичку активност.

Конкретизација овог начела је свакако најочигледнија када је у питању силогистичка криминалистика. Штавише, може се рећи да начело законитости (заједно с начелом усклађеног криминалистичког и кривичнопроцесног поступања) има посебан статус у силогистичкој криминалистици, те да се у највећој мјери, много већој него када су у питању друге дисциплине криминалистике, силогистичка криминалистика конкретизује управо у афирмацији овог начела у практичном поступању.

Повезаност силогистичке криминалистике с начелом законитости, односно интегрисаност начела законитости кроз садржај силогистичке криминалистике може се посматрати у већ поменутој условљености криминалистичких садржаја силогистичке криминалистике кривичнопроцесним одредбама. Уколико начело законитости у криминалистици посматрамо кроз поштовање кривичнопроцесних одредаба као један сегмент овог начела, те посматрамо један сегмент дефинисања силогистичке криминалистике, по којој се криминалистичка активност усмјерава и ограничена је процесним правилима, видимо повезаност, па и интегрисаност наведеног.

Наиме, начело законитости, а поготово један сегмент начела законитости који подразумева кривичнопроцесну усклађеност криминалистичког поступања, своју највећу конкретизацију и афирмацију добија управо у оквирима силогистичке криминалистике, односно силогистичка криминалистика се у потпуности и заснива и инкорпорира на начелу законитости. Наравно, то не значи да се начело законитости не поштује и у оквиру других криминалистичких дисциплина; међутим, у оквиру силогистичке криминалистике оно има највећи и практични, али и теоријски значај. Штавише, могло би се рећи да је начело законитости фундаменталног карактера за утемељење силогистичке криминалистике као једне од криминалистичких дисциплина.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Силогистичка криминалистика је релативно нова криминалистичка дисциплина, која на нашим просторима није била примјењивана усљед концепта кривичног поступка који је полицијско и криминалистичко поступање углавном стављао ван формалног кривичног поступка, те само криминалистичко поступање није било у великој мјери (наравно, погрешно би било рећи да уопште није било) условљено кривичнопроцесним одредбама. Најновијим измјенама кривичног законодавства у БиХ и у Републици Српској, та препрека је превазиђена, те се може рећи да су "врата" силогистичком концепту примјене криминалистике отворена управо овом реформом кривичног законодавства у БиХ 2003. године.

Међутим, у полицијској пракси се чини да овај концепт криминалистике ипак није брзо, а поготово није у потпуности имплементиран. Разлога томе је неколико. У првом реду, полиција још увијек настоји да задржи оперативну (са чиме је повезана и фактичка акциона и институционална) самосталност која ју је до тада красила,

а такође још увијек у потпуности није прихватила интегрисаност и заједничко дјеловање са другим релевантним субјектима на плану репресивне активности, у првом реду с тужиоцем. С друге стране, ступањем на снагу новог кривичнопроцесног законодавства, улога тужиоца се у многим сегментима промијенила, што је условило промјену самог концепта тужилаштва, превасходно у организационом смислу. Међутим, иако је законодавство промијењено, те промјене нису иницирале и промјене на страни тужилаштва, што је неминовно проузроковало одређене проблеме. Ти проблеми се највише огледају у немогућности тужилаштва да одговори нормативним захтјевима и да "јаче" и садржајније сарађује са полицијом на прикупљању доказног материјала.

Мимо ова два примарна проблема који онемогућавају садржајнију афирмацију силогистичке криминалистике у пракси, неминовно је да се укаже да ни полицију ни тужиоце још увијек не карактерише завидно познавање криминалистичке науке и праксе, што наравно има импликације и на примјену концепта силогистичке криминалистике у њиховом, неопходно, заједничком дјеловању.

Силогистичка криминалистика подразумијева криминалистичко поступање сходно актуелним кривичнопроцесним одредбама у циљу прикупљања релевантних информација, сазнања и трагова, како би се они у покренутом кривичном поступку, примарно на главном претресу, могли користити као релевантан доказ. Како би се то десило, неопходно је да поступање субјеката на прикупљању ових доказа буде у складу са кривичним законодавством. То имплицира најмање два захтјева.

У првом реду, подразумијева потребу и захтјев полиције да боље, садржајније и ефектније сагледа актуелно кривичнопроцесно законодавство, не само у погледу истражних одредаба, већ контекстуално, како би сама овлашћена службена лица, приликом прикупљања доказа, сагледала све оне сегменте који утичу на квалитет доказног поступка у току главног претреса. Стога је разумљиво да наведено не подразумијева само упознавање са кривичнопроцесним одредбама које се односе на улогу полиције у току истраге, односно на овлашћења полиције за предузимање конкретних истражних радњи, већ и сагледавање цјелокупног кривичног поступка у реалном и нормативном смислу у циљу добијања потпуне представе, како о могућностима и ефектима коришћења одређених доказа у конкретном поступку, тако и о могућностима негативног утицаја на те прикупљене доказе. Штавише, управо сагледавање могућности побијања доказа изведених од стране тужиоца, као једне стране у актуелном концепту кривичног поступка у БиХ, те могућност извођења доказа од стране одбране, која је друга страна у поступку, формално равноправна са тужиоцем, поставља пред полицију захтјев да она, у јавном интересу, дјелује прикупљајући сав

доказни материјал, како онај који је у прилогу оптужбе, тако и онај који је у корист осумњиченог. Непознавање кривичнопроцесних одредаба директно имплицира немогућност коришћења доказа изведених кршењем ових одредаба, као резултата тзв. "плодова отровне воћке", без обзира на гносеолошку страну тако изведених доказа. Управо у посљедицама коришћења института "плодова отровне воћке" крије се и захтјев да се полиција боље упозна са кривичнопроцесним одредбама које регулишу криминалистичко поступање приликом прикупљања доказа релевантних за кривични поступак.

За претходни период (до 2003. године) се сматрало да полиција углавном не познаје (нити има претјеране потребе за тим) кривичнопроцесне одредбе, док се за тужилаштво (као и за истражног судију) сматрало да не познаје криминалистичке постулате, чиме су резултати криминалистичкооперативног поступања и накнадне истраге најчешће били релативизирани и процесно, али и стварно ограничени. Како би се наведено предупредило, реформом кривичнопроцесног законодавства, концепцијским рјешењима, између осталог, настојао се превазићи констатовани "јаз" између полицијског (криминалистичког) и кривичнопроцесног (тужилачког) поступања интегрисањем наведеног у заједничко, планско и сврсисходно дјеловање, чиме се постиже нови квалитет истраге, која добија обриси криминалистичке истраге.

Међутим, да би се концепт криминалистичке истраге у потпуности афирмисао, поред кривичнопроцесног знања које је неопходно за овлашћена службена лица, неопходно је да тужиоци познају криминалистичку науку и праксу, те гносеолошку страну конкретне криминалистичке активности, без обзира на то да ли је она истражног карактера или није примарно кривичнопроцесног већ претежно криминалистичког аспекта. Наиме, разумљиво је да ће тужилац, већ приликом планирања истраге, а поготово приликом непосредног предузимања конкретних истражних радњи или надзора над наређеним истражним радњама, свакако конкретније моћи да сагледа фактичке, али и процесне домете и ограничења конкретног доказа изведеног истражном радњом, уколико је упознат, како са криминалистичким процедурама примјене конкретне мјере или радње тако и са потенцијалним резултатима реализоване криминалистичке мјере, радње или активности. Штавише, биће упознат и са одређеним ограничењима, па и "несавршеностима доказа" добијеног предузетом истражном радњом, што ће му свакако омогућити предупредивање активности одбране на "обарању" тог доказа, а посредно и других доказа оптужбе, па и саме оптужнице.

Резимирањем наведеног, може се констатовати неколико закључака:

- силогистичку криминалистику треба афирмисати у практичном поступању и полиције и овлашћених службених лица, како би се њиховим заједничким дјеловањем у фази истраге ефикасно и у потпуности

искористиле могућности једног и другог субјекта, што би дало нови квалитет прикупљању доказа и прије подизања оптужнице, а поготово у току главног претреса;

- у актуелном концепту кривичнопроцесног законодавства, истрага добија обресе криминалистичке истраге, имајући у виду улогу тужиоца у истрази, поготово његов однос са овлашћеним службеним лицима, што условљава и потребу криминалистичког образовања будућих правника, односно тужилаца, јер је разумљиво да правничко, односно кривичнопроцесно и кривичноправно образовање тужилаца није на задовољавајућем нивоу када су у питању захтјеви које пред њих ставља улога коју имају у актуелном концепту кривичног законодавства у БиХ,

- с обзиром на улогу полиције у кривичном поступку, поготово њену улогу приликом истраге, односно у прикупљању доказног материјала, те значај "плодова отровне воћке", чињеница је да се ни полиција не може задовољити познавањем криминалистике, без кривичнопроцесних одредаба. Другим ријечима, поред криминалистичког образовања, полицију мора да краси и кривичнопроцесно, односно правничко образовање, јер тек синергијским образовањем из једне и друге области овлашћена службена лица ће оперативне информације, сазнања и чињенице моћи да "обуку у процесно рухо", те тужиоцу омогуће да прикупљени доказни материјал користи као доказ на главном претресу.

- неопходност познавања криминалистике и кривичнопроцесног права пред тужиоце и овлашћена службена лица поставља захтјев да се упознају са силогистичком криминалистиком, која на синергијски начин обједињава неопходне и релевантне области криминалистичког и кривичнопроцесног поступања приликом доказног поступка. Другим ријечима, намеће се потреба образовања из области силогистичке криминалистике, како за овлашћена службена лица, тако и за тужиоце. Наравно, с једне стране, то не значи да би (из дидактичких разлога) трипартитну подјелу криминалистике требало напустити, већ напротив, поред наведене подјеле криминалистике, треба афирмисати и практичну примјену стечених знања из трипартитне подјеле криминалистике управо складно кривичнопроцесним одредбама. С друге стране, само кривичнопроцесно образовање тужилаца неће бити довољно, уколико се не познаје и криминалистичка наука и пракса, усљед чега треба иницирати и криминалистичко образовање будућих правника. Иако се, ако се имају у виду силабуси већине правних факултета у окружењу, не би могло рећи да афирмишу ни опште криминалистичко образовање будућих правника, а поготово не силогистичкокриминалистичко образовање, чињеница је да ће, прихватањем концепта тужилачке истраге земаља региона (што је актуелна интенција у региону), ово свакако постати неминовност.

ЛИТЕРАТУРА

- Водинелић, В. (1985). *Криминалистика – откривање и доказување*. Скопље: Факултет за безбједност и друштвену самозаштиту.
- Ивановић, А., Ивановић, А. (2013). *Криминалистичке процедуре*. Даниловград: ЈУ Виша стручна школа Полицијска академија.
- Иветић, С.; Миладиновић, А. (2013). *Јавна безбједност*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Кривокапић, В. (2008). *Увод у криминалистику*. Београд: Народно дело.
- Кривокапић, В.; Жарковић, М.; Симоновић, Б. (2003). *Криминалистика тактика*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Маринковић, Д.; Лајић, О. (2012). *Криминалистичка методика*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Матијевић, М.; Митровић, Д. (2007). *Тужилачка истрага у функцији ефикаснијег откривања тамне бројке криминалитета*. Бања Лука: Удружење правника Републике Српске.
- Модли, Д.; Шуперина, М.; Корајлић, Н. (2008). *Рјечник криминалистике*. Загреб: Струковна удруга криминалиста Хрватске.
- Павишић, Б.; Модли, Д.; Веић, П. (2006). *Криминалистика*. Загреб: Голден маркетинг.
- Симоновић, Б.; Матијевић, М. (2007). *Криминалистика тактика*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.

SYLLOGISTIC CRIMINALISTICS

Aleksandar Miladinovic*

Abstract: One of the more interesting and recent frequent division is the division of criminology at the syllogistic heuristic and criminalistics. This division is based on the stage of the criminal proceedings and regulatory framework on which to undertake criminal activities to identify and sheds light on the crime and the offender. Syllogistic criminalistics concretize the necessity of compliance with procedural regulations when handling crime in the discovery and elucidation of specific crime and the offender. In other words, all investigative activities, especially information and insights that police came when police work on detecting, solving and proving specific acts and the perpetrators must be "packed" into criminal procedure provisions to be relevant for the presentation of evidence at trial or any relevant criminal information and knowledge to the criminal procedure provisions must "dress in the attire of process" in order to get the criminal procedure law (evidence) verification at trial. In This article seeks to affirm the importance of the perception of the relevant syllogistic criminalistics theory and practice.

Keywords: criminalistics, a division of criminology, syllogistic criminalistics, criminalistics heuristic, investigation.

* Police College, University of Banja Luka; email: aaleksandarbl@yahoo.com.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Томас Фолк (Thomas Volk)**

Апстракт: Њемачки слѣдбеници „Исламске државе“ налазе се у цихаду у Сирији и Ираку, улицама Њемачке патролира самозвана „шеријатска полиција“, а бројке Савезног уреда за заштиту устава дају повода за забринутост: салафизам је стигао и у Њемачку. Салафистички покрети, као облик облик исламизма са најдинамичнијим растом, представљају пријетњу уставном поретку заснованом на слободи и демократији. Док појам салафија није исто што и појам салафизам и док морамо добро разликовати значења ова два појма, једно је сигурно: У Њемачкој се, изгледа, ствара нова сцена „неослафистичких“ екстремиста. Да Њемачка не би постала Мека за „неосалафисте“, у фокус Њемачке конференције о исламу морају се ставити и теме релевантне за безбједност.

ЊЕМАЧКИ САЛАФИСТИ У ЦИХАДУ

„Није сваки салафист терорист. Али скоро сви терористи који су нам познати имали су контакта са салафистима, или су и сами салафисти“, овако је бивши предсједник Савезног уреда за заштиту устава Хајнц Фром (*Heinz Fromm*) још прије неколико година дао до знања да је исламски екстремизам у међувремену стигао и у Њемачку.

* *ANALYSEN & ARGUMENTE*, издање 155, Септембар 2014.

** Координатор за ислам и вјерски дијалог, Главно одјељење Ислам и консалтинг; e-mail: *thomas.volk@kas.de*. Томас Фолк (*Thomas Volk*) је студирао Исламске науке и историју на Универзитету Алберт-Лудвиг у Фрајбургу и Брајсгау, а затим је завршио „German-Turkish Masters Program in Social Sciences“ на Техничком универзитету Средњег истока (METU) у Анкари, као и на Хумболдтовом универзитету у Берлину. Једно вријеме је био члан Европског парламента и радио у Савезној пословници Демокришћанске уније, као и у центру Модерни Оријент. Господин Фолк је од прољетног семестра 2014. предавач на Семинару за студије о Блиском истоку на Универзитету у Базелу, а од 1. фебруара 2014. године је координатор за ислам и вјерски дијалог на главном одјељењу Политика и консалтинг. Објављени радови код фондације Конрад Аденауер: *Neosalafismus in Deutschland* (Неосалафизам у Њемачкој): *Thomas Volk, Analysen und Argumente, September 2014* и *Bedrängte Christen im Nahen Osten* (Потлачени Хришћани на Блиском истоку): *Thomas Volk, Analysen und Argumente, April 2014*.

Од исламистички мотивисаних терористичких напада 11. септембра 2011. године, након чега је најављена борба против “осовине зла”, од терористичких напада у Мадриду и Лондону 2004. и 2005. године, активности такозване “Зауерландске групе” (активна до 2007. године), као и напада на жељезничку станицу у Бону 2012. године који су планирала четворица салафиста, у Њемачкој и главним градовима многим европских земаља о исламизму се интензивније говори.

У овој анализи се разматрају карактеристике, циљеви и знаци препознавања салафизма као исламистичког покрета који галопирајуће расте и она се стога децидирано бави овим видом исламизма. Као основ за ову анализу вратићемо се на дефиницију Савезног уреда за заштиту устава: “Исламизам почиње тамо гдје се вјерске исламске заповиједи и норме тумаче као обавезујуће политичке инструкције. Исламизам је политичка идеологија, која тражи универзално право власти и понекад дозвољава употребу силе да би остварио циљеве дефинисане као “исламски”.

Ако погледамо мреже исламистичких групација посљедњих година, јасно ћемо примијетити њихову растућу релевантност у свјетскополитичкој свакодневици. Исламистичка организација *Boko Haram* (у преводу “Западњачко образовање је забрањено”) у Нигерији киднапује хришћанске дјевојчице и присилно их преводи на ислам, а милиција *Al-Shabaab* у Сомалији све више се шири и непрестано врши терористичке нападе. Исламистички Хамас радује све већа популарност у Палестини, а шиитска екстремистичка група Хезболах се у сиријском грађанском рату недавно борила на страни Асада.

Исламисти дјелују транснационално, а њихове акције, које су привидно далеко од нас, имају директног одраза на безбједност и живот у европским државама. Почетком септембра на аеродрому у Франкфурту ухапшена су три њемачка држављана за која се претпоставља да су обучавана за исламистичке борце у кампу за обуку милиције *Al-Shabaab* у Сомалији. Према разним подацима тренутно се у сиријском грађанском рату налази између 400 и 500 њемачких држављана. Они су се прикључили терористичкој организацији “Исламска држава” (*IS*, раније *ISIS*), а већи дио њих учествује у директним борбама. Међу њима има најмање пет лица која су тамо извршила самоубилачке нападе.

“ШЕРИЈАТСКА ПОЛИЦИЈА” И НОВИ ФЕНОМЕНИ

У Вуперталу је самозвана “Шеријатска полиција” недавно патролирала улицама и позивала муслимане да се одрекну игара на срећу, конзумирања алкохола и либералног начину одијевања. “Како салафисти похађају школу”, био је наслов у једним недавно објављеним дневним

новицама које су на импресиван начин приказале како би салафистичке групације у њемачким велеградовима молитвеним скуповима вршиле утицај и на школским двориштима по Њемачкој.

Млади њемачки држављани се боре као муџахедини, као “божји ратници” у земљама као што су Сирија и Ирак. Малољетне дјевојке напуштају породицу да би ступиле у “џихадски брак”. Култура “популарног џихада” постаје супкултура у исламистичким круговима. Појмови као што су “онлајн џихад” све више се користе у савременим дискусијама. Шта се то дешава у нашој земљи и шта се то обећава младим људима да се добровољно препуштају салафистичким покретима и да се њима безусловно прикључују?

Политичари, академици и представници медија покушавају да дознају узроке и посљедице “феномена” исламизма и које се поуке морају из тога извући. При томе јасно треба разликовати појмове ислам и исламизам и имати у виду њихову комплексност. Исто онолико колико мало има ислама, може бити и феномена који се зове исламизам. Сингуларитет би био поједностављење ове комплексне религије и поимања свијета, и одговарао би погледима оних којима се овај текст посвећује.

ШТА ЈЕ САЛАФИЗАМ?

Не постоји чврста и прецизна дефиниција која би могла окарактеризовати начин на који се салафизам испољава.

Напротив, може се у плуралу говорити о динамичним салафистичким струјама и покретима и о различитим салафистичким појавним облицима. Исламолог Бењамин Јокиш (Benjamin Jokisch) истиче да “појмови као неосалафија, неотрадиционалистички салафизам, модернички салафизам, конзервативни салафизам, политички салафизам, глобални салафизам или милитантни салафизам” објашњавају комплексност овог феномена и да стога код приписивању атрибута салафистички неким покретима треба бити опрезан, односно, у најмању руку би требало правити диференцијацију.

Уз сву комплексност дефинисања појма постоји и јасно препознатљива шупљина у научној литератури везаној за тематику салафизма и недостатак емпиријски поузданих података – поред података органа безбједности – о стварном броју присталица и симпатизера салафистичких покрета у Њемачкој, као и о њиховим биографијама. Недавно објављене публикације на пољу истраживања салафизма послужиле су као основ за овај рад и оне се на крају рада наводе као експлицитна препорука за ширу литературу.

Иако на пољу салафизма и даље има много питања и неизвјесности, а медијски извјештаји су пречесто само пуни бркања појмова или поједностављења, могу се, ипак, дати подаци о идеологији, појавним облицима и циљевима салафистичких струјања.

Док конкретни појавни модели и начини ширења салафистичких покрета могу бити крајње хетерогени, идеолошка убјеђења и циљеви којима салафистичке групе теже се, напротив, могу означити као крајње хомогени и пропагирани на увијек исти начин.

САЛАФИЈА НИЈЕ ИСТО ШТО И САЛАФИЗАМ

Комплексности и вишеслојности салафистичких одлика можемо се барем мало приближити разликовањем појмова који се често сматрају синонимима: “салаф”, “салафија” и “салафизам”.

Ријеч “салаф” више пута се помиње у хадисима, предањима о изрекама и дјелима пророка Мухамеда. И у Курану се помиње овај појам. У најзначајнијим изворима ислама најближи Мухамедови пратиоци и они који су га слиједили до треће генерације названи су “побожни преци” (*as-salafas-salihun*). Уобичајен превод за ријеч *salaf* као “пионир, претеча” јесте због тога најбољи превод смисла ријечи и наглашава високи значај директних пратилаца пророка Мухамеда и њихових потомака у исламу.

Појам “салафија” изазива у научној литератури посебне контроверзности. С једне стране данашњи салафисти се сами везују за овај појам, а с друге стране салафија означава и реформски покрет унутар ислама на преласку у 20. вијек. Под појмом салафизам може се, напokon, означити хетерогени покрет са разноразним струјама, али са најхомогенијом идеологијом.

ПОРАСТ БРОЈА САЛАФИСТА У ЊЕМАЧКОЈ

Исламистички људски потенцијал у Њемачкој је протеклих година у знатном порасту и износио је крајем 2013. године 43.190 лица, а за поређење наводимо да је та бројка према Савезном уреду за заштиту устава 2012. године износила 42.550 лица, која су окарактерисана као “исламистичка”. Додуше, велика већина ових исламиста спада у групу легалиста који покушавају остварити своје циљеве без употребе силе.

Међутим, око 2.500 лица у Њемачкој спада у групу насилнички оријентисаних исламиста. Овдје спадају цихадистички исламисти, који своје циљеве остварују искључиво силом. При томе је пораст исламистичког људског потенцијала у Њемачкој посљедних година

битно у вези са видљивим порастом салафистичких стремљења.

Док се салафизам као извор опасности јавља тек од 2011. године, посебно у извјештајима Савезног уреда за заштиту устава, може се од тог времена констатовати њихов забрињавајући пораст. Тренд раста броја салафиста у Њемачкој изгледа овако: процијењено је да број салафиста 2011. године износи 3.800, већ 2012. године бројка се пење на 4.500, око 5.500 салафиста је 2013, а у јесен 2014. године њихов број износи већ 6.000. Претпоставља се да ће због међународних догађања као и медијског објављивања грозота сљедбеника Исламске државе, и због растућег ангажмана салафистичких покрета у Њемачкој, тај број и даље расти.

Од преко 400 исламиста који су до сада били активни у ратним подручјима, у међувремену се у Њемачку вратило више од 100 лица. Због овог повратка органи за заштиту устава тренутно говоре о “повећаној апстрактној опасности” по Њемачку и позивају на будност.

Сваки облик драматизације, наравно, не би користио смиривању страсти приликом вођења конструктивних, ионако емоцијама набијених расправа, кад се разговара о порасту салафистичких активности у Њемачкој. Не смије се, напротив, дозволити ни занемаривање очигледног пораста салафистичких активности у Њемачкој. Сваки облик екстремизма захтијева јасно позиционирање свих демократских снага и мора за циљ имати одбрану уставног поретка заснованог на слободи и демократији.

ИДЕОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ САЛАФИСТИЧКИХ ГРУПА

Битне карактеристике салафистичких покрета могу се укратко представити овако:

Вријеме настанка ислама у 7. вијеку и живот исламског пророка Мухамеда као и његових најближих пратилаца и њихових потомака до треће генерације се глорификује, и овом романтичном “златном добу” тежи се и у 21. вијеку. Опонашање овог привидно чистог и оригиналног раноисламског периода, који за већину салафистичких покрета престаје најкасније смрћу Ахмада ибн Ханбала 855. године утиче на многобројне сљедбенике салафистичких покрета све до њиховог свакодневног живота у Њемачкој. Тако се, по узору на пророка Мухамеда и његове пратиоце, код мушкараца практикују и идеализују дуга брада и ношење традиционалне одјеће, строго раздвајање полова, а код жена потпуно покривање тијела, као и, нпр., коришћење дрвцета умјесто четкице за зубе. Будући да нам Куран даје само мало података о животу пророка Мухамеда, користе се усмена предања, а прије свега приче из биографије

пророка Мухамеда (*sira*), која је настала отприлике 100 година после Мухамедове смрти, као смјерница за идеалан живот.

Централни елемент салафистичке идеологије је слијепо вјеровање у јединство божје (*tawid*). Док се у општој исламској науци исто тако полази од тога да су од првог човјека Адама сви сљедећи пророци били муслимани и потекли од истинске вјере, и да је Мухамед, дакле посљедњи пророк, “највећи пророк”, сљедбеници салафистичких група за своју идеологију изокрећу ово вјерско начело. На основи јединства и јединствености божје не може постојати неки други легитимни ауторитет осим Алаха. Секуларни закони и парламентаризам упорно се одбијају и признаје се само божји суверенитет. Свака алтернатива теократији је вјерски отпад (*ridda*). Близкост са салафистичком идеологијом показује зато, прије свега, краљевство у Саудијској Арабији, чија се идеологија заснива на веџабу.

За разумијевање салафистичког начина размишљања, од пресудног значаја је, осим тога, сљедеће убјеђење: “Из исламске перспективе ислам (арап.: преданост, љубав, потчињавање вољи божјој) није нова вјера, а појам муслиман (арап.: онај који се предаје богу) не ограничава се само на сљедбенике Мухамеда. Тако су и сви посланици и њихове заједнице били они који се предају богу (муслимани)”.

Сљедбеници салафистичких група ово исламско схватање интерпретирају поново на посебно радикалан начин и узимају себи за право да буду мисионари. За њих је узвишено дјело да све људе освијесте и врате њиховим коријенима, и да их на тај начин врате изворној, истинској вјери, исламу.

Акција салафистичких група подјеле Курана под називом “ЧИТАЈ” на улицама Њемачке – посебно офанзивна 2012. године – и јавне мисионарске церемоније њемачког конвертита Пјера Фогела (Pierre Vogel), алијас Абу Хамзе, као и салафистичког проповједника Ибрахима Абоу-Нагие, морају се видјети у овом контексту.

Осим тога, салафистички покрети јасно одбијају сваку промјену (арапски *bida*) ислама и јединствени су одредбом тумачења најважнијих исламских извора Курана и суне. Либерално-демократски уставни поредак потпуно и одлучно се одбија, а божји суверенитет је изнад суверенитета народа. Демократија и слобода се сматрају недопустивом промјеном. Уз то, салафистички покрети у својој методици (*manhag*) користе “одбијање *taglida* (слијепог опонашања позиције других правних стручњака), док се посебно истиче *igtihad* (највећи могући, самостални труд у тражењу правног рјешења)”.

Задатак салафиста је, дакле, да исламску заједницу (*umma*) поново врате самосталном резонувању по логици салафиста, а то значи коријенима ислама 7. вијека. Постојећи суверенитет народа у многим земљама је “идолопоклонство” (*shirk*) и треба га елиминисати.

Даље, салафистичке групе желе да смишљено конструишу идеолошку супротност између исламског и неисламског свијета, показују изражено јединство кад је у питању антисемитизам и антиционизам и покушавају принципијелно да сваки облик одговорности за технолошку и духовноисторијску заосталост у исламским земљама припишу Западу, прије свега Америци и Израелу. Исламолог Јокиш у вези са тим каже: “Посезање за траумом проузрокованом колонизацијом, као и представа о томе да је Запад декадентан и да представља пријетњу – феномен млађе историје – овдје се повезује са унутарисламском борбом за идентитет, аутентичност и доминацију, борбом која као таква представља константу исламске историје”. Смишљено створеном дихотомијом између вјерника и невјерника (*kafir*), исламских земаља (*Dar a-Islam*) и неисламских земаља (*Dar a-Harb*, што се може опет буквално превести са “подручје рата”), као и сталном причом о теорији завјере, покушава се приказати да је исламска цивилизација, заправо, јача од западне, али да је запостављена због смишљених неправди које јој је нанио Запад.

ЦИЉЕВИ САЛАФИСТИЧКИХ ПОКРЕТА

У слици свијета салафистичких сљедбеника плурализам, секуларизам, индивидуалност, као и равноправност мушкарца и жене спадају у категорију недозвољених промјена, па се, према томе, одбацују као неисламски. За њих су идеално друштво и идеална држава сједињење државе и религије (*din wa-dawla*), иако овај модел постоји тек од 20. вијека.

Најважнији циљ салафистичких снага је успостављање исламске државе по носталгичном узору на раноисламску заједницу коју је у Медини предводио Мухамед. Једини правни извор и животна инспирација, према томе, може бити шеријат, као привидна цјелина у Курану и сунни. “Салафисти сматрају да се шеријат не може ни мијењати ни укидати. О њему људи не могу ни судити ни постављати питања”. Осим тога, салафистички покрети желе да поново успоставе калифат, укинут 1924. године, а тиме и досад најважнији духовни ауторитет сунитских муслимана. Тако је, најзад, и оснивач терористичке организације “Исламска држава Ирака и Сирије” (*ISIS*) Абу Бакр ал-Багдади, смишљено изабран као калиф Ibrahim Awwad Ibrahim.

Концепт калифата (од арапског *hilafa* “наследник”, “онај који је замијенио посланика божјег”) у исламу је сложен, и у разним периодима имао је различите функције. Калифат на који се позива ал-Багдади, који се својим именом Абу Бакр свјесно односи на првог калифа као Мухамедовог наследника од 632. до 634. године, сједињује свјетовну и духовну власт

и повезује са обећањем спасења. Исламистички борци у Сирији и Ираку заклинају се Абу Бакр ал-Багдадију на вјерност и спремност да за њега дају живот.

С обзиром на транснационални појавни облик “феномена салафизма” и посезање најразличитијих салафистичких покрета за првим годинама ислама, добро би било да се мало вратимо на период настанка ислама.

ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ: САЛАФИЗАМ КАО ПРОДУКТ МОДЕРНОГ ДОБА

Исламски пророк Мухамед, рођен 570. године у тадашњем трговачком граду Меки у данашњој Саудијској Арабији, према разним предањима од 609/610. године примио је божје објаве. Друштво у Меки је знало за разне религије, а поред јудаизма и хришћанства, многи вјерници у Меки су били класични многобошци (поштовали су много богова истовремено). Период прије настанка ислама се зато сматра “периодом незнања” (*DschāhilTya*). Нова Мухамедова учења су у почетку у Меки имала мало одјека, због чега је Мухамед заједно са својим најближим пратиоцима 622. године напустио Меку и са својим сљедбеницима се населио у Јатриб, данашњу Медину. Година 622. је година сеобе пророка Мухамеда и његових пратилаца из Меке у Медину (*higra, сеоба*), и истовремено представља почетак исламског рачунања времена.

Све до његове смрти 632. године, исламска религија се јако брзо ширила у цијелој области, а пророку Мухамеду је успјело да у Медини стекне вјерски и државни ауторитет. Након Мухамедове смрти није се могло ријешити питање његовог наслѣдника, а млада заједница је стајала пред питањем ко ће је даље предводити. Настао је раскол, који је до данас од централног значаја за разумијевање исламског свијета, управо због тога што унутар конфесионалне линије између Шиита и Сунита имамо све више насилничких конфликта.

Централно питање након смрти пророка било је ко ће бити легитимни наслѣдник заједнице. У вези с тим може се поједностављено утврдити сљедеће: Једна група је за пророковог наслѣдника прогласила онога који се највише залагао за ислам и који је припадао првим пророковим пратиоцима (*ahl as-sunna*; људи традиције); припадници ове фракције данас су означени као сунити. Друга група је за наслѣдника прогласила рођака из куће пророка. Присталице овог генеалогског рјешења су данашњи Шиити. Они су за наслѣдника прогласили Алл ибн Аби Талиба, пророковог рођака и зета, и тако су названи Алијева партија (*schī at Ali*).

Млада заједница се на крају сложила да први пророков наслѣдник буде Абу Бакр (632-634), којег су опет као калифи наслиједили Умар (634-644), Утхманн (644-656 и Али (656-661). Шиити су прву тројицу

калифа сматрали узурпаторима, а Алија су, напротив, сматрали за првог имама шиизма. Док за шиите до данас имамаат има одлучујућу функцију, за суните је то одмах на почетку био калифат.

Первертовање исламске вјере од стране салафистичких екстремиста за последицу има много жртава, а невјерницима и експлицитним непријатељима салафисти сматрају не само Јевреје и хришћане, него и муслимане који не слиједе салафистичку идеологију, прије свега шиите.

ФЕНОМЕН НАШЕГ ВРЕМЕНА: НЕОСАЛАФИЗАМ

Стручно-научни термин “неосалафизам” је релативно нов појам и подразумијева скуп разних струја чија идеологија посебно привлачни младе људе. Личећи на “покрет буђења свијести”, неосалафизам се сматра глобалним покретом и, супротно традицији културно-етничких мигрантских организација у Њемачкој, циљано формулише слику “етнички слијепе *итте* (заједнице)”. Према овом виђењу, равноправан и драгоцјен члан *итте* може бити свако, без обзира на националност и држављанство, ко слијепо слиједи салафистичку идеологију. За младе људе са “тешким” биографијама, оне који се у друштву нису остварили, као и за оне који траже свој идентитет, неосалафистичке групе са својим садржајима којима се обећава спасење и опрост, а који су привидно импресивни и увјерљиви, дјелују веома привлачно.

Преко харизматичних имама који говоре њемачки и њемачког су поријекла, који, наслањајући се на попултуру, разумљивим језиком говоре о бригама и проблемима младих; да конфликти са родитељима, у школи и на послу и у свакодневном животу долазе због “неисламског” живота и таквим особама лажним обећањима предвиђају задовољство, смисао и признање, све већи број људи доспијева у канце неосалафистичких група. Посебност неосалафизма при томе је и регрутовање младих жена, које са салафистичким групама успостављају контакт путем социјалних мрежа и које се нпр. врбују за брак са џихадистима.

Захваљујући „стриктној, ритуализованој свакодневници по критеријима *halala* (дозвољено) и *harama* (забрањено), осјећају припадања авангарди, а тиме стварања осјећаја учествовања у ‘вишој, спиритуалној ствари’ (чиме се појачава осјећај сопствене вриједности), блиском животу у заједници, социјалним мрежама и емоционалном уточишту”, неосалафистичке групације биљеже енормно велики пораст броја присталица, како у Њемачкој тако и у свијету.

При томе је у неосалафистичким круговима од кључне важности интернет, као средство за успостављање контакта, регрутовање и

пропаганду. Видео-платформе и социјалне мреже за неосалафисте имају све важнију функцију. Док се пропагирају садржаји из 7. вијека, ови исламисти истовремено без устезања користе методе комуникације 21. вијека.

Иако о детаљним начинима регрутовања (било у омладинским центрима, школама или џамијама) постоје различити извјештаји, може се направити груба подјела на три научне категорије, и то на: пуристички, политички и дихадистички неосалафизам.

Пуристички неосалафизам

Вјероватно најбројнија група сљедбеника у неосалафистичком миљеу у Њемачкој је пуристичка (од лат. „*purgus*“, чист). Ова група дефинише себе као аполитичну и антимилитантну и покушава да се својим индивидуалним узорним понашањем и животом оријентисаним на изворни ислам, слиједећи „*bottom-up стратегију*“, приближи циљу исламске трансформације.

Одлучујућу улогу овдје игра мисионарска *Da'wa*, „позив“ да се прими ислам, и представља основни радијус у дјеловању ове струје. Остваривање циља преласка свих људи на ислам ова струја у Њемачкој врши нпр. акцијом подјеле Курана названом „ЧИТАЈ“ на њемачким улицама са продајним центрима, смишљеним обраћањем већином младим, колебљивим људима. Уз то неке салафистичке групе у Њемачкој нуде чак хотлајн, линију коју су назвали „телефон за конверзију“. По Сеулану и Кieferу се „противрјечност у погледу овог аполитичног самоописа састоји у томе да дугорочни циљ комплетне трансформације друштва у основи ипак представља политичку визију“.

Политички неосалафизам

Присталице политичког неосалафизма такође не прихватају насиље, а за остваривање свог циља државе исламског облика, ангажују се не само као пуристи, већ активно учествују у политичком животу. Унутар политичког неосалафизма може се опет говорити о двије подјеле. Док неке присталице принципијелно одбијају политичко учествовање у демократској држави, и стога се ангажују изван граница правне државе, једна група се залаже за учешће у правној држави, да би је својим ангажовањем дугорочно могла подривати и укидати.

Џихадистички неосалафизам

Присталице џихадистичког неосалафизма, односно насилничког неосалафизма у неосалафитичком миљеу чине, додуше, мањину, али исто тако представљају и несагледиву опасност. Од поновних покушаја терористичких напада, неоспорно је да и у Њемачкој живе неосалафисти. Они представљају елементарну пријетњу за њемачку безбједност, због тога што за ову групу нису довољне мисионарске или политичке акције; “сам милитаристички обрачун се тумачи као служба божја”. Стални мотиви за ратни ангажман ових присталица су, између осталог, ослобађање Палестине, борба против свих западних утицаја, као и стварање државе засноване на шеријату.

ЗАКЉУЧАК: ЊЕМАЧКА НЕ СМИЈЕ ПОСТАТИ МЕКА ЗА НЕОСАЛАФИСТЕ

Одлука Савезне владе да забрани активности терористичке организације “Исламска држава” у Њемачкој је исправна. Атаци присталица “Исламске државе” на Језиде у Херфорду почетком августа 2014. године, цинично излагање црне заставе “Исламске државе” у њемачким градовима, као и све већа активност симпатизера “Исламске државе” на медијским мрежама и однедавно група на фејсбуку “Исламска држава Берлин”, приморали су њемачку владу на овај симболични потез.

Идеја салафизма код присталица “Исламске државе” у Њемачкој тешко ће се обуздати забраном дјеловања. Неосалафисти презиру либералнодемократски поредак и изругују инстанце правне државе. Предсједник Савезног уреда за заштиту устава *Hans-Georg Maßen* прецизно истиче: “Оно што привлачи људе јесте велика бруталност, радикализам и ригорозност “Исламске државе”.

С тим у вези све већи изазов за Њемачку представљају повратници из ратних зона. Ови џихадисти су често трауматизовани или додатно радикализовани и с обзиром на оно што су тамо доживјели и чинили не поштују основне норме цивилизацијског поступања. Њемачкој пријети стварање потпуно нове сцене радикализованих неосалафиста. Платформа за тематизацију безбједносно релевантних аспеката, као она која је у протеклом периоду нпр. била нуђена у оквиру Њемачке конференције о исламу, из тог разлога поново би била неопходна.

Док се нека исламска удружења у Њемачкој са превише оклијевања и исувише стидљиво јавно позиционирају, другачије него у сукобу Хамаса и Израела прошлог љета, представници центара за исламско-теолошке студије на њемачким универзитетима донијели су 1. септембра 2014. године заједничку декларацију о недвосмисленом ставу против идеологије “Исламске државе”.

У “Франкфуртској декларацији” исламских теолога на њемачким високошколским установама стоји: “Право тумачења ислама не смије се препустити екстремистима и насилницима и мора у Њемачкој да долази из срца друштва – између осталог то се односи на универзитете –. Ову одговорност из срца друштва треба оживјети”.

ПРЕПОРУЧЕНА ШИРА ЛИТЕРАТУРА:

- Ceylan, Rauf/Kiefer, Michael (2013): *Salafismus*. Fundamentalistische Strömungen und Radikalisierungsprävention. Wiesbaden: Springer VS.
Bundesamt für Verfassungsschutz (2013): *Islamismus: Entstehung und Erscheinungsformen*.
URL: <http://www.verfassungsschutz.de/embed/broschuere-2013-09-islamismus-entstehung-und-erscheinungsformen.pdf>.
- Ceylan, Rauf/Jokisch, Benjamin (Hrsg.) (2014): *Salafismus in Deutschland*. Entstehung. Radikalisierung und Prävention. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Said, Behnam T./Fouad, Hazim (Hrsg.) (2014): *Salafismus*. Auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH.
Bundesamt für Verfassungsschutz (2014): *Die Nutzung des Internets durch Personen des salafistisch-„jihadistischen“ Spektrums*.
URL: <http://www.verfassungsschutz.de/embed/faltblatt-2014-07-die-nutzung-des-internets.pdf>.

Превод и адаптација: Миленко Мршић*

---

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, Предавач на предмету *Њемачки језик I и II*; email: milenko.mrsic@mup.vladars.net

ПРИКАЗИ

ПРИКАЗ КЊИГЕ "ТЕРОРИЗАМ – ОСВРТ НА СИСТЕМ БЕЗБЈЕДНОСТИ БИХ", АУТОРА ДР ЖЕЛИМИРА Б. ШКРБИЋА, У ИЗДАЊУ ЕВРОПСКОГ ДЕФЕНДОЛОГИЈА ЦЕНТРА БАЊА ЛУКА

УДК: 343.988(049.32)

DOI: 10.7251/ВРГВЛ12143571

Приказ

Др Стево Иветић*

У другој половини 2014. године, у издању Европског дефендологија центра Бања Лука, штампана је књига "Тероризам – осврт на систем безбједности БиХ", аутора др Желимира Б. Шкрбића, професора Високе школе унутрашњих послова Бања Лука и дугогодишњег радника Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Из самог наслова књиге, читалац добија увид у двије области које је аутор, научним и стручним, глобалним, али и локалним приступом синергијски спојио у једну цјелину направивши интегрално и концепцијски занимљиво штиво.

Књига је написана у шест међусобно повезаних дијелова: Утицај глобалних друштвених појава на систем безбједности Босне и Херцеговине, Општа разматрања о безбједности, Угрожавање безбједности савремене државе – извори и облици, Специфичности фундаментализма у свијету и у Босни и Херцеговини (са акцентом на исламски фундаментализам), Субјекти система безбједности у Босни и Херцеговини у борби против тероризма и Употреба оружја за масовно уништавање у терористичке сврхе, а аутор је ставио нагласак на трећи, пети и шести дио.

У првом дијелу, аутор се осврће на појам и импликације процеса глобализације, интегришући наведено у нови приступ безбједносном хабитусу, не изостављајући ни локалне утицаје које таква савремена интеграција производи.

У другом дијелу се наводе конституенси безбједности као реалне појаве у друштву, као вриједности једног друштва, као правне категорије, али и као наставно-научне дисциплине. Дат је и шири осврт на методолошке оквири безбједносних наука и на њихове елементе (предмет, теорију, језик и метод). У оквиру једног социолошко-безбједносног, али и политичкоправног оквира, аутор даје преглед савремених перцепција безбједности друштва и државе у процесу

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: stevoivetic@gmail.com.*

глобализације, свјестан интегрисаности и условљености многобројних фактора, али такође свјестан и неопходности безбједносног активизма на овом пољу, без обзира на све учесталије оцјене о волунтаризацији глобалног безбједносног утицаја.

Као својесврсни наставак на други дио, у трећем дијелу се даје краћи преглед актуелних облика и извора угрожавања безбједности модерне државе, из којег је видљиво да аутор не одступа од традиционалних интерпретација и класификација ових извора, али наведеном даје лични печат, што свакако чини интересантним саму књигу.

Вјешто маневришући између научног и практичног, аутор специфично повезује и глобалне импликације тероризма у локалним оквирима, дајући пресјек исламског фундаментализма у БиХ као клице терористичких активности у БиХ. Генеза исламског фундаментализма у БиХ се даје на аутору својствен начин, што чини посебан квалитет књиге, а додатно се испољава кроз анализу актуелног исламског фундаментализма у БиХ.

Поред указивања на начине угрожавања система безбједности савремене државе, аутор се критички осврће и на сам актуелни систем безбједности Босне и Херцеговине. Ово чини главни, пети дио књиге. Функционисање система безбједности Босне и Херцеговине је приказано на благо узнемирујући начин. Начини сарадње безбједносних агенција и других институција, како владиних тако и невладиних, нису на задовољавајућем нивоу. Због транзиционог периода кроз који Босна и Херцеговина пролази, и изазова новог поретка, те регулације домаће и међународне легислативе, није се изнашао функционалан систем безбједности. Приказане су основе система безбједности Босне и Херцеговине у борби против тероризма, тј. његов правно-политички безбједносни оквир, организација и надлежност неконвенционалних и конвенционалних субјеката безбједности, стање и мјере безбједности. Овим је теорија безбједносних наука, као и угрожавање система безбједности тероризмом, доведено у везу са безбједносном стварношћу Босне и Херцеговине.

Ова књига ће, недвосмислено, омогућити читаоцу да схвати одређене појмове који се тичу безбједности и начина на који безбједност може бити угрожена. Првенствено, књига је намијењена студентима (и радницима у области безбједности) и прилагођена је наставном плану и програму, те ће надоградити стечена знања и подстаћи их на развијање нових идеја у овој области.

Босна и Херцеговина, наравно и Република Српска, која је у транзицији, мора да прилагоди свој напредак у овој области ресурсима који су јој на располагању. Само правилним одабиром ових ресурса и постављањем сопствених интереса на прво мјесто, могуће је обезбиједити правилан развој и заштитити будућа покољења.

Приказ књиге "Тероризам – осврт на систем безбједности БиХ", ...

Рукопис, књига је резултат вишедеценијског рада аутора и стручног и научног истраживања напријед наведене проблематике. Баш је спој искуства и личног знања на пољу теорије и праксе из области безбједности и борбе против тероризма дао оригиналну израженост и иновативност садржаја уџбеника, те му дао одговарајућу вриједност.

С великим задовољством, сагледани интегрални текст, дакле књигу, препоручујем као уџбеничку литературу за студенте и све друге који раде у институцијама заштите, безбједности и одбране, те показују интересовање за проблематику третирану у овој књизи.

ПРИКАЗ УЏБЕНИКА „ИЗВРШНО КРИВИЧНО ПРАВО“ АУТОРА ПРОФ. ДР МИОДРАГА Н. СИМОВИЋА, ПРОФ. ДР ДРАГАНА ЈОВАШЕВИЋА И ДОЦ. ДР МАРИНЕ М. СИМОВИЋ

УДК: 343.3.02(049.32)

DOI: 10.7251/ВРGВL1214361М

Приказ

Мр Драгана Милијевић*

Почетком зимског семестра академске 2014/2015. године, у издању Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву објављен је уџбеник под називом „Извршно кривично право“, чији су аутори проф. др Миодраг Н. Симовић, проф. др Драган Јовашевић и доц. др Марина М. Симовић. Кривично право као незаобилазна правна грана традиционално је подијељено на кривично материјално, кривично процесно и кривично извршно право. Уџбеници у којима се изучава материја кривичног материјалног права и кривичног процесног права нису ријетки, што није случај са кривичним извршним правом. Другим ријечима, евидентан је недостатак научних и стручних дјела која тематизирају проблематику извршења кривичних санкција. С тим у вези, аутори су на једном мјесту, прије свега систематично и методолошки, а опет једноставно и приступачно предочили материју која се односи на извршење кривичних санкција. Самим тим, овај уџбеник представља ријетко исцрпан и прегледан литерални извор из ове области на нашим просторима. Уџбеник има 427 страница, структуриран је у два дијела и подијељен на шеснаест глава. Поред наведеног, на крају је дат и регистар појмова, те литература коју сачињава 313 извора.

У првом дијелу уџбеника аутори обрађују основне карактеристике извршног кривичног права. Он је подијељен на осам цјелина (глава): основни појмови извршног кривичног права, однос извршног кривичног права са другим дисциплинама, развој научне мисли о друштвеној реакцији на криминалитет, историјски развој система кривичног права, историјски развој система казни, историјски развој система кривичних санкција, правни основ и циљ кажњавања, односно појам, врсте и сврха кривичних санкција. Презентовани су конституенци ове научне дисциплине, и логичким редосљедом образложена теоријска промишљања и историјски развој како казни тако и система кривичних санкција. Оно по чему се истиче овај дио уџбеника међу ријетким

*Висока школа унутрашњих послова, Универзитету Бањој Луци; email: dragana.milijevic@education.muprs.org.

издањима која тематизирају ову проблематику јесте судска пракса која се односи на извршење кривичних санкција. Уџбеник обогаћен на овај начин, добија једну нову димензију и не своди се на пуко теоретско надметање. С друге стране, аутори су предочили и анализирали и најзначајније међународне правне акте који се односе на проблематику извршења кривичних санкција, а који представљају основни извор извршног кривичног права у Босни и Херцеговини.

Други дио уџбеника је посвећен систему извршења кривичних санкција у Босни и Херцеговини. Састоји се, такође, из осам цјелина (глава): претпоставке за извршење кривичних санкција у Републици Српској, установе за извршење кривичних санкција у Републици Српској, извршење казне затвора у Републици Српској, положај осуђеног лица у Републици Српској, извршење осталих казни у Републици Српској, извршење других кривичних санкција у Републици Српској, извршење осталих мјера у Републици Српској, односно извршење кривичних санкција у Босни и Херцеговини, Федерацији Босне и Херцеговине и Брчко дистрикту Босне и Херцеговине. Босна и Херцеговина је још 2002. године (када је постала пуноправна чланица Савјета Европе) добила обавезу да изради правне прописе на подручју кривичних санкција путем којих би се достигли европски стандарди у овој области. С тим у вези, централно мјесто изучавања у овом дијелу уџбеника припада одговарајућим законима о извршењу кривичних санкција у Босни и Херцеговини. Аутори су овдје, по природи ствари, највише пажње посветили Закону о извршењу кривичних санкција Републике Српске. Презентована су позитивноправна рјешења која се односе на услове, поступак и начин извршења не само кривичних санкција, већ и на извршење других мјера које немају статус и карактер санкција за учињена противправна и кажњива понашања. Поред наведеног, аутори су дали коментар одредаба подзаконских аката које тематизирају проблематику извршења кривичних санкција (нпр. Правилник о дисциплинској одговорности осуђених лица), а у складу са конституисаним малољетничким кривичним правом (доношењем Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима Републике Српске из 2011. године), значајан дио уџбеника посвећен је и извршењу кривичних санкција према малољетницима. И на крају, аутори су у уџбенику пажњу посветили и извршењу двије мјере које, строго формално гледано, немају карактер кривичне санкције, и то: кривичнопроцесној мјери ограничења слободе кретања лица у кривичном поступку ради обезбјеђења његовог присуства (притвор) и мјери лишавања слободе у прекршајном поступку.

Наведене чињенице воде закључку да уџбеник „Извршно кривично право“ представља јасно, прегледно и прецизно штиво чији садржај у потпуности покрива широко подручје права извршења кривичних санкција. Аутори су и квантитативно и квалитативно уџбеник

Приказ уџбеника „Извршно кривично право“ аутора проф. др Миодрага Н. С...

прилагодили прије свега студентима који у оквиру свога школовања изучавају наведену материју. Међутим, како је ријеч о надасве актуелној теми која је доста добро презентована, наведено штиво је од користи и свим другим лицима која се на неки начин сусрећу с правом извршења кривичних санкција.

ПРИЛОЗИ

ЧАСОПИС БЕЗБЈЕДНОСТ, ПОЛИЦИЈА, ГРАЂАНИ

-УПУТСТВО АУТОРИМА-

Поштовани,

У часопису Безбједност, полиција, грађани Министарства унутрашњих послова Републике Српске објављују се изворни и прегледни научни радови, претходна саопштења, научне полемике, стручни чланци, коментари судских одлука, прилози из међународног научног и стручног живота, излагања са научних и стручних скупова, прикази књига и сл. наставника и сарадника Високе школе унутрашњих послова Бања Лука као и осталих научних радника из земље и иностранства.

Часопис излази на српском језику и ћирилици, а наслов рада, титула аутора, институција у којој је запослен, апстракт и кључне ријечи чланака су преведени на енглески језик. Радови који нису достављени на српском, објављују се на изворном језику у складу са правописом тог језика, уз навођење садржаја и апстракта чланка на српском, односно енглеском језику.

Часопис излази два пута годишње.

Радове који не задовољавају основне критеријуме часописа у погледу структуре рада и правила цитирања, редакција неће узети у разматрање. Уколико рукопис одговара стандардима часописа, упућује се на анонимну рецензију. Сваки рад оцјењују најмање два објективна рецензента, одабрана из реда признатих стручњака из уже научне области. По рецензији, рукописи се шаљу ауторима с примједбама и приједлозима за отклањање недостатака. Исправљене рукописе, аутори треба да врате редакцији у року од пет дана од дана пријема захтјева за дораду и исправку рада.

Достављањем рукописа за објављивање у часопису, аутори пристају на постављање својих радова на интернет страници часописа, односно на интернет страници Високе школе унутрашњих послова у Бањој Луци. Аутори преносе на часопис право на објављивање достављених текстова и ниједан њихов дио не може се репродуковати без писмене сагласности уредника часописа. Часопис задржава и сва остала права, изузев уколико није другачије договорено с аутором.

Аутори приликом писања радова за часопис Безбједност, полиција, грађани треба да уважавају сљедећа правила:

I ТЕХНИЧКА УРЕЂЕНОСТ РАДА

Рад мора бити сачињен у Microsoft Wordu, ћириличким писмом, фонтом Times New Roman, величине 12 pt.

Рукописи, по правилу, не треба да буду дужи од једне половине табака, изузетно један табак. Једна половина табака износи 8 страна од 28 редова са 66 знакова у реду, односно 14400 знакова.

Табеле и графички прикази треба да буду урађени у Microsoft Wordu. Свака табела и графикон треба да буду означени бројем и да имају одговарајући наслов (нпр.: Графикон бр. 1.). Наслов и назив табеле и графикона стављају се изнад табеле и графичког приказа, док се извор наводи испод, уређен по правилима цитирања часописа.

Једначине се пишу у графичком едитору за једначине, искључиво у Microsoft Equation и постављају се на почетак реда. На десном рубу реда, у истом реду у којем је написана једначина, у угластој загради треба назначити њен број, почевши од броја 1.

Фотографије (слике) морају бити припремљене за црно-бијелу штампу, тј. ако је изворна слика у бојама које се у црно бијелој штампи не разликују, боје се морају замијенити „растером“ тј. различитим графичким знаковима које је потребно објаснити у легенди. У слике се уноси само најнужнији текст потребан за разумијевање, као што су мјерне варијабле с њиховим димензијама, кратко објашњење на кривуљама и слично. Остало се наводи у легенди испод слике. Максимална величина слике је 13 cm x 17 cm.

Научни и стручни радови морају да садрже: име и презиме аутора, назив и сједиште установе у којој ради, наслов рада, сажетак (апстракт) с основним налазима рада (обима од 100 до 250 ријечи), кључне ријечи (до десет ријечи), излагање суштине рада, закључак (до једне стране) и листу референци, те наслов рада, апстракт и кључне ријечи (Key words) на енглеском језику. Саставни дијелови сажетка (апстракта) су: циљ истраживања, коришћени методи, резултати и кратак закључак. У листи референци, наводе се библиографске референце, као што су монографије, чланци и др., и остали извори, као што су закони, коришћене интернет адресе, збирке судских одлука и сл. Референце се исписују азбучним редом у складу са предвиђеним стандардима.

У односну на претходно поменуто аутори нужно требају испоштовати сљедеће:

а) Наслов рада: 12 pt., bold, централно равнање (alignment centered), велика слова.

б) Име аутора/коаутора: 11 pt., централно равнање (alignment centered).

в) Институције и E-mail адресе: 11 pt., italic (пишу се у фусноти).

г) Апстракт и кључне ријечи: 11pt. потпуно равнање (Alignment justified).

д) Текст рада: 12 pt., потпуно равнање (alignment justified), називи цјелина великим словима без редног броја (Alignment centered), називи подцјелина малим словима italic, централно равнање.

е) Литература: 11 pt., без редног броја испред; референтни извори се наводе према абецедном реду.

ф) Наслови слика: 11 pt., italic, центрирано испод слике.

г) Наслови табела: 11 pt., italic, центрирано изнад табеле.

х) Референце: 10 pt., наводити их у фусноти.

II ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

У часопису Безбједност, полиција, грађани користи се стил цитирања - АПА стандард (Publication Manual of the American Psychological Association) у складу са чланом 56 Правилника о публикавању научних публикација („Службени гласник Републике Српске“, бр. 77/10). Цитирање аутора се врши у тексту, без подножних напомена). С тим у вези аутори су дужни уважавати сљедећа правила цитирања:

ЦИТИРАЊЕ У ТЕКСТУ (књиге, чланци, дисертације):

Књиге, чланци и дисертације се наводе на сљедећи начин: Када је у питању један аутор чији се дио књиге, чланка или дисертације цитира у загради се наводи презиме аутора, година издања књиге и број странице (нпр. Кунић, 2006: 148), а уколико је у питању парафразирање или резимирање дијела текста аутора није неопходно наводити број странице (нпр. Кунић, 2006). Уколико је у питању страни аутор, презиме се наводи у изворном облику на страном језику (нпр. Roxin, 1963:148).

Уколико је нпр. књига писана у коауторству наводе се оба аутора (нпр. Прерадовић и Симеуновић, 2007: 145), а уколико је ријеч о три или више аутора наводи се презиме првог аутора и латинска скраћеница et al. (нпр. Бабић et al., 2006: 1054)

Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланака, а уколико аутор има више објављених радова исте године који

се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд., последије чега слиједи само број стране (Лазаревић, 2000а: 67).

Уколико се цитира више различитих аутора онда се у загради наводе аутори оргиналних радова по реду објављивања и раздвајају се тачком-зарезом (нпр. Бошковић, 2010, 25; Шкулић, 2011: 68).

Секундарно цитирање се врши на сљедећи начин: (нпр. Вуковић, 2004, цитирано код Крстић, 2004:110).

НАВОЂЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ (на крају чланка)

а) Књиге, чланци и дисертације

Књиге се наводе на сљедећи начин: прво презиме (послије чега слиједи зарез) и прво име аутора, година издања у загради, назив уџбеника италиком (*italic*), назив издавача и мјесто издања (курентом). Између наведених дијелова референце ставља се тачка. Навођење назива издавача није обавезно, али је пожељно. Након овога пише се страница са које је цитирање преузето (нпр. Кунић, П. (2006). Управно право. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова).

Уколико се у књизи помиње више мјеста гдје је издата, наводе се прва два раздвојена цртом (нпр. Tierney, J. (2006). *Criminology*. Harlow – London: Pearson).

Чланци се наводе на сљедећи начин: презиме и прво слово имена аутора, затим у загради година издања. Након тога пише се назив чланка у часопису (курентом), па назив часописа (*italic*), и на крају број часописа са страницом која се цитира. Назив часописа и број одвајају се зарезима. (нпр. Шкулић, М. (2010). Начело законитости у кривичном праву. *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2010, 57 – 69).

Када се наводи чланак у зборнику радова на српском или другом језику овог говорног подручја, последије назива зборника који је писан курзивом, последије имена уредника у загради се наводи назнака „ур.“, или „ed.“, односно одговарајућа скраћеница у другом језику (нпр., у њемачком „Hrsg.“). Затим се наводи назив рада италиком, па издавач, и на крају странице на којима се налази рад (нпр. Buchanan, A. (1994). *Liberalism and Group Rights*. In J. L. Coleman, A. Buchanan (eds). *Essays in Honour of Joel Feinberg*. Cambridge University Press, 1-15).

Уколико постоји више аутора књиге или чланка (до три), раздвајају се тачком-зарезом (нпр. Бавцон, Љ.; Шелих, А.; Корошец, Д.).

Уколико се наводи књига или чланак са више од три аутора, наводи се прво презиме па прво слово имена и само првог од њих, уз додавање

скраћенице ријечи *et alia* (*et al.*) курзивом (нпр. Бошковић, М. *et al.*).

Необјављене докторске дисертације се наводе на сљедећи начин: Павловић, З. (2005). Циљне оријентације у учењу. Необјављена докторска дисертација, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет.

б) Правни прописи и електронски извори

Правни прописи се наводе на сљедећи начин: пуним називом у куренту – обично, потом се курзивом наводи гласило у коме је пропис објављен, а послије запете број и година објављивања, поново у куренту – обично. Уколико ће се поменути закон цитирати и касније, приликом првог помињања послије црте наводи се скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати (нпр. Закон о полицијским службеницима – ЗПС, Службени гласник РС, бр. 43/10 или Закон о општем управном поступку – ЗУП, Службени гласник РС, бр. 13/02).

Уколико је правни пропис измјењиван и допуњаван, наводе се сукцесивно бројеви и године објављивања измјена и допуна (нпр. Закон о дјечијој заштити, Службени гласник РС, бр. 4/02, 17/08 и 1/09).

Навођење судских одлука треба да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена).

Цитирање текстова с интернета треба да садржи назив цитираног текста, датум приступа страници и адресу интернет странице (нпр. European Commission for Democracy through Law, Opinion on the Constitution of Serbia. Преузето 24.05.2013. са сајта [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD\(2007\)-004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD(2007)-004-e.asp)).

Поред наведеног, аутори треба да уважавају и сљедеће напомене:

Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл., ст. и тач., а иза посљедњег броја не ставља се тачка (нпр. ЗКП, чл. 5, ст. 2, тач. 3 или КЗ, чл. 5, 6, 9 и 10 или ЗПС, чл. 4–12, итд.).

Инострана имена транскрибују се на ћирилицу на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме наводи се у загради у изворном облику на страном језику курзивом, нпр.: Годме (*Gaudemet*) или Шенке (*Schönke*).

Латинске и друге стране ријечи, интернет адресе и сл. пишу се курзивом.

Сви цитирани извори у тексту рада треба да се налазе у попису литературе.

Извори који нису кориштени у раду не треба да се налазе у попису литературе.

Безбједност - Полиција - Грађани, година X број 3-4/14

Када од истог аутора наводимо више радова, критеријум поретка је година издања (прво иду раније издати радови па новији).

Ако се уз име аутора налази и коаутор, радови у коауторству се наводе иза ауторских.

Ако рад нема аутора, наслов дјела или институција којој се приписује ауторство заузимају мјесто аутора, односно прво мјесто.

(Footnotes)

1 Police College, University of Banja Luka; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org